

Üniversite Yerleşkesi Tasarımı

Nurbin Paker • Nur Esin • Güven Birkan • Bora Özkuş •
Ceren Göğüş • Berna Yaylalı Yıldız • Ela Çil • Güldehan F. Atay

Toplumsal Gelişmeler, Kente Yansımalar: Bozlaşma - Yozlaşma

Haliç Tersaneleri'nde Güncel Durum

Teatral Bir Kırılmanlık Olarak Deniz Müzesi

2016/1

7,50 TL

selenit75

Selective

A SINIFI ET KALINLIĞINDA YENİ DÖNEM

YENİ
DAMLALIKLI KANAT
+
3 CONTALI SİSTEM
(OPSİYONEL)
+
A SINIFI
ET KALINLIĞI

KASA &
KANAT
GENİŞLİĞİ
75 MM

BEYAZ	KREM
MAUN	FINDIK
KESTANE	KOYU YEŞİL
GECE MAVİSİ	ALTIN MEŞE
BUDAKLI MEŞE	CEVİZ
SEDİR	ANTİK CEVİZ
RUSTİK MEŞE	ARDIÇ
ANTRASİT	SİYAH
FÖME	GRI
SATEN GRI	GÜMÜŞ GRI
ELOKSAL GRI	

ET KALINLIĞI A SINIFI
CONTA SAYISI 3 (OPSİYONEL)
PROFİL GENİŞLİĞİ 75 mm
ODACIK SAYISI 6
SES YALITIMI 43 db
HAVA GEÇİRGENLİK SINIFI 4
SU SIZDIRMAZLIK SINIFI 9A
PROFİL ISI YALITIMI 1,02 W/m² °K
PENCERE ISI
YALITIMI 0,94 W/m² °K
RÜZGAR YÜKÜNE
DAYANIM SINIFI C3

Hesaplamalar TS EN ISO 10077-2
standartına göre 1,23x1,43 m
ölçülerinde pencere için
0,6 W/m² °K ısı iletim kat
sayısına sahip cam ünitesi
kullanılarak yapılmıştır.

www.firat.com | www.firatpen.com.tr
www.winhouse.com.tr

FACEBOOK | TWITTER | LINKEDIN | firatplastik

FIRAT

FIRATPEN

KGS 20.yıl

TÜRKİYE HAZIR BETON BİRLİĞİ
KALİTE GÜVENCE SİSTEMİ
İKTİSADİ İŞLETMESİ

"Bizim Standartlarımız

Sizin Güvenliğiniz..."

www.kgsii.com.tr

“GÜVENLİĞİNİZE ESTETİK KATIN”

eurofence güvenliğin yanında, doğaya uygun renkleri ile çevreye de uyum sağlamaktadır. Çiftliklerinizin, tenis ve basketbol sahalarnızın, park ve bahçelerinizin, işyerlerinizin, fabrikalarınızın, sitelerinizin, apartman ve villalarınızın güvenliği için pratik, ucuz ve uzun ömürlü eurofence kullanabilirsiniz.

“Sınırlarınızı belirleyin”

Tercih etmeniz için **10** nedeniniz var!

eurofence®
ÇİT SİSTEMLERİ

1. ALTERNATİFLERİNE GÖRE
DANA EKONOMİKTİR

2. UZUN ÖMÜRLÜ VE
DAYANIKLI DIR

3. HAZIR OLARAK
TEDARİK EDİLEREK
HIZLI VE KOLAY
MONTE EDİLİR

4. SAĞLAM, DARBELERE
DAYANIKLI DIR

5. İSTENİLDİĞİNDE
SÖKÜLEREK BAŞKA
YERDE TEKRAR
UYGULANABİLİR

6. GÜVENLİ, CAVDIRICI
VE TOK DURUŞLUDUR

7. BAKIM
GEREKTİRMEZ

8. MODERN VE ESTETİK
BİR ÜRÜNDÜR

9. GÖRÜŞ ALANINI
BLOKE ETMEZ

10. DOĞAYA UYUMLUDUR,
GÖRÜNTÜ KİRLİLİĞİ
YARATMAZ

Klima bunun neresinde?

City Multi Ürün Gami, 32 farklı model ve 176 farklı iç ünite seçeneğiyle mekanın estetiğini göze görünmeden tamamlar.

CITY MULTI

YENİ

Split İç Ünitesi
(Duvar Tipi)

Duvar Tipi

Asılı Tavan Tipi

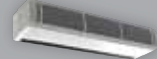
Gizli Tavan Tipi

Döşeme Tipi

Klima Santrali
(FAU)

DX Bataryalı
Hava Perdesi

YENİ

Split İç Ünitesi
(Ticari Tip)

Tek Yönelimli
Kaset Tipi

2 Yönelimli
Kaset Tipi

4 Yönelimli
Kaset Tipi

Ticari Tip Su Isıtıcısı
(Hydoran)

Hassas Kontrollü

Isı Geri Kazanım
Ünitesi (Lossnay)

A/ Leogang, Bergdorf Priesteregg, Günter Standl

Zamanı durdurun, bırakın ve dengeyi bulun

Modern tasarım, sınırsız şekillendirme seçenekleri ve mükemmel işleme kalitesi ile havuzlarımız her ortama dengeli biçimde uyum sağlar. 1960 yılından bu yana kadar yapılan sayısız havuz projesi ile tecrübe ve profesyonelliğimizi siz de keşfedin.

*Pooltime
Stories*

T +43 2672 83 640-34

turkey@berndorf-baederbau.com

www.berndorf-baederbau.com

D/ Dingofling, Caprima, Monocom, Alexander Holzinger

Özel havuzlar

Yapı sektörünün pencere tercihi:

Egepen Deceuninck.

Türkiye’de birçok mimar ve mühendis, yapılarında Egepen Deceuninck kalitesini tercih ediyor. Egepen Deceuninck, kendi uzmanlığı ile geliştirdiği özel bir yazılım olan “Pencere Proje’m” ile ihtiyaç duyulan tüm teknik sorulara cevap verebiliyor. Bu yazılım sayesinde, tüm doğramaların statik - rüzgar yükü hesapları ve ayrıca ısı - ses izolasyon değerlerini hesaplamak çok kolay. Ürün grubunda yer alan tüm sistemler için yapılabilecek olan bu hesaplamalar, doğrama detayları ile bütünleşerek, mimar ve mühendislerin en doğru teknik bilgiye ulaşmalarını sağlıyor.

İşinin ustaları buna “Egepen Deceuninck farkı” diyor.

EGE PEN
deceuninck

SARAY® | A2

**Dünya Standartlarında
A2 Yanmazlık Sınıfı
Alüminyum Kompozit Panel**

**MİNERAL DOLGULU
ALÜMİNYUM KOMPOZİT PANEL**

TÜRKİYE' DE İLK

“A2 SINIFI YANMAZLIK DAYANIMI”

Şubat 2016 • Yıl: 16 • Sayı: 55 Yayın Türü: Yerel, süreli

Yayınlayan

TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi

Sahibi

TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi adına
C. Sami Yılmaztürk

Genel Yayın Yönetmeni

Deniz İncedayı

Yazı İşleri Sorumlusu

Metin Karadağ

Yayın Kurulu

Zafer Akay, Ayşen Cıravoğlu, Zeynep Eres, T. Gül Köksal,
Kubilay Önal, H. Bülend Tuna, Mücella Yapıcı

Danışma Kurulu

Zeynep Ahunbay, Behiç Ak, Nur Akin, Ali Artun,
Acar Avunduk, Afife Batur, Cengiz Bektaş, İhsan Bilgin,
Çelen Birkın, Hasan Çakır (Almanya), B. Selcen Coşkun,
H. Besim Çeçener, Nur Esin, Nuran Zeren Gülersoy,
Ersen Gürsel, Yücel Gürsel, Figen Kafesçioğlu,
Ruşen Keleş, Esin Köymen, Doğan Kuban,
Mehmet Küçükdoğan, Eyüp Muhcu, Derya Oktay,
Sabri Orcan, Deniz Erinsel Önder, Gülşen Özaydın,
Hasan Cevat Özdi, Aslı Erim Özdoğan, Mehmet Özdoğan,
Yıldız Sey, Afşar Timuçin, Rüksan Tuna, Hülya Turgut,
Yıldız Uysal, Zekiye Yenen, Emre Zeytinoğlu

Tarandığı İndeks

DAAI - Design and Applied Arts Index

Yayın Yönetim Yazışma Adresi

Kemankuş Cad. No.31 Karaköy, Beyoğlu 34425 İstanbul
Tel: (212) 251 49 00 Faks: (212) 251 94 14
e-posta: dergi@mimarist.org
www.mimarist.org/yayinlar/mimarist

Mali Koordinasyon

Can Taşkıran

Grafik Tasarım

Zehra Şenoğuz

Grafik Uygulama

Ebru Laçın

Baskı-Cilt

Bayramoğlu Matbaacılık ve Reklam Hizmetleri, İstanbul
Tel: (212) 482 17 96

Baskı Tarihi

Şubat 2016

Dağıtım

Zip Dağıtım

Ofset Hazırlık, Reklam ve Yapım Organizasyon

Mimarlık Vakfı İktisadi İşletmesi

Kemankuş Cad. No.31 Karaköy, Beyoğlu 34425 İstanbul
Tel: (212) 244 86 87 pbx Faks: (212) 244 86 88

Fiyatı: 7.50 TL

Yıllık abone ücreti: 26.00 TL

Öğrencilere % 50 indirim uygulanır.

Mimar.ist dergisi Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi üyelerine
ücretsiz olarak gönderilir. Yazılarda ileri sürülen görüşlerin sorumluluğu
yazarlarına aittir. Dergi adı belirtilmek koşuluyla alıntı yapılabilir.

X 7 Milyar

“X 7 Milyar”: Bu çarpıcı slogan Aralık 2015’te Paris’te gerçekleştirilen COP 21 toplantısında, UIA tarafından düzenlenen oturumda Avusturyalı genç mimar Anna Heringer tarafından vurgulandı. Önceki sayımızda da belirtmiştik, COP 21, enerji verimliliği, tüketimin kontrol altına alınması, karbon emisyonu konularındaki tehditlerin küresel ölçekte paylaşılması amacını çok disiplinli olarak vurgulamayı amaçlıyordu. Ortak imza altına alınan sözleşmelerle bir ölçüde hedeflerine doğru bir yol açtığı söylenebilir. UIA tarafından düzenlenen oturumda ise, mimarlık, şehircilik ve tasarım alanlarında alternatif bakışlar ortaya konuldu. Mimarlık, mühendislik, şehircilik ve ekonomi alanlarından konuşmacıların yer aldığı oturumda, mimarlar Anna Heringer (Avusturya), Carin Smuts (Güney Afrika) ve Snohetta ekibinden Kjetil Trandal Thorsen konuşmalarıyla, çağdaş mimarlığın üstlendiği çağdaş sorumlulukların altını bir kez daha çizdiler. Heringer, sunuşunda özetle yerel potansiyelin, yerel enerjinin, insanın ve işgücünün doğru kullanılması konusuna vurgu yaptı. Başarılı pilot projelerin yol gösterici rolünü ve yerel değerlerle birlikte tasarlanmanın yaratacağı ‘özgüvene’ dikkatleri çekti. “X 7 milyar” sloganıyla, çevre ve kamu yaranı perspektifinden bakıldığında toplam dünya nüfusu için betonarme ve çelik inşaatın sürdürülemezliğine, yerel malzeme ve yöntemlerle yerel işgücünün potansiyeline ve özgün değerine vurgu yaptı. 2011-14 yılları arasında Çin Halk Cumhuriyeti’nde çimento kullanımının ABD’den fazla olduğuna, Avrupa’da ise toprak malzeme kullanımının yüksek maliyetlerine dikkat çekerek ekonomik alandaki teşviklerin önemini de gündeme getirdi.

Güney Afrika Cumhuriyeti’nden Carin Smuts ise konuşmasında kültürlerin, ‘toplumsal tarihlerin yansımaları’ olduğunu vurguladı ve kendi çalışmalarından örnekler vererek küçük yatırımlarla büyük etkiler yaratılabileceğine dikkat çekti. Oturumda söz alan diğer bir mimar Norveçli Snohetta ekibinden Kjetil Thorsen idi. Thorsen, “biçim çevreyi izler” söylemiyle gelişen mimari yaklaşıma değinerek, enteraktif çalışmaların, sosyal araştırmaların ve işbirliği yöntemlerinin kritik çevre sorunları karşısında artan önemini kendi uygulamalarından görsellerle sergiledi. Kamusal alan, sosyal çevre, kullanıcı ve yerellik kavramlarının tasarım sürecindeki ağırlıklı yerini ve gelecek açısından yaşamsallığını vurguladı. Bu alternatif bakışlara ve yeni yaklaşımlara, mimarlık alanının saygın ödülleri olan ve 1979’dan bu yana verilen Pritzker Mimarlık Ödülünü, bu yıl Meksikalı mimar Alejandro Aravena’nın (Elementar) almış olması da eklenebilir. Aravena’nın, sürdürülebilirlik, yerel potansiyelin kullanımı, bağlamların belirleyiciliği ve sosyal yararlılık yaklaşımıyla dünya mimarlık gündeminde giderek öne çıkan ve başarılı alternatifler oluşturan ‘yıldız’ mimarlardan olduğu şüphesiz. 2016 Venedik Mimarlık Bienali küratörlüğüne de seçilen Aravena, 2008’de, “Küresel Sürdürülebilirlik Ödülleri”ne layık bulunan mimarlardan birisi olmuştu.

Mimarlıktaki küresel araştırmaların ve alternatiflerin ülkemizde de izlenmesini, yaratıcılıklara yön vermesini diliyoruz. Ancak, diğer taraftan, doğal ve kültürel değerlere, insana, toplumlara saygılı, birikimleri değerlendirebilen tasarımlar ve kararlar almaktan da oldukça uzaktayız. Uzaktayız çünkü mimarların, kamu yaranı, doğal ve kültürel varlıkların ve hakların korunması konularındaki mücadeleleri bitmiyor, giderek daha zorlu platformlara taşınıyor; mesleğin uzmanlarının çalışmaları ve söylemleri uygulamalarda karşılığını ne yazık ki gerektiği şekilde bulamıyor.

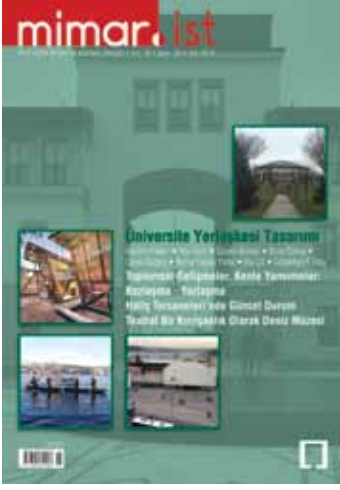
Dergimizin bu sayısında, “Üniversite Yerleşkesi Tasarımı” konusundaki dosyamızı okuyacaksınız. Günümüzün hızla gelişen, kentsel, pedagojik, mimari ve çevresel açılardan çokça tartışılan bu özel konuda değerli yazarlarımızdan katkılarla konuyu masaya yatırıyoruz. Gelecek sayımızda ise, dünya gündeminde olan “rahatsız edici miras” konusunu tartışmaya açmayı planlıyoruz. Olumsuz örnek değeri taşıyan miras varlıklarının toplumsal bellek açısından rolleri bugün sıkça tartışılıyor. Ülkemiz açısından bu gelişmeleri izlemenin ve sayfalarımızda yer vermenin anlamlı olacağını düşündük. Paylaşmak istediğiniz araştırmalarınız, katkılarınız varsa bizlere ulaştırmanızı dileriz.

Destek ve katkı veren tüm değerli yazarlarımıza, değerlendirmelere katılan Danışma Kurulu üyelerimize, siz değerli okuyucularımıza Yayın Kurulumuz adına içten teşekkür ederim.

2016 yılının ilk sayısının yarattığı fırsatla sizlere nice mutlu, sağlıklı yıllar dilerim.

Saygılarımla,

Deniz İncedayı

mimar.ist Şubat 2016/1
ISSN 1302-8219

4	HABER / ETKİNLİK	
	Prof. Dr. Rahul Mehrotra Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'ndeydi / <i>Deniz İncedayı</i>	4
5	ANMA	
	Bir Varmış Bir Varmış, Dünyada Bir "Affedersiniz" Mimar Garo Varmış... / <i>Hasan Cevat Özdi</i>	5
7	KÜTÜPHANE	
	İstanbul Mimarlık Rehberi Üzerine... / <i>Doğan Hasol</i>	7
	Modern Anıt Kültü / <i>Gül Cephaneçigil</i>	9
	Mimarlar Neden Hâlâ Çiziyor? / <i>Funda Uz</i>	10
	Açık İmge, Sisli Ufuk / <i>Hakan Tüzün Şengün</i>	11
	Zeki Sayar ve Arkitekt	11
	Politika ve Mimarlık: Ernst Egli ve Türkiye'de Modernliğin Arayışı (1927-1940) / <i>Ali Cengizkan</i>	12
13	GÖRÜŞ	
	Toplumsal Gelişmeler, Kente Yansımalar: Bozlaşma - Yozlaşma / <i>Esin Küntay</i>	13
	Haliç Tersaneleri'nde Güncel Durum: Haliç Port ve Haliç Dayanışması'na Dair... / <i>T. Gül Köksal</i>	18
25	ELEŞTİRİ - KURAM	
	Teatral Bir Kırılganlık Olarak İstanbul Deniz Müzesi / <i>Burak Altınışık</i>	25
30	EKOLOJİ	
	Sürdürülebilir Tasarım Mimarlık ve Kent İçin Yeni Bir Etiğe Doğru / <i>Derleyen: Deniz İncedayı</i>	30

43 DOSYA: ÜNİVERSİTE YERLEŞKESİ TASARIMI

Üniversite-Kampüs İlişkisinin Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir Okuma / <i>Nurbin Paker</i>	44
Üniversite Yerleşkelerinin Planlanmasında Düşünsel Boyut / <i>Nur Esin</i>	50
Tüm Kent Bir Kampüs Olamaz mı? / <i>Güven Birkan</i>	55
Kampüsü Hangi Stilde İnşa Edelim? / <i>Bora Özkuş - Ceren Göğüş</i>	58
Kafede Vakit Öldürmek ya da Üniversite Öğrencilerinin Kampüsteki Sosyal Yaşamı Üzerine / <i>Berna Yaylalı Yıldız - Ela Çil</i>	65
Eğitim Binalarına İlişkin Poetik Söylemler / <i>Güldehan F. Atay</i>	72

80 İNCELEME

Tapınma Mimarisi Tarihinin Bir Parçası Olarak Peter Zumthor'un Aziz Klaus Şapeli / <i>Mehmet Kerem Özel</i>	80
Mardin Zinciriye (Sultan İsa) Medresesi ve Osmanlıdan Günümüze Medresedeki Restorasyon Müdahaleleri / <i>Murat Çağlayan - Gülsün Tanyeli</i>	88

94 EĞİTİM

Mimarlık ve Eğitim Kurultayı VIII / Mimarlık ve Eğitim: Nereye? / <i>Deniz İncedayı - Ayşen Cıravoğlu</i>	94
MOBBİG Toplantılarında Mimarlık Eğitimi Gündemi / <i>Nazan Kırıcı</i>	99

105 FARKLI İNSANLIK DURUMLARI

Fiziksel Aktiviteyi Teşvik Edici Yapılaşmış Çevre Etmenleri ile Obeziteyi Önlemek: İlköğretim Öğrencilerinde Okula Yürüyerek Erişim / <i>Ayşe Özbil Torun</i>	105
--	-----

112 ÇİZGİ

<i>Behiç AK</i>	112
-----------------------	-----

Prof. Dr. Rahul Mehrotra Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'ndeydi

Bilindiği gibi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, 1999 yılı mezunu mimar Yunus Aran'ın anısını yaşatmak, mimarlık eğitimine katkıda bulunmak ve mimarlık alanını disiplinlerarası araştırma ve tartışmalara açmak amacıyla, 2001 yılından bu yana düzenli olarak 'Yunus Aran Birlikteliği' ile 'Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nin ortak programladıkları 'Yunus Aran Konferansları' dizisini gerçekleştiriyor.

11 Aralık 2015 tarihindeki son buluşma olan 58. konferansta, ABD-Harvard Graduate School of Design (Kentsel Tasarım ve Planlama Bölümü) öğretim üyesi Prof. Dr. Rahul Mehrotra, programın konuğuydu. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi ev sahipliğinde, Türk Ytong Sanayi AŞ, Seranit Grup, The Sofa Hotel ve Ikon Events'in katkılarıyla MSGSÜ Sedat Hakkı Eldem Oditoryumu'nda gerçekleşen konferans çok sayıda öğrenci, öğretim üyesi

ve farklı mesleklerden konukların katılımıyla gerçekleştirildi.

Prof. Dr. Mehrotra, konferansını "Mimarlık, Kent, Yaşam: Mumbai'de Çalışmak" başlığıyla hazırlamıştı. Konuşmasında, son dönem mesleki uygulamalarını zengin görsellerle sundu. Mimarlığa gerek eğitim alanında gerekse uygulama süreçlerinde farklı açılardan yaklaşımların sağlayacağı kazanımları, bu bağlamda mimari-kentsel tasarım alanıyla diğer disiplinlerin ilişkilerinin önemini vurguladı. Bugün gelişen karmaşık ve dinamik tasarım süreçlerinde mesleğin özgün ve yaratıcı bakış açılarıyla yeni yöntemlerini, çok yönlü yaklaşımlarını, toplumsal sorumluluk anlayışını gündeme getirmesi gerekiyor. Özellikle Prof. Mehrotra'nın kendi ülkesi olan ve mesleki çalışmalarını da sürdürdüğü Hindistan, Mumbai'de gerçekleştirdiği proje ve uygulamalarının çıkış noktalarını, sosyal, ekonomik, kültürel hedefleriyle birlikte ele almasını açıklayan mimar, mesleki ortamı küresel ilişkiler ağında ve yerelin yoğun sorunları bütününde şöyle özetliyordu:

"Hindistan'da çalışan mimar ve tasarımcılar bugün, yapı çevrenin olağanüstü bir hızla dönüşümüne etki eden sosyal, kültürel, ekonomik olguların tümünü tasarımlarına katmak durumundalar. Bu süreçte, profesyonel mimarın rolü iyice ötekileştirilmektedir. Öyle ki, geleneksel

pratiğin içinden gelen bir profesyonel, mesleğini kapsamlı bir perspektifle ele almak yerine, proje alanına ait özelliklerle sınırlı kalarak, mesleki ürününü de sınırlandırıyor ve çok boyutlu bağlamından kopartabiliyor. Bu noktada, 'Mimarlık, Kent, Yaşam: Mumbai'de Çalışmak' başlığı ile tartışmaya açtığımız yaklaşım, etkinlik gösterdiğimiz şehri ve bölgeyi fiilen pratiğe katmayı amaçlamaktadır. Tam da bu devingen olgu karşısında, farklı disiplinlerin bakış açılarını aynı anda geçerli kılabilecek, daha esnek bir meslek tanımının ortaya konulmasıyla beslenen bir yaklaşımı benimsememizi ve mimari kavram dağarcığını geliştirmemizi sağlayacak bir yol olmalı. Biz mimarlar, bir kentte aynı anda var olan pek çok dünyayla nasıl çalışıyoruz? Hem geçmişe, hem şimdiye, hem de geleceğe cevap veriyor muyuz? Peki, ya bu zaman birimlerinin tümü aynı anda bulunuyorsa ne yapıyoruz? Bölünmüş bir zihinle tasarlayabilir miyiz? Zamanların, davranışların iç içe geçmesi; geçmişle geleceğin bir araya gelmesi ve birbirinden ayrılması tarihsel olarak Mumbai şehrinin, tıpkı bir çiçek dürbününden izlenen o değişken manzaradakine benzeyen kentsel karakterini yaratmıştır. Dolayısıyla, projelerimizde yaklaşımımız bir yandan çağdaş hassasiyetler ve yapı dilini kullanırken, bir yandan da mekânsal düzenlemeler ve yapı elemanlarını gelecekselden soyutlamak ve yorumlamak yönündedir. Girişimimiz çağdaş mekân organizasyonunu geleneksel mekânsal düzenlemelerle, endüstriyel malzemeleri konvansiyonel zanaat ürünleriyle bir araya getirmektedir. Böylelikle mimarlığın kent içerisindeki kutuplaşmalar karşısında nasıl etkili bir araca dönüşebileceğini görmek istiyoruz. Kısaca hedefimiz, Hint peyzajını çok güçlü bir şekilde betimleyen çoğulculuk ve dualiteyi bir söyleme dönüştürmektir".

Deniz İncedayı

Bir Varmış Bir Varmış, Dünyada Bir “Affedersiniz” Mimar Garo Varmış...*

1950 yılının günlerinden bir gün, Kayseri Talaslı kılıç artığı bir aneannenin kızından erkek bir torunu olur Büyükdere’de. Perdelerle bölünmüş Kumkapı’daki Vortvorts Vorodman Kilisesindeki odalarından sonraki bu küçük evde, üçüncü kuşağın masalı Garabet Panos ile devam etmeye başlamış.

Diğer çocukları gibi Boğaz’ın o zamanki seslerine karışmış sesi Garabet’in. Daha isminin anlamının “önder” olduğunu bilmediği o yıllarda deniz, balıklar, martılar ve takalar hayatını doldurmuş. Masal bu ya, mahalledekilerden daha çok Boğaz’ın balıklarından arkadaşları olmuş. Yayasının ve mamasının(**) elinden tutarak yürüdüğü yaşlarda bile denizdeki balıklarla selamlaşmış Garo.

Yıllar yılları kovalamış, gel zaman git zaman bizim küçük Garabet delikanlı olmuş, üniversite çağına gelmiş bile. Büyükleri hangi okula gitmek istersin diye sormadan, o güne kadar aralarında hayat bulduğu eski ahşap evler ve evet o balıklar, ona mimar olmak istediğini söyletirmişler.

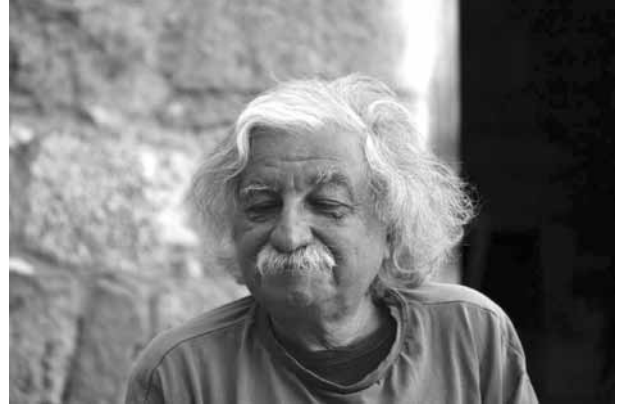
Artık yeni bir mahalleye, Taksim’e, Teknik Üniversiteye taşınıyormuş her gün. Denizdeki balıklardan ve sınıftakilerden sonra uykusuz gecelerle de yoldaş olmuşlar. O gecelerde çok yoruldukları zaman Garo, ahşap evlerin, balık ve martıların masallarını anlatmış, o pek sevdiği martı Jonathan Livingston’dan(***) mülhem.

Fakat hayatın sadece derslerden, uykusuz gecelerden ve gençliğin imkânsız isteme hayallerinden ibaret olmadığını 12 Mart 1971’de anlayacakmış. O günlerde, kederli masallara dönen o günlerde, beraberliğin ve dayanışmanın değerini de daha iyi kavramış. Ama koca koca adamların, ki siz onlara onun bunun başkanları diyebilirsiniz, hiç tereddüt etmeden ülkenin aydınlık geleceği olan gençle-

ri kırıp geçirmelerinin sebebini anlamasına anlamış elbette. Fakat mesela Denizlerin idamları için, neredeyse zil takıp oynayarak “asalım, asalım” diye bağırılmalarındaki vahşilikte, büyüklüğünün “sessiz” konuşmalarda bahsettikleri büyük felaketten izler görmüş içi acıyarak.

Gel zaman git zaman, masal bu ya, daha güzel günlere yelken açılmış. Yüzleştiği gerçekler onu daha örgütlü olmaya yöneltmiş. Mimarlar Odası’na daha sık gitmeye başlamış ve bir süre sonra da heyecanını yüreğine bastıra bastıra gizli Türkiye Komünist Partisi’ne üye olduğu günler gelmiş çatmış. Nerede olursa olsun çoğunluğun fikrini hemen kabul etmeden değerlendirecek, gerektiğinde muhalifliğini, doğru bildiğini incitmeden söylemekten de hiç geri durmadığı, sert ve mücadelesi yüksek güzel günlermiş. Kendini düşünmeden başkalarının hayatını güzelleştirmek için hem mesleki hem siyasi olarak çalışmanın hazasını yaşadığı mücadele yılları, MC(****) hükümetlerinin yükselişini engelleyemediği toplumsal muhalefetin askeri darbeye durdurulduğu 12 Eylül’den sonra da devam etmiş. Memleket, dört bir tarafında uygulanan faşist zorbalıklarla yangın yerine dönmüş ama mücadele durmamış ve ahparig(**) Garo da elinden geleni yapmış durmuş.

Bir yandan Mimarlar Odası’nda “toplum için mimarlık/mimarlar toplum hizmetinde” siyasetiyle uğraşırken, diğer yandan mesleğin restorasyon bölümüne merak salmış. Doğduğu andan itibaren kokusunu aldığı ahşap evlerin, yeniden yaşanılır hale gelmeleri bir tutku olmuş ve başka bir iş de yapmamış. Boğaz’da birçok yapı onun sayesinde aslına en uygun şekilde hayat bulurken, o da tutkuyla bağlı olduğu mesleğiyle hayatını kazanıyormuş. Bu yoğun yıllarda meslektaşları da

Garabet Panos.

olan sevgilisi Nilgün ile evlenerek birliği ve dayanışmayı evinde de kotarmış ve ardından da bir oğulları olmuş, adı da Toros olmuş.

1990’ların sonuna doğru hayat her bakımdan mücadeleyle devam eder ve mesleğinin en verimli zamanını yaşarken, yüksek tansiyona bağlı beyin enfarktı gelmiş yapışmış yakasına. Çok zor günler ve aylar geçirmiş; geçmiş ama eşi Nilgün’ün inanılmaz çabası, dostlarının ziyaretleri ve bir yıldan fazla süren tedaviyle eskisi gibi olmasa da yavaş yavaş yürümeye başlamış. O günlerinin sıkıntısı yüreğini daraltıyor ama iyileşeceğine duyduğu umutla sürekli çalışıyor, iyileşince artık mesleğini yapamayacağı için de vaktini Mimarlar Odası’nda değerlendirmeyi planlıyormuş.

Gel zaman git zaman, Nilgün’ün “henüz zamanı var, bir süre daha fizik tedavi devam etsin” uyarılarına karşı, düşündüğünü yerine getirebilecek kadar iyileşmiş olduğunu bir çocuk saflığında söylemiş durmuş. Nihayet istediği olmuş ve çarşamba günleri için izin almayı başarmış. Böylece haftada bir gün odanın kütüphanesine gömülüyor, okuyor da okuyormuş. Kimse de ne okuduğunu, burada neler bulunduğunu bilemiyor, anlayamıyorlarmış. Belirli bir zaman sonra İstanbul’dan Diyarbakir’e tarihi yapıların, sarayların Ermeni mimarlarının isimleri biriktirmeye başlamış. Öte yandan Aras yayıne-

Nilgün ve Garo.

vindeki arkadaşlarını da sıkboğaz ederek, Ermeni pagan ile sonraki dönemlere ait bilgiler ediniyormuş. Bu dönemlerin mitolojik güzelliklerini, doğa tanrılarını, sembollerini çıkarıyor, 5000 yıllık tarihten Ermeni halkının uğradığı soykırıma, oradan da bugüne gelmeye çalışıyormuş. Kimi zaman modern çağın sorunlarıyla daha hemhâl oluyormuş. Sadece bunlarla yetinmiyor, Picasso'nun Guernica tablosundan İspanya iç savaşına, Yunan iç savaşından Kıbrıs meselesine, Birinci Paylaşım Savaşından Ermeni soykırımına, İkinci Paylaşım Savaşından Yahudi soykırımına, Nazilere karşı Fransız direniş hareketinin liderlerinden Misak Manuşyan'dan Behice Boran'a uzanan tarihsel bir gezintiye çıkıyormuş.

Ve çıktığı bu gezintiye kendine saklamıyor, elinin iyi çalışmamasına rağmen, ilkin dijital ortamda mailler yoluyla, daha sonra da Facebook'la dünyanın dört bir yanındaki binlerce arkadaşını da bu gezintiye dahil ediyormuş. Bazen de günün anlamı dolaşısıyla veya o günkü halet-i ruhiyesiyle bir gravür, bir fotoğraf veya bir klasik resim, bir klasik müzik paylaşıyormuş. Doğal olarak adeta bombardıman halini alan bu paylaşımlarında az ve öz yazı, klavyenin çeşitli işaretleri ve renklerle sanki bir tablo yaparcasına uğraşıyormuş. Sanki bir din adamı gibi bütün dünyayı paylaşımlarıyla takdis ediyormuş.

Bu yoğunluktan şikâyet eden tek tük arkadaşına da, "o kadar insanı bu yarım kolla tek tek eklemek ne demektir biliyor musun, sevdiğini bil" diye uyarmaktan da geri durmuyormuş. Seyreden dostları da, bu pırıltılı zekâ, derinlikli sanat, kültür, edebiyat ve tarih bilgisine sahip, sevgi dolu, heyecanlı ama nazik üslubuyla bu kadar iletici olabildiğince yalın bir biçimde ulaştıran dostlarına bir isim takmışlar: Masalcı Garo!..

Evet, bir varmış bir varmış, bir masalcı Garo varmış dünyanın İstanbul'unda, İstanbul'un Büyükdere'sinde. Büyüklere masallar anlatan Garo da bu lakabı sevmiş. Tarihi meselelerin, olayların, bizzat bu memlekette geçenlerin hakkını vererek anlatmak ve en önemlisi dinletmek için, mitolojiden de esinlenerek, hakikati masal tadında anlatmak gerektiğinin ve bunu yapmaya çalıştığının farkındaymış zaten. Her paylaşımındaki ince nüktedanlığı Hrانت Dink'in katledilmesiyle biraz azalır olmuş. Konuşan tek bir Ermeni yurttışa gösterilen bu ölümcül tahammülsüzlük, onun da kolunu kanadını incitmiş. Hrانت Dink'in cenazesine ve anma yıldönümlerine ağır aksak da olsa hep icabet etmiş ve o büyük kalabalıklar katledikten sonra meydana gelmiş olsa da gönül kırıklığını biraz olsun hafifletiyormuş.

Günler günleri kovalıyormuş, masalcılığı adeta bir meslek olarak ele alıp sürdürse de, artık çalışmadıkları için çok idareli yaşamaktan şikâyetçi olmasa da, mimarlığı icra edememesi hasreti yoğun bir yara olarak şuracığında hep durup durmuş. Bunu biraz olsun unutabilmek için de masallarına daha bir hızla devam ediyormuş. Hayat bu minvalde devam ederken küçük bir kriz daha yaşamış, bunun düzelmesine çabalarırken de prostat rahatsızlığı da yakasına yapışmış. Bu durumda dostlarının yeteri kadar aramadıklarını da sessizce düşünüyor-muş. Devlet hastanelerinde süreç uzadıkça uzuyor, süre uzadıkça da

artan demoralizasyonu depresyon haline geliyormuş. Git gide Nilgün'e çok yük olduğunu ve bir daha düzelemeyeceğini, bu yarım halde yaşamının da anlamlı olmadığını düşünüp duruyor, bunu düşündükçe de iyice içinden çıkılmaz bir depresyona giriyor ve kurtuluşu uyumakta buluyormuş.

Uyumak, uyumak, uyumak! Nilgün, oğlu Toros ve eşi ne kadar uğraştılsa ve ne yaptılarsa yemek yemelerinin dışında, o bu durumdan çıkamıyor, günler de geçip gidiyormuş. Bir yılın sonunda 6 Aralık 2015 Pazar günü, Nilgün ile yaptıkları sakin bir sabah yürüyüşünden sonra doğduğu evde şöyle bir oturmuş. Belki de çok yük olduğunu hissettiği Nilgün'e bir özür edasıyla kimselerin duymayacağı bir iç sesle "artık yeter beni bırak", bir yıldır arayamayan bazı arkadaşlarına ise, "Garo bir varmış bir yokmuş" diyormuş.

Evet, sevgili dinleyiciler, evvel zaman içinde dostlar telaş içinde, bir masalcı Garo yaşarmış İstanbul'da Büyükdere'de... Balıkların sütkardeşi, börtü böceğin yakın akrabası iken, erkek kardeşliklerinin ahparığı(**), kız kardeşliklerinin aparı(**) iken masalcı Garo, büyüklere masallarını anlatmaya devam ediyormuş, duyduk duymadık demeyin...

Gökten birçok masallar düşüyor, duyabilenlerin başına. Onlar ermiş muratlarına, darısı duymayanların başına...

Hasan Cevat Özdil

* Anlatıcı Hasan Cevat Özdil, kimi bilgiler için değerli Zakarya Mildanoğlu ile Hatspani-an Sarkis'e teşekkür eder.

** Yaya: Anneanne; Mama: Anne; Ahparig: Erkek kardeş; Kuyrig: Kız kardeş; Apar: Ağabey (Ermenice)

*** Richard Bach tarafından yazılmış, Jonathan Livingston adlı bir martının hayatını anlatan masal türünde öykü kitabı.

**** MC: 1970'li yıllarda milliyetçi ırkçı dinci partilerin "Milliyetçi Cephe" adıyla kurdukları hükümetler.

İstanbul Mimarlık Rehberi Üzerine...

Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi çok başarılı bir çalışmaya imza attı: *İstanbul Mimarlık Rehberi*'ni yayımladı.

Aslında rehberin İngilizce versiyonu 2005 yılında İstanbul'da toplanan "Dünya Mimarlar Kongresi" ile ilişkili olarak *Architectural Guide to Istanbul* adıyla yayımlanmıştı. Bu kez Türkçesi, biraz gecikmeyle ancak daha kapsamlı, daha da genişletilmiş şekilde çıktı. Temmuz 2005'te dünya mimarları, Uluslararası Mimarlar Birliği (UIA) örgütlemesiyle İstanbul'da bir araya gelmişlerdi; ev sahibi, Türkiye Mimarlar Odası'ydı. Dünyanın çeşitli ülkelerinden gelen seçkin mimarlar, kongre kapsamında konferanslar, röportajlar, basın toplantılarıyla o günlerde İstanbul'da, hatta ülkede hoş bir mimarlık rüzgârı estirmişlerdi. Organizasyon Mimarlar Odası'nın başıydı. Ne var ki İstanbul, estirilen o rüzgârdan payına düşeni alma becerisini sonraki on yıllık dönemde gösteremedi. 2005'ten bu yana İstanbul'da, azgın kâr odaklı bir yapılaşma furysı içinde üretilenler, mimarlık, özellikle de kentsel planlama ve kentsel tasarım adına gurur verici değil.

Ülkede bugün her alanda olduğu gibi mimarlık alanında da ciddi sorunlar var. Mimarlığa ilişkin sorunlar daha çok, ülkeyi yönetenlerin mimarlık kültürü konusunda yeterince donanımlı olmamalarından kaynaklanıyor. Mimarlar Odası yıllardan beri ülke yöneticilerini mimarlık konularında doğru yönlendirmeye çalışırken bir yandan da toplumu aydınlatma çabası içinde. Toplum, içinde yaşadığı ortamların hemen tümünün mimarlık ortamı olduğunun bilincinde değil. O bakımdan *Mimarlık Rehberi* çok önemli bir işlevi üstlenmiş oluyor.

Genel kabule göre mimarlık, kültürel birikimin en tutarlı göstergesidir. Toplum farkında olmasa da bu böyle.

Doğadan sonra, yeryüzünün çehresini en çok etkileyen olgu "yapılaşma", daha doğrusu insan eliyle üretilen çevrelerdir. Bunun, anonim olsun, mimar eliyle olsun, sanata dönüşmüşü olan mimarlık, kültürün ve uygarlığın en önemli göstergelerinden biridir. Fransız mimarlık yasasının birinci maddesi şöyle der: "*Mimarlık kültürün bir ifadesidir.*" Geçerli bütün mimarlık tanımları bu görüşü doğrular. Ünlü İngiliz siyaset adamı Sir Winston Churchill'in "*Biz binalarımızı biçimlendiririz, sonra da onlar bizi biçimlendirir*" sözünü kentler için yaygınlaştırabiliriz: "*Biz kentlerimizi biçimlendiririz, sonra da onlar bizi biçimlendirir.*" Hatta daha ileri giderek şöyle de diyebiliriz: "*İnsanlar kentleri yaratırlar, kentler de insanları ve gelecek kuşakları...*" Yine soralım: Toplumumuz bu gerçeklerin ne kadarının farkında acaba?

Öte yandan, "Mimarlık sanat mıdır, değil midir?" sorusuyla da sıkça karşılaşırız. Ünlü mimar Le Corbusier, "*Mimarlık her şeyden önce sanattır*" derken, Auguste Perret de "*Mimarlık, mekânı örgütleme sanatıdır*" diyor. Ünlü Alman filozof Hegel'e göre "*Mimarlık bütün sanatların anasıdır.*" F. L. Wright'ın da Hegel gibi, mimarlığı ana sanat olarak benimsediğini biliyoruz. Gerçek mimarlık yapıtı bir sanat ürünüdür.

İstanbul'a gelince... İstanbul Türkiye için olduğu kadar dünya için de çok önemli bir odak noktasıdır. Çok zengin bir mimarlık birikimine sahiptir; mimari miras bakımından dünyanın en zengin şehirlerinden biridir. Tarih-sel birikimine Cumhuriyet döneminde yenileri eklenmiştir. Eskisiyle, yeni-siyle bunların tümü bu toprakların ürünüdür; onları korumak bu ülkenin insanlarının görevidir. Doğal ki "korumak" için "bilmek" gerekir. İşte, *İstanbul Mimarlık Rehberi* İstanbul için o

doğrultuda mükemmel bir belgeleme ve değerlendirme hizmeti sunuyor. İstanbul'daki mimari katmanlaşmayı tarihsel ve kültürel bağlam içinde gözler önüne seriyor.

Birinci cildin başında, Afife Batur ve Günhan Danışman imzalı bir açıklama yazısı var. Orada, "*Evet, bir kez daha, büyüklüğü ve güzelliği yanında bizimki küçük kalsa da İstanbul'a bir borç ödemenin erincini ve mutluluğunu duyuyoruz.*" Tarih 2008... O açıklamanın üzerinden yaklaşık yedi yıl geçmiş, kitap ancak, 2015 yılında yayımlanabilmiştir.

Gecikme konusuna editör Afife Batur, 2015 tarihli ikinci önsözde değini-

yor: “İstanbul Mimarlık Rehberi” çalışması önce değerli arkadaşım Günhan Danışman’ın uzun süren hastalığı ve ardından (2009’da) yitirilişi ile önemli bir aksama yaşadı. Ardından bazı teknik ve mali sorunlar nedeniyle Rehber’in tamamlanması 2012 yılına ve basımı da 2015 yılına uzandı...”

Görüldüğü gibi çalışma, aslında 2012’de tamamlanmış; kimi olanaksızlıklar nedeniyle basımı 2015 sonuna uzanmış. Burada bir parantez açalım: Meslek odaları iktidara şirin görünmedikleri için uzunca bir süreden beri baskı altında tutuluyor; hatta cezalandırılıyor; yetkileri ve gelir kaynakları budanıyor. Bir süreden beri Mimarlar Odası’nın da bu kapsamda ciddi mali sıkıntılar yaşadığını biliyoruz. Neyse ki Rehber’in kâğıt ve baskısı için İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin desteği sağlanabilmiş.

Rehberin içeriği, çeşitli dönemleri kapsayan güncel bir sayım-döküm (envanter) çalışması niteliğinde. Dünya şehri İstanbul’un Roma, Doğu Roma / Bizans, erken Osmanlı, geç Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerini kapsıyor. Eski dönemlerden başlayarak günümüze kadar gelen süreçte yapılmış ve bugün gezilebilecek kadar ayakta kalmış yapıtların bilgileri çeşitli kaynaklardan derlenmiş.

Çalışma, bölgelere göre 5 cilt kitap halinde ele alınmış. 1’inci cilt Tarihi Yarımada, 283 yapıttan oluşuyor. 2’nci cilt Galata (Beyoğlu, Beşiktaş ve Şişli dahil), 236 yapıt, 3’üncü cilt Boğaziçi ve Asya Yakası (Adalar dahil), 278 yapıt, 4’üncü cilt Modern ve Çağdaş, çeşitli bölgelerden 223 yapıt... Ve 5’inci cilt Tarihi Yarımada ve Boğaziçi haritaları... Ayrıca, yapıtların yanı sıra yer yer Talimhane, Bağdat Caddesi, Levent, Ataköy, Bahçeşehir vb mahallelere, meydanlara ve özellikli yerleşimlere de fotoğraflar ve açıklamalarla yer verilmiş. Her cildin başında ve aralarda konulara ilişkin uzman yazıları var. Örneğin Tarihi

Yarımada cildinin ilk bölümünde, tarihsel akış içinde İstanbul’un kentsel gelişimi, koruma alanları, ulaşım ağı, sokak dokusu, özgün yazılar ve haritalarla verilmiş. Kitapların son bölümlerinde özel adlar dizinin yanı sıra, seçilmiş kaynakça ve kısa bir yapı terimleri sözlüğü var.

Bütün İstanbul severleri ilgilendirecek 4 cilt kitapla birlikte haritalar güzel bir kutu içinde sunulmuş.

Kitapla bir kez daha belgelendiği gibi, İstanbul gerçek bir dünya şehridir. Üç imparatorluğa başkentlik yapmış olan, eşsiz coğrafi konumu, doğal güzelliği, tarihsel geçmişi ve çeşitli dönemleri yansıtan seçkin mimarlık birikimi ile dünyada eşi, benzeri olmayan müstesna bir şehirdir. Biz, bu topraklarda üretilmiş bütün mimarlık yapıtlarının mirasçısıyız. O değerli dünya mirasını, mirasyedi hovardalığıyla savurmak gibi bir umursamazlığımız olamaz. Var olan bütün değerleri, herhangi bir ayırım yapmadan, din, dil, milliyet, dönem farkı gözetmeksizin korumak zorundayız.

İstanbul Mimarlık Rehberi, bu anlamda önemli bir hizmeti üstlenmiş oluyor ve en azından neleri korumamız gerektiğini bizlere gösteriyor. Kitaplarda yer alan bazı yapıtların, koruma bilinci eksikliğiyle zaman içinde yok edilmiş olduğunu biliyoruz. Ayrıca yine biliyoruz ki mimari yapıtlar çevreleriyle bütünleşip onlarla birlikte var olurlar. O nedenle, İstanbul’da yıkar-ken de, yenilerini yaparken de çok dikkatli olmak, bir kuyumcu titizliğiyle davranmak gerekiyor.

Bu dev eseri hazırlayanları, başta Prof. Dr. Afife Batur olmak üzere, bütün katkıları olanları ve Mimarlar Odası İstanbul Şubesi’ni candan kutluyorum; Prof. Dr. Günhan Danışman’ı da bir kez daha anıyorum.

Emeği geçenlerin hepsine teşekkürler...

Doğan Hasol, Dr., Yük. Müh. Mimar

Modern Anıt Kültü

Avusturyalı sanat tarihçisi Alois Riegl'in 1903 tarihli *Der moderne Denkmalkultus- Sein Wesen und seine Entstehung* başlıklı çalışması, Daimon Yayınevi tarafından, Erdem Ceylan'ın çevirisi ve *Modern Anıt Kültü - Doğası ve Kökeni* adı ile ilk kez Türkçe olarak yayınlandı.

Modern Anıt Kültü kronolojik olarak, geçmişle kurulan ilişkinin 19. yüzyılda yaşadığı kritik dönüşümün kırılma noktasında konumlanan bir metin. Rönesans'tan itibaren etkisini kaybeden dinin yerine bir gerçeklik kaynağı olarak tarihin geçişi, ilerlemeci tarih anlayışı ve beraberinde zaman içindeki her oluşun tek ve bir daha tekrarlanamaz olarak kavranışı ve historisizmle birlikte tarihi dönemlere hiyerarşik ve kanonik değer atfeden bakışın kırılması gibi pek çok olgunun, anıt kavramının da dönüşümüne ve Riegl'in deyişiyle modern bir anıt kültürünün ortaya çıkışına neden olduğunu söylemek mümkün. Riegl'in metni tüm bu değişim ve dönüşümlerin mevcut kavram ve ilkeleri yerinden ettiği ortamda kısa bir soluklanma, yeni durumu kavramsal düzlemde tarif ve tasnif ederek bir durulma talebi gibi.

Riegl anıt fikrinin zaman içerisinde iki şekilde ortaya çıktığını öne sürerek başlar: İnsanın yaptığı işleri veya gösterdiği hünerleri gelecek kuşakların zihninde canlı tutmak amacıyla inşa ettirdiği "amaçlanmış anıtlar" ve yaptırımların sonraki nesillere mesaj iletmek gibi bir amaç gütmeksizin kendileri, çağdaşları veya yakın ardıllarının ihtiyaçlarını görmek için yaptırdıkları fakat daha sonraki nesillerin atfettikleri değerler nedeniyle anıt statüsü kazanmış olan "amaçlanmamış anıtlar". Riegl'a göre amaçlanmış anıtlara kültür tarihinin ilk devirlerinden itibaren rastlamak mümkündür. Amaçlanmamış anıtlar ise Rönesans ile birlikte, geçmişin güncel hayat ve yaratım

için bir değer kazanmasıyla başlar; antikitenin değer ve tercihlerini tüm zamanlar için geçerli, tek gerçek ve doğru olarak gören bakışın 19. yüzyılda çözülmesi ile yerini tarihsel gelişimi ön plana alan ve dolayısıyla da her bir yapıta bu gelişimi anımsattığı için değer atfeden bir anlayışın yerleşmesine doğru evrilir. Anıt kavramını giderek daha çok ona atfedilen değerle ilişkilendiren bu tarihsel bakışın söz konusu değerler mekanizması ile de ilgilenmesi beklenir. Riegl metnin ikinci ve üçüncü bölümlerinde bu değerleri tarifler, tasnif eder ve değerlerle koruma/restorasyon pratikleri arasındaki ilişkileri tartışır.

Riegl bir nesneyi anıtlaraştırılan değerleri hem geçmiş hem de içinde bulunulan zamana bağlayan bir çerçeveden bakmaktadır. Metnin ikinci bölümünü nesnenin geçmişine gönderme yapan "anımsatma değeri"ne ayırır ve anımsatma değerini üç grupta kategorize eder: Yaptıran tarafından hedeflenen ve zaman içerisinde belli bir kişiyi/ olayı/eylemi anımsatan "amaçlanmış anımsatma değeri"; yaptıran tarafından amaçlanmamış olmakla birlikte barındırdığı nitelikler nedeniyle tarihin belli bir zamanını anımsattığını düşündüren "tarih değeri" veya yalnızca söz konusu nesnenin yapıldığı vakitten itibaren geçen zamanı anımsatan "eskilik değeri". Riegl sürekli değişen ve yabancılaştıran, yenilik ve geçiciliğin başat değer halini almaya başladığı bir yüzyıl dönümü Avrupa kentinden bakmakta ve zamanın geçişi ya da bir nesnenin zaman içerisinde hayatta kalışını hissettiren izlerin yarattığı duygusal etkiye dayanan eskilik değerinin, geniş kitlelere ulaşabileceğini öngörmektedir. "Modern insan 20. yüzyılın başlangıcından itibaren doğa yasasına tabi olan oluş ve yok oluşun saf ve meşru döngüsünü bütünüyle kavramış olmaktan hoşnuttur. 19. yüzyıl tarih değerinin

çağı iken 20. yüzyıl eskilik değerinin çağı olacaktır."

Öte yandan Riegl, anıtı yalnızca geçmişe değil, insanların duysal ve ruhsal ihtiyaçlarını tatmin eden "güncel değerler" üzerinden onu anıtlaraştırılan zamanı ile de ilişkilendirir. Üçüncü bölüm güncel değerler olarak "kullanım değeri" ile "sanat değeri"ni ve sanat değerinin alt başlıkları olarak "yenilik değeri" ve "görece sanat değeri" kavramlarını tartışır. Burada, sanat değerini güncel bir değer olarak görmesi dönemi için özellikle dikkat çekici. Riegl'e göre herhangi bir anıt ancak modern sanat iradesinin taleplerini karşılayabildiğinde sanat değerine sahip olur. Bu noktada Riegl'in sanat tarihi yazımına kattığı *kunstwollen* / "sanat iradesi" kavramını hatırlamakta fayda var. Sanattaki değişimleri bireysel etkenler veya maddi koşullar yerine her çağın kendine özgü bir değerler bütünü –sanat iradesi– olması ile açıklayan bakış açısını, nesneleri anıtlaraştırılan mekanizmaların işleyişine de yerleştirmesini sanat tarihçisi arka planının bir ifadesi olarak düşünmek mümkün.

1903'te yayınlanmış olan metnin somut çerçevesini Riegl'in başkanı olduğu *İmparatorluk ve Kraliyet Mer-*

Alois Riegl, *Modern Anıt Kültü - Doğası ve Kökeni*, çev. E. Ceylan, Daimon Yayınları, İstanbul, 2015, 124 s.

kezi Sanat ve Tarih Anıtları Komisyonu'nun koruma konusunda yeniden örgütlenmek üzere bir planlama taslağı hazırlama girişimi oluşturmuştur. Söz konusu metin de bu yeni yasal örgütlenme taslağının kavramsal ilk bölümü olarak kaleme alınır. Bu uygulamaya dönük yasal/kurumsal çerçevenin yansımaları metnin tarif ve tasnif odaklı kurgusunun yanı sıra bahsi geçen değerlerin pratiğe nasıl yansıtacağı endişesini barındıran yapısında görmek mümkün. Ancak metinde yapılanın uygulamacı kurum ve kişilere kullanacakları bir araç sunmaktan ibaret olmadığını hemen belirtmek

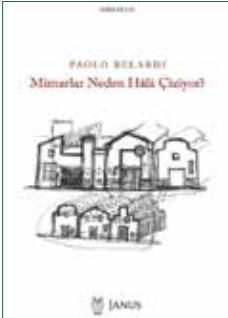
gerek. Metin, anıt kavramının anlam çerçevesini irdelerken anıtı ve beraberinde geçmişle kurulan ilişkiyi modern toplumun geleceğine dair bir problem olarak sorunsallaştırır. Bahsettiği değerlerin yaratacağı çatışma ve öncelik alanlarını tahmin etmeye çalışır.

Kitap, Riegl'in ilk Türkçe çevirisi olsa da, Riegl'in metni ve kavramları Türkiye'deki tarih ve koruma çevreleri için şüphesiz yeni değil. Ancak eski eser ile eskimiş olan arasında pek fark gözetilmediği, eskinin aynısını yapmak-
tan bahsetmenin bir oksimoron olabileceğinin genellikle akla gelmediği bir

kültürel coğrafyada Türkçe metnin daha geniş bir kitleye ulaşma potansiyeli az da olsa umut veriyor. Öte yandan geçmişe yapılan göndermelerin dozu giderek artarken, icat edilen geçmişlerin bir köşesinden olsun gerçek bir eskiye tutunma ihtiyacı duymadığı yeni kültürel üretim ortamında profesyonel çevreler için de belki Riegl gibi durup, eski ile kurulan ilişki ve değer atfetme mekanizmaları hakkında tekrar düşünmek için bir zemin hazırlıyor.

Gül Cephaneçigil, Yrd. Doç. Dr.,
İTÜ Mimarlık Fak. Mimarlık Bölümü

Mimarlar Neden Hâlâ Çiziyor?

Paolo Belardi, *Mimarlar Neden Hâlâ Çiziyor?*, Janus Yayınları, çev. Atilla Erol, 2015, 135 s.

Kitabın başlığı kışkırtıcı olmayı hedefliyor, ama kitabı aldığım gün, kafamda dönüp duran ve canımı sıkan başka bir soru vardı: Mimarlık öğrencileri neden (artık) çizmiyor? Biliyorum, bu sorudaki vurgu da sorgulanmaya değer: Biz öğrenciyken daha çok mu çiziyorduk?..

Belardi'nin kitabı, "yaratıcı çizim" fikrine odaklanıyor ve çizimin sınırlarını, başka disiplinlerdeki "eskiz" karşılığı üzerinden tartışmaya açıyor. Çizimin içsel tasarım olanakları, var olan durumu kavrayış, yaratıcı zihinlerde başlangıç sorunu, fikirlerin doğuşu, dürtüler, eskiz yapmanın nitelikleri yazarın iki ana bölüm ile on üç ara başlıkta tartışmaya açtığı konunun temaları olarak okunabilir. "Kararsızlıkların, kararların arasındaki muğlak düşünce alanını içinde taşır. Bu alan tasarlayana hareket kabiliyeti sağlar." En doğru, en yalın, en iyi işleyen çözüme (şimdilik, parantez içinde soru işaretli ve mimara göre) ulaştıran bir hareketin ön adımları dikkatli gözler için varlığını korur.

En başta kamera, sonra sinema, 80'lerin başında da bilgisayar aracılığıyla eskizin öleceğine ilişkin öngörülerin boşa çıktığını vurgulayan yazar, çizimin tasarım alanındaki yararlılığına

inancını koruyanın, kökenlerinin sağlamlılığı ve genetik kodu olarak yorumluyor. Belardi'ye göre bir proje her zaman bir bulmacadır. Bir tür arabuluculuktur. "Zihin ele hükmeder, el de zihne." Eskiz fikirlerin DNA'sıdır. "Eskiz yalnızca halihazırda bulunan bir not alma aracı değil, bilgiye ulaşma kipi-dir." Yalnızca boyutların ufaklığı, kâğıt üzerindeki belirsizliği nedeniyle değil, herhangi bir koddan bağımsız olması nedeniyle de eskiz sürekli olarak kendini yeniden üretebilir, her zaman yeni önerilerde bulunabilir, bazen kendi yaratıcısını bile şaşırtır.

"Çizim ile detektiflik" yorumuyla, Belardi, var olanı açığa çıkarmak olarak tanımladığı bir araç olarak çizimi ele alıyor. Alvaro Siza'nın, var olanı, geçmişin bize bıraktıklarını kavramak ve yeniden düzenlemek olarak tanımladığı üretim sürecini anlattığı *Apaçıklığı İmgelemek* kitabıyla metinlerarası bir bağ kurmak olası bu bölümü okurken. Kitabın kanımca ufuk açıcı bir diğer vurgusu, hareket ile eskize eklemelenen "zaman" boyutunun açılımları. Yazar, "zaman değişkenini eskize eklemek, hareketli bilgisayar simülasyonlarının yaratılmasına olanak veren dijital devrimin sonucudur" önerme-

sini yanlışlayan pek çok örnek veriyor. Kitapla ilgili düşüncelerimi yazarken, belki fark ettiniz, kimi zaman "çizim", kimi zaman "eskiz" diye tanımladım. Kitapta sıklıkla "mimari rölevé" tanımı geçiyor. Kitapta kelimenin etimolojisini vermek yine de beni tatmin etmedi, çeviride bazı sıkıntılar bulduğumu belirtmeliyim. Çeviren mimar olsaydı, sanıyorum bu kitap başka türlü olurdu. Kaynağını görsellikten alan ama içinde hiçbir görsel barındırmayan diğer kitaplar gibi, *Mimarlar Neden Hâlâ Çiziyor?* da, verilen örnekleri bilen, eskiz yapmanın deneyimini, keyfini yaşayanlara zihinde görsellerle eşlik ediyor, ama benim şu bir türlü çizim yapmak istemeyen öğrencilerim okuduklarında aynı heyecanı yaşatır mı, şüphelerim var. Kitabı yayına hazırlayanlara bir not olarak eklemek isterim, kitapta sürekli vurgulanan zihinsel katmanlaşma ve zaman boyutunu zenginleştirmek için, farklı disiplinlerden eskizlerin görselleri, belki başta sorduğum soruya iyi niyetli bir çözüm önerisi olabilir. Genç okuyucuları çizim yapmaları konusunda heyecanlandırmak...

Funda Uz, Doç. Dr.,
İTÜ Mimarlık Fak. Mimarlık Bölümü

Açık İmge, Sisli Ufuk

Siza için çizmek, resmetmekten ötedir. Beyaz sayfadaki çizgiler onun için soru(n)ları görünür kılan mütevazı zihinsel notlar, küçük farkların iç gerilimlerini keşfetmek için çıkmış avare gezilerdir.

Çizmeyi düşünmekten ayırmaz.

Siza'nın bu kavrayışı, asıl büyüüü apaçıklığın ifadesinde bulur ve çoğunlukla sahip olduğu çağırışmsal zenginliğin savruluşlarıyla sisli bir ufkun içindedir. Doludizgin dumanlı bir arazide koşan vahşi atların rutin savruluşlarını anımsatan bu kavrayış biçimi onun gerçek ile olağandışının eşliğinde durmasına mani değildir.

Apaçık olanı imgelemek ile ifadesini bulan duygu durumu biraz da gündelik poetikanın izlerini görünür

kılma güdüsüdür Siza'da. Kenneth Frampton, Siza üzerine yaptığı bir konuşmada, Siza çizimlerine aşina olmayan birinin onun çizgilerinin yeni bir başlangıca dair imgeler mi olduğunu, yoksa tarumar edilmiş bir sona mı daha yakın olduğunu çözmekte epey zorlanacağı vurgusunu dile getirir. Bir anlamda bu tespit Siza çizgisinin kırık dökük yapısına olduğu kadar onun 'yeni' olan ile kurduğu mesafeli ilişki üzerine de yerinde bir değindir. Siza mimarlığı gerçeğin transformasyonu olarak görür.

Siza'ya göre mimarlık, icat ile değil ama daha çok doğaya ve kentsel dokuya eklemleme ile ilgilidir. Çevremizde bizimle beraber var olan şeyleri, hızlı tüketimin hiçleşmeye

mahkûm parçaları olarak görmek yerine, bu apaçık gerçekliği sindirir, nitelikli bir eklemlemeyi ve onun tahayyülünü kıymetli bulur.

Apaçıklığı İmgelemek, Siza'nın dünyasına dair bir çizgi kitabı olarak kabul edilebilir. Kitap Siza'nın eskizleri ve düşüncesini, çizgileri ile güncelerini bir araya getiriyor. 'Yol açık değil!' diyerek tasarım sürecinin bilinemezci alanında haritalanmamış açık deniz yolculuklarının temsiliyi arıyor.

Çizginin mimarlık söylemi ile buluştuğu bir çizgi-düşünce dünyasında, apaçıklığın içinden, sisli bir ufka bakıyor.

Hakan Tüzün Şengün, Araş. Gör., İTÜ Mimarlık Fak. Mimarlık Bölümü

Álvaro Siza, *Apaçıklığı İmgelemek*, çev. Alp Tümer, Janus Yayıncılık, İstanbul, 2015, 144 s.

Zeki Sayar ve Arkitekt

Zeki Sayar (1905-2001), mimarlık ortamında Akademi'nin efsanevi 1928 mezunları sınıfı ve dolayısıyla erken Cumhuriyet dönemi mimarları arasında, Sedat Hakkı Eldem'den sonra en tanınan ve mimarlık ortamında oldukça uzun bir süre etkin kalmayı başarmış nadir mimarlardan biridir. Bu tanınırlık elbette onun *Mimar/Arkitekt* gibi Türkiye mimarlık tarihinde çok önemli yer tutan ve Cumhuriyet dönemi mimarlık yayıncılığımızın en özgün belgeliğini oluşturan mimarlık dergisi ile olan yakın ilişkisinden bağımsız düşünülemez.

Mimarlar Odası Anma Programı 2010-2012 dönemi, bu nedenlerle, sadece mimari bir profile odaklanmaktan öte, Sayar'ın başyapıtı sayabileceğimiz *Arkitekt* dergisini de kapsamıştır: *Zeki Sayar ve Arkitekt* kitabı, erken Cumhuriyet döneminden başlayarak 50 yıla yayılan oldukça uzun bir dönemin üretim alanını anlamlandırmak ve konumlandırmak adına sun-

maya çalıştığı dökümü, Sayar'ın mimarlık üretimi, yayıncı-düşünür-eleştirmen kimliği ile mimarlık ortamındaki etkin rolüne paralel olarak *Arkitekt*'in yayın serüveninin ve derginin etki alanının izlerini sürerek ortaya koymaktadır.

Kitabın alt başlıkları "Tasarlamak, Örgütlemek, Belgelemek", Sayar'ın uzun bir döneme yayılan çok yönlü mimarlık üretiminin bugüne kadar yayımlanmış ya da günyüzüne çıkmamış bilgi ve belgelerini bir bütün olarak ortaya koymaktadır. Eş zamanlı olarak bu üretim alanının derginin yayın sürecindeki dönüşümlerle olan etkileşim ve kesişmelerini de keşfetmeye zemin hazırlamaktadır. Kitap, içeriğinin büyük bir kısmını oluşturan, program kapsamında gerçekleştirilen sergi ve sempozyumun ortaya çıkardığı zengin açılım ve farklı okumalardan beslenmektedir. Serginin temel akışını oluşturan biyografik dizin, Sayar'a ait kişisel bilgilerin,

yapılarının, çoğu *Arkitekt*'te yer alan yazı ve çalışmalarının güncel derlemesi ışığında sunduğu mimar portresini, dönemin mimarlık ortamı ve bu ortamın şekillenmesinde yadsınamayacak önemi olan derginin yayın dönüşüne paralel ve hatta zaman zaman derginin arka planına da uzanarak görselleştirmiştir. Benzer biçimde kurgulanan ve Sayar'ın farklı etkinlik alanlarına yeni açılımlar sağlayan

Zeki Sayar ve Arkitekt: Tasarlamak, Örgütlemek, Belgelemek, Ali Cengizkan, Derin İnan, N. Müge Cengizkan (ed.), Mimarlar Odası Anma Programı Dizisi, Mimarlar Odası Yayınları, Ankara, 2015, 332 s.

sempozyum sunuşları, Sayar'ın mimar, yayıncı ve örgütçü kimliğine dair yeni bilgilerin paylaşılmasının yanı sıra bu üretim ile *Arkitekt* dergisi birlikteliğinin farklı etkileşim ağlarının incelenebilmesine aracı olmuştur. Kitapta, *Arkitekt* dergisine dair bir başka detaylı okuma da hem sergide hem de bu kitapta yer alan bilgi (info) grafikleri dizisi. Derginin 50 yıla yayılan yayın hayatını 5 farklı dönemde inceleyen bu grafikler, okuyucuya *Arkitekt*'in belgelediği yerel ve uluslararası yapı-proje dökümünün çeşitliliğine ve değişkenliğine dair genel bir tablo sunmaktadır. Araştırma kapsamında detaylandırılan bu bilgilerin

ışığında her dönemin öne çıkan mimarları, mesleki ortaklıklar, yarışmalar, yapı tipolojileri ve kentlere göre dağılım grafik bir anlatımla yıllar içinde değişen *Arkitekt* kapaklarının görsel bir akışını sunan sayfalarla birarada sunulmuştur.

Zeki Sayar Anma Programı'nın İlk Kitabı:

Arkitekt'in öncül rolünden ilham alarak şekillenen ve Anma Programı sempozyumunun kapanış panelini oluşturan "Bir Dergi Yapmak" bölümü, mimarlık yayıncılığımızı yeniden değerlendirmemize olanak veren güncel tartışmaların ve fikir alışverişlerinin paylaşılmasına ayrılmıştı.

Bu bölümde yer alan sunuşlar, Zeki Sayar Anma Programı Dizisi'nin ilk yayını olarak *Zeki Sayar'a Armağan: Türkiye Mimarlığı ve Eleştirisi* adı altında Eylül 2012 tarihinde yayımlandı.

Arkitekt Veritabanı:

Program, *Arkitekt*'in 50 yıllık koleksiyonunun erişilebilirliğinin artırılması, izlerçevesinin genişletilmesi ve gelecek kuşaklara aktarımının sağlanması olgularını da temel hedefleri arasında belirlemişti. Bu amaç çerçevesinde hazırlanan *Arkitekt* Veritabanı, www.mo.org.tr/arkitekt adresinde kullanıma sunuldu.

(Tanıtım bülteninden)

Politika ve Mimarlık: Ernst Egli ve Türkiye'de Modernliğin Arayışı (1927-1940)

Oya Atalay Franck'ın *Politika ve Mimarlık: Ernst Egli ve Türkiye'de Modernliğin Arayışı (1927-1940)* başlıklı kitabı, Mimarlar Odası Ernst Egli Anma Programı'nın ilk kitabı olarak Mimarlar Odası Yayınları arasında yayımlandı.

Kitap, 1927 yılından 1940 yılına kadar ülkemizde yaşayan, eğitimci olarak Türkiye mimarlık eğitimine, tasarladığı eğitim, kültür, sanayi, konut yapılarıyla mimarlık pratiğine, öngördüğü ve üzerine tartıştığı şehirlerin oluşumu üzerine tasarladığı planlarla ve yazdığı yazılarla eleştirel, yapıcı, özümleyici pek çok katkıda bulunan Ernst Arnold Egli (1893-1974) üzerine ilk kapsamlı ve birinci el araştırma. Ernst Arnold Egli çok yönlü bir mimar.

Yaşadığı tarihsel dönem içinde dünya mimarlığının "modern hareket" ile dönüşüm geçirmeye başlaması; 'taşındığı' ülkenin yedi yüzyıllık bir imparatorluktan Cumhuriyet yönetimine geçişi yaşıyor olması; bu altüst oluş ortamında Atatürk ile yakın ilişkisi dolayısıyla Sanayi-i Nefise Mektebi'nde, yeni adıyla Güzel Sanatlar Akademisi'nde mimarlık eğitimi programını yenileştirmek ve Milli Eğitim Bakanlığı Proje Bürosu'nu kurup yönetmekle görevlendirilmiş oluşu; kendi deneyimi ve rolü için oldukça ayrıcalıklı bir konumu tanımlıyor. Bu zengin, ayrıcalıklı ve karmaşık durum, bir 'yabancı mimar' olarak dönemin kurucu politik aktörleri arasındaki varlığını şu başlıklar altında işlemeyi olası kılıyor: 1. Türkiye Bağlamında Toplum, Siyaset ve Mimarlık; 2. Modern ile Geleneksel Mimarlığın Sentezine Dair Denemeler; 3. "İşlevsellüğün Simgesi" Olarak Mimarlık; 4. Modern Mimarlık ve Devlet Erkinin Temsili; 5. Sentezin Sonucu Olarak Özgünlük; 6. Bağımsız bir Modernizm Yolunda.

Egli'nin Türkiye'deki üretimini dört safhaya ayırıyor yazar: 1927-30 ara-

sında, modern mimarlık anlayışının bölgesel koşullara uyumlandırılması-na, erken deneylere özgüleniyor. 1930-34 arasında, artık öğrenilmiş olan bölgesel değerlerin ifadesi, daha saf, daha arı bir mimarlık dili kurmak için geri çekinik kılınıyor. 1934-36 arasında özellikle kamu binaları tasarımı ile uğraşıyor ve "temsili", "erkin temsili" arayışları, mimari dilin ana düşünsel katkı dağırını oluşturuyor. 1936-40 arasında dekanlık görevinden ve Milli Eğitim Bakanlığı Büro Şefliği'nden ayrılması nedeniyle, mimari tasarım talepleri azalıyor; şehir planları tasarlama işiyle uğraşıyor.

"Bir Başka Modern!"... İlimli ve bağlamsal bir modernizmin mimarı olarak tanımladığı Egli için yazarın kullandığı nitelik bu. Bu niteliğin kitapta, ulusal-uluslararası, çağdaş-tarihsel, içsel-dışsal, akran-öncül, resmî-gayri resmî konum, özellik ve gelişmelerle kuşatıcı biçimde, titizlik içinde açım-lanıp anlatıldığı açık.

Ali Cengizkan

(Yazı, Ali Cengizkan'ın kitabın Türkçe baskısına yazdığı önsözden alıntılanmıştır.)

Oya Atalay Franck, *Politika ve Mimarlık: Ernst Egli ve Türkiye'de Modernliğin Arayışı (1927-1940)*, Mimarlar Odası Anma Programı Dizisi, Mimarlar Odası Yayınları, Ankara, 2015, 190 s.

Toplumsal Gelişmeler, Kente Yansımalar: Bozlaşma - Yozlaşma

Esin Küntay

İlk kez Devlet Güzel Sanatlar Akademisinde (İDGSA) göreve başladığım 70’li yılların ilk yarısında kentler ve güncel gelişmelerine ilişkin üç günlük bir sempozyumun çarpıcı başlığı Profitopolis (Çıkarıcılık Kentleri) idi. Kentlerde çıkarılara dayalı yönelimlerin başta fiziki mekânda yarattığı bozulmalar, sergiler aracılığıyla gözler önüne serilmiş, baş gösteren olumsuzluk konferanslar, paneller aracılığıyla akademi platformunda tartışmaya açılmıştı. Sempozyumun başlığının ve tartışma konularının tüm izleyenlerle birlikte beni de çok etkilediğini anımsıyorum! O yıllardan günümüze pek çok şeyin değişmediği, özellikle de 1980’li yıllar sonrasının geçerli ‘köşeyi hızla dönme’ politikasının spekülasyonlu yönelimlere ivme kazandırdığını söylemek, konuyu abarttığımız anlamına gelmemeli!

Bu makalede artan kent rantından yararlanma yönelimlerinin kentlerde çarpık yapılaşmayı nasıl etkilediğini, kentin fiziki mekânındaki kimi gelişme ve değişimlerin sosyal çevreye yansımalarını irdelemeyi deneyeceğim. Günümüzde kentler yönelimindeki ardı arkası kesilmeyen toplumsal hareketliliğin etkileriyle, kentte nüfusun yoğunlaşmanın ötesinde giderek yığılmasına, artan sayılara oranla toprağın (arsa) kıt olması sonucu çıkarılara dayalı yönelimlerin hız kazandığına tanık olmaktayız. Öte yandan hızla sanal ortama kayan toplumsal ilişkiler kentin uyuşmaz, uyumsuz karmaşası karşısında giderek yüz yüze birliktelikleri çözüyor.

Özetle, kentte büyümenin toplumsal maliyetini, adaletsizliği, yozlaşmayı irdelemeyi hedefliyoruz. Plansız, programsız, birdenbire büyümeye paralel, birlik olma duygusu yok olurken, patolojik (hastalıklı) olaylar arttı.

1990’larda *Time* dergisinde “Geleceğin Kâbus Kentleri” (“Nightmare Cities of the Future”) çarpıcı başlığıyla yayımlanan makalede Tokyo, Sao Paulo, New York, Mexico City vb kentlerde 21. yüzyılda bir kâbus yaşanacağı sinyali verilmekteydi. İstanbul yörüngesindeki hızlı kentleşme sürecini de göz önüne alarak, o günlerde, “21. Yüzyılın başlarında İstanbul’un

değişmesi, dönüşmesi ne yönde olacak?” diye düşünmüştüm.¹ Bugün artık herhangi bir soru işaretine yer kalmadı! Bozlaşma ve ona paralel yozlaşma gözle görülür, elle tutulur nitelikte! O halde, konumuzu biraz daha açabilmek için günümüzde tüm toplumları etkisi altına alan küreselleşme dalgasından ve sonuçlarından söz etmemiz gerekiyor.

1970-2007: Doruğuna Erişen Küreselleşme Dalgası

Küreselleşme sürecinin giderek genişleyerek hemen tüm toplumları etkisi altına almasının gerisindeki ana itici güç teknolojik gelişmelerdir. Bilginin, sermayenin, emeğin yeni buluşların, teknolojilerin, sınır ötesine akışkanlığıdır. 1970’li yıllarda fiyatlarındaki artışla patlak veren petrol krizi, finans sektöründe denetimlerin kaldırılması, başka bir deyişle, finansal kuralızsızlık dönüşümü etkileyen önemli gelişmelerdir.² Yükselen finans sektörüne yatırılan birikimler; kaynakların sanayiye, üretime yatırılmamasına, sanayisizleşmeye yol açarak, istihdam sorunu yarattı. Finans sektörünün, istihdam yaratan, kârı paylaştıran sektörlerin tahtını ele geçirdiğinden söz ediliyor.³

Bir yanda zenginlik birikimleri üretime aktarılmazken, öte yandan artmakta olan kentsel rant payları hızla yükselen sermaye sahiplerini taşınmaz mülk piyasasında da yatırıma, spekülasyona yöneltmiştir. Finansallaşma spekülasyonu özendirilmiştir.⁴ Sonuç, zenginler daha zenginleşirken büyük sayıdaki yoksullarla aralarındaki uçurum daha da derinleşmiştir.

Gelir dağılımında eşitsizlik uçurumu, toplumsal sınıflar arası kutuplaşmaya, ötekileştirmeye, dışlamaya yol açarken; işsizlik, yoksulluk, şiddet olgusu vd toplumsal sorunlar giderek devleşiyor, üstelerinden gelmek güçleşiyor. Finansallaşma doruk noktalarına ulaşırken, yükselen neoliberalizmin etkisiyle sosyal kurumların zayıfladığı, eşitsizliğin yoğunlaştığı dönemin ertesinde⁵ 2007’nin sonlarında, etkisi günümüzde hâlâ sürmekte olan küresel kriz patlak verdi!

Kaynak:
<https://ekolojiagi.wordpress.com>

Kentsel Sorunlar: Kentsel Rant

Küreselleşen dünyada devletler küçülerek ekonomi alanından ellerini çekerken, kendi haklarını koruyucu yeterli önlemler almazken,⁶ başka bir deyişle, sosyal devlet modelinden uzaklaşırken, vurguladığımız gibi, az sayıda aşırı varlıklılar ile çok sayıdaki yoksullar arası uçurum derinleşmiştir. Günümüz küresel rekabet ortamının kazananı, çokuluslu şirketler. Şirketler kirlilik ve atık üretiyor. Giddens, 21. yüzyılda dünya toplumlarını etkisi altına alacağına işaret ettiği riskleri dört ana grupta ele alarak irdeliyor. Öncelikle modern toplumsal gelişmenin dünya ekosistemlerine etkisine değiniyor. Çevrecilerin özellikle atık giderme kapasitelerine vurgu yapmaları zorunluluğuna işaret ediyor.⁷

Küresel ısınma, iklim değişikliği sorunuyla ilgili dünya finans sermayesi ve egemen olan ülkelerin düşük karbonlu bir gelecek için çağrı yapmaya başladıkları belirtilerek, gelişmekte olan ülkelerde plansız, programsız, çarpık kentleşmenin enerji talebinin artmasında önemli payı olduğunun altı çiziliyor.⁸ Günümüzde en büyük riskler listesinin ilk sıralarında ekolojik kriz; kirlilik, iklim değişikliği yer alıyor.

Eğitsizliğin yoğunlaşması, işsizlik oranlarının artmasının yarattığı kriz bir yanda, öte yanda kentte yoğunlaşan, yığılan nüfusun konuta olan gereksinimi, konut fiyatlarının çarpıcı biçimde artmasına yol açmıştır. Sınır ötesine akarak giren sermayenin de azımsanamaz etkisi, inşaat sektörüne ivme kazandırmış, taşınmaz mülk başı çeken sektörlerden biri haline gelmiştir.⁹ Nitekim gelişmelerin gerisinde sermaye sahiplerinin kent rantından yararlanarak kazanç elde etmek üzere birikimlerini mülk piyasasına yatırma hedefi vardır.

Bireyle doğa arasında bir korugan oluşturan konut, kullanım değerinin ötesinde artık alışve-

rişe konu metaa dönüşmüştür. Kullanım değeri olarak konut barınma sağlar. Ancak kapitalist dünyada barınma amacının ötesinde artık konut piyasada satılacak, spekülasyon yapılacak meta olarak inşa edilmektedir. Konut üreticisinin amacı kullanım değeri değil, alışveriş değeri elde etmektir. Nitekim akışkan finansal kaynakların mülk fiyatlarını çarpıcı biçimde yükselttiğine işaret ediliyor.¹⁰ Bunda, sınırsız mülkiyet hakkından günümüzde bireyin sosyal bağlarla bağlı özel mülkiyete dönüşen hakkına saygının yitirilmiş olması etkili. Neoliberal piyasa ekonomisinin sonuçlarından biri, toplumsal hakların yerini mülkiyet hakkı temelinde biçimlenen bireysel hakların öne çıkışı.¹¹ E. Manisalı da ulusal çıkarlarını dış pazarlarda koruyarak üstünlük sağlamayı öngören Fransa'yla ülkemizi karşılaştırarak, bizde giderek toplumsal çıkarların yerini bireysel çıkarların aldığını çarpıcı örneklerle açıklıyor,¹² 'ben merkezli yönelimlerin' yükselişine parmak basıyor.

Özetle, kentin sorunları listesinin en ön sıralarında 'kirlenme' yer alıyor. Su, hava, toprak, gürültü kirlenmesinin fiziki mekândaki etkilerine sosyolog Mumford'un altını çizdiği "insanlığın kirlendiği, toplumsal çevrede kaos yarattığı" gerçeği eklendiğinde insanoğlunun genel çevreye karşı işlediği suçlar gün yüzüne çıkıyor. Çıkarlara dayalı yönelimler sivrilerken, Lefebvre'nin 'kentin her yerde düşüşe geçtiği' yolundaki saptaması olan biteni çok net gözler önüne seriyor.¹³

1980 Sonrası "Yükselen Değerler": Düşüşe Geçen İnsanca Yaklaşımlar, Yozlaşma

1980 sonrasındaki 24 Ocak kararları ile ihracatta dönük dışa açılan, küresel sisteme uyum sağlayan ülkemizdeki gelişmeler insanda 'köşeyi dönme' yolundaki davranışları özendiriyor. "Ne yaparsan yap, nasıl olursa olsun, toplumsal konumlar merdiveninde hızla yükselme" hedefiyle, o yolda ilerlemeyi sağlayacak her türlü 'araç'ı geçerli sayan 'Makyavelci' yaklaşımların benimsendiğine tanık olmaktadır. Artık birinin herhangi bir kazanımı ancak nesnel ölçülebildiği, maddiyata dönüştürülebildiği oranda başarılı sayılarak onaylanmakta. Her şey 'kaçı?' sorusuna indirgenmiş, alışverişe konu edilmektedir.¹⁴ Nitekim hakkın sahibi olan çocukluk çağındaki kimi birey bedenleri bile nesneleştirilerek pazarlanmaktadır.¹⁵

Işık ve Pınarcıoğlu da gerçekleştirdikleri araştırmada saldırgan girişimcilik stratejilerini olanaklı kılan gelişmelerin varlığına işaret ediyorlar.¹⁶ Kentte yeni arazilerin daha sakınmasız

yöntemlerle işgal edilerek yapılaşmaya açıldığını belirtiyorlar.¹⁷

Günümüz enformasyon toplumunda medyanın ve gelişmiş iletişim sisteminin etkisiyle küresel tüketim kültürünün değer ve davranış normları hızla yerleşiyor. Elektronik iletişimle, evrensel gelişmeler, yereli etkiliyor. Medyanın uyaranları aracılığıyla tüketim arzusu körükleniyor; çok para kazanma hedefi yüceltiliyor. Daha önce de işaret etmiş olduğumuz gibi ‘Makyavelci’ yaklaşımla paraya giden her yol, köşe dönmece yönelimler mubah (hoş) görülüyor. ‘Çok kazan, çok tüket’, ‘Televole kültürü’, renkli basın, TV programlarıyla, her fırsatta zenginliğin gözler önüne seriliyor olması, marka giysiler, cipler, ‘in’ olan eğlence yerleri öne çıkıyor. Sözü edilen ‘seçkin’ eğlence yerlerinde görünmek önemli! Klein, yeni markalı bir dünyadan söz ederken, şirketler ürün üretiyor olsa da müşterinin marka satın aldığını belirtiyor. Kişi için markanın yaşamsal önemine vurgu yapıyor.¹⁸ 1980 ortalarında yönetim kuramcılarının görüşleri doğrultusunda eğer şirketler başarı elde etmek istiyorsa ürün yerine ‘marka’ üretmeliydi. Rekabetçi markalar varlığı olmazsa olmaza dönüşmüştü; üretilen üründe birlikte imaja dayalı bir farkındalık yaratılmalıydı.¹⁹ Toplumda statü belirleyen ölçütlerden gösterişçi tüketim öne çıkıyor! Bir zamanların okumuş, iyi eğitim görmüş olmak önemliken, her ne kadar “Günümüzün kapitali ‘bilgi’dir” deniyor ise de, artık önemli olan maddi sermaye. Toplum hızla maddeleşiyor, insanlar ise maddileşmekte. Paraya dönüştürülemeyen niteliklerin, becerilerin değeri yok.²⁰

“Yükselen Değerler”in Fiziki Mekândaki Yansımaları

Nüfusu hızla yoğunlaşan kent, toplum olmanın ötesinde yığınlaşırken, kalabalıklardan kurtulmak, yükselen suç ve şiddet olaylarından korunmak isteyen yeni yükselen sermaye grubundakiler güvenli kapalı sitelerin gerisine (*gated communities*) yerleşmeyi yeğlemekte. Güvenlik önlemiyle dışa kapalı yerleşimler salt kentin tehlikelerinden korunmak, estetik olmayan görüntüsünden uzaklaşmak gerekçeyle yeni seçkinler tarafından talep edilen yerler olmasa gerek. H. Kurtuluş’un da işaret ettiği gibi kapalı yerleşmeler küresel tüketim kültürünün yeni simgelerinden biri.²¹ Yeni tüketim sembolleri olan bu yerler kişinin maddi sermayesini, toplumsal konumunu kendileri

dışındakilere gözle görülür hale getiren yaşam çevreleri. Bunun ‘yükselen değerler’ kapsamında işaret ettiğimiz, ‘çok kazan, çok tüket, görünür ol!’ anlayışına uygun düştüğü söylenebilir. Toplumda sınıflar arası sanal duvarlar oluşmasına yol açan kapalı yerleşmelerin dışlamaya yol açan bir kültürel iklim yarattığından söz ediliyor.²² Tekrar H. Kurtuluş’a dönecek olursak, onun metropolde, “kentle bütünleşemeyen gecekondu nüfusun yanı sıra hızla yükselen kentle bütünleşmek istemeyen nüfus”²³ açıklaması bana göre son derece çarpıcı! Kentteki keskin kutuplaşmayı, ayrıştırıcı dinamikleri çok net ortaya koyuyor.

Sonuca Doğru: Kentsel Dönüşüm

Buraya kadar tartıştığımız konularla ilgili olması nedeniyle, yazımıza son vermeden, kamuoyunda “kentsel dönüşüm” yasası olarak tanınan Mayıs 2012’de yürürlüğe konan Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi hakkında 6306 sayılı kanuna da değinme gereğini duyuyoruz. Yasanın hedefi büyük kentlerde çarpık yapılaşmanın önlenmesi, düzenli, planlı hale getirilmesi, deprem, sel baskını vb doğal afetlerin neden olabileceği tahribatın önlenmesi.²⁴

Deprem riski, çarpık yapılaşmanın önüne geçileceği savına dayandırılarak çözüm olarak sunulan, gerçekleştirilmesi zorunlu, kentsel dönüşüm projesi korkarım çarpık yapılaşmayı büsbütün güdülendirerek, kentin nefes alma alanlarının tümüyle yok edilmesine yol açacaktır. 2007’nin sonlarında, özellikle 2008’de patlak veren, etkisini halen sürdürmekte olan küresel kriz ve durgunluğun ilk kez ABD’de konut kredilerindeki düzensiz büyüme ve denetimsizliğin tetiklediği olduğu,²⁵ faiz oranları yükselecek ipotekli konut balonunun patlamaya yol açtığı²⁶ gerçeği göz ardı edilemez/edilmemelidir. Büyük bankaların batması sonucunu doğuran küresel kriz ‘ipotek destekli konut’ kredile-

Kaynak:
<http://www.kuzeyormanlari.org>

Kaynak: <http://dergi.aljazeera.com.tr>

rinin geri ödenmemesi boşluğundan kaynaklandı. “Bundan ders alınması gerekirdi!” düşünce-sindeyiz. Amaç, önleme, yenileme, koruma mı yoksa artmakta olan arazi rantını küresel sermayeye aktarmak mı? Olan biteni göz önüne aldığımızda bu soruları sormadan edemiyoruz.

Daha önce işaret ettiğimiz gibi, günümüzde ‘yükselen değer’, müdahalesiz bir piyasa ekonomisi. Bir yanda devletin sosyal harcamalarını kısıtlamalarıyla, güvenlik ağları az çok tasfiye edilirken, öte yandan toplumsal duyarsızlık arttı. Afet riski korkusu salınarak kapitalist sistemin “kazanan hepsini alır!” zihniyetiyle kent rantını sermayeye, büyük şirketlere aktarmak toplumsal duyarsızlığın arttığının göstergesi değil de nedir? Kentsel dönüşüm projesinin kazananı büyük şirketler, kaybedeni, mağdur olanı ise, kentte güç koşullarda tutunmaya çabalayan, evinden, barından, yerinden edilen, mülksüzleştirilerek çeperlere itilen/itilmekte olan kentin dezavantajlı, daha zayıf olan kesimidir. Konut piyasasına yatırımlarla yakın çevresi hızla prestij, değer kazanan bir yörede yıpranmış, yenilenmesi, iyileştirilmesi, deprem riski gerekçeleriyle, görüşlerine başvurulmaksızın, kentin daha uç yerlerine taşınmak zorunda bırakılarak barınma, konut hakları ihlal edilen yoksullardır. Yaşamakta oldukları izbe yerlerden, bodrum katları, tavan aralarından tahliye edilerek başka bir yere konumlandırılanların, yasal ve maddi güçsüzlükleri nedeniyle, çok geç-

meden yeni gönderildikleri yerin görüntüsünü de geldikleri yere benzeteceklerini²⁷ söylemek çok şaşırtıcı olmasa gerek. Sonuçta, sadece yoksulluk kentin bir başka yöresine taşınmış olacak, yeni çöküntü bölgeleri ortaya çıkacaktır. Gelişmeler kentin nefes alma alanlarını hızla yok etmektedir.

Sonuç

İstanbul’un prestijli, merkezi bölgelerindeki gökyüzüne doğru sivrilene geometrik kutu mimarisi tümüyle kişinin nefes alma alanlarının, yeşilin yok olmasına, peyzajın bozlaşmasına yol açıyor. İmar yönetmeliği ‘park, çocuk bahçesi ve oyun alanlarını aktif yeşil alan’ olarak tanımlıyor. Sonuçta zarar gören ‘kent hakkı’ (insan hakkı) ihlal edilen, kentte yaşamakta olan tüm bireylerdir. Ama gelişmelerin asıl mağduru, geleceğimiz, yeni yetişmekte olan çocuklarımız ve gençlerimizdir.

Her şey ‘kaç?’ sorusuna indirgenmişken Toffler’in günümüzde “gücün kaynağı bilgidir”²⁸ saptamasının aksine parasal güç (zenginlik) öne çıktı. Yitirilen ise insani değerler. Bireysel çıkarların peşinde hızla empati yoksunu toplum haline geldik! Tüm ilişkilerin giderek sanal ortama kaydığı günümüzde her türlü insanca yaklaşım ve iletişimin kesilmiş olduğuna değinen A. Cemal’e hak vermemek elde değil!²⁹

Esin Küntay, Prof. Dr., MSGSÜ Sosyoloji Bölümü emekli öğretim üyesi

Dipnotlar

1. Esin Küntay, "Mala Karşı İşlenen Organize Suçlarda Patlama ve Çocuk İstismarı", *Terör, Şiddet ve Toplum*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2006, s. 115.
2. David Harvey, *Umut Mekânları*, çev. Z. Gambetti, Metis Yayınları, İstanbul, 2007, s. 83-84.
3. Erinc Yeldan, *Cumhuriyet*, 4 Temmuz 2015.
4. Yeldan, *agm*.
5. Craig Calhoun, "Şu Anda Kapitalizmi Tehdit Eden Nedir?", *Kapitalizmin Geleceği Var mı?*, Immanuel Wallerstein, Randall Collins vd, çev. B. O. Doğan, Metis Yayınları, İstanbul, 2014, s. 152.
6. Anıl Çeçen, *Kapitokrazi: Sermaye Egemenliği*, Tarihçi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 62.
7. Anthony Giddens, *Beyond Left And Right, The Future of Radical Politics*, Polity Press, Cambridge, 1998, s. 97-98.
8. Baha Kuban, "İklim Değişikliği, Finans Kapitalizminin Gözü mü Açıldı?", *Cumhuriyet: Bilim Teknoloji*, 11 Eylül 2015, S. 1486, s. 11.
9. Çağlar Keyder, "Yirmibirinci Yüzyıla Girerken İstanbul", *İstanbul Nereye? Kentsel Rant, Kültür, Avrupa*, yay. haz.: Levent Soysal, İpek Türeli, Metis Yayınları, İstanbul, 2011, s. 51.
10. David Harvey, *On Yedi Çelişki ve Kapitalizmin Sonu*, çev. E. Soğancılar, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2015, s. 27-29.
11. Yasemin Özdek, *Uluslararası Politika ve İnsan Hakları*, Öteki Yayınevi, Ankara, 2000, s. 18.
12. Erol Manisalı, *21. Yüzyılda Küresel Kıskaç: Küreselleşme, Ulus, Devlet ve Türkiye*, Truva Yayınları, İstanbul, 2006, s. 14.
13. Henry Lefebvre, *Mekânın Üretimi*, çev. Işık Ergüden, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 13.
14. Georg Simmel, "Metropol ve Zihinsel Yaşam", *Cogito*, S. 8, Yapı Kredi Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 2012, s. 82.
15. Esin Küntay - Güliz Erginsoy, *İstanbul'da On Sekiz Yaşından Küçük Ticari Seks İşçisi Kız Çocuklar*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2005.
16. Oğuz Işık - Melik Pınarcıoğlu, *Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 127.
17. *age*, s. 168.
18. Naomi Klein, *No Logo: Küresel Markalar Hedef Tahtasında*, çev. Nalan Uysal, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2002, s. 31.
19. *age*, s. 27-29.
20. Simmel, *age*, s. 82.
21. Hatice Kurtuluş, "İstanbul'da Kapalı Yerleşmeler: Beykoz Konakları Örneği", *İstanbul'da Kentsel Ayrışma*, yay. haz.: Hatice Kurtuluş, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 167.
22. Işık-Pınarcıoğlu, *age*, s. 141.
23. Kurtuluş, *age*, s. 187.
24. Ali Güvenç Kiraz, *A'dan Z'ye Kentsel Dönüşüm*, Beta Yayınları, İstanbul, 2014, s. 2.
25. Alev Coşkun, *Liberal Ekonominin Çöküşü, Küresel Kriz: Ulusalçı Ekonominin Yükselişi*, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık AŞ, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2011, s. 67.
26. Micheal Mann, "Son Yakın Olabilir Ama Kimin İçin?", *Kapitalizmin Geleceği Var mı?* Immanuel Wallerstein, Randall Collins vd., çev. B. O. Doğan, Metis Yayınları, İstanbul, 2014, s. 94.
27. David Harvey, *Asi Şehirler: Şehir Hakkından Kentsel Devrim Doğru*, çev. A. D. Temiz, Metis Yayınları, İstanbul, 2013, s. 59.
28. Alvin Toffler, *Powershift: Knowledge Wealth and Violence at the Edge of the 21st Century*, Bantam Books, 1990, s. 60-61.
29. Ahmet Cemal, *Lanetlenmiş Ağustos Böcekleri*, Can Yayınları, İstanbul, 2012, s. 120.

Kaynaklar

- Calhoun, Craig, "Şu Anda Kapitalizmi Tehdit Eden Nedir?", *Kapitalizmin Geleceği Var mı?*, Immanuel Wallerstein, Randall Collins vd, çev. B. O. Doğan, Metis Yayınları, İstanbul, 2014
- Cemal, Ahmet, *Lanetlenmiş Ağustos Böcekleri*, Can Yayınları, İstanbul, 2012
- Coşkun, Alev, *Liberal Ekonominin Çöküşü, Küresel Kriz: Ulusalçı Ekonominin Yükselişi*, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık AŞ, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2011

- Giddens, Anthony, *Beyond Left And Right, The Future of Radical Politics*, Polity Press, Cambridge, 1998
- Harvey, David, *Asi Şehirler: Şehir Hakkından Kentsel Devrim Doğru*, çev. A. D. Temiz, Metis Yayınları, İstanbul, 2013
- Harvey, David, *On Yedi Çelişki ve Kapitalizmin Sonu*, çev. E. Soğancılar, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2015
- Harvey, David, *Umut Mekânları*, çev. Z. Gambetti, Metis Yayınları, İstanbul, 2007
- Işık, Oğuz, Melik Pınarcıoğlu, *Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011
- Keyder, Çağlar, "Yirmibirinci Yüzyıla Girerken İstanbul", *İstanbul Nereye? Kentsel Rant, Kültür, Avrupa*, yay. haz.: Levent Soysal, İpek Türeli, Metis Yayınları, İstanbul, 2011
- Kiraz, Ali Güvenç, *A'dan Z'ye Kentsel Dönüşüm*, Beta Yayınları, İstanbul, 2014
- Klein, Naomi, *No Logo: Küresel Markalar Hedef Tahtasında*, çev. Nalan Uysal, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2002
- Kuban, Baha, "İklim Değişikliği, Finans Kapitalizminin Gözü mü Açıldı?", *Cumhuriyet: Bilim Teknoloji*, 11 Eylül 2015, S. 1486, s. 11.
- Kurtuluş, Hatice, "İstanbul'da Kapalı Yerleşmeler: Beykoz Konakları Örneği", *İstanbul'da Kentsel Ayrışma*, yay. haz.: Hatice Kurtuluş, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2005
- Küntay, Esin, "Mala Karşı İşlenen Organize Suçlarda Patlama ve Çocuk İstismarı", *Terör, Şiddet ve Toplum*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2006
- Küntay, Esin; Güliz Erginsoy, *İstanbul'da On Sekiz Yaşından Küçük Ticari Seks İşçisi Kız Çocuklar*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2005
- Lefebvre, Henry, *Mekânın Üretimi*, çev. Işık Ergüden, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2014
- Manisalı, Erol, *21. Yüzyılda Küresel Kıskaç: Küreselleşme, Ulus, Devlet ve Türkiye*, Truva Yayınları, İstanbul, 2006
- Mann, Micheal, "Son Yakın Olabilir Ama Kimin İçin?", *Kapitalizmin Geleceği Var mı?* Immanuel Wallerstein, Randall Collins vd., çev. B. O. Doğan, Metis Yayınları, İstanbul, 2014
- Özdek, Yasemin, *Uluslararası Politika ve İnsan Hakları*, Öteki Yayınevi, Ankara, 2000
- Simmel, Georg, "Metropol ve Zihinsel Yaşam", *Cogito*, S. 8, Yapı Kredi Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 2012
- Toffler, Alvin, *Powershift: Knowledge Wealth and Violence at the Edge of the 21st Century*, Bantam Books, 1990, s. 60-61
- Yeldan, Erinc, *Cumhuriyet*, 4 Temmuz 2015

Social Development-Reflections upon the City: Greyness-Degenerateness

This manuscript examines the growing tendency to benefit from the increasing urban profit disrupting the order of the cities. Some of the developments and changes occurring on urban space which effect the social medium are also part of the discourse.

Today due to the continuous and rapid pace of social movement towards the cities, urban agglomeration has become a mass. Because of the scarce land in proportion to the increasing population, we are witnessing more people persuing purely their individual profits.

To sum up; Parallel to the haphazard, unplanned, sudden growth of the cities, the feeling of unity among citizens no more exists; pathological phenomena have increased. As the face to face negotiations among people are growing loose, relations are sliding towards a cyber milieu.

This paper also intends to point out at the social cost, injustice, deterioration caused by globalization and urban growth. Furthermore the degeration of the ethic principles after the 1980's are being reviewed. The Urban Renewal Law (Law number 6306) aiming to prevent the damages of earthquake and reconstruct deteriorated areas, which came into force in 2012, is also taken into consideration. Its applications will, most probably, further the deformation of urban space and breach 'city rights'. Part of the population in the childhood stage and the poor will be effected at most!

Haliç Tersaneleri'nde Güncel Durum Haliç Port ve Haliç Dayanışması'na Dair...

T. Gül Köksal

Haliç'in kuzey kıyısında Unkapanı Köprüsü ile Hasköy arasında yer alan 2 km'lik kıyı şeridinde konumlanan Haliç Tersaneleri, özgün adı ile Tersane-i Âmire, Temmuz 2013'ten bu yana bir dönüşüm süreci ile karşı karşıya. Bu süreç daha önce *Mimar:ist* dergisinin 48. sayısı (URL 1, Güz 2013, s. 97-105) ile *Mimarlık* dergisinin 374. sayısında aktarılmıştı (URL 2, Kasım-Aralık 2013). Bu yazı kapsamında ise, adı geçen yayınlardaki süreç çok kısaca özetlenerek, bu yazıların ardından bugüne dek olan gelişmeler kronolojik bir döküm halinde paylaşılacaktır.

Temmuz 2013: Haliç Port İhalesi Yapıldı

Haliç Tersaneleri'nin Camialtı-Taşkızak Tersaneleri kısımları, 13 Mayıs 2013 tarihinde Resmi Gazete yoluyla, Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı Altyapı Yatırımları Genel Müdürlüğü'nün, 3996 sayılı Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yaptırılması Hakkında Kanun ve 2011/1807 sayılı Bakanlar Kurulu kararında belirtilen usul ve esaslar kapsamında "İstanbul Haliç Yat Limanı ve Kompleksi Projesi" adı altında, yap-işlet-devret modeliyle ihale edildi (URL 3). 6 asırlık bir geçmişi olan tersaneleri hedef alan bu ihale, bir buçuk aylık kısa bir süre içerisinde 2 Temmuz 2013 tarihinde yapılan ilk değerlendirmenin ardından, 24 Temmuz 2013 tarihinde "Cengiz İnşaat, Taca İnşaat ve Galeri Kristal" ile "Sembol Uluslararası Yatırım, Eko-park Turizm ve Fine Otelcilik" isimli iki girişim grubunun katıldığı bir açık artırma yoluyla gerçekleşti ve bu alan, 1 milyar 346 milyon dolar bedel öneren Sembol Uluslararası Yatırım, Eko-park Turizm ve Fine Otelcilik grubuna verildi (URL 4-5).

İhalede tarihi tersane alanı için önerilen program, basına yansıyan haberlere göre "her biri 70 yat kapasiteli iki yat limanı, her biri 400 oda kapasiteli 5 yıldızlı iki otel, dükkânlar, restoranlar, kongre ve kültür merkezleri, sinema ve eğlence tesisleri, 1000 kişilik cami ve otopark" olarak geçiyor, projenin 4 yılı inşaat, 45 yılı işletme süresi olmak üzere 49 yıllığına yap-işlet-devret mode-

liyle gerçekleştirileceği de ifade ediliyordu (URL 4-5). İhale duyurusunda "...alanın teklif verme şartnamesinde detaylandırılan usul ve esaslar kapsamında kapalı teklif alma usulü ile ihale edileceği; ihale dosyalarının 15 Mayıs 2013 tarihinden itibaren açık adresi verilen yerden ücretsiz olarak görülebileceği; ancak ihaleye iştirak etmek için KDV dahil 50.000 TL dosya bedelinin ödenmesi gerektiği..." belirtiliyordu. Ancak ihale daha başından itibaren usulsüzlük ile doluydu. Çünkü TMMOB Mimarlar Odası Genel Başkanı Eyüp Muşcu ihale dosyasının incelenmesi için ilgili yere başvuruda bulunmuş ama başvurusu "ihaleye katılmayacak olanlara bilgi de verilemeyeceği" yanıtıyla geri çevrilmişti (URL 6).

Tersane-i Âmire'yi yok edecek bu projenin, Okmeydanı, Kasımpaşa ve Galata ile etkileşimi göz önüne alındığında daha büyük çaplı bir rantal dönüşümün önünü açmak üzere gündeme getirildiği açıktı. Nitekim, yaklaşık 10-15 yıldır İstanbul'un bütünü ve dolayısıyla Haliç'in iki kıyısında gerçekleştirilmeye çalışılan bu projeler, bir plan üzerine işlendiğinde açıkça görülmektedir ki, kentin tüm değerli alanlarına sistematik olarak müdahale edilmektedir. Dolayısıyla bu projenin sadece tersaneleri hedef almadığı, İstanbul'un yaklaşık 10-15 yıldır artan bir yoğunlukta karşı karşıya kaldığı kentsel dönüşüm projelerinin bir parçası olduğu izlenmektedir. Büyük resim göstermektedir ki, neoliberal politikalar, kent tarihine, kültürüne, değerlerine önem vermeksizin kentleri yağmalıyor, kent hakkını halkın, kamunun elinden alıyor.

Temmuz 2013: Haliç Dayanışması Kuruldu, İlk Toplantısını Yaptı

İhalenin yapıldığı 1045 No'lu Ada'nın tamamı İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'nun 22 Mart 1995 gün ve 6482 sayılı kararı ile belirlenen tarihi sit alanı içerisinde yer almakta olup, 1995'ten 2009 yılına dek alandaki 39 yapının da tek tek tescilli yapılmıştır (Haliç Tersanesi dahil tersaneler bütününde toplam 52 yapı tescil edilmiştir). İhale alanı için üretilmiş ve 2010 tarihinde ilgili

koruma kurulundan onay almış, ancak askıya çıkmamış bir koruma amaçlı nâzım imar planı da vardı. Koruma altındaki bir alan için program belirlemeden önce, üst ölçekteki karar ve vizyonlara göre ön etütlerin yapılması gerekirken, burada tam aksine, önce sermaye yararına işlevlerin tanımlandığı ihale yapıldı. Bu etütlerde, alanın özgün değerlerinin neler olduğu, bu değerlerin korunması ve geliştirilmesine yönelik gelecekte ne şekilde önlemler alınması gerektiği, hangi alanlara nasıl müdahale edilebileceği ya da edilmemesi gerektiği, koruma altına alınmak yoluyla artık ulusal bir değer kazanan alanın kamu yararına göre ne şekilde düzenlenebileceği gibi çok sayıda sorunsal kapsamı gerektiydi. Aynı zamanda bu sürecin ilgili uzmanların katkısı ile geliştirilmesi, kentli ile şeffaf bir şekilde paylaşımın açılması da 21. yüzyılın mimarlık, planlama dünyasının kabul gördüğü bir yön temdir. Ancak ne yazık ki Camialtı ve Taşkızak tersanelerini işaret eden bu ihale kapsamında yukarıda sayılan hazırlıkların bir tanesi dahi yapılmadan ihale gerçekleşti ve bu nedenle söz konusu süreci kamuoyu ile paylaşmak için Temmuz 2013'te "Haliç Dayanışması" kuruldu.

Tarihi, arkeolojik, endüstriyel, kültürel ve mimari miras olan Tersane-i Âmire'nin yok edilmesi ile sonuçlanacak olan Haliç Port ihalesinin kamuoyuna yansımaları üzerine, uzun yıllardır alan üzerine çalışan kişiler bir araya geldiler ve Haliç Dayanışması'nın oluşturdular. Haliç Dayanışması bünyesinde tersane işçi ve emeklileri, TMMOB'ye bağlı Mimarlar Odası, Şehir Plancıları Odası, Gemi İnşa Mühendisleri Odası gibi meslek örgütleri, İstanbul Barosu gibi meslek kuruluşları, sendikalar ve bu kurum/kuruluşların mensupları, tersaneler komşuluğundaki Bedrettin Mahallesi gibi mahallelerin sakinleri ve mahalle dernekleri, siyasi parti temsilcileri, milletvekilleri, basın kuruluşları ve temsilcileri vd konuya ilgi duyan kişi/kurumlar yer aldı.

Haliç'in kuzey kıyısında el değmemiş tek arazi parçasının da kamu alanı olmaktan çıkarılması anlamına gelen bu projeye konu olan Tersane-i Âmire, yüzyıllar süren art arda yapımlar sonucunda, güncel üretim tesislerini içeren teknolojik altyapının yanı sıra, Bizans ve Osmanlı klasik dönemlerinden kalan tarihsel belge niteliğindeki çok önemli kalıntıları ve aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'nin denizcilik ve gemi yapım teknolojilerini de bünyesinde barındırmaktadır. Kasımpaşa'dan Hasköy'e kadar uzanan alanın yerleşim ve mimari tarihi, tersanelerden bağımsız düşünülemez. Tarihsel öne-

minin yanında bugüne kadar kendisini yenileyerek gelebilmesi tersaneye süreklilik taşıyan bir endüstri mirası özelliği kazandırmaktadır. Tersaneler gemicilik tarihi ve teknolojik gelişimin en önemli belgesi olmanın yanı sıra, gemi inşa ve bakımı konusunda da teknik bilgilerin biriktiği ve güncellendiği, hat analizine bağlı gemi üretiminin yapıldığı çok önemli bir kaynak olup, dünyada neredeyse 6 asırdır gemi üretiminin yapıldığı ve halen sürdürülmekte olduğu tek örnek olması nedeniyle Dünya Mirası Listesine aday bir alandır. Haliç Tersaneleri Türkiye'nin gemi sanayii için çok önemli bir ekonomik kaynaktır. Bugün toplu taşımaya en uygun ulaşım aracı olan şehir hatları vapurlarının bakım, onarım ve imalatının gerçekleştirildiği en yetkin ve ekonomik tek kuruluş Haliç Tersaneleridir. Kentte ulaşım biçimi olarak kullanım oranı sadece %3'ü bulan deniz ulaşımını artırmanın, geliştirmenin ve yetkinleştirmenin yolu tersanelerin kapatılmasından değil, daha etkin kullanılmasından geçmektedir. Üstelik tersane alanı geçmiş tüm depremlerde dayanıklılığını ispatlamıştır ve olası bir depremde lojistik destek de bu alandan sağlanabilecektir. 1980'lere dek eğitim kurumları, sağlık hizmetleri, sosyal tesisleri ve teknolojik altyapısı ile önemli bir üretim ve istihdam potansiyeli ve çağdaş bir üretim modeli olan Haliç Tersaneleri'ne sadece herhangi bir faaliyetin yapılacağı "bir arsa" olarak bakmak ve tersaneleri toplum yararına kullanmak yerine rantı feda etmek kabul edilecek bir tutum değildir. Aksine Haliç Tersanelerinin bir bütün olarak ülkenin ve İstanbul'un ihtiyacı olan gemilerin yapımı, bakım ve onarımını gerçekleştirmek üzere yeniden yapılandırılması çalışmalarına ivedilikle başlanması gerekmektedir. Haliç Dayanışması da bu değerlere sahip çıkmak ve 6 asırlık endüstri mirasının, Haliç kıyılarındaki tarihi, arkeolojik ve güncel yerleşim dokusunun ve kamusal alanlarda kamu mülkiyetinin korunmasını sağlamak, söz konusu kamusal mirasın ve üretim-istihdam potansiyelinin iyileştirilerek ve geliştirilerek geleceğe taşınmasını savunmak amacıyla yola çıkmıştır.

Ağustos 2013: Haliç Dayanışması Kamuoyu ile Paylaşımında Bulunmaya Başladı

Haliç Dayanışması oluşumundan kısa bir süre sonra 23 Ağustos 2013 tarihinde amacını açıkça ifade eden ve bu amaçlar doğrultusunda ilgili kişilere çağrıda bulunduğu bir basın metnini kamuoyu ile paylaşımına açtı (URL 7-8). Dayanışma, bile-

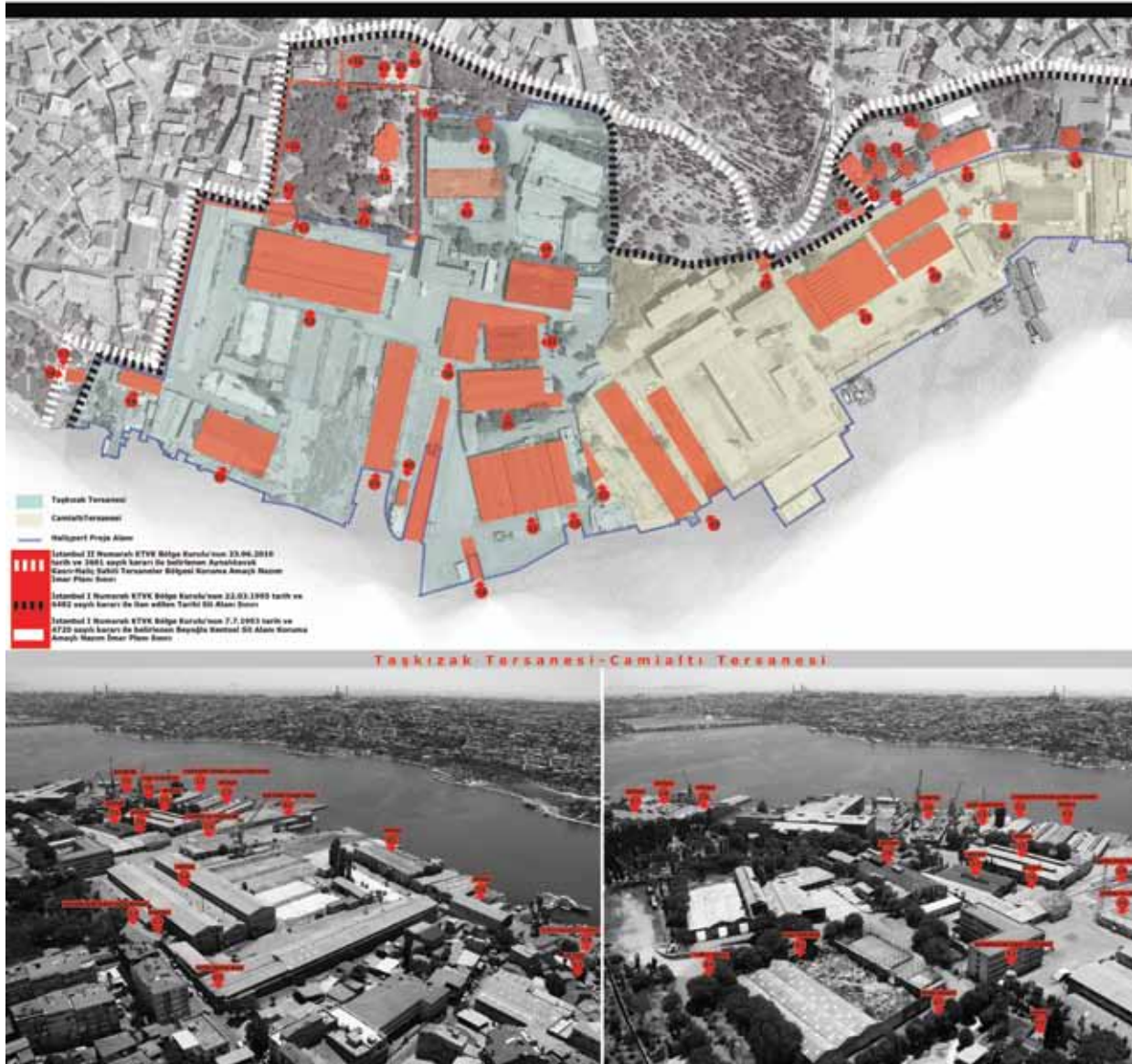
şenleri ile bir dizi çalışma yapmaya başladı. Bu bağlamda Haliç Port ihalesine karşı dava açan TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi'nin dava metni hazırlıklarına destek oldu. Bu arada CHP Milletvekili Melda Onur'un Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı'na yönelik hazırladığı soru önergelerine bilimsel destek verdi (URL 9). 29 Eylül 2013 tarihinde geniş katılımlı bir panel ve forum düzenledi (URL 10). Forum uluslararası "Tersane İşçilerinin Küresel Emek Tarihi Çalışma Grubu" da destek verdi. Dayanışma, örgütlendiği günden itibaren "Teknik Komite", "Hukuk Komitesi", "Medya ve Halkla İlişkiler Komitesi" ile "Örgütlenme Komitesi" isimli çalışma gruplarıyla yoluna devam ederken, alandaki çalışmalar da başladı...

Ağustos-Eylül 2015: Haliç Port Alanının İmar Planları Revizyonu Askıya Çıkarıldı

Bu arada Haliç Port proje alanını barındıran Camialtı ve Taşkızak tersanelerinin 1/5000 ölçekli nâzım imar planı ve 1/1000 ölçekli uygulama imar planı değişikliği, 9 Temmuz 2015 tarihinde resen onaylanarak İstanbul Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nce 7 Ağustos 2015 - 5 Eylül 2015 tarihleri arasında askıya çıkarıldı. Plan bağlamında Beyoğlu İlçesi, Camiikebir Mahallesi'nde bulunan söz konusu alan "özel proje alanı" olarak ilan edilerek, imara açılmak üzere elden geçirildi. Haliç Dayanışması, Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi, Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi'nin incelemeleri doğrultusunda özetle şu değerlendirmelere varıldı:

Haliç peyzajını ve en az 6 asırlık geçmişi olan Tersane-i Âmire'yi (Haliç Tersaneleri) parçalaya-

H A L İ Ç D A

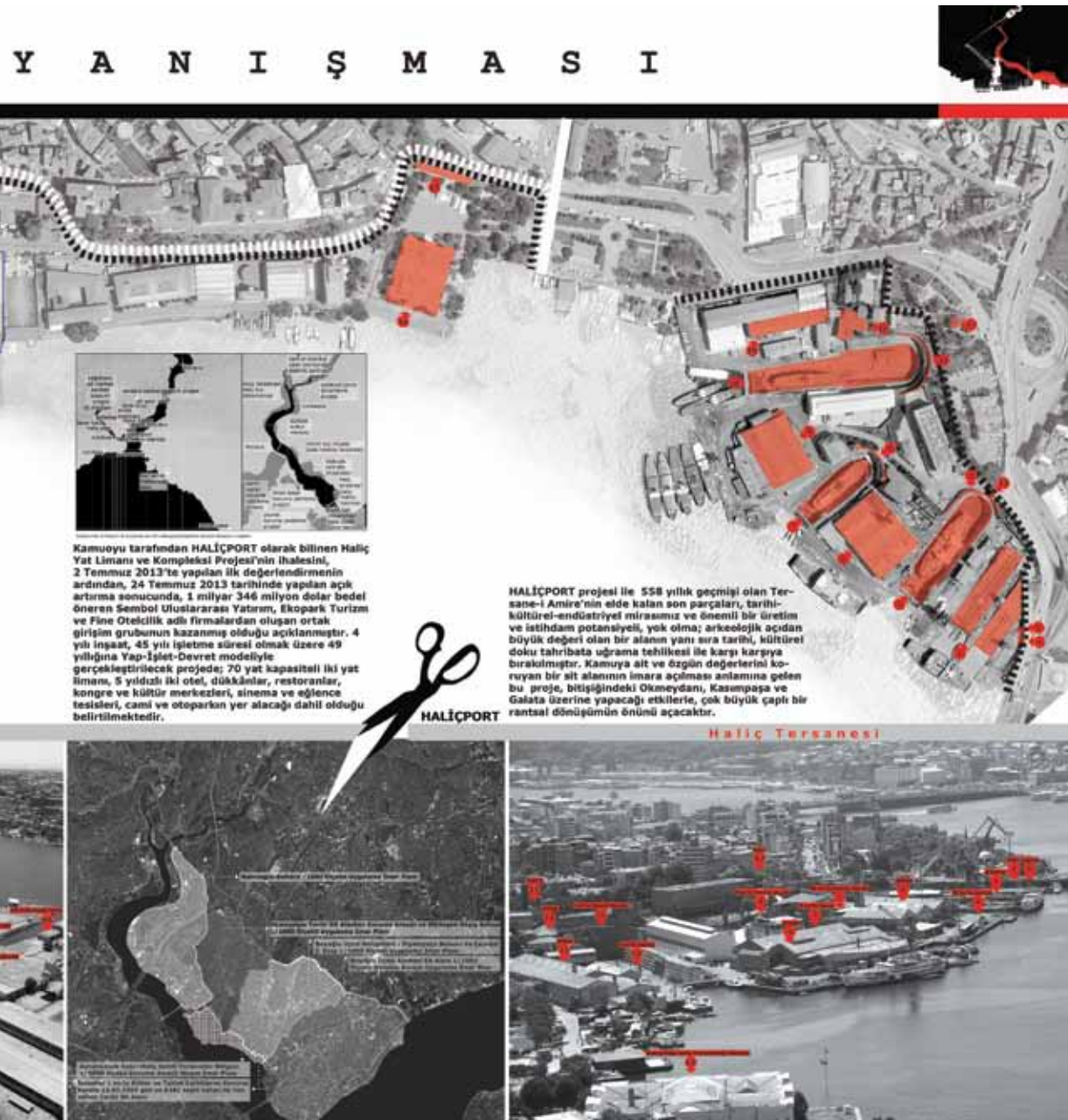

çak, kimliğini yok edecek, büyük bir tehdit oluşturan Haliçport olarak bilinen “Haliç Yat Limanı ve Kompleksi Projesi”ne göre hazırlanan imar planları ile kamuya ait ve özgün değerlerini koruyan bir sit alanı imara açılmaktadır. Diğer bir deyişle, adı geçen imar planları, Haliçport’a altlık olmak üzere ele alınmış ve söz konusu sit alanının sermayenin çıkarlarına yönelik bir şekilde imara açılması hedeflenmiştir. İmar planları ihaleyi alan Fethi Tamince’nin planları ile neredeyse aynıdır.

Gerçekten de söz konusu imar planları, plan açıklama raporu ile birlikte incelendiğinde; alanın sahip olduğu tarihi, teknik/teknolojik, arkeolojik, kültürel, peyzaj ve estetik değerlerin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasına ilişkin önlemlerin alınmadığı, alan bütünlüğünün parçalandığı/değersizleştirildiği, insan, kent ve çevre ilişkilerinden koparıldığı ve dahası alanın

boş bir arsa gibi ele alınıp, barındırdığı somut/soyut değerlerin ile üretim ve eğitim başta olmak üzere kuruluşundan günümüze kadar geliştirilerek taşınan işlevlerinin önemsenmediği, yalnızca yeni yapılaşmanın tarif edildiği ve uygun bulunan yeni işlevlerin neye göre/nasıl tercih edildiğinin tanımsız olduğu görülmektedir. Diğer yandan koruma amaçlı nâzım imar planı ve uygulama imar planı, tersane emektarları, sendikalar, meslek kuruluşları ve üyeleri ile yüzyıllardır komşusu olarak tersanelerle iç içe yaşam sürdüren mahalle sakinleri ve derneklerinin görüşleri alınmadan, halkın katılımı sağlanmadan hazırlanarak askıya çıkarılmıştır (URL 11).

Dünyada 6 asırdır faaliyette olan üretim işlevini sürdüren tek tersane olan Haliç Tersaneleri’nin çevresi ve somut/soyut tüm değerleri ile bir endüstri arkeolojisi sitesi olarak sağlıklı bir biçimde

değerlendirilmesi, üretim-istihdam potansiyelinin korunup geliştirilerek geleceğe taşınması esas tutularak sit bütününde planlaması gerekirken imar planlarının bu şekilde oluşturulmasının hatalı olduğu açıktır. Bu nedenle Haliç Dayanışması'ndan kişisel ve kurumsal olarak 500'ün üzerinde imza askıya çıkarılan plana itiraz etti. Basın açıklaması ile itirazlar kamuya duyuruldu (URL 12).

Kasım 2015: Haliç Port İçin Altlık Olarak Hazırlanan İmar Planları Revizyonu Yargıya Taşındı

“İstanbul’un sahip olduğu en önemli endüstriyel miras alanlarından olan Haliç Tersanelerini sermayeye teslim etmeyeceğiz” şiarıyla yola çıkan Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi, Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, İnşaat Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi ve Gemi Mühendisleri Odası, “İstanbul Haliç Yat Limanı ve Kompleksi Özel Proje Alanı İmar Planı” olarak bilinen, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nca onaylanan Haliç Tersanelerine ilişkin 1/5000 ve 1/1000 ölçekli koruma amaçlı imar planı değişikliklerini yürütmesinin durdurulması ve iptali istemiyle 3 Kasım 2015 tarihinde yargıya taşıdı. Meslek odaları yargı yoluna gitme gerekçeleri olarak özetle şunları ifade etmişlerdir:

6 asırlık geçmişe sahip Haliç Tersaneleri, güncel üretim tesislerini içeren teknolojik altyapının yanı sıra, Bizans ve Osmanlı klasik dönemlerinden kalan tarihsel nitelikteki çok önemli kalıntıları da içermesi sebebiyle İstanbul’un sahip olduğu en önemli, yaşatılması mutlak bir gerçek olan endüstriyel miras alanlarından biridir. İstanbul I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’nca sit alanı olarak tescil edilmiş olan Tersane bölgesi için, kültürel kullanımı öneren işlevden uzak; otel, apart otel, müstakil apart gibi tesisler, ofis, büro, yönetim binaları, banka, finans kurumları, çarşı gibi fonksiyonlar getiren dava konusu imar planları, dünya miras listesine aday olacak nitelikleri taşıyan ve bu nitelikleri korunup geliştirilerek geleceğe taşınması gereken Haliç Tersanelerini parçalayacak, kimliğini yok edecek ve sermaye gruplarının çıkarlarına yönelik bir şekilde imara açılmasına neden olacaktır. Ayrıca Haliç’in çevresiyle etkileşimi göz önüne alındığında, çevresine emsal niteliği taşıyacağı yani dava konusu planların, daha büyük çaplı bir rant odaklı dönüşümün önünü açacağı da ortadadır. TMMOB’ye bağlı Meslek Odaları ve Haliç Dayanışması bileşenleri olarak özgün değerlerini halen koruyan ve yaşatılması gereken bir sit alanının kamunun yerine sermayenin çıkarlarını gözeterek imara açılmasına neden olacak, evrensel koruma anlayışına, planlama ilkelerine, kamu yararına ve hukuka aykırı bu projenin karşısında duracağımızı zı kararlılıkla ifade ediyoruz...

Kasım 2015: Haliç Dayanışması Haliç Port ÇED Toplantısına İtiraz Etti

Haliç Dayanışması’ndan yapılan itirazlar değerlendirilirken Haliç Port projesinin ÇED (çevresel etki değerlendirmesi) toplantısı yapılacağı belli oldu. İki kere ertelenen toplantı için en son 30 Kasım 2015 tarihi duyuruldu. ÇED raporları incelenince, raporların neredeyse bürokratik prosedür olarak hazırlandığı, halk katılımının satır arasında bir madde olarak geçtiği açıkça görüldüncü, Dayanışma, Sötlüce Kongre Merkezi’ndeki toplantıya katılarak görüşlerini bildirdi. Özetle bir gösteri niteliğine dönmüş olan ÇED toplantısının açtırılmaması ve kayıtlarda doğru olmadığı halde “halk ile görüşüldü” ibaresinin geçmemesi için hukuki yönden gerekli olan itirazlar yapıldı (URL 13).

Toplantıda “6 asırlık bir katmanlaşma ile birikmiş olan ve İstanbul gibi bir kentin son derece değerli bir konumunda yer alan bir kent-sel dokuyu kent-kamu yararına nasıl iyileştirir, geliştirir, kullanırız?” sorusunun kamuoyu ile açıkça paylaşılmıyor olması, şeffaf ve katılımcı, yeterli zamana yayılmış tartışmaların yapılmasının bir kent suçu olduğu, yap-işlet-devret modelinin bu tür devasa ve önemli kamusal alanlarda tercih edilmemesi gereken bir yöntem olduğu, bu toplantının tamamen usulsüz olduğu ve sürecin kamu yararından çok sermayenin faydasına işlediği açıkça ifade edildi.

Aralık 2015: Haliç Port Projesi Müellifinin Haliç Tersaneleri ile İlgili Projesi Venedik Bienaline Seçildi

Tüm bu süreçler arasında Aralık 2015’te Haliç Port projesinin müellifi olduğu bilinen Teğet Mimarlık tarafından hazırlanan “Darzana” isimli proje Venedik Bienali için seçildi (URL 14). 28 Mayıs - 27 Kasım 2016 tarihleri arasında gerçekleştirilecek olan Venedik Bienali 15. Uluslararası Mimarlık Sergisi, İstanbul Kültür Sanat Vakfı’nın koordinasyonunu yürüttüğü Türkiye pavyonunda yer alacak proje, iki aşamalı bir açık çağrı değerlendirme sonucunda Seçici Kurul tarafından belirlendi. Seçici Kurul üyeleri: Kadir Has Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölüm Başkanı, Harvard Üniversitesi Tasarım Yüksek Okulu (Graduate School of Design) öğretim üyesi Prof. Dr. Sibel Bozdoğan; İstanbul Modern Müzesi Direktörü Levent Çalıkoglu; Abdullah Gül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Arzu Erdem; Kadir Has Üniversitesi İstanbul Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü, Kadir Has Üniversitesi İktisadi İdari ve Sosyal

Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Murat Güvenç; Hatırlı Mimarlık Ltd. Şti. kurucu ortağı, TSMD (Türk Serbest Mimarlar Derneği) üyesi ve ODTÜ Mimarlık Bölümü yarı zamanlı öğretim görevlisi Yeşim Hatırlı; Dünya Mimarlık Birliği kurucu başkanı Prof. Dr. Süha Özkan ve Bilgi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Uğur Tanyeli'dir (URL 14).

Venedik Bienali 15. Uluslararası Mimarlık Sergisi'nin küratörü Alejandro Aravena'nın ana sergi için belirlediği kavramsal kurgunun yanında, Türkiye'deki mimarlık ortamının ve uluslararası camianın projeye nasıl yaklaşacağını incelediği bildirilen Seçici Kurul, projeler arasından Mehmet Kütükçüoğlu / Ertuğ Uçar (Teğet Mimarlık) ve Feride Çiçekoğlu'nun yürüttüğü Hüner Aldemir, Hande Cığırli, Gökçen Erkalıç, Nazlı Tümerdem, Yiğit Yalçın, Namık Erkal ve Cemal Emden'in destek verdiği projenin, "Yerel değerlerle evrensel kavramları bütünleştiren yapısı, projenin Alejandra Aravena'nın tema metniyle doğrudan ve dolaylı olarak farklı kanallardan iletişim kurması, Türkiye Pavyonu ziyaretçilerine kısa süreli veya uzun soluklu ziyaretlerde farklı deneyimler sunabilme derinliği, proje ekibinin ürettikleri proje bağlamında yetkin ve etkin bir küratöryel anlatı ve bununla ilişkili bir sunum geliştirmiş olması, kavramsal ve somut unsurlar açısından yerel, bölgesel ve küresel ölçeklerde farklı açılımlara olanak tanıma potansiyeli" gibi nedenlerle Venedik Bienali 15. Uluslararası Mimarlık Sergisi kapsamında Türkiye Pavyonu'nda yer alması uygun gördüğünü bildirdi (URL 14).

İlgili web sayfasında 2016 yılında açıklanacağı ifade edilen proje, henüz kamuoyu ile paylaşılmadı (URL 14). Gerek Haliç Port projesi, gerekse de bienal projesinin henüz kamuoyu ile paylaşılması, ayrıca her iki projenin de müellifinin aynı olması nedeniyle Haliç Dayanışması konuyu yakından takip etmekte olup, her iki çalışmanın da paylaşılması için açık talepte bulunmuş, ancak henüz bir yanıt alamamıştır (URL 15).

Şubat 2016: Haliç Porta Aitlik İmar Planları Revizyonu Yeniden Askıya Çıkarıldı

İtirazlar sonucunda revize edilen imar planları bu kez İstanbul II Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 3 Aralık 2015 tarihli kararı dikkate alınarak Haliç Yat Limanı ve Kompleksi Projesi -1- paftalık 1/5000 ölçekli Koruma Amaçlı Nâzım İmar Planı ve -6- paftalık 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı, bakanlık tarafından 3 Şubat 2016 Çarşamba günü yeniden onaylandı ve 05.02.2016-05.03.2016 tarihleri

arasında Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü ilan panosu ile internet sitesinde askıya çıkarıldı (URL 16). Plana ilişkin ilk değerlendirmeler, yukarıda geçen eleştirilerin dikkate alınmadığını, ana kararlar da herhangi bir değişiklik yapılmadığını göstermektedir. Haliç Dayanışması'nın konu hakkındaki çalışmaları sürmektedir.

Mart 2016: Son Söz Yerine

Türkiye'de 1980'lerden itibaren etkisi görülmeye başlanan neoliberal politikalar, 1990'larda devlet kurumlarının özelleştirme kapsamına alınmasıyla her alana yayılmış, 2000'lerden bu yana da, süreci devralan iktidar eliyle yaşamın kendisi gibi, bu topraklarda üretilmiş tüm değerleri de derinden etkilemeyi başarmıştır. Söz konusu süreçlerin her aşamasından istisnasız bir şekilde etkilenenlerden biri de Haliç Tersaneleri, nam-ı diğer Tersane-i Âmire olmuştur. 20. yüzyılın son çeyreğine dek aktif bir biçimde kullanılan ve bir su kenti olan İstanbul'un hat analizine bağlı gemi üretim, bakım-onarım ihtiyacını karşılayan Tersane-i Âmire, farklı programdaki yapıları ile Haliç'in kuzey kıyısında yaklaşık 2 km'lik kıyı şeridinde kesintisiz olarak yayılmaktadır. Alandaki denizcilik faaliyetinin Osmanlı dönemi öncesine dek uzandığını çeşitli belgelerden takip edebiliyor olsak da, henüz yeraltı/sualtı arkeolojik araştırmalar yapılmamıştır. Öte yandan, alanda asırlardır üst üste katmanlaşan Roma, Bizans, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti'ne ilişkin denizcilik birikimi de hakkını verecek bir biçimde incelenememiştir. Deniz Müzesi ve Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde tarihi yarımada'nın komşusu bu alana ait binlerce belge, çokdisiplinli bir bakış açısıyla ele alınmayı ve izlerin yerinde takibini beklemektedir. Ancak bu imkân elimizden kaçmaktadır. Elimizden kaçan, kaçırılan, sadece bu da değildir. Bulunduğu konumda asırlardır kesintisiz bir biçimde faaliyetine devam eden bir üretim alanı olan tersaneler,

bilimsel, teknik, ekonomik vb yönlerden ciddiye alınabilecek herhangi bir açıklama yapılmaksızın önce yavaş yavaş işlevsizleştirilmeye ve itibarsızlaştırılmaya başlanmış, peşine bu kesintisiz bütünlüğün Camialtı ve Taşkızak tersaneleri kısmı, kısa adıyla “Haliç Port”, açık adıyla “Haliç Yat Limanı ve Kompleksi” projesine mekân olmak üzere, ulusal/evrensel ilkelere aykırı, usulsüz bir ihaleyle, yıllardır bu alana salt bir kent toprağı gözüyle bakan iktidar tarafından kimseye hesap vermeksizin, dört yılı proje-inşaat, 45 yılı işletme, toplam 49 yıllığına Fethat Tamince’ye teslim edilivermiştir. Böylelikle Haliç’in iki kıyısının parçalı müdahaleler ile koparılmış ve tüketime terk edilmiş ilişkilerini onaracak, olası bir afette lojistik destek olabilecek potansiyel de kentlinin elinden alınmıştır. Artık Haliç Tersaneleri, nam-ı diğer Tersane-i Âmire, kendisine yaşça yakın sayılabilecek, ancak epeydir özgün işlevini terk etmiş dünyadaki tek kardeşi Venedik Tersanesi kadar şanslı olamayacaktır. Zira ne onun kadar araştırılmış, incelenmiş, yazılmış, çizilmiş, ne de onun gibi uzun yıllara dayanan açık, şeffaf, katılımcı bir yeni hayat sürecine dahil olabilmıştır. Tersaneler bir yandan parçalara ayrılırken Camialtı

Tersanesi’ndeki donanım çoktan hurda olarak değerlendirilip (!) satılmış, alan Okmeydanı dönüşüm projesinin “denize açılan kapısı” olarak adlandırılarak Beyoğlu Belediyesi başkanı ve bazı yatırımcıların dilinden düşmemeye başlamıştır. Basına yansıyan haberlere göre, son derece acelesi olan bu proje süreci gibi uygulamanın da hızlıca kotarılmak isteneceği, bu sürecin nice meslek insanının hayallerine, şantiye çalışanlarının da canına kastedeceği iddiasında bulunmak abartılı sayılamayacak kadar olasıdır. Öte yandan, Temmuz 2013’ten bu yana aktif olarak bu süreci yakından izleyen Haliç Dayanışması, bundan sonra da tersanelerin, kamu yararının ve kent hakkının peşinden gitmeye devam edecektir. ■

T. Gül Köksal, Doç. Dr., Mimar, aktivist (Haliç Dayanışması)
Kocaeli Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü
Restorasyon ABD

Haliç Dayanışması ile iletişim için: halicdayanismasi@gmail.com /
https://www.facebook.com/halic.dayanismasi

Kaynaklar

- URL 1. İzleme tarihi, 20 Şubat 2016, <http://www.mimar-ist.org/yayinlar/mimar-ist/3448-mimar-ist-guz-2013.html>
- URL 2. İzleme tarihi, 20 Şubat 2016, <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=388&RecID=3317>
- URL 3. İzleme tarihi, 20 Şubat 2016, <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/ilanlar/eskiilanlar/2013/05/20130513.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/ilanlar/eskiilanlar/2013/05/20130513.htm>
- URL 4. İzleme tarihi, 20 Şubat 2016, <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/24356529.asp>
- URL 5. İzleme tarihi, 20 Şubat 2016, <http://ekonomi.milliyet.com.tr/fatih-in-tersanesi-turizme-/ekonomi/detay/1726518/default.htm>
- URL 6. İzleme tarihi, 20 Şubat 2016, <http://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/halic-tersanesi-ile-ilgili-bilgi-istiyorsan-50-bin-lira-odeyeceksin-haberi-75711>
- URL 7. İzleme tarihi, 20 Şubat 2016, <http://everywhere-taksim.net/tr/tag/halic-dayanismasi/>
- URL 8. İzleme tarihi, 20 Şubat 2016, <http://haber.sol.org.tr/kent-gundemleri/halic-dayanismasindan-ilk-eylem-yurt-savunmasi-satilamaz-haberi-78488>
- URL 9. İzleme tarihi, 20 Şubat 2016, <http://haber.sol.org.tr/kent-gundemleri/bakanlar-bu-sorulara-ne-cevap-verecek-halicport-ile-ilgili-dort-bakana-49-soru-haber>
- URL 10. İzleme tarihi, 20 Şubat 2016, <http://www.mimar-ist.org/gundem/3332-gecmisten-gelecege-tersane-i-amire-forumu-gerceklestirildi.html>
- URL 11. İzleme tarihi, 20 Şubat 2016, <http://t24.com.tr/haber/halic-portta-bakanlik-plani-ihaleyi-alan-fettah-tamincenin-projesiyle-bire-bir-ayni.305604>
- URL 12. İzleme tarihi, 20 Şubat 2016, <http://sendika9.org/2015/09/halic-dayanismasindan-rant-projesi-halicporta-itaraz/>
- URL 13. İzleme tarihi, 20 Şubat 2016, http://www.fatih-haber.com/halic-tersanesi-gonulluleri-ced-raporunun-okunmasina-izin-vermedi_h1543.html
- URL 14. İzleme tarihi, 20 Şubat 2016, <http://www.iksv.org.tr/venedikbienali>
- URL 15. İzleme tarihi, 20 Şubat 2016, <http://www.arkitera.com/haber/25988/halic-dayanismasindan-2016-venedik-bienali-turkiye-pavyonu-tasarimcilarina-cagri>
- URL 16. İzleme tarihi, 20 Şubat 2016, <http://www.emlakkadresi.com/haber/halicportun-imar-plani-yeniden-askida-13622.html>

Current Situation of Haliç (Golden Horn) Arsenals: Haliç Port Project and Haliç Solidarity

The maritime arsenal (Tersane) of Istanbul is one of the most important complexes in the whole Ottoman history of industry and technology. There are reliable sources which reveal that it was active even at the age of Mehmed II the Conqueror. At least from the early 16th century onwards, its history can be traced with the help of Ottoman archival material and visual and architectural documents, besides “in situ” remnants of the past. Today, in the region of Golden Horn-Camialtı-Taşkızak, there are wide building complexes which were constructed in successive stages, often erasing the edifices of the earlier periods. It should therefore be an appropriate behaviour to protect and transfer this heritage to the future generations. But in July 2013 Turkish Government made a tender as Istanbul Haliç Yacht Marina and Complex Project (Haliç Port Project). This project for the privatization of Camialtı and Taşkızak shipyards in the Golden Horn includes two yacht ports, two five-star hotels – each with 400 rooms – a big mosque for 1,000 persons, shopping malls and parks in the area of around 230,000 square meters. On the other hand we have to endeavour our best efforts to protect this site. For this purpose, The Haliç Solidarity, a group of shipyard workers, unions, trade associations, local residents and resident associations concerning their stance towards the planned Haliç Port Project. Haliç Solidarity believes that the natural and cultural landscape of the Golden Horn with its shipyards, archaeological assets and historic urban fabric should be protected with the public interest in mind. The platform proposes that as a public heritage site, the shipyard should be preserved with utmost care and transmitted into the future by enhancing its production-employment capacity (for information: halicdayanismasi@gmail.com). This paper, which states the history, their present condition and the future of the arsenals in details, is hoped to be an introductory source for any research on this region so as to get a clear and a comprehensive approach to this problem.

Teatral Bir Kırılğanlık Olarak İstanbul Deniz Müzesi

Burak Altınışık

2005 yılında açılan Deniz Müzesi Mimari Proje Yarışması sonuçlarının açıklanmasının ardından o zaman için belirli bir grup mimar ve mimarlık öğrencisi için önemli bir fikir ve ifade platformu olan arkiteraforum’da “fikir açıklığı” çok geniş olmayan, neredeyse refleks haline gelmiş tepkiler tekrarlanagelmisti: Yarışmanın yeri yanlıştı; yarışmayı açan ne kurum ne de jüri ne istediğini biliyordu; şartname iyi hazırlanmamıştı; jürinin kriterleri açık değildi; şartnameye koşut davranmamışlardı. Kolokyum sırasında dile getirilen sorulara jürinin verdiği karşılıkların incelenmesiyle dile getiriliyor, müze değil depo nitelendirilmesi yapıyordu. Az sayıdaki yorumda kazanan tasarımın basit ve yalnlığı ile güçlü bir fikir ürünü olduğu belirtiliyordu.¹ Keza, yarışma raporu da tasarım önerisini “[...] mekansal organizasyonundaki olgunluk ve gelişmiş düzey, Dolmabahçe Caddesi üzerinden yaklaşımda ve girişte oluşturulan etkili kamusal alan [...] oluşturulan galerili iç mekan kurgusunun sunduğu çok boyutlu algılama olanağı, saltanat kayıklarının sergilenmesi üzerine geliştirilen kavramsal yaklaşımın mekanda somutlaştırılmasındaki başarı, dışa açılımların boğazla sağladığı görsel ilişkinin sergi bağlamına katılmasındaki ustalık, deniz cephesindeki su unsurunun kayıkların sergilendiği mekanda yaratacağı yansımaların mekana katkısı, deniz cephesinde kayıkların ölçülü bir şekilde dışarıdan algılanma olanağının sunulması başarılı bulunmuştur” şeklinde tanımlıyordu.²

Üç yıllık projelendirme ve dört yıllık inşaat süresinin ardından yapı artık fiziksel-kentsel gerçekliğin bir bileşeni (*Resim 1*). Tamamen bitirilmeyen de olsa resmi açılışı olan 2013 Ekim’den bu yana iki yıldan fazla bir zaman geçti. Dolayısıyla, açılış sonrası ilk yayınlardaki temkinli, toleranslı ifadelerle işaret edilen test dönemi sona ermiş görünüyor. Bir anlamda yapıyı detayından kentle ilişkisine kadar her ölçekte kurcalamak, kritik çizgilerle enine boyuna kesmek için herhangi bir bariyer ya da mazeret yok, politik doğruculuk dışında. Mimarlık veya sıradan yapı etkinlikleri “ideal hedef ve beklentilerle, eşikler ve sınırlayıcılar arasında”, belki bir “uzlaş” değil,

bir ara kesit bölgesinde belirliyse da, değerlendirme zemini için “binayı var eden koşulları ve süreçleri dikkate almak” (Kahvecioğlu, 2014) bir zorunluluk olmamalı. Özellikle “bağlam” adı verilen fiziksel mekânın verili ilişkiler örgüsünü çözümlemeye dayalı düşünme etkinliklerinin olası normatif klişelerine dair şüpheli yaklaşımların ortaya saçılması bakımından bu tür zorunluluk önermelerine mesafelenmek gerekiyor.

Öncelikle böyle bir yapının her ne şekilde olursa olsun inşa edilmiş olmasının önemini teslim etmek gerekiyor. Özellikle bütün ilişkileri neredeyse kapalı devre işleyen ve ağırlıklı olarak kentsel alan işgali konusunda ayrıcalıklı olan bir kurumun sivil hayatın dinamikleri ve kavramlarına mimarlık aracılığıyla maruz bırakılması, etkisinin genişliğinden ve nüfuz etme kabiliyetinden bağımsız olarak önemsenmesi gereken bir konu olarak değerlendirilebilir. Diğer yandan, tasarım etkinliklerini çevreleyen düşünsel kestirimlerin fiziksel gerçeklik içinde beliren örtüşmelere, çelişiklere, yakınlıklara ve uzaklıklara içeriden bakılabilecek perspektifleri çoğaltması açısından bu yapı özelinde ortaya çıkan bakış aralıkları olası tartışmalar için iyi bir zemin kuruyor.³

Yapının kent bağlamında söylemsel olarak öne çıkarılan önemi kabaca şöyle: Boğaz köprülerinden bu yana Boğaz kıyısında inşa edilmiş ilk kamusal bina olmasının yanı sıra yapının,

Resim 1. Müze giriş meydanı.

Resim 2. Giriş saçağı ve meydan görünüşü.

Resim 3. Giriş saçağından Beşiktaş çarşısına bakış.

Resim 4. Bulvar tarafından görünüş.

tarihi bir koleksiyon için tasarlanmış ilk çağdaş müze olması. Müelliflerin de belirttiği gibi, yapı alanı Boğaziçi öngörünüm bölgesi dışında kalmasıyla istisnai bir imkâna sahip: İmar kurallarının dayattığı replika imalatı dışında yeni ilişkiler çerçeveleyebilecek güncel bir imalata imkân veren bir ayrıcalık söz konusu (Kütükçüoğlu, 2013) (*Resim 2*).

Özellikle altı çizilen bu ayrıcalığın tabi tutulduğu mekânsal işlemlerin karşılığı ise tasarımcıların kentsel bağlam okumasıyla doğrudan ilişkili görünüyor. Bu okumaya göre alan kentin hem deniz hem karasal toplu taşımanın transfer noktasında olmasından dolayı yoğun yaya ve araç trafiği basıncı altında. Buna bağlı olarak buradaki insan trafiğinin ya da akışlarının kaldırılmaya sıkıştığı varsayımı üzerinden arsa hattından geri çekilerek “insanlara yeni bir duraklama, buluşma mekânı” olması beklenen bir meydan oluşturulmuş. Söz konusu geri çekilme, mimar-

ların ifadesiyle “şehir mekânına bir jestle dahil edilen bu alan”la birlikte “müzenin toplumsal rolü konusunda alacağı duruşun” bir göstergesi (Teğet, 2014) (*Resim 3,4*).

Meydana atfedilen alternatif bir duraklama ve buluşma mekânı olma vasfı kaldırımlarda belirli periyotlarla ortaya çıkan transit enerjiyi soğurmaya yönelik gibi görünse de müze çeperinde varsayılan sıkışıklığın belirli bir birikme üretecek sürekliliklerden çok, zaten dağılmak üzere geçici olarak konumlanan ve akışı trafik ışıklarıyla ön belirlenimli bir dizi teknik protokole indirgenmiş bir tür refleks bölgesi içinde belirlediğini hatırlamak gerekiyor. Dolayısıyla, transit olan akışın enerjisi, müzenin karşısındaki kaldırım üzerinde anlık temaslar üretebilen gündelik program arayüzleriyle hemhal olabiliyorken geri çekilmenin kendisi steril bir temassızlığın konusu oluyor. Giriş için elverişli bir yön olarak düşünülen Beşiktaş çarşısı da kalabalıkları dışarı doğru savuran değil daha çok kendi içine çeken bir kent mekânı olduğundan müze önünde, bir miktar üstten sayılabilecek bir bakışla, “cömertçe” kente bıraktığı söylenen meydan, etraftan teğet geçen akışlardan bir pay alamıyor. Kamusal davetkârlık “jesti” sessiz ve ıssız bir kendilik içinde yalıtılmış oluyor. “Merkezin boğucu atmosferinde bir sakinleşme” olarak hayal edilen yapının “adayı saran ve tüm cepheleri dolaşarak tescilli binada kapanan cephe yüzey ve çizgileri, küçük küçük parsellerde binbir cepheye parçalanmış kentsel dokuya nefes aldirmek” ve metropolün akışkan enerjisini “algı yorgunluğu”na indirgeyerek bu “yorgunluğu geniş yüzeylerde dinlendirme” (Teğet, 2014) çabasına girişmek, söylemsel olduğu kadar tasarım kararlarını da yanlısı ya da eksik yönlendirmenin kaynağına dönüşmüş görünüyor. Tasarımcıların daha çok müze ile ilgili beyanatlarında başvuru alanı, içeriği oldukça muğlak “kentsel durumlar” terimiyle dile getirdikleri kimi zaman çelişkili ifadeler bağlam kavranışının ipuçlarını vermesi açısından düşünülmeye değer:

Müze, şehir içinde *kentsel durumların* fiziki olarak hala var olduğu bir yerde konumlanıyor. Gerçi etrafı biraz *yıpranmış*, Beşiktaş’taki meydanın nitelikleri *bozulmuş* olsa da bildiğimiz *kentsel durumlar* hala *okunaklı*. Diğer taraftan denize baktığı yönde, saraylar silüetinin içinde yer alıyor. Yeni bir bina olmasına rağmen *tanımsız bir ortam değil, kuralları aşağı yukarı oturmuş* bulvar, meydan, Boğaz gibi tanımlı alanlar içinde yerleştiğinden iyi bir deneyimdi. Çünkü bu deneyim çok az, *kentsel kalitenin* hala var olduğu bir yerin içinde çağdaş bir bina yapmak pek sık karşılaşılan bir şey değil.

[...]

En temel karar yapıya nereden girileceğiydi. Bence böyle bir binaya bulvardan girilir çünkü *esas kentsel mekan* orası, deniz kıyısı değil. Çarşının karşısındaki bu bulvardan girilmeli ve Boğaz'a açılmalıydı [...] Bulvar tarafı insanların toplanıp müzeye girdiği yer ama sırf bunun için oluşturulmuş bir mekan da değil. Barbaros Hayrettin Paşa heykelinin olduğu meydan kentsel niteliklerini çokça *yitirmiş* olduğu için müzenin giriş mekanı aynı zamanda insanlar için alternatif bir buluşma yeri, tıpkı AKM'nin öne gibi (Kütükçüoğlu, 2014) (vurgular bana ait).

Alıntıdaki ifadelerden anlaşılan mevcut “kentsel durumlar”ın okunaklı ve bir şekilde kurallarının oturmuş olduğu, ancak bir şekilde yıpranmış bozulmuş, azalmış, yitirilmiş halde olduklarından umarsız kalınabilecek gerçeklikler olarak muamele edilebileceği anlaşıyor. Bir başka ifadeyle, çevredeki kentsel gerçekliğe ait baştan geliştirilen yarı-örtük reaksiyonerlik, müzenin tasarım konusu olarak giderek temsiliyet düzeyinde ele alınmasını tetikliyor. Dolayısıyla, kentsel ilişki önerilerinde yeni bir tartışma yerine güncel bir boğaz temsili önermekle yetiniyor. Örneğin, müzenin doğu tarafında yer alan Beşiktaş Meydanı “keşmekeş” tanımı (Uçar, 2014) içinde düşünüldüğünden tasarımı kuşatan bir yaklaşım olarak fiziksel temastan özellikle kaçınılıp herşeyin bir temaşa olarak düzleştirilmesine indirgeniyor:

Ana caddeden, tam Beşiktaş çarşının karşısından giriş, binanın kentle ilişki kurmasından daha elverişli. Burada bina geri çekilerek kendi meydanını yaratıyor ve bina boyunca sağlanan şeffaflık aracılığıyla cadde boğaza *görsel* olarak bağlanıyor. Zaten köşedeki tescilli binanın kolonatlari da cadede yönelmiş durumda. Meydana bakan cephe ise ilişkiyi bir avlu aracılığıyla kuruyoruz. Tescilli bina ile arasında oluşan avlu meydandaki Barbaros heykelini *çerçevesiyor*. Bu avluda kalıntıları var ve yapı yapmak sakıncalı. Dolayısıyla dolaşımın düğümleneceği giriş mekanı için biraz *karambol* bir yer. Bizim o cephede avlu üzerinden tescilli binaya bağlanan bir köprümüz var. Kayık galerisindeki *yırtık* ise içerideki promenatı meydana açarak dolaşıma yön vermesi açısından düşünüldü (Kütükçüoğlu, 2013).

Tasarımın dikkate aldığı kentsel açıklık referansları olan çarşı yönündeki geri çekilen giriş meydanı, su peyzajıyla ayrılan Boğaz cephesi, zorunlu olarak duvarla ayrılan Barbaros Meydanı ve baştan değersizleştirilmiş sonradan Shangri La Bosphorus Oteli'ne dönüşerek irileşen tütün deposu yapısı yukarıda değinilen sessiz ve ıssız kendiliğın ortaya çıkmasında rol oynamış

görünüyor. Bu durum görselleştirilen, hatta teatralleştirilen yakın-uzaklıkların fiziksel temasından çok sterilleştirilmiş ve kendi hayal gücüyle baş başa bırakılmış anlık izleyici-bakışa yönelik programatikleştirilmesinin yan etkileri olarak değerlendirilebilir.

Kentsel alanın görüntüleştirmesine yönelik programatik konumlanış neredeyse doğrudan olarak iç mekânın teşhir programını ve konumlanmasını da belirleyerek altı çizilen üç cepheyi kat edecek ve tescilli binayı da içerecek şekilde bir dolaşım döngüsü kuruyor. Gezi kurgusu mimarlar tarafından şöyle ifade ediliyor:

Ziyaretçi ilk olarak kendisi için hazırlanmış bir yaklaşımla en etkileyici kayığı, kadırdayı görecek. Bu aynı zamanda tarihsel açıdan da en önemli eserdir... Ondan sonra kayıkhaneye turunu atarken izleyici kayıkların boyları küçülürken takvimin de ilerlediğini görür. Turunu Atatürk'ün kullanmış olduğu sandalla bitirir (Teğet, 2014).

Teşhirin konusu olan kayık koleksiyonu bu döngünün içinde kronolojik bir tarih kurgusu ve büyüklük hiyerarşisine göre yanyana diziliyor. Yanyana dizilişin tektonik ifadesi ise mimarların deyişle “müze kayıklara bir eldiven gibi geçer” analojisiyle karşılık buluyor (Teğet, 2014). “Parmaklar” ve araları, iç mekânda kayıkların burunları Boğaz'a doğru yerleştirildiği dilimleri tarifliyor (*Resim 5*).

Ancak müzenin kente değdiği çeperlerde ortaya çıkan zafiyet iç mekâna da sirayet ediyor. Sarfedilen geniş görsel çerçevelerle ortaya çıkan öngörülebilir ters ışık etkilerinin belirli dramatik etkiler lehine tercih edildiği görülüyor. Örneğin, giriş holünü basamaklar aracılığıyla alt kota sürükleyerek Boğaz'a doğru uzatan aks üzerine yerleştirilen ve müze koleksiyonunun en değerli büyük parçası olan kadırganın kış tarafından yaklaşırken puslu bir karartı olarak algılanması ve ancak yakınına geldikten sonra ki bu sefer de boyutlarına bağlı olarak

Resim 5. Deniz tarafındaki “parmaklar”.

Resim 6. Kayıkhaneye iniş.

Resim 7. Kayıkhaneden denize bakış.

kısmi algılanması ve cepheye iyice dayanan burun tarafına geçilip ışığın arkadan alınarak azametini sergileyebilmesi teatral kurgunun bir yansıması (*Resim 6, 7*).

“Kayıkthane” olarak dillendirilen iki kotlu yüksek hacim “hem bütün kayıkların bir arada algılanabildiği tek bir mekân, hem de her kayak için ayrı nişlerin bulunduğu yan yana gelmiş mekânlar silsilesi” olarak ifade buluyor (Teğet, 2014). Ancak söz konusu yan gelişin kayıkların tikel olarak deneyimlenmeleri konusunda algıları sıkıştırdığını söylemek mümkün. Mehmet Kütükçüoğlu’nun söz konusu sıkışmayı dile getiren bir soruya cevabı ise şöyle:

Sıkışıklığa gelirse: kayak galerisinde iki birbirine zıt mekan hissiyatı bir arada... birincisi her bir kayak için özel bir dilim, ikincisi ise tüm kayıklar *rıhtıma yanaşmış gibi* bir arada. *Sıkışıklık, yer ekonomisi ve dolayısıyla yoğunluk rıhtımın doğasında var*. O yüzden bana yerli yerinde geliyor.

Resim 8. Kayıkhanenin genel görünüşü.

Resim 9. Üst kot rampası.

Ayrıca rampadan çıkarken ve üst kattan farklı açılardan ikinci bakışlar da sağlanmış olduğu için algıyı sekteye uğratmıyor (Kütükçüoğlu, 2013).

Buradaki ifadeler mimarların başvurdukları teatralite kavramını nasıl çerçevelediklerini anlamlandırmak açısından kritik görünüyor. Dile getirilen teatralite, örneğin Gevork Hartoonian’ın Gottfried Semper’i referans alarak tartıştığı mimarlığın güncel epistemolojik krizleriyle ilişkili değil (Hartoonian, 2006). Daha çok yanılmalı bir estetik algı düzeyinde basit bir pitoresk analojinin meşrulaştırılmasına yönelik söylem stratejisi gibi görünüyor.

Müze programı içinde özne-nesne karşılaşmasına yönelik belirli algı derinlikleri oluşturulmasının mekânsal atmosfer açısından belirli bir yoğunlukta tasarımsal ilgiyi gerektireceği açık. Ancak isimlendirme olarak benimsenen “kayıkthane”, “rıhtım” gibi analogiler sonucunda, Deniz Müzesi’nde derinlik algısının oluştuğu neredeyse tek alanda teknelerin sıkışık yanyanalığı, algısal olarak birbirleri üzerinde yassılaştırmalarına yol açıyor. Bir müzede sergilenmeleri bağlamında nesnelerin kendi özgül yapılarıyla bireysel olarak karşılaşma beklentisinin olağan bir talep olduğu düşünüldüğünde, teknelere yönelik bu türden alanların kıtlığı, adeta devasa bir katalog içinde sergilenen teknelerin aralarında pasif bir biçimde sürüklenildiği izlenimlerini kuvvetlendiriyor. Dolayısıyla iddialı bir şekilde ortaya konmaya çalışılan “teatralite” yüzeysel bir dekora kapanmış oluyor (*Resim 8*).

Dolaşımı üst kata taşıyan rampa ise bir miktar zorlu eğimine bağlı olarak zemindeki “kayıkthane”ye yönelik verebildiği kısmi perspektifler açısından teknelerin görülebildiği ama algılanmaları yönünde özel bir aralık oluşturamayan bir geçiş (*Resim 9*).

Görsel alanın strüktürel elemanlarca yoğunlukla işgal edildiği üst kattaki galeri de alt kota

Resim 10. Üst kottan görünüş.

Resim 11. Eski yapı ve avlu.

Resim 12. Deniz tarafından görünüş.

kısmi perspektifler verme dışında yeterli bir algı derinliği sağlamıyor. Salt duyuşsal bir karşılaşmadan farklı olması gereken görsel algı tutarlı anlam paketleri üretmeye imkân verecek şekilde parçalanmak yerine adeta un ufak olacak şekilde dağılıyor. Tasarımdan bağımsız bir işletme konusu olan küratörlük de belirli bir inceltmeden uzak olunca nesnelerle birlikte mekânsal kurulum arasında gerçekleşebilecek simbiyotik ilişki imkânı yerini karşılıklı bir zayıflama ve karikatürleşme eğilimine bırakıyor. Yapıya biçilen teatrallığı güçlendirebilecek tektonikler kof anlamlar ve büyüklükler olarak içeriksizleşiyor (Resim 10).

Tescilli yapıdaki restorasyon işleri tamamlandıktan sonra deneyimlenebilecek ve mimarların ifadesiyle “üç boyutlu spirali andıran, kapalı devre dolaşım”ın (Kütükçüoğlu, 2014) nihai noktalarından biri olan avlu ise girişteki meydana biçilen kamusal atıflarından daha verimli bir mekânsal aralık olarak değerlendirilebilecekse de müzenin kendi iklimlendirme mekanizasyonunun yarattığı gürültüye teslim olarak konforlu bir sakinleşme nişi olma imkânını yitiriyor (Resim 11).

Bir bakımıyla İstanbul Deniz Müzesi’ni mimarlarını tekzip eden bir iş olarak değerlendirmek mümkün. Tasarımcıları tarafından “anlamsallık” atfedilen hemen her ilişki kentin gündelik hayatı tarafından zayıflatılmış, kendi başına okunmasını güçleştirecek şekilde çözülmüş görünüyor. Duvarlarıyla kentten yalıtılma-yan bir müze girişimi olarak başlayan tasarım, önerdiği şeffaflığın geçirimsizlikleri, mekan ve içerik ilişkisinde ön plana çıkarılan teatrallığın kırılğanlıkları arasında salınmak durumunda kalıyor: temsili kurgular üzerindeki ısrarın kentsel gerçeklikler ile karşılaştığında dağılmış olanı bir arada tutmaya çalıştığı bir sergi-mekan (Resim 12). ■

Burak Altınışık, Dr., burak.altinisik@gmail.com

Fotoğraflar: Resim 1 Işıl Uçman Altınışık’a, diğerleri Burak Altınışık’a ait.

Dipnotlar

1. <http://www.mimarlikforumu.com/showthread.php?t=5281> (son erişim 9 Mayıs 2015).
2. http://admin.linsaat.biz/uploads/TrbBlogs/pdf5_4/41675_1235070990_657.pdf (son erişim 9 Mayıs 2015).
3. Müzeyi tanıtan metinler dışında değerlendirmeye yönelik kısa bir metin bilebildiğim kadarıyla şurada: Uçman Altınışık, I. (2015), “Deniz Müzesiyle Karşılaşma(k)”, <http://urbanilakla-kkan.com/deniz-muzesi-ile-karsilasmak> (son erişim 9 Eylül 2015).

Kaynaklar

- Hartoonian, G. (2006), *The Architecture of Theatricality: Crisis of the Object*, Routledge
- Kahvecioğlu, H. (2014), “Deniz Müzesi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Serbest Mimar*, Türkiye Serbest Mimarlar Derneği, Sayı 14-15, s. 117-119
- Kütükçüoğlu, M. (2013), “Teğet Mimarlık ile Son Projeleri Üzerine”, yay. haz. H. Z. Yüksel, *Seramik*, Türkiye Seramik Federasyonu Dergisi, Sayı 44, s. 26-31
- Kütükçüoğlu, M. (2014), “Tersaneye Öykünen Müze Binası”, yay. haz. H. Ertaş, *XXI*, Sayı 127, s. 32-37
- Teğet (2014), “Boğazla Şehir Arasında Müze”, *Serbest Mimar*, Türkiye Serbest Mimarlar Derneği, Sayı 14-15, s. 121
- Uçar, E. (2014), “İstanbul Deniz Müzesi”, *Seramik*, Türkiye Seramik Federasyonu Dergisi, Sayı 44, s. 32-39

Istanbul Navy Museum as Theatrical Vulnerability

The article aims to assess the Istanbul Navy Museum that had been inaugurated unofficially in October 2013 within its urban context and in comparison with the commentaries made by the architects in promotional interviews published in a number of professional magazines.

The term the architects refer mostly to explain the the unfolding of their design is “theatricality”. Yet, a closer look at how the term is used in the interviews suggests that the word is incorporated as part of a legitimization process. Rather than employing it to critically address architectural issues within the current becoming of Istanbul and at large, in the world, it is appealed to as a discursive tool to put the overall design in a vivid aesthetic point of view for the spectators of the museum.

Sürdürülebilir Tasarım Mimarlık ve Kent İçin Yeni Bir Etiğe Doğru

Derleyen: Deniz İncedayı

Çeviriler: Deniz İncedayı, Özge Duran Akansel, Ahmad Khalilia, Suhrob Khidirov

Önsöz

Christopher Alexander

Çeviri: Deniz İncedayı

Cevresel Yapı Merkezinde (Center for Environmental Structure), 1967 yılından bu yana birçok meslektaşla ve öğrenciyle birlikte mimarlıkta sağlıklı çevrelerde yaşamak isteyen insanlar için bir yaklaşım geliştirmek üzerine çalıştık. *A Pattern Language* bu araştırmaların ve çalışmaların sonuçlarını paylaşan kitaplarımızdan birisi oldu. Deneyimlerimizi ve düşüncelerimizi yaygınlaştırmak ve benzer üretim süreçlerine katılmak isteyenlerin yararlanması amacıyla çok sayıda web sitesi de kurduk.

Bu çalışmaya ise, daha önce yazmadığım ama önem verdiğim bir düşüncemle başlamak istiyorum. Özlemini duyduğumuz çevreleri yaratabilmek için bu tür bir düşünceyi benimsemek ve duygusal iletişim temel çıkış noktamız olmalı. Aksi halde başarılı olamayız. Yürekten yüreğe konuşabilmeliyiz, öğrenmeliyiz ve temel ortak duygularımızı, yıkımları önlemek için kullanmalıyız. Tek tek ve ortak duygularımızın değerlendirilmesi bu çalışmaların esasını oluşturmalı, bunlar üzerinde farklı detaylara girebiliriz.

Dünyada sorunlar giderek artıyor; özellikle de çevre sorunları, nüfus problemleri, yapılaşma sorunları. Sorunlara yaklaşırken, sevgiyle yaklaşmayı, dünyayı barışçıl ve huzurlu bir yere dönüştürmeyi ve hatta artan sorunlardan ve afetlerden korumayı amaçlayabiliriz.

Bunları söylerken ve yazarken çok duygulanıyorum, çünkü bu benim için büyük bir düş. Umutsuz olduğumuzu düşünmüyorum. Dünyayı yeniden inşa etme sürecinde bunun temel dayanağımız olduğuna inanıyorum. Bu gerekli ve ulaşılabilir. Bu sorumluluğu alabilecek güce sahip miyiz diye düşünmek yerine, ihtiyaç duyulan alanlarda ve yerlerde sorumluluk almaya gönlümüz olup olmadığını sormalıyız. “Güç” sözcüğünü “sevgi” sözcüğüyle değiştirdiğimizde işimizin yönü de değişir, insana ve yere döneriz. Bir enerji yaratırız ki, bu sağlıklı bir yapıyı çevre için gerekli olan en temel şeydir.

Profesyonellerden (mimarlar, mühendisler, zanaatkarlar) uygulama projelerinde yeteneklerini ortaya koymaları için desteğe ihtiyacımız olacak. Uzman kişilerle ilişkiler yerin ve insanın sevgisiyle beslenirse, ortak yaratıcılığımıza katacak bir şeyimiz olur. Bu tutku bizlere destek olacaktır, mutluluk ve coşku yaratacaktır. Ancak gerçek sevgiyle gerçekleşebilir bu, köhneleşmiş ve kaybedilmiş alanlar böyle bir yaklaşımla yeni yaratıcılıklarla birleşebilir. Çevreye ait duyguları yeniden yaratırken mekanik olana güvenirse, çevreyi insana yaraşır biçimde dönüştüremeyiz ve özlemlerimizi gerçekleştiremeyiz.

Yaratıcılık örneğin, kullanılmış ahşapta da, ucuz beton üretiminde de söz konusudur. Başlangıçta bunların değerleri azımsanabilir, ancak yapı üretiminde değerleri inanılmaz derecede yükselebilir. Böyle bir yaklaşım alçakgönüllü projeler insanlar için çok şey ifade eder ve yeni bir mikro ekonomi yaratırlar. Böylesi bir tutkuyla baktığımızda, işimizin gerçek doğasıyla karşılaşırız. Meselenin esasını kavrarız, duygularımızın özüne ineriz ve dünya yeniden üretiminde bizlere güvenebilir.

I.

Anne Feenstra

Afir Mimarlık, Kabul, Afganistan

Arch I-Platform, Delhi, Hindistan

2012 Ödül Sahibi

Çeviri: Özge Duran Akansel

Küresel Ödül (The Global Award) genellikle gelişmekte olan ülkelerin özgün bir küreselleşme anlayışına sahip olan mimarlarına verilir (Wang Shu, Bijoy Jain, Francis Kéré...) Amerikalı analist Thomas L. Friedmann Güney’den yükselen yeteneklere nezaketen kaleme aldığı 2008 öncesi parlak fakat Batı merkezli makalesinde “Küreselleşme bizim!” diye yazmıştı.¹ “Yeni Yeni Dünya”nın bu mimarları bize küreselleşmenin 20. yüzyılın Batılılaşmasından çok daha karmaşık olduğunu gösteriyorlar. Afrikalı Kéré’nin, Burkinabe Gando köyünün kumlarıyla nasıl yan yana geldiğini araştırın; Batı ekolojisi, pratik yerel kaynak tüketimi deneyimi, Avru-

pa mimarlığı, Afrika dayanışma ekonomisi ve sonrasında her bir proje için bu bilgileri ayıklayarak en uygun birlikteliği oluşturmaya yönelen emek. Bu kritik sentez yenidir: İki kültürün mimarlarının yöntemlerindedir. Hem yere bağlı hem de evrensel bir mimarlık üretimine dairdir.

Gelecek, sadece tek bir kültüre sahip olmayan ya da baskın bir kültüre sahip olmayan mimarlara mı aittir? Belki de Anne Feenstra'nın hikâyesi böylesi zamanların bir işaretidir. Laurie Baker gibi Feenstra da, mesleğinin temellerini sorgulamak amacıyla Avrupa'dan ayrılıp başka bir kültüre yönelen Batılı bir mimar. Hollandalı mimar, 2004 yılında bu yana "Afir Architects" isimli ofisini kurduğu Kabil, Afganistan'da yaşıyor. Feenstra ayrıca 2009 yılından bu yana Hindistan metropolü Delhi için araştırma ve tartışma platformu olan "Arch I-Platform"da, Delhi'de de çalışmaktadır.

Genç mimar, Batılı mimarlık ofislerinin geniş olanaklardan yararlandığı Londra'da parlak bir kariyere sahipti. Bugün ise, Batı mimarlığının teknik standartlarına oranla (kıyasla) kısıtlı bütçelerle ve gelişmemiş malzemelerle çalışıyor. Yerel topluluklarla birlikte, onların ihtiyaçlarıyla doğrudan ilişki kuran, farklı yöntemlerin örneklerini oluşturan çalışmalar sürdürüyor. Ve belki de, önceki kariyerindeki büyük ve yüksek bütçeli projelerin mimarlarına göre bu daha karizmatik. Afganistan'da çalışmak Feenstra'nın belirli bir ölçekteki tarihi olayları kendine uygun biçimde görünür kılan bir mimarlığı geliştirmesine katkı sağlamıştır.

Londra'dan Ayrılış: Tek Yön Bilet?

Kabil ve Delhi, gelişmekte olan dünyanın kaotik ve parıltılı şehirleri. Aralarındaki dağlık genişliklerde mekik dokuyan genç mimar köylerde inşaatlar yapmaktadır. Urduca da öğrenen Anne Feenstra Kuzeyden Güneye kültürler arası geçiş yapan ve "Küresel Ödül" sahibi ilk mimardır ve bu oldukça dikkat çekicidir.

Mimarlar farklıdır. Kimileri, mesleki yaklaşımlarını yapıdan önce olgunlaştırırlar, kimileri ise kendilerini yaratıcı olarak konumlandırırlar. Anne Feenstra ikinci gruba girmektedir.

Hollanda Gouda'da 1967 yılında doğan Feenstra, 1993 yılında Delft Teknik Üniversitesi'nden mimar olarak mezun olmuştur. Yaklaşık on yıl önce ise, parlak kariyerini geride bırakarak Avrupa'dan ayrılmaya karar vermiştir: "William Alsop 1999 yılında Londra'ya gelmemi istediğinde ofisinde yaklaşık kırk kişi vardı. İsimden keyif alıyordum: Will çok büyük bir eks-

presyonist, beykeltıraş bir mimardı. Peckhan Kütüphanesi ve Rotterdam Merkez İstasyonu master plan için "Stirling Ödülü"nü kazandık ve ofis mevcudu yüz kişinin üzerine çıktı. Daha büyük ama daha iyi mi? Emin değildim. Ortak oldum ve "Groningen Mimarlık Akademisi"nde okutmanlığa başladım. Hoşuma gidiyordu. Birçok mimar "yıldız"laşıyor, ayrıcalıklı hale geliyordu. Lüks bir marka gibi. Bu durum ise hoşuma gitmiyordu. Tamamen yeni bir şeye başlamanın zamanı gelmişti; tasarımı insanlara yaklaştırmak, onlarla birlikte çalışmak ve mimarlığın farkına birlikte varmak. 2004 yılında Kabil'i ilk ziyaretimden sonra ülkenin daha fazla yerini görmek, insanlarını tanımak, bu kadim şehirleri keşfetmek istedim. Kendimi Kabil Üniversitesi'nde ders vermeye adanmışım."²

Eski Sovyetler Birliği ile savaşın 1999 yılında bitmesiyle ülkenin harap bir hale gelmiş olduğu anımsanmalıdır. Halihazırda Amerika Birleşik Devletleri ve müttefikleri tarafından yönetilen, Pakistan sınırı çevresinde yoğunlaşan savaş

Bend-i Emir Ulusal Parkı ziyaretçi pavyonu, Anne Feenstra.

devam etmektedir. Ülke, kurumlarının tekrar hayata döndüğü başkentinde refahını belli bir düzeye getirmiştir: “*Dünyanın herhangi bir yerinde olduğu gibi kız ve erkek öğrencilerin dersi kaçırmaları halinde birbirleriyle not değişimi yaptıkları, derslere karma olarak katıldıkları Kabil Üniversitesi belki de ülkedeki en liberal yer. Çok şey öğrendim. Afgan meslektaşlarımla birlikte bölümün otuz beş yıllık eskimiş müfredatını güncelledik ve eski öğrencileri öğretmen olmaları için ikna ettik...*”³

Ulus İnşasına Doğru Bir Araç Olarak Rekonstrüksiyon

Anne Feenstra Kabil’de yaşayan bir kişi olarak, aynı zamanda, politik ve ekonomik zorluklar içeren ülkenin yeniden inşasının da gözlemcisidir. Feenstra’nın mimar olarak yaklaşımı ezberleri bozmaktadır.

Afganistan, biten ve devam eden savaşlar düşünüldüğünde ve süregelen dengesizliğinin yanı sıra, son derece büyük zenginliklere de sahip bir ülke. Ülkenin Batılı müttefikleri Taliban’a karşı yeni yerleşimler, mahalleler inşa ederek onunla mücadele etmektedirler. Rekonstrüksiyon, Taliban’a karşı yürütülen bu savaşta etkili bir araçtır. Anne Feenstra’nın gözlemine göre, eğer bu yöntem Afgan halkı için, Afgan halkıyla doğrudan işbirliği halinde yönetilseydi, bu kadar eleştirilmezdi. Kabil ve Afganistan, ülkenin yeniden inşasından çok, bir mesleğe dönüşen emlak patlamasını yaşamaktadır. Salma Samar Damluji Yemen’deki kaos ekonomisinden söz ederken, Anne Feenstra da Afganistan’da gözlemlenen farklı biçimdeki kültürel ve sosyal yıkımlardan bahsetmektedir: “*Fazlasıyla para. Genel olarak, gelişim için aniden çok büyük miktarlarda para ortaya çıktı ve biz de sadece belirli sözcüklerle konuşur olduk. Bir ‘çıkı’ olması gereken bir ‘toplantı’ ve ‘bitiş tarihleri’.* Fakat Afganlar için ‘bitiş tarihi’ çok farklı bir şey ifade ediyor, onlar için bu sözcük gerçekten bir ‘bitiş’ tanımlıyor. Toplantılarımızda kullandığımız birçok Batı kaynaklı sözcük var ve bunlar çoğunlukla nicellik belirtiyor. Eğer Amerika Birleşik Devletleri üç yüz okul inşa etmek istiyorsa, bu sadece bir rakamdır. Okulların nasıl inşa edileceği, öğretmen olup olmayacağı veya okulun bir yıl sonra hâlâ açık kalıp kalmayacağı gündemde değildir. Bu sadece bir köye gidip insanlara şunları sormakla başlar: ‘Bir okula ihtiyacınız var mı? Varsa nereye istiyorsunuz?’ İnsanlar da yanıt olarak ‘Aslında bizim zaten bir okulumuz var, ama bizim bir sağlık

birimine ihtiyacımız var.’ Ancak o zaman, ‘Hayır, sizin okula ihtiyacınız var. Nerede yapılımasını istiyorsunuz?’ diye sorarlar. Kendi planlarında ısrar ederler; ta ki bir çıkıp: ‘Tamam o zaman buraya yapabilirsiniz’ diyene kadar. Onlar da hemen tüm ihtiyaç duyulan malzemeleri, yanında on tane silahlı adamı okul olacak binayı korumak üzere getiriyorlar. Fakat bu insanların yararına bir şey ise ve insanlar da bunu istiyorsa neden güvenliğe ihtiyaç duyulur ki? Bu soru hiç sorulmadı. Okul inşaatı tamamlandığında gülümseyen Afganlılar okulun önünde fotoğraf çektirirler ve denir ki: ‘Bakın, büyük başarı!’ Sıradaki okul ve sıradaki köy. Ancak bir iki yıl sonra geri gelin, okul acaba çalışıyor mu? Eğitime bir etkisi oldu mu? Okul yerle bir mi edildi? Ya da kışın çok soğuk olduğu için okulun içinde sadece keçiler mi var? Bu soruları kimse sormaz.”⁴

“Milyonlarca Amerikan Dolarının akışı ülkenin kalkınmasına veya Afgan toplumunun mesleki gelişimine katkı sağlamıyor. Uluslararası firmalarla anlaşmalar yapılıyor ve onlar da yabancı taşeronlarla anlaşılıyorlar ve yerel işçilerin talep ettikleri standartlardan düşük fiyatlara iş yaptırıyorlar. Dubai’de olduğu gibi, dünyanın dört bir yanından yükleniciler kış sonrası gelip, dokuz ay çalışıp gitmektedir.”

Anne Feenstra, 2004 yılında Kabil’de “Afir Mimarlık” isimli ofisini kurdu. Otuz yıllık savaşın verdiği zararı onarmayı ve yerel firmalardan farklı bir örnek oluşturmayı amaçlayan bir yaklaşım önermeye karar verdi: “*Afganistan kendi kültürel kimliğinin arayışında kendini yeniden tanımlıyor. Otuz yıllık işgaller, savaşlar ve çekişmelerden sonra mimarlık bu kimliğin yansımasının önemli bir parçası. İnsanlar, çocuklar, farklı topluluklar bu sürecin en değerli paydaşları ve kültürün yeniden tanımlanmasında pay sahibi olmalı. Müdahil olmalı ve ancak bu şekilde ortaya çıkan fiziksel sonuç ‘içeriden’ olabilir. Küçük ölçekli konut projeleri ve öğrencilerle birlikte yapılan Kabil kent planı çalışmalarıyla yavaşça sadece tasarım değil, aynı zamanda uygulama da yapabilen bir ekip kuruyorum.*”

Yavaş Mimarlık

Afir Architects, mimarlığı ülkenin öz gelişimi ile ilişkilendirecek bir yöntem tanımlıyor. Bu yöntemden şu sözlerle bahsediyor: “*Daha çok ‘pazarlama, tanıtım, ilan, bina’ ile ilgilenen ve otokratik davranan ticari müşteriler yerine, fikir paylaşımının ve dinlemenin başlangıç noktası olduğu açık bir tasarım süreci deneyimliyoruz.*

Bu açık süreç, uygulama boyunca devam ediyor ve herhangi orta derecede bir inşaat firmasına son uygulama çizimlerinin teslim edilmesine kadar sürüyor. Yoğun süreç içinde, geleneksel organik inşaat malzemelerinin kullanımına uygun mekânlar, pasif güneş enerjisi prensipleri ve çağdaş grafikler mümkün olmakta ve de bunları yeni bir sürdürülebilir mimarlık anlayışına katma olanağını bulmak mümkün (...) YAVAŞ mimarlık kesinlikle düzgün çalışmakta ve daha uzun süre dayanmakta?” Neden? “Topluluklarla ve insanlarla birlikte çalışıyoruz. Afganistan’daki projelerimizin %70’ine yakınında, uygulamayı yüklenici firmalar olmaksızın yapıyoruz. Sadece mimar, ustalar, kalifiye ve düz işçilerle. Güzel sonuç, yerel sahiplik, kaliteli iş ve iyi bir eğlence. Bir binada mimarın ve çalışanların onu inşa ederken eğlendiklerinin görülebileceğine inanırım.”

Yeni bakanlıklar ve kent-topluluk temsilcileri yeni müşterileridir. Afir Architects’e verilen proje bütçeleri düşük, ancak projeler Afganistan için önemlidir. 2001 yılında Tarım Bakanlığı, Feenstra’dan Batı Bamyam’daki Bend-i Emir’in ilk ulusal parkının yeniden geliştirilmesini istedi. 30 yıllık savaş ve işgalin ardından, 1973 yılına kadar geri giden bu proje tekrar ortaya çıkıyordu. Muhteşem bir peyzajın üzerinde ve kısmen yıkılmıştı: *“Bu alanda 4 yıl çalıştık: Rusların zamanında yıkılmış olan pazarın tekrar inşa edilmesi ve imar planı üzerinde. Çok olumlu bir etki yarattık. Parkı ziyaret edenlerin sayısına baktığınızda, uluslararası ziyaretçilerin sayısının çok az olduğunu, buna karşın Afganların 40.000’den fazla olduğunu görürsünüz. Ulusal parkın gerçekten “Afganlar için” olması bizim açımızdan semboliktir, ara sıra yabancıların gelip bu güzellikten keyif almaları da gerçekten hoş. Burada asıl güzel olan, Afganlıların bu ulusal park için bölgenin flora ve faunasını bir değer olarak korumak istemeleridir.”*

İkinci ulusal park olan Wakhan’daki Pamir’de Afir Architects, yığma taş yöntemiyle bir ziyaretçi merkezi inşa etti. Feenstra cephede, yerel tasarım anlayışında pek yer almayan bir boşluk oluşturdu. Hatıl, ağaç gövdelerinden oyulup çıkartılan ve büyük bir nehir taşının başlık yapıldığı iki kolonla desteklenmişti. Feenstra taşları, taş ustaları ile birlikte kendi tedarik etti. İnşaat malzemeleri kabaydı fakat imalat incelikliydi: Marangozlar, her bir kolonun başlığında yer alacak taşlara uygun şekilde ağaçlarda oyuklar yaptılar. Anne Feenstra, yapıya yerinde imal edilen çift cam sistemi yerleştirerek dağlık arazi koşullarına cevap

verecek şekilde iç iklimsel koşulları geliştirdi. Marangozlar masif ahşap doğramaların üzerine iki gedik açarak camları bu gediklere yerleştirdiler. Performans olarak bu sistem tabi ki Batılı endüstri standartlarıyla kıyaslanamaz ama iç iklimsel koşulları hissedilir derecede iyileştirmiştir. Ziyaretçi merkezinin toplantılar ve kutlamalar için ortak bir kamusal mekân oluşturan bir “kasa-ba merkezi” şeklinde ilave kullanımları da olmuştur. Ekip sadece eskizlerle yönlendirilmiştir. Bu eskizler, doğrudan uygulama çizimleri olarak kullanılmamıştır. Bunun yerine projenin kendi değişkenlerine göre ayarlanabilecek bir temel oluşturmuşlardır: küçük ölçülü cam paneller, masif ahşap, iyi kalite taşların çıkartılabildiği çok geniş bir taş ocağı...

Bend-i Emir Ulusal Parkı⁵ Ziyaretçi Pavyonlarının İnşası

Bamyam Bölgesi, Afganistan (2007-2010)

Müşteri: Bamyam Bölgesel Yönetimi, Bend-i Emir Ulusal Parkı

Mimar: Anne Feenstra, Afir Mimarlık

Ulusal parkların geliştirilmesi kararı, Batılı örneklerden ilham alınarak belirlenen bir program içerisinde 1973 yılının son aylarında, Afgan anayasasıyla belirlendi. İlk bölge olan Bend-i Emir, Hindukuş Dağlarının merkezindeki yüksek dağların ortasındaki altı gölden oluşan özel bir doğal alandı. Fakat devam eden savaşlar ilerlemeyi etkiledi. Taliban rejiminin 25 yıl sonra çökmesinden sonra bir hükümet kararıyla ulusal parkın yeniden inşası gündeme geldi. Bir geçiş noktasında yer alan bu göl vadisinde yer alan pazaryeri, hem Afgan mirası olarak hem de bölge ekonomisinde belirleyici rolü açısından kayıtlı olduğu halde, Sovyet işgali sırasında zarar görmüştü.

2001 yılında Tarım Bakanlığı Anne Feenstra’ya ziyaretçi merkezinin tasarımı işini verdi. Feenstra *“bulaşıcı hastalıkların önüne geçmek için”* buraya bir sağlık birimi ekledi. Yapılar ölçek olarak neredeyse arazide kaybolacak kadar alçakgönüllüydü: *“Mimarlık, Afganistan veya kilise kültürünün bir parçası. Sizden bu kadar güzel ve etkileyici bir çevrede çalışmanız isteniyorsa, mütevazı olmanız gerekir. (...) Bu arazi ile yarışmak isterseniz ve görsel kirlilik yaratan ‘prestij binaları’ yapmak isterseniz gerçekten çok büyük binalar inşa etmek durumundasınız. Fakat bunu neden yapacaksınız? Böyle yaparsanız, komşular size: ‘Ben daha da büyüğünü istiyorum ve daha çok gürültü istiyorum.’ Diyeceklerdir ve bu hiç bitmeyecektir.”* Afir Mimarlık, ahşap

Anne Feenstra Hakkında

Anne Feenstra 1967'de Hollanda'da doğdu. 1993'de Delft Teknik Üniversitesi'nden mezun oldu. OMA'da Rem Koolhaas ile 1998'e kadar çalıştı ve ardından William Alsop ile çalıştı. 2003 yılında Alsop'tan ayrıldı ve Afganistan Kabil'e yerleşti. Kendisine Kabil Üniversitesi'nde "profesör" unvanı verildi ve 2004 yılında "Afir Mimarlık" bürosunu kurdu. 2008 yılında Afganistan'ın kuzeyinde Hulm'da UNICEF projeleri için çalışmak üzere ikinci bir mimarlık ofisi açtı. Koruma projeleriyle ilgilendi. 2009'da Hindistan'da Delhi Mimarlık ve Planlama Okulu Feenstra'yı kadrolu üyeliğine seçti ve bu görevi devam etmektedir. Feenstra, 2010'da Delhi'de araştırma ve tartışma merkezi niteliğinde olan ve Hindistan'da mesleki üretim sürecini iyileştirmeyi, tartışmaya açmayı hedefleyen Arch i-Platform'u kurdu.

ve kerpiç olarak, yer yer de dikkat çekici düz taş dolgular kullanılan üç adet ziyaretçi merkezi ve bunlara bağlı ek binaları tasarladı ve uyguladı: *"Çevreden ilham aldık. Göl etrafındaki kayalara dikkatli baktığınızda, üzerlerinde milyonlarca yıllık çökelti taşların oluşturduğu yatay çizgileri görürsünüz. Bu çizgiler çevredeki peyzaj içinde o kadar önemliydi ki, bunları çağdaş bir yorumla binalara yansıtmaya karar verdik. Düz taşlar işlevsel değil ama grafik bir tasarım aracı oldular, çevreyle uyumu sağlayacak biçimde onları binaya ekledik."*

İlk eskizlerden başlayarak proje, yerel ustalar tarafından ve halen kullanılmakta olan yerel malzemelerden ve inşa tekniklerinden ilham alacak şekilde gelişti: *"Eğer kültürün tarih boyunca birçok katmanı varsa, insanların sahip olduğu yetenekler kaybolmazlar, azalır ve artarlar. Savaş ve yıkım zamanlarında bu yetenekler hâlâ mevcut olsalar da bunların kullanılmaları geçici olarak mümkün olmuyor, çünkü günlük hatta saatlik planlama yaparsınız. Burada ahşap oymacılığı, doğal taş işçiliği, kerpiç gibi çok çeşitli yapım teknikleri var. Sadece imalatı yapacak doğru insanı bulmanız gerekir ve mimar olarak zanaatkarlarla birlikte ve yan yana çalışırsınız."*

Feenstra yüz hektarlık parkın master plan işini de aldı. Bu kapsamda, eski Sovyetler Birliği güçleri tarafından yıkılan eski pazaryerinin yeniden inşası, çevreyi iyileştirecek bir peyzaj planı (mevcut göl atık merkezi olarak kullanılmış ve kirlenmişti) ve bir sulama planı. İlk aşama 2006 yılında tamamlandı. Yöre halkı ve pazarın satıcıları da kendi yapılarını mimarın denetimi ve danışmanlığında yeniden inşa ettiler. Master planlama 2010 yılında bütünüyle tamamlandı.

II.**Anna Heringer**

Linz, Avusturya

2011 Ödül Sahibi

Çeviri: Ahmad Khalilia

Anna Heringer kısa sürede sürdürülebilir mimarının en önemli mimarlarından birisi olmuştur. Heringer 1997 yılında Almanya'da doğmuş ve Avusturya'da eğitim görmüştür. Her iki ülke de sürdürülebilir mimariye önem verseler de, Anna Heringer'in ünü öncelikle bu ülkelerde "sürdürülebilirlik" alanında yayılmamıştır. Anna Heringer ekoloji alanında bir "küresel koşucudur", sürekli ekolojik ve çevresel sorunların yaşandığı mekânları ziyaret eder ve bunları inceler. Genellikle güney ülkelerini gezerek Sami Rintala veya Andrew Freear gibi, çeşitli projelere katılarak gerek eğitim alanında gerekse çeşitli çalışma atölyelerinin kurulmasında destekleyici rol almıştır.

Anna Heringer, eğitim süresince öncelikle içinde bulunduğu ortamın politik, ekonomik ve sosyal araştırmasını yapar ve öğrencilerin politik vizyonlarını desteklemeyi hedefler. Mimari projenin geliştirilmesinde önemli bir unsur olan "politik ekoloji", öğrencilerin ileriki meslek yaşamlarında daha başarılı projeler üretmelerinde yardımcı olacaktır. O, ahşap ve topraktan elde edilen malzemelerin yeniden kullanılabilmesinin yöntemlerini araştırır. Bu malzemelerle eğitim süresince tasarlanan maketlerin nasıl gerçekleştirebileceğini inceler. Anna Heringer, Bangladeş'te sürdürülebilir mimarının örneklerini oluşturmak amacıyla çeşitli projeler gerçekleştirmiştir. Projelerde yerel ve geri dönüşümlü malzemeler kullanılmış, yapılan çalışmalarda doğrudan toplumsal gelişmeler de hedeflenmiştir. Heringer, ticari amaçlarla aşırı inşa eylemine karşıdır. Projelerin tasarım ve uygulama sürecinde halkın onayını alarak inşa çalışmalarının yürütülmesi fikrini, katılımcı yaklaşımı destekler. Ona göre, mimarın sorumluluğu sadece tasarım ve çizimle sınırlı değil, aynı zamanda projenin nasıl yönetileceğini de kapsayan bir

Bend-i Emir Ulusal Parkı
Ziyaretçi Merkezi, Anne
Feenstra.

süreçtir. Mimari projede kullanılan malzemeler ve ticari anlaşmaların yönetiminde Anna Heringer çeşitli görevler üstlenir ve kendini sürekli geliştirmekte olduğunu vurgular. Afrika’da ve Bangladeş gibi ülkelerde yaptığı projeler mimari olarak küçük çapta olsalar da önemli gelişmelerin örneklerini oluştururlar.

İkili Eğitim

Anna Heringer, genç yaşına karşın, 1997’den başlayarak çok sayıda mesleki deneyim kazanmış bir mimardır. Henüz on dokuz yaşında iken Bangladeş’te kırsal alanlarda gelişmeleri amaçlayan “Dipshikha” sivil toplum örgütüne destek sağlamıştır. Kendisi, yaşamı boyunca elde ettiği politik ve ekonomik deneyimlerin, mimari tasarım alanında ufkunu açtığını belirtmektedir: “19 yaşında okulu bitirdiğimde, Bangladeş’e giderek ve orada bir yıl kalarak çeşitli deneyimler kazanmayı amaçladım. İnsanların küresel problemleri nasıl bizden farklı olarak gördüklerini araştırdım. Üyeleri tamamen yerel halktan oluşan bir sivil toplum örgütünü inceledim ve küresel sorunlar karşısındaki tavırlarını yakından inceleme fırsatını buldum. Çok özel bir yıld. Ve anladım ki, ‘en sürdürülebilir strateji’, var olan yerel kaynakları kullanmak: İnsanları, malzemeleri, enerjiyi ve bunlarla en mükemmelini yapabilmek. Bu fikri daha sonra mimariye katabilmeye çalıştım.”

Anna Heringer Avrupa’ya dönüşünde, biraz tereddüt ettikten sonra 1999’da Avusturya’da Linz Üniversitesi’ne katılmış: “Bangladeş’te bu

kararımdan emin değildim, gelişim projeleri giderek daha fazla ilgimi çekiyordu ve insanların yaşamlarını kolaylaştırmak, onlar için bir anlam taşımak istiyordum”. İlk izlenimler yanıltıcıdır: “Üniversitede ilk yıllarımda detayların, örneğin duvar ile döşemenin birleşme detaylarının neden önemli olduğunu, insanlara ne getireceğini anlayamıyordum.”⁶

Ancak “Mekân ve Tasarım Enstitüsü” teorisyen ve mimar Roland Gnaiger tarafından yönetiliyordu ve kendisi zamanla derslerin çerçevesini revize etti. Gnaiger, bir sürdürülebilir mimarlık laboratuvarı olan ve 1980’lerde Avusturya’da Vorarlberg’de kurulan “Baukünstler” hareketinin eş kurucusu ve düşünürlerindendi. Avusturya’nın Avrupa Birliğine girişi ekonomik büyümeyi başlatmıştır ve beraberinde betonarme inşaat malzemesini getirmiştir ki, bu da alanda olağanüstü yerel geleneksel ahşap konstrüksiyonların artık uyumlu olamaması riskini taşımaktadır. Bu “alpin” mimari görüntü, kendisini ve zanaatkarlarını bugün Avrupa’da çok iyi tanınan eko-yapı endüstrisine dönüştürmüştür. Yaklaşık 30 kadar mimar bu hareketin parçası olmuşlardır. Bunlar, karşılıklı olarak ekolojik deneyimlerini, fikir farklılıklarıyla birlikte, Alman ülkelerinde olduğu gibi “Realo”lar ve “Fundi”lerle tartışmışlardır. Avusturya-Vorarlberg’de, Roland Gnaiger

El Sanatları Okulu, Anna Heringer.

kendini geliştirmeyi ve yereli savunan alternatif modeliyle ve politik profiliyle birlikte hareketin düşük teknoloji boyutunu da ortaya koymuştur. Linz’de “en küçük Avusturya mimarlık okulu”nun bölüm başkanı olduktan sonra Gnaiger, “kendi başına inşa ederek kendini inşa et” anlayışını ya da pedagojisini savunmuştur. Ahşap teknolojisi, toprak konstrüksiyon, solar tasarım vb konuları kuramsal olarak anlatmanın yanı sıra, uygulama alanında politik ekoloji ve kalkınma ekonomisi gibi alanları da devreye sokmaktadır. Anna Heringer anılarını şöyle anlatıyor: “*Daha sonraları, gerçekten önemli hocalarım oldu. Yerel kaynaklara odaklanma, yerel kimliklerin korunabilmesi amacıyla ve yetkin bir estetik kavrayışla yerel kimliğin sürdürülmesini, enerji verimliliğini destekleyen bir mimari anlayışı savunan Vorarlberg’li Prof. Roland Gnaiger gibi. Bunlar oldukça pragmatiktiler ve bu benim yaratıcılığım açısından bir fırsattı. Çünkü gerçeği ve yereli tanımamı, ona göre mimarlığa odaklanmamı ve hayali kaleler fikrine kapılmamamı sağladı. Bu yüzden de Linz, öğrenim görmek için benim açım-dan mükemmel bir yer oldu.*”⁷

2004 yılında mezun olan Heringer’in mimarlık derecesi, eğitimiyle ilgili olan iki konu arasında verimli bir birleşmeyi de ortaya koymaktadır. Tezi, kendisinin de iyi tanıdığı bir kırsal alan olan Bangladeş’teki Rudrapur kasabasındaki “El Sanatları Okulu” olarak adlandırılan okuldu. Projenin bütçesel açıdan uygulanabilirliği, yerel malzemelerin (toprak ve bambu) kullanımına, Anna Heringer’in uzmanlık bilgisine, kaynağın elde edilme ve taşıma yöntemlerine, teknik kapasiteye (dayanıklılık, esneklik, sürdürülebilirlik) bağlıdır. Heringer, büyük ölçekte yapıya olanak sağlamak ve yapı malzemesi olarak bambuyu seçmek suretiyle geleneksel yapı yöntemlerini geliştirerek yerel nüfusun yapım aşamasına katılabilmesine olanak sağlayan bir süreç tanımlamaktadır. Bu uygulama anlayışı, yerel yapı ekonomisini ve üreticiyi olumsuz yönde etkilemeden iletişim ve birleştirme anlayışına ve potansiyeline dayana-

rak tasarlanmıştır. Linz’de aynı yıl Roland Gnaiger, “BASEhabitat” olarak adlandırılan bir bölüm açmıştır. Bu bölüm, “do-tank” olarak tanımlanan pedagojik ve ekonomik modeli kullanan yerel aktörlerle işbirliği içinde, küresel Güney ülkeleri için öğrencilerin tasarladığı ve uyguladıkları bir dizi projeden oluşmaktadır. Artık mimar olan Anna Heringer de bu serüvene katılmaktadır. Asistan mimar olarak tasarım ekibine katılır ve ilk olarak Güney Afrika Cumhuriyetinin Johannesburg kentinde özürlü çocuklar için tasarlanan “Tebogo” projesinde rol alır. 2008 yılında Heringer, “do-tank” projesinin yöneticisi olarak atanmıştır. Bu görevini, Dipshikha’da, kendini geliştirme uygulamalarında kazandığı deneyimlerden kazandığı mimari vizyonla üstlenir. Linz’de geleceğin mimarları gönüllü olarak bu sürece katılırlar. Antropoloji ve kültür araştırmaları, yapı atölyeleri, yerel toplumların malzeme ve yöntemleri hatta iletişim ve şematik tasarımlar da sürece destek amacıyla eğitime katılır. Sürdürülebilir hareket ve pedagojisi, öğrencilerin uygulama alanına girerek gelecekte meslekleriyle ilgili geniş bir vizyon sağlamalarını amaçlamaktadır. “Küresel Ödül” kazananlar listesinde bu süreçlerin neden sıkça yer aldıkları sorusu sorulabilir: Küresel Güney ülkelerinde ve “Rural Studio”da (Kırsal Atölye) çalışan Francis Kéré ve Fabrizio Carola, Norveç’te Sami Rintala ya da Çin’de Wang Shu. Anna Heringer’in buna yanıtı: “*Bu tür projeler yapma konusunda öğrenciler çok isteklidir. İnşa edilecek bir şeyi tasarladığınızda ve araziye giderek yapım sürecine katıldığınızda bu muhteşem bir duygu. Günümüzde bilgisayarlar ortamında 3D olarak tasarım yapmak oldukça yaygın, ancak bu yöntem uygulama konusunda bilgi vermede oldukça yetersiz kalıyor. Kendiniz bir duvar inşa ettiğinizde ve bunun için gereken enerjiyi harcadığınızda, bu süreç en önemli konu haline gelir. Örneğin, akşamları işçilerle pazara gittiğinizde ve paralarını nasıl harcadıklarını izlediğinizde, bunun tüm kasabayı nasıl etkilediğini görürsünüz. İşçiler, yevmiyelerini komşularından sebze satın almak için kullandıklarında bu tüm pazara bir kâr sağlamaktadır. Malzemelerin ekonomik akışı, üniversitede değil, sadece alanda anlayabileceğiniz bir olgudur. Alana gitmek ve bir duvarı inşa etmek için ne tür malzemelerin kullanılabileceğini araştırmak öğrenciler için büyük bir deneyimdir. Daha sonra, kadınların pazarda sattıkları el işi örme basırları gördük. Onları satın aldığımızda da kadınların ne kadar mutlu olduklarını, aylık kazançlarını elde ettiklerini hissettik.*”

Güzelliği Sürdürmek

Anna Heringer, mimar Eike Roswag ile birlikte “El Sanatları Okulu”nu inşa etmek üzere 2005 yılı nisan ayında Bangladeş’e geri döner. Roswag, projenin detaylarını kapsamlı olarak çalışır ve iki mimar birlikte özgün bir deneyim olan “öz gelişim” proje sürecini yönetirler: Anna Heringer tarafından önerilen birçok konu arasında, artırılması gereken fonlar, kasabayla entegre olan öğrenciler, hazır ürünlerle değil de yerel malzemelerle yapı, sahaya gönderilen bambunun durumu, bilgi sahibi olan kesimler arasında, özellikle de bilgisi olmayan farklı alanlardan kesimler arasındaki koordinasyon, öğrencilerin toprak ve saz yapım tekniklerini öğrenmeleri gereği, yerel kasabalıların yeni yöntemleri keşfi, iklime uygun çözümler ve diğer teknikler yer alıyor. Okul bambu strüktürüyle ve kalın duvarlarıyla tamamlandı.

Anna Heringer’in bir sonraki projesi ise, Rudrapur’da çok katlı konutlardır. Yerel çevrede daha önce sık rastlanmayan konut tipi, yerel yöntemler uygulandığında, kırsal alanda bir yoğunlaşma sağlayacak ve böylelikle tarım alanlarının olumsuz etkilerine engel olacaktı. 2008’den beri, çevre eleştirmenleri, BASEhabitat’ı, “teknoloji transferi ve gelişim yardımı sendromunun üstesinden gelen bir okul” olarak tanımlamaktadırlar.⁸ Sürdürülebilirlik uzmanları arasında yerini alan Anna Heringer, mimari açıdan şu yanıtı vermektedir: *“Benim için sürdürülebilirlik güzellik ile eş anlamlıdır: Tasarımı, strüktürü, yapım tekniği ve malzeme seçimleri ile kullanımı uyumlu olan bir binadır. Hatta konumu, çevresi, kullanıcısı ve sosyal-kültürel bağlamıyla uyumlu olmalıdır. Bana göre bunlar bir yapının sürdürülebilirlik ve estetik değerini tanımlar.”*⁹

Heringer’in göçebe yaşam biçimi, onu Rudrapur’da inşa etmeye devam etmesini engel-

lemeyecektir. 2010 yılında, Avusturyalı Martin Rauch, Nägele & Waibel mimarlık bürosu ve mimar Salima Naji ile birlikte, Marakeş’te “Sosyal Birlik Vakfı”nın “Sürdürülebilir Yapı Eğitim Merkezi”¹⁰ proje yarışmasını kazanır. Proje gerçekleştirilmez. Öneri, “ksar” [kasır] ve “medersa” [medrese] olarak tanımlanan Fas’a özgü yapı türlerini yeniden yorumlamış ve hem yerel, geleneksel yöntemleri hem de son 20 yılda Avusturya’da geliştirilen yapım yöntemlerini birleştirmiştir. 2011 yılında, Anna Heringer, Harvard Üniversitesi Loeb Derneği’nin bir yıllık araştırma ve “kerpiç atölyesinde” (mud works) derse ve üretime dair destek bursunu kazanmıştır. Çalışma 150 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilmiş ve uygulanmıştır. Avrupa’ya döndükten sonra da Anna Heringer, kendi çalışma yöntemini sürdürmüştür. Profesyonel ilişkileriyle, meslektaşlarından gelen yarışma ve katılım taleplerini yanıtlamıştır. Özellikle sanatçı, uygulamacı ve toprak malzeme uzmanı olan Martin Rauch ve bambu ve örme strüktürler konusunda uzman olan Emmanuel Heringer ile mesleki ilişkisi içerisinde olmuştur. Heringer, önceleri kerpiç yapılarla başladığı projelere ve bunların pedagojik boyutuna kendisini adanmıştır. Son günlerde Heringer’i ‘Kerpiç Mimarlık, Yapı Kültürü ve Sürdürülebilir Kalkınma’ kürsüsüne başkan seçen UNESCO ve Ağa Han Vakfı için dersler, yapı atölye çalışmaları ve uzman raporları hazırlayarak çalışmalarını sürdürmektedir.

III.

TYIN Tegnestue

Andreas Gjertsen ve Yashar Hanstad, Oslo Norveç

2012 Ödül Sahibi

Hans Skotte¹¹

Çeviri: Suhrob Khidirov

TYIN Tegnestue’den Andreas Gjertsen ve Yashar Hanstad henüz öğrenciyken uluslararası üne kavuştular. Bu durum haklı olarak “TYIN’in mimarlık eğitimleri başarılarını ne şekilde etkiledi?”, hatta “ülkeleri Norveç’in uluslararası gelişim politikalarının buradaki rolü nedir?” sorularını akla getiriyor. Her iki soru da yersiz değil, ancak büyük ölçüde başarıları kendilerine ait.

Günümüzün etkili mimarlarından bazıları mimarlık okullarını bitirmemişlerdir. Bu, mimarlık alanındaki akademisyenler için sürekli bir sorgulama nedenidir. Andreas Gjertsen ve Yashar Hanstad üniversite öğrenimlerini ve tüm yükümlülüklerini Norveç’te, Trondheim Mimarlık ve Güzel Sanatlar Fakültesinde tamamlamalarına rağmen,

Anna Heringer Hakkında

Anna Heringer 1977 yılında Almanya, Rosenheim’da doğdu. 1997 yılında STK olan Dipshikha’ya katıldı ve çalışmak üzere Bangladeş’e gitti. 1999 yılında mimarlık eğitimi için Linz Üniversitesi Mimarlık Bölümüne girdi ve eğitimini 2004 yılında tamamlayarak yeni kurulan atölye BASEhabitat’ ta öğretim üyesi oldu. 2005-2008 yılları arasında Rudrapur’da gerçekleştirdiği yapıyla 2007 yılında Ağa Han Ödülünün ve Mimarlığın Yükselen Ödülünün sahibi oldu. 2011 yılına kadar BASEhabitat atölyesinde öğretim üyeliği ve yöneticilik yapan Anna Heringer, öğretim ve araştırma bursuyla (The Loeb Fellowship) 2011 yılında, 1 yıl süreyle ABD’de Harvard Üniversitesine geçti. Aynı zamanda onursal profesörlük aldı.

Burma-Tayland sınırında ev, Gjertsen-Hanstad.

çalışmalarının üçte birini alan çalışmalarına ayırmışlardır. Bu durum, onların mimarlık alanındaki özgün anlayış ve yaklaşımlarını vurgulayarak gelecekte mimarlık eğitime bir alternatif midir?

Bu konuyu gündeme getirmemin nedeni, TYIN'in en ünlü yapılarının onlar 'tümüyle öğrenciyken' öne çıkmış olmasıdır. Ayrıca, mimarlık öğrencilerinin eğitimleri sürecinde ünlenmeleri veya uygulamalara katılmaları günümüzün mimarlık ortamında yaygın değildir. TYIN ise, öğrencilerle ilgili bu yanlışlığı değiştirmiştir. Kırsal Atölye (Rural Studio) öğrencilerinin uygulamaları, Francis Kere'nin öğrenci projesiyle sahip olduğu Küresel Sürdürülebilir Mimarlık Ödülü - 2009 ya da Snøhetta'nın İskenderiye Kütüphanesi yarışmasını kazandıklarında öğrencilerden oluşan bir grup olması istisnadır. Bunlar sadece birkaçı. Bugün dünyanın her tarafında öğrencilerin kaynak olarak görüldüğü ve bu alanın önemli bir öğrenim platformu olarak değerlendirildiği okulların sayısı giderek

artmaktadır. Yashar ve Andreas bu bağlamda okulumuzun güçlü elçileri olarak görülebilir.

TYIN projelerinin çoğunun fakir ülkelerde inşa edildiği gerçeği, bu çalışmaların Norveç'in insani yardımının bir uzantısı olduğu şeklinde bir yanlışlığa da neden olabilir. Yashar ve Andreas kesinlikle durumu bu şekilde görmemektedir. Yine de işlerinin Norveç'te sunulma şekli ve sponsorların buna yanıtı milletimizin dünyada sömürgeci geçmişi olmayan başlıca insancıl güçlerden biri olduğu izlenimini ortaya koymaktadır. Bu konuya değindim çünkü bu Andreas ve Yashar'la aramızda süregelen bir tartışma konusuydu. Diğer taraftan sponsorlardan gelen fonlar sivil toplum kuruluşlarının finansal ve politik destek almasına benzer şekilde "dünyayı daha iyi bir yer yapma" gayretiyle bu basit fikri izlemektedir. Bir şekilde kabaca ifade edersek: TYIN yurtdışında projeler yapıyor çünkü yurtdışında çok fazla olanak bulunuyor. Bu insancıl diplomatların yumuşak tutumlarından farklı bir şeydir. Onlar kullanıcılarla birlikte basit ve 'faydalı projeler' geliştirmek ve gerçekleştirmek için teşvik edilmiştir ve bunu kaçınılmaz bir şekilde, çevreyi olduğu kadar toplulukları da zenginleştirmek ve iyileştirmek için yaparlar. *Mark*¹² dergisinde bir röportajlarında söyledikleri gibi "gerekliğin mimarisi". Bu kadar basit. Ancak hiçbir şekilde basit bir mimarlık değil.

Önce Eğitim

Uygulama yapanlarımız, bir kâğıda çizmiş oldukları ya da küçük ölçekli bir modelini yaptıkları bir yapıya fiziksel olarak girmenin keyfini yaşamışlardır. Bu keyif hepimiz için önemli bir öğrenme noktasıdır. Ne kadar çok bina tasarlar ve inşa edersek, o kadar profesyonel ve disiplinli

Kütüphane, Min Buri, Bangkok, Tayland, Gjertsen-Hanstad.

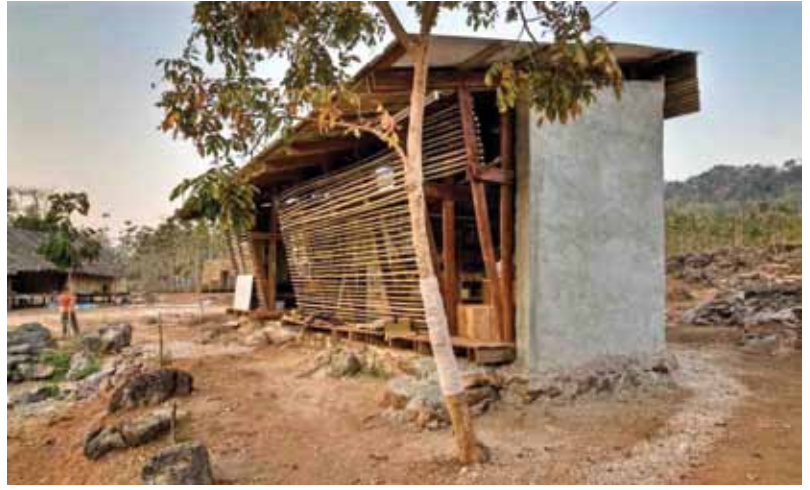
bir kavrama yeteneğine sahip oluruz. Ancak binalarımıza girdiğimizde bilinçli ya da bilinçsiz olarak mimarlığın iki baskın boyutuyla karşılaşırız: zamansallık ve mekânsallık. Perez-Gomez Norveç'te yayımlanan *Arkitektur N*¹³ dergisindeki aydınlatıcı makalesinde mimarının klasik kökeni ve mimarın “politik ve sosyal düzene bir açıklık, kolektif yönelim için keşfedilmemiş ya da yaratılmamış, önceden var olan kültür ve kozmosun düzeninden elde edilen bir kamusal alana (hem fiziksel hem de politik) açıklık getiren” kişi olması ile bu iki boyutun analizinden söz eder. TYIN’ın yaptığı da tam olarak budur. Kullanıcılar için, istek duyulan ve umut vadeden sivil eylemler için ve bir takım anlamlı ritüeller için gereken mekânları açarlar. Aslında TYIN, anlamları iletir ve bunu yalnızca mimarların ve performans sanatçıların yapabileceği şekilde, Perez-Gomez’i yansıtmak üzere yaparlar. Aslında bu sadece mekân ve malzeme ya da katılım meselesi değildir. Bu durum, karma katılımla, hem mimar-uygulamacı hem de ‘izleyici’ açısından anlam taşıyan bir çeşit performansa dairdir.

Bu bizleri mimarlık pratiği ve mimarlık eğitiminin tartışmaya başladığı bir platforma götürüyor. Mimarlık, sağlamlık, işlevsellik, estetik gibi Vitruvius’a özgü erdemlerin yanı sıra, toplumsal bir misyonu da olan pratik esaslı bir meslektir. “Gerçekte var olmak” mimar içindir. Bu bazen mimarların sorumluluğunda olduğunu düşünmediğimiz sorunların da üstlenilmesi anlamına gelir.

Daniel Kahneman yaratıcı kitabı *Düşünmek, Hızlı ve Yavaş*¹⁴ “bilişselcilerin son yıllarda vurguladıkları üzere, bilinç somuttur, yalnızca beynimizle değil, vücudumuzla da düşünürüz” der (s. 51). Akademik alan için bu zor bir durumdur. Bu alanda her şey beyinle ilgilidir. Ancak TYIN bu konuda belli bir zaman öncesinde uzlaşma sağlamıştır. İşleriyle iletişimlerini ve Tayland’daki atölye çalışmalarını örnek vermek gerekirse, sıradan ve boş “mimari sohbet”lerin ve yaygın “mimarlık klişeleri”nin neredeyse hiç yer almadığını söylemek mümkün.

Akademik alanda mimarlıkta çatlaklar gidecek belirginleşmektedir. Örneğin bizim fakültemizde birinci sınıf öğrencileri 1:1 ölçekli struktürlerle, ‘arkitektonik’ çalışmaya başlıyorlar ve bu onların ‘bedenleriyle’ öğrenmelerini, ölçeği kavramalarını, malzemeyi, iklimi tanımayı ve hatta çekiç tutmayı ve testere kullanmayı da öğrenmelerini sağlıyor.

Birkaç yıl önce, Rintala Eggertsson Mimarlık’tan Dagur Eggertsson’ın katıldığı bir çalıştayda mimarlık eğitiminin bu boyutu öne çıkar-

Kütüphane, Burma, Gjertsen-Hanstad.

rılmış, yalnızca bir taşı taşıyarak onun mimari kalitesinin değerlendirilip anlaşılabileceği vurgulanmıştı. Ardından Dagur’un büro ortağı ve 2009’da Küresel Ödülün sahibi olan Sami Rintala, öğrencilerine Tayland-Burma sınırındaki gerçekleşen TYIN çalıştayına katılmalarını önermiştir. Burada öğrenciler iç ve dış döşeme arasında alternatif malzemeler kullanarak bir ara mekân oluşturmak için öneriler geliştirdiler. Bunun üzerine Sami sertçe, “Kalın keresteler, yerinden kaldırmak için fazla ağır. Bambu ile ise henüz çalışmadık. Ama burada çok fazla taş var..!”¹⁵ dedi ve birkaç parça büyükçe taşla niha-yetinde güzel bir ara mekân yapıldı. Taşlar ağır ve taşınmaları zordu, ama etrafta bolca bulunuyorlardı ve maliyetleri sıfırdı. Sürdürülebilir mimarının kritik boyutları bedenimiz aracılığıyla da öğrenilebilir.

TYIN’ın işlerinden ortaya çıkan bir diğer eğitimsel konu da, “gerçek çalışmada” kişisel sorumluluklar almak zorunda olduğumuzdur. Yashar yazdığı bir notta, bana “Yaptığımız gerçek, önemli ve sahibidir. Maalesef bu daha önce NTNU’da hiç yaşamadığım bir duygu” demişti. Bu, öğrenciler için gerçek kısıtlamalarla ve gerçek olanaklarla birlikte düşünebilmek, bunları birbiriyle ilişkilendirmek anlamına geliyor. Durum zamanla, fonlarla, malzeme, araç, insan gücü ve yetenekle ilgilidir. Ancak burada asıl kritik boyut, ‘üçüncü şahıslara’ karşı taşınan sorumlulukta gizlidir. Bunu Yashar’ın ve Andreas’ın çalışmalarında ve profesyonel gelişimlerinde, diğer öğrencilerin çalışma biçimlerinde ve sahada öğrendiklerinde gördüm. Bu birlikte çalıştıkları ve onlara mimar olarak güvenen insanlara karşı geliştirdikleri kişisel sorumlulukları ve mimarlık anlayışlarıyla ilgilidir.

Tasarımın, mimarlık eğitiminin öncelikli konusu olmasına ve TYIN ikilisi için de temel oluşturmaya karşın ben kasıtlı olarak tasarımı

Cassia Coop Eğitim Merkezi, Endonezya.

sorunsallaştırmadım. Tasarım her zaman mimarlığın diğer boyutlarıyla bağlantılıdır ve daima zamansal ve mekânsal açıdan bağlamsallığı söz konusu olacaktır. Ancak –en azından yüzeysel olarak– tasarımı küreselleştirmeye eğilimliyiz, özellikle neoliberal ekonomik küresel politikalar buna eğimli. Ancak bu mimariyi indirgemektir, mimarlığın yaşanılır mekânlar üretmesi yerine, yatırımcılar ve yükleniciler için destek hizmeti üretmesi adı altında (sözlükte çok daha kötü kelimeler de bulunuyor) tanımlanması ve ciddi mesleki sorunlarla karşılaşmasına neden olur. Bunu gündeme getirdim çünkü “yıldız mimarlar”ın yaptıkları işler ve sahip oldukları ün, dünyanın her yerinde mimarlık öğrencilerini bağlamaktadır. TYIN de dünya çapında ünlüdür ve bir alternatif sunmaktadır.

Andreas ve Yashar NTNU’da ilk yıllarında önce 1:1 ölçekli bina uygulamalarını gerçekleştirdiler, ardından üniversite öğrenimlerini tamamladılar. (Hatta Yashar yüksek lisans çalış-

ması için geleneksel bir proje tasarlayacak kadar cesurdu: Daha iyisini veya daha kötüsünü yapabiliirdi.) Ancak kişisel gelişimlerinin en biçimlendirici temeli Sami Rintala’nın erken bina çalıştaylarına katılımı oldu. Buna ek olarak ve muhtemelen sorumluluk faktörü burada devreye giriyor, “Tyin” adında eski bir göl teknesi satın aldılar ve onu biri ön diğeri arka tarafta olmak üzere yeniden donatarak öğrenci evine dönüştürdüler. Sonrasında da Tayland’a gittiler ve sonrası ise tarih...

Dikkatli okurlar hemen TYIN’in işlerindeki mükemmeliyetin yaşamsal boyut dışında, onların mimarlık eğitimleriyle ilgili olduğunu anlamışlardır. Üniversitede, yasaya aykırı olamamak suretiyle, başlarında hocaları olmadan akademik saha çalışmaları yapmalarına izin verilmiştir. Uygulamalarına izin verildi, onlar da kendilerini kanıtladılar. Uluslararası tanınırlıkları nedeniyle part-time öğretim görevlisi olarak çağırıldılar. Geri gelişleri, eğitim yaklaşımımızı yeniden gözden geçirmemiz için gerekli enerjiyi sağladı. TYIN’in başarılı ‘öğrenme metodu’ndan etkilenecek, eğitim ideolojimizi yeniden biçimlendirmenin tam ortasındayız.¹⁶ Yine de itiraf ediyorum: Bu basit, düz bir çizgi değil.

Yaklaşımları, AB tarafından resmen kabul edilmiş olan ve Avrupa’daki tüm üniversiteleri etkileyen ‘yaşam boyu öğrenme için rehber’e (EQF 2008)¹⁷ yakın durmaktadır. Bu doğrultuda pedagojik yaklaşım olarak eğitim, *öğrencilerin öğrenmesini öğretmeye yönelecek, onlara öğretmek amacıyla şekillenmeyecektir*. Bu sadece öğretme tekniklerinin sorgulanması değildir. Bu yaklaşım, ‘nasıl’ öğrendiğimiz ‘ne’ öğrendiği-

Khlong Toey bölgesi (Bangkok, Tayland) yenileme projesinden görünüm.

mizi etkiler anlayışını savunur. Üniversitelerin sorunu bu bağlamda, ‘ne bilgisi’ ile bu bilginin nasıl üretildiği arasındaki nedensel pedagojik bağlantıların kurulmasıdır ve altta yatan asıl epistemoloji de budur. Bugüne kadar öğrencilerin öğrendikleriyle ‘doğru yanıtlar’ verme yeteneklerini not sistemiyle kontrol eden bir sistem kurulmuştur. Ancak hepimiz biliyoruz ki, bu sistem en iyi öğrencinin bile yaratıcılığı ve toplumsal sorumluluk anlayışına dair bize gerçeklerin ancak yarısını iletir.¹⁸

Ve Sonrasında Dünya Var

Küresel Güneyin Batı algısını düzenleyen çarpık bir ‘filtre’ vardır. Sonuçlar çoğunlukla yanıltıcıdır, en azından yüzeysel ve yanıltıcıdır. Sonuçta çoğunlukla fakir toplumların insanlarıyla ve kurumlarıyla etkili ve yaratıcı bir etkileşimin yavaş yavaş yok olmasına neden olur. Bu “biz-onlar” algısı bir Kahneman terimi kullanmak gerekirse, ‘önemlidir’, öncelikli olarak Edward Said’in¹⁹ yapıtlarındaki sömürgecilik mirası bunu anlamamıza yardımcı olacaktır. Ancak aynı zamanda Terje Tvedt²⁰ tarafından ikna edici bir şekilde iddia edildiği üzere ‘hayırsever yabancı yardım’ın mirasından kaynaklanır. Bu Norveç’in genellikle ‘uluslararası küresel güç’ olarak varsayıldığı bir alan olduğundan, bizim için belirli bir düzeyde önemlidir.

Daha geniş anlamda ise bu mimarlık tarihinin dünyayı nasıl gördüğü ve küresel Güneyin mimari yayınlarda yer alma şekliyle ilişkilidir. Bugün bazı önemli değişimler de mevcuttur.

Bu durum ülkelerin bundan on yıl önceki hallerinin temel mimarlık dergilerindeki projelerin orijinleriyle kıyaslanmasıyla kolay bir şekilde ortaya çıkar. Küresel Güneyden mimarlığa verilen yeni tanınırlık bu basit “biz-onlar” ayrımına katkıda bulunabilir. Burada TYIN organizasyonların merkezindedir.

Paradoksal olarak, onların uluslararası şöretleri hayırseverlik geleneğinden gelmektedir. TYIN dünyadaki mimarlık dergilerinin çoğunda biraz fazla ‘insancıl’ bir şemsiyenin altında öne çıkmıştır. Norveç’te sponsor fonlarına ve üniversite desteğine erişim genellikle bu yüzeysel ve baskıcı ‘az şanslı olana yönelik nezaket’ gerçeğine bağlıdır. Bu adaletli, ancak TYIN’i ve uluslararası çalışmalarını ‘insancıl mimari’ olarak betimlemeye başladığımızda, mimarlığı toplumsal boyutundan kopartmaya başlarız. Onu araçsallaştırırız. Mimarlığı sinek ağları ve antibiyotiklerle aynı rafa koyar ve mimarları çevresel doktorlar olarak görürüz. Aslında öyle değiller. Onlar toplumsal değişimin yaratıcılarıdır. TYIN’in olduğu gibi. Diébédo Francis Kéré’nin değişim yaratıcı olması gibi. Kéré’nin hiçbir işinin ‘insancıl mimari’ olarak etiketlendiğine rastlamadım. Mimarlar toplum dinamiklerini dikkate aldıklarında doğal olarak değişimin yaratıcılarıdır.

Andreas ve Yashar da projelerini geliştirme de temel olarak bu anlayışı benimsemişlerdir. Norveç’in batı kıyısında veya Tayland’da Noh Bo’da. Bu, araziye doğru yorumlayabilmek ve etkili bir şekilde ve duyarlılıkla mevcut kaynaklardan ve onların yaratıcılıklarından ortaya çıkan ortaklıkla yaşamları değiştirecek olanla ve insanlarla diyalog kurabilme esasına dayalı-

Khlong Toey bölgesi
(Bangkok, Tayland)
yenileme projesinden
görünümler.

dır. Dikkatli bir gözlemcinin de göreceği gibi, işlerinde petrol bakımından zengin olan Norveç'te geri dönüşümlü malzemeleri kullanmaları, Bangkok, Tayland'da Min Buri bölgesinde öğrenciyken tasarladıkları kütüphanede yaşadıkları deneyimden kaynaklanmaktadır.

Öğrenme ile uygulama, tasarımcı ile kullanıcı ve Kuzey ile Güney arasındaki ikili ilişkiyi kurabilen ve böylelikle TYIN'in çalışmalarını küresel düzeye taşıyan da bu etkileşimi kavramaktır. ■

Deniz İncedayı, Prof. Dr., MSGSÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

Özge Duran Akansel, Doktora öğrencisi, MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Tasarım Sorunları Programı.

Ahmad Khalilia, Doktora öğrencisi, MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Tasarım Sorunları Programı.

Suhrob Khidirov, Doktora öğrencisi, MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Tasarım Sorunları Programı.

Sustainable Design

We have worked with several colleagues and students from 1967 to develop an approach for the people who wants to live in architecturally healthy environments. Problems are ascending in the World; especially environmental and settlement problems. While approaching problems, our goal can be to protect the World from increasing disasters and conflicts, and to convert the World to serenity and peaceful place. This is essential and sustainable. The first example is from Delhi, Afghanistan. Anne Feenstra, founder of Afir Architects, is the first architect to transfer from north to south interculturally and to win the "Global Award". In several regions in Afghanistan, the projects are occasionally constructed without a contractor and built by using local labours and local materials.

The second example is Anna Heringer and her works. She realized several projects to be an example out of sustainable architecture in Bangladesh and Africa. Local and recyclable materials are used and also social development is directly aimed in these construction works. She supports collaborative approach in the design and construction processes for the projects.

The last example is Tyin Tegnestue, Norway. Andreas Gjertsen and Yashar Hanstad realized their works in Thailand and Burma while they continued their study at NTNU. Learning with execution; is to apprehend this interaction to raise TYIN's works to global level.

Kaynak: Marie-Hélène Contal, Jana Revedin, *Sustainable Design III: Towards a New Ethics for Architecture and the City* (Sürdürülebilir Tasarım III: Mimarlık ve Kent İçin Yeni Bir Etiğe Doğru), Gallimard Editions Alternatives, Paris, 2014

Dipnotlar

1. 2005 yılında, Thomas L. Friedman *World is Flat*'de (Farar, Straus & Giroux) ABD'nin küreselleşmedeki gücünü sorgular. Bu açıdan bakarak Friedman ABD'nin gelecek başarısını garantilediğini söyler: "Biz küreselleşmeyiz!"
2. Marie-Hélène Contal'ın Anne Feenstra ile 21 Şubat 2012 tarihli söyleşisinden.
3. Marie-Hélène Contal'ın Anne Feenstra ile 21 Şubat 2012 tarihli söyleşisinden.
4. Marie-Hélène Contal'ın Anne Feenstra ile 4 Temmuz 2013 tarihli söyleşisinden.
5. Marie-Hélène Contal'ın Anne Feenstra ile 4 Temmuz 2013 tarihli söyleşisinden.
6. Marie-Hélène Contal'ın Anna Heringer ile 5 Ağustos 2013 tarihli söyleşisinden.
7. Marie-Hélène Contal'ın Anna Heringer ile 5 Ağustos 2013 tarihli söyleşisinden.
8. Bkz. Pierre Frey, *Learning from Vernacular* (Vernakülerden Öğrenmek), Actes Sud, 2010.
9. Bkz. Anna Heringer, Florence Sarano, *Construire ailleurs*, TYIN sergi kataloğu, Archibooks/Association Villa Noailles, 2010.
10. Bkz. www.anna-heringer.com/ Teaching Centre for Sustainability, Fas.
11. Hans Skotte, Dr. Y. Mimar, NTNU Mimarlık ve Güzel Sanatlar Fakültesi, Trondheim, Norveç.
12. *Mark*, 36 (Şubat-Mart 2012), s. 73-91.
13. Alberto Perez-Gomez, "Arkitektüren er en Utovende Kunst", *Arkitektur N* (04/12). Makalenin orijinal adı: "Performans Sanatı Olarak Mimarlık: İki Analitik Araştırma".
14. Daniel Kahneman, *Thinking, Fast and Slow*, Farrar, Straus & Giroux, New York, 2011.
15. Hans Skotte, *Arkitektur N* (04/10).
16. Hans Skotte, "Learning by Building" (İnşa Ederek Öğrenmek), *Architectural Review*, 1400 (Ekim 2013).
17. EQF (2008) Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi, Resmi Yayın C111, 6. 5. 2008. Avrupa, AB Yönetmeliği Özetleri.
18. Hans Skotte, "Öğrenmek İçin Öğretmek-Öğretmek İçin Öğrenmek", yayımlanacak kitapta bölüm, Ashgate (2012).
19. Edward W. Said, *Orientalism*, Vintage Books Edition, New York, 1979.
20. Terje Tvedt, *Utviklingshjelp, Utenrikspolitik og Makt. Den Norske Modellen*, Gyldendal Akademisk, Oslo, 2003.

Dosya: Üniversite Yerleşkesi Tasarımı

Okul yapılarının mimari tasarım alanında kuşkusuz özel bir yeri var. Üç yaşından itibaren çocukların ve sonrasında gençlerin yaşamının çoğu bu yapıların içinde geçiyor. Gençler, 17-18 yaşlarında eğitim yapılarını terk ettiklerinde ve hayata atıldıklarında artık tüm kararlarını kendi başlarına alabilecek ve bunun tüm sorumluluğunu tek başına göğüsleyebilecek konuma erişmiş oluyorlar. Eğitim yaşamının ilk yıllarına tanıklık eden yapılar tüm bu süreç içindeki hassas konumu nedeniyle mimarlar tarafından nispeten özel ilgi gösterilen bir alana tekabül ediyor. Ancak üniversite yerleşkeleri için aynısını söylemek çok zor. Özellikle ergenlikten yetişkinliğe geçiş sürecine eşlik eden üniversite yapıları gerek toplumda gerekse de mimarlık disiplini içinde ne kadar tartışılıyor? İyi bir eğitim, herhangi bir yerde yapılabilir mi? Üniversiteler eğitim dışında hangi misyonları üstlenirler? Bu misyonları ne tür mekânlar aracılığıyla gerçekleştirebilirler?

Kuşkusuz üniversite yerleşkeleri çeşitli sosyal ve eğitsel yapıların toplamından oluşmuyor. Yerleşkeler, binalarıyla, açık alanlarıyla, sosyal donatılar ve demokratik mekân örgütlenmesiyle bir bütün. Bu konuda ülkemizde nitelikli/öncü örnekler olduğu gibi ne yazık ki niteliksiz ürünler de bulunuyor.

Yer seçiminden, yapıların imgelerine, oluşturduğu sosyal/kamusal açık/yarı açık/kapalı mekânların niteliğinden üniversitede yapı yapmanın hukuki boyutlarına değin konunun farklı açılımları olduğunu vurgulamak gerekiyor. Özellikle yer seçimi konusunda çok farklı yaklaşımlarla karşılaşmak mümkün. Kent içi ve kent dışı yerleşkeler ve bu yerleşim kararının eğitim ve sosyal yaşama olumlu-olumsuz yönleri belki de en yaşamsal tartışmalardan biri. Üniversitenin kente katkısı bu seçimi etkileyebilecek bir konu olmakla birlikte gündemde yer teşkil ettiği söylenemez. Öte yandan üniversitelerin mevcut yapılara yerleşmelerinde de sancı çektiklerini görüyoruz. Burada şanslı olanlar tüm restorasyon sorunlarına/tartışmalarına rağmen zengin mekânlarıyla sanayi yapılarına yerleşenler olurken, apartmanlara yerleşen üniversitelerde eğitimin niteliğinin nasıl sağlandığı bir merak konusu. Kent içinde komşu yapıları ya da orman alanlarını işgal eden üniversite yapılarının da bulunduğu eklenmeli. Bu yapıların kullanıcılarına nasıl mesajlar verdiği kuşkusuz önemli. Sıfırdan yerleşke tasarımı ise pek çok olanak seferber edilebilirken bu yapılarda da kimlik sorunları bina cephelerine ve imgelere yansıyan bir konuyu oluşturuyor. Yerlerinden edilen üniversiteleri de unutmadığımızı buraya not alalım.

Elimizdeki bu dosya yukarıda tanımlandığı gibi bir itici güçten doğdu ancak konunun geniş kapsamı nedeniyle burada yalnızca küçük bir bölümünü değerlendirebildik. Özellikle dosyanın kapsamını genişletecek disiplinlerötesi perspektifin katkılarınız ve değerlendirmelerinizle tamamlanacağını düşünüyoruz.

Bu bağlamda elinizdeki sayıda Nurbin Paker, üniversite-kampüs ilişkisini dünyadan ve Türkiye’den örneklerle tarihsel bir perspektifte ele aldı. Nur Esin ise “Üniversite Yerleşkelerinin Planlanmasında Düşünsel Boyut” başlıklı yazısında oldukça kapsamlı ve zihin açıcı değerlendirmeler yaptı. “Tüm kent bir kampüs olabilir mi?” sorusunu tartışmaya açtığı yazısında Güven Birkan, yaratıcı ve provokatif bir sorgulamaya girişti. Bora Özkuş ve Ceren Göğüş ise üniversite kampüs yapılarını stiller açısından değerlendirdi. Berna Yaylalı Yıldız ve Ela Çil üniversite öğrencilerinin sosyal yaşamı üzerine bir yazı kaleme aldılar. Güldehan Atay ise eğitim binalarına ilişkin poetik söylemleri özellikle Günter Behnisch’in yapıları üzerinden aktardı. Kampüs tasarımı ele aldığımız bu dosyayı keyifle okuyacağınızı umuyoruz.

Dosya Editörü: **Ayşen Ciravoglu**

Üniversite-Kampüs İlişkisinin Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir Okuma

Nurbin Paker

Üniversiteler, toplumu ve kenti yönlendiren, aynı zamanda da kenti ve toplumu yansıtan öncü kurumlardır. Özellikle son yıllarda küreselleşmenin de etkisiyle teknolojideki hızlı gelişim, yaşam boyu eğitim ideali, endüstrinin ve kapitalin gücü gibi olgular, üniversite-toplum-devlet-sanayi işbirliklerini gerekli kılmış, “inovasyon”, “girişimci üniversite”, “şirket üniversiteleri” gibi yeni kavramları doğurmuştur. Bu yeni gelişmeler, üniversiteleri hem biçimsel olarak, hem içeriksel olarak etkilemiştir. Üniversite yapılarının her daim önemini artırarak devam edeceği düşünüldüğünde, bu değişen koşullara uyum nasıl gerçekleşmektedir? Farklı özellikleri ile ön plana çıktığı düşünülen ‘kampüs’ler nasıl şekillenmekte veya güncel gelişmeler karşısında sahip oldukları tavır ne yönde olmaktadır?

Bu metinde tüm bu sorulara karşılık gelmesi umuduyla, üniversite ve üniversite kampüsü ile ilgili kavramlara değinilecek. Bu amaçla, öncelikle günümüz üniversite yapılarının temelini oluşturduğu düşünülen ortaçağ Avrupa’sı üniversitelerinden bugüne kadar geçen süreçte, üniversite ve fiziksel mekânlarının etkilendiği dönemleri, bu etkilerin içeriksel ve biçimsel yansımalarını aktararak başlamak uygun olabilir.

Üniversite yapıları ya da günümüzde “kampüs” olarak adlandırdığımız yapıyı çevre, genelde idealist bir kurucu veya tasarımcının ürünü olmaktan çok, toplumun kültürel anlamdaki aydınlanma dönemlerinin yansımalarını taşıyan yapılar olagelmıştır. Bu bakımdan konu ele alındığında, üniversite kavramının uzun bir geçmişe sahip olduğu ve farklı dönemlerde farklı anlamları bünyesine alarak evrildiği söylenebilir. ‘Üniversite’ kelimesinin kökeni, Latince bağımsız bir tüzel kişiliğe sahip ve müşterek çıkarları olan kişiler topluluğu anlamına gelen “universitas” sözcüğünden gelmektedir. Yine Latince öğrenci ve akademisyenlerin birliği anlamına gelen (universitas magistrorum et scholarium) ve farklı uzmanlık alanlarında akademik dereceler veren yüksek öğretim ve araştırma kurumları anlamındadır (Kortan, 1981). ‘Kampüs’ ise,

kelime anlamı olarak bir eğitim kurumu, üniversite veya kolej için ayrılan açık alan ve “yerleşke” olarak karşılık bulmaktadır.

Dünyada Üniversitelerin Gelişim Süreci: Erken Dönemler

Antik çağda ilk üniversitelerin kökenleri Eflatun’un Akademia’sına (MÖ 400), Aristo’nun Lykeion’una (MÖ 387) ve Roma’nın özellikle retorik ve tartışma usul ve esaslarını öğreten okullarına, hatta bir araştırma kurumu niteliği taşıması nedeniyle İskenderiye Kütüphanesi’ne (MÖ 200) kadar gitmekte (Gürüz, 1982). Doğu kültürü perspektifinden baktığımızda ise, antik Çin’de ata binme, okçuluk, müzik, yazı yazma, matematik üzerine odaklanan ‘Gouzijian’ eğitim enstitüleri; Hindistan’da Budist öğretisi yanında öğrencilerine astronomi, tıp, sanat, politika ve savaş sanatları konusunda da eğitim veren ‘Nalanda’ öğretisi merkezleri ve İslam kültüründe din eğitimi ve pozitif bilimlere odaklanan ‘medrese’ler bugünkü yüksek eğitim tarihindeki önemli rol modelleridir. Tüm bu kurumlarda, âlimlerin kendi koleksiyonlarından oluşan kütüphaneler, derslikler, meditasyon ve ibadet mekânları, konaklama imkânları ile açık rekreasyon alanları gibi kullanımların biraradığı günümüz üniversite kampüsleri için birer başlangıç noktası gibidir.

Günümüzdeki üniversitelerin kurumsal yapılanmasına benzer ilk izlerin ise, 11. yüzyılda Bologna (1088), devamında 12. yüzyılda kurulmuş olan Paris (1150) ve Oxford (1167) üniversiteleri olduğu kabul edilmekte. Erken ortaçağda bu kurumların, ünlü usta ve zanaatkarların etrafındaki öğrencilerin sayılarının gittikçe artmaya başlamasıyla, bir çeşit ‘lonca’ yapılanması olarak başladığı söylenebilir. Ancak, bu organizasyonel birliklerine rağmen, kent içinde yapısal bir karşılıklı olmayıp, sınav ve değerlendirme-ler genelde kilise ve manastırlarda, anlatımlar ise ustalar tarafından kiralanan evlerde yapılmaktaydı. Ortaçağ ilerledikçe, resmen artan öğrenci sayısı ile birlikte, din ve devlet erkânının da onayla yeni kurumsal yapılara geçildiği, devamın-

da üniversitelerin mülk edinmeye başladığı ve Avrupa'da özellikle Bologna, Paris ve Oxford üçlü modelinin de etkisiyle iki yüzyıl içinde hızlıca diğer kentlere de yayıldığı görülmektedir (Şekil 1 a, b, c) (Coulson, Roberts ve Taylor, 2011).

Bu dönemde özellikle Bologna ve Paris üniversiteleri, birbirinden farklı yönetim modellerinin uygulandığı kurumlar olarak önem taşımaktadır. Bologna Üniversitesi, mesleki eğitim görmek isteyen öğrenciler tarafından finanse edilirken; temelini Notre Dame Piskoposluk Okulu'nun oluşturduğu ve ruhban sınıfı yetiştirmeyi amaçlayan Paris Üniversitesi ise, Katolik Kilisesi tarafından finanse edilmektedir (Gürüz vd, 1994). Bu anlamda bakıldığında bu kurumlar, ortaçağ Avrupa'sındaki feodal düzenin etkisiyle oluşan ve toplumun mesleki insan gücü ihtiyacına cevap veren kurumlardır. Kuruldukları dönemde özgür felsefe anlayışı ve bugünkü ilim anlayışının varlığından söz etmek güçtür. Temel hedef olarak gerçekleri ortaya koymak, bilimi geliştirmek ve yaymak işlevlerini üstlenmek üzere ortaya çıkmamışlardır (Öztürk, 2009).

Tarihsel gelişim süreci içinde, ortaçağ döneminde özellikle meslek pratiği eğitiminin verildiği üniversiteler, Rönesans ile başlayan hümanist hareket ile bilimde ve sanatta özgürlük kazanmış, Aydınlanma çağında ise araştırma bileşenini de bünyesine almaya başlamıştır. 15 - 16. yüzyıl, Batı ile klasik antikite arasında sanat, bilim, felsefe ve mimarlıkta bağın tekrar kurulduğu, deneysel düşüncenin canlandığı, matbaanın icadıyla bilginin geniş kitlelerle paylaşımının arttığı ve radikal değişimlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. 16. yüzyıldan sonra öğretim planlarında meydana gelen değişikliklerle beraber üniversitelerde devletin etkisi giderek artmış, Avrupa'nın birçok yerinde açılan üniversitelerin sayısı elliye aşmıştır. Bu dönemde dini eğitimden uzaklaşmış olan üniversitelerde rasyonalizm ve Aydınlanma çağı içinde her ne

kadar bilim, sanat, düşünce özgürlüğü kazanılmış olsa da, bu defa da kendi içine kapalı bir sistem ile bilim adamları toplumdan uzaklaşarak ayrı bir sınıf oluşturmuştur.

18. yüzyıl sonları ve 19. yüzyıl başlarında birçok kıta Avrupa'sı üniversitesi, kilisenin etkisini yok etmek amacıyla, Napoléon tarafından kapatılır. Bunun sonucu olarak Napoléon, Fransız üniversitelerinin geleneksel otonomisini tamamen yok ederek, üniversiteleri devletin bir organı haline getirir ve üniversitelerin amacını, merkezi hükümetin ideolojisi doğrultusunda elit kadrolar yetiştirmek olarak tanımlar. Üniversitelerin modern bilim, öğretim ve araştırma kurumları olarak kabul görmesi konusunda yine 19. yüzyılın başında Almanya'daki yeni üniversite reformlarında Wilhelm von Humboldt'un adı ön plana çıkmaktadır. 'Araştırma üniversiteleri'nin kurucusu olarak da tarihe geçerken, öngördüğü üniversitenin temel işlevi, herhangi bir mesleğe yönelik olmayan eğitim ve araştırma faaliyetlerini bir arada barındırmasıdır. Bu işlev çerçevesinde eğitimin amacı, kişilerin

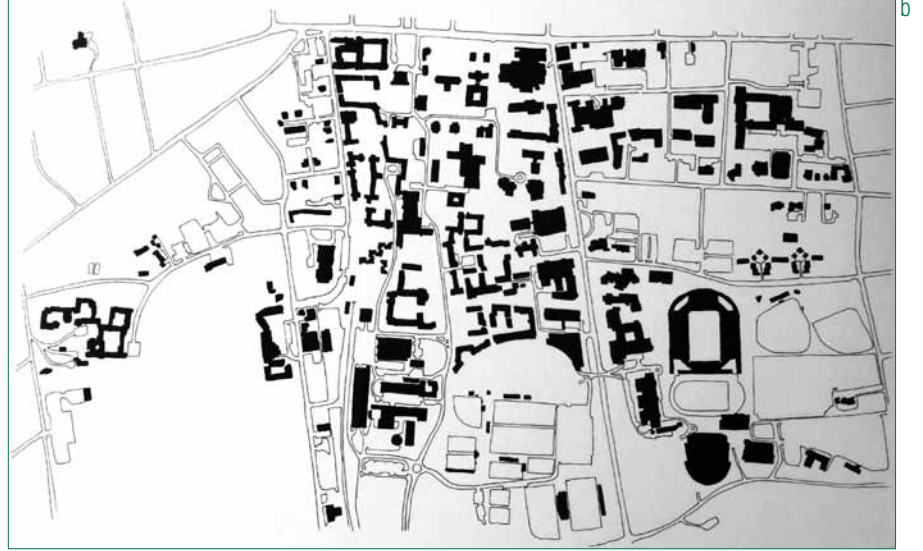
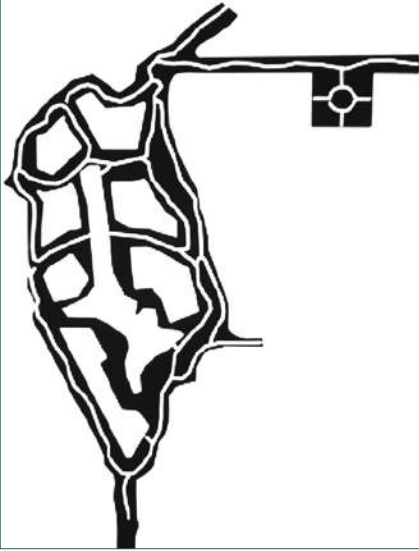

1.
(a) Palazzo dell'Archiginnasio, Bologna Üniversitesi.

(b) Sorbonne Üniversitesi, Paris.

(c) Merton College, Oxford Üniversitesi.

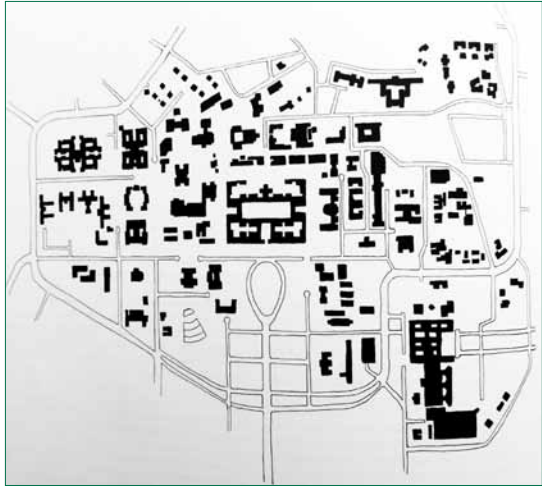

2.

(a) Land-Grant
Kampüs: California
College Berkeley
(1866).

(b) Eklektisist Kampüs:
Princeton Üniversitesi
(1896).

(c) Beaux-Arts
Kampüs: Stanford
Üniversitesi (1887).

kendilerini tanımlarını ve gelişmelerini sağlamaktır. Humboldt'un etkileri günümüz üniversitelerinde de görülmektedir. Bu modelle bireysel bilgi üretiminden toplu bilgi üretimine geçilmiştir. "Üniversite", fiziksel olarak, enstitüleri, kütüphaneleri ve laboratuvarlarıyla bir bilim adamının kendi başına sahip olamayacağı ve bilimin üretilmesi için gereken tüm üretim araçlarını ve mekânlarını bünyesinde barındıran bir yeri tanımlamaktadır. Bu modelde eğitim bir kamu hizmeti olarak üretilmektedir; ancak belirleyici olan nokta, söz konusu geleneğin özerk üniversite çatısında yükselmesidir. 19. yüzyılda kıta Avrupa'sı dışında İngiltere'deki gelişmelere baktığımızda ise, 1820'lerden itibaren birçok enstitünün kurulduğu görülür. Bunların birçoğu Londra, Manchester ve Glasgow'daki gibi, önce teknik okul, daha sonra da üniversitelere dönüşmüştür. Bu dönemde sayıları artmakla birlikte, sadece bir öğretim kurumu olma niteliğini korumuşlardır.

Kısaca, 19. yüzyılda, Endüstri Devrimi ve kapitalizmin de etkisiyle üniversitelerde çeşitli reformlar meydana gelmiş ve bu reformlar

yüksek öğretim alanında köklü değişikliklere neden olmuştur. Gürüz'e (1992) göre, 19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, bütün bu gelişmeler sonucunda, Avrupa'da, yukarıda da aktarıldığı üzere, Napolyonik, Alman ve İngiliz olmak üzere üç üniversite modeli oluşmuştur. Napolyonik üniversite modeli, devletin stabilitesini sürdürmek için idari bakımdan hiyerarşik bir düzen içinde, öğretim programları bakımından ise tekelsel entelektüel bir kalıptır. Alman üniversite modeli, bilim için bilim yapılan, öğretim ve araştırmanın birlikte yürütüldüğü bilim adamları topluluğudur. İngiliz üniversite modeli ise, bireyin öğrenme isteğinin tatmin edildiği bir eğitim öğretim ortamı tanımlamaktadır.

Bu süreçte Amerika'ya baktığımızda ise, modern dönem öncesinde 'Land-Grant', 'Beaux-Arts' ve 'Eklektisist' kampüsler olmak üzere üç önemli tipolojinin etkili olduğu görülmektedir (Kerr, 1991). Land-Grant kampüsler, Endüstri Devrimi'nin de etkisiyle 1962 yılında çıkarılan "The Morrill Land Grant Act" adlı yasanın ardından, özellikle tarım ve makine sanayii alanlarında herkese açık pratik eğitim vermek üzere, her eyalette büyük arazi ve kaynak tahsis edilen kampüslerdir. Bu üniversiteler, bölgelerinin tarımsal ve ekonomik yapısı, sosyal refahı ve sağlık gibi temel sorunlarını ele alarak çözümlemişler; böylece yöre kalkınmasına, dolayısıyla ülke kalkınmasına önemli katkılarda bulunmuşlardır. Bölgenin geliştirilmesine yönelik araştırmalar yapan bu üniversiteler, yetişkin araştırmacı gruplar kurmuşlar, uzun dönemli planlamalar gerçekleştirmişler, yeterli maddi ve manevi desteği sağlamak için çevredeki ilgili kuruluşlarla işbirliği yapmışlardır (Turner, 1995). Bunun ilk örneği, Ber-

keley'deki Kaliforniya Kolejidir. Beaux-Arts kampüs tipolojisinde ise, birleştirici ve bütünleştirici planlama öğeleri olarak bir merkez aks ve buna bağlı aksiyel simetri, anıtsallık ve geometrik organizasyon öne çıkmaktadır. Rice, Stanford ve Chicago üniversitelerinin planlaması bu tipolojinin örnekleridir. Eklektisist kampüs tipolojisinde ise, kampüsün bir ölçüde yeniden dışa kapanması anlamına gelen bir planlama anlayışı mevcuttur. Başta Yale, Princeton ve Duke olmak üzere birçok Amerikan üniversitesinin yeniden yapılandırılmasında kullanılan bu yaklaşım, büyüyen Amerikan kentleri içinde sıkışan üniversitelere daha akılcı bir arazi kullanımı imkânı sağlar. Master planlarında, kapalı alanlar kadar nitelikli peyzaj ve dış mekân tasarımı oluşturmak önem kazanmaktadır (Şekil 2).

20. yüzyıla gelindiğinde, tüm ülkelerde yükseköğretim alanında köklü değişiklikler olmuş, çeşitli reformlar yapılmış ve yüksek öğretim daha yaygın hale getirilmiştir. 2. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda, ülkesel farklılıklar giderek azalsa da, tüm dünyada üniversitelere damgasını vuran etmen "büyüme" olmuştur. Batı ülkelerinde öğrenci sayılarında o güne kadar görülmemiş bir artış yaşanmıştır. Bu yüzyılda, üniversitelerde uygulamalı araştırmalara ve danışmanlık hizmetlerine ağırlık verilmiş, öğrenci sayılarında büyük artışlar meydana gelmiş, üniversitelerin dışında ara insan gücü yetiştiren meslek yüksek okulları kurulmuştur. İngiltere'de "Polytechnic", Almanya'daki "Fachhochschule", ABD'deki "Community College"lar bunlar arasında sayılabilir (Öztürk, 2009).

Bu artışların sonucu olarak da yeni kampüs planlamaları ortaya çıkmıştır. Kente entegre olan Cambridge ve Oxford gibi 'kolej' tipi üniversite örneklerinden farklı olarak, Amerikan modeli olarak da adlandırılan kent dışı kampüsler dünyada yaygınlaşarak uygulanmaya başlamıştır.

Türkiye'de Üniversitelerin Gelişim Süreci

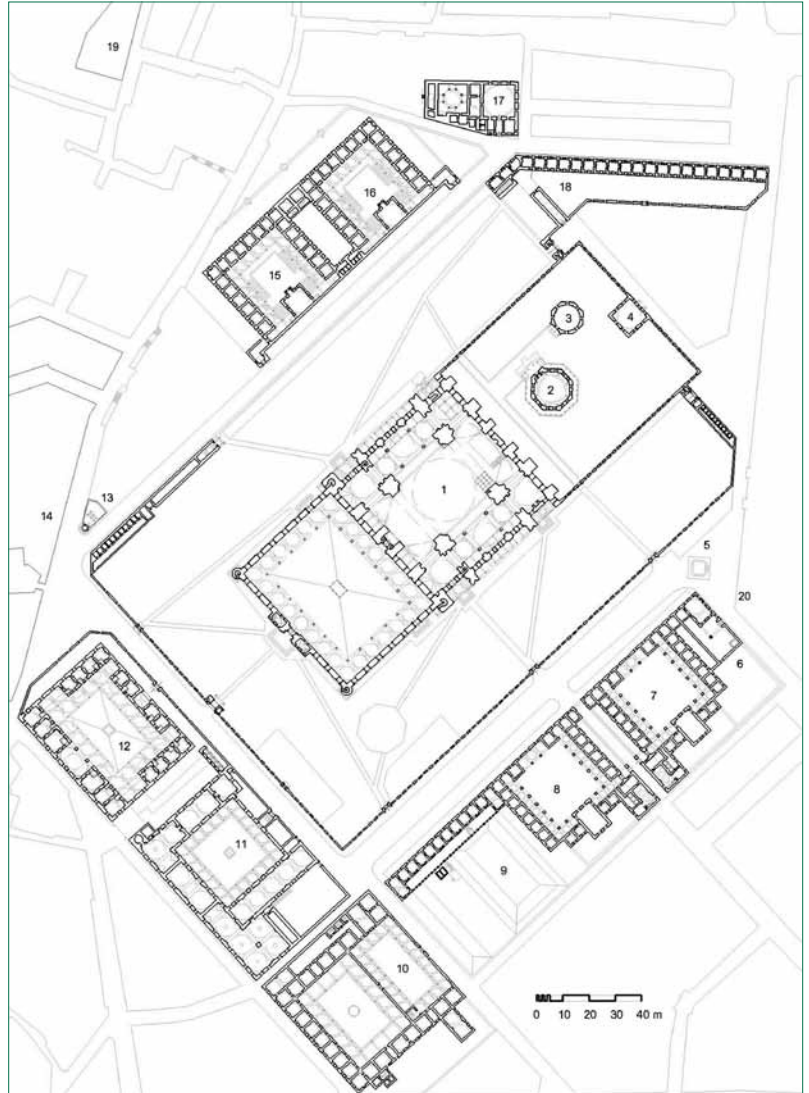
Türk yükseköğretimindeki gelişime bakıldığında ise, Cumhuriyet öncesi veya Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki yükseköğretimin kökleri 'medrese'lerdir. Günümüz üniversitelerinin temeli sayılan ortaçağ Avrupa'sı üniversitelerine karşılık medreseler, varlıklarını 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun ilanına kadar sürdürmüştür.

18. ve 19. yüzyıllarda geleneksel medrese eğitiminden günümüzdeki üniversite yapılan-

masına doğru ilk geçiş, 1773'te Sultan III. Mustafa'nın –haritacılık ve gemi inşaatı üzerine eğitim verilmek üzere– Mühendishane-i Bahr-i Hümayûn'u kurmasıyla gerçekleşmiştir. Bu yükseköğretim kurumlarında çok önemli bir değişimin başlangıcıdır; var olan medreselerin yerine, Batıdan yükseköğretim kurumlarının olduğu gibi alınması anlamını taşır. Türkiye yükseköğretim mevzuatındaki ikinci önemli kırılma noktası ise, III. Selim'in 1795'teki kanunnamesidir. Bunda, öğretim elemanlarının atanmaları için tam zamanlı çalışma, akademik ilerlemelerde yayın ve sınav gereklerini de içine alan usul ve esaslar belirtiliyordu. (Erdem, 2005).

Tekeli ve İlkin'e (1993) göre, medreseler "hariç" ve "dahil" olmak üzere temelde ikiye ayrılıyordu. 'Hariç medreseler', temel hazırlık bilgilerini vermeyi ve bilimsel eserleri izleyebilecek düzeyde Arapça öğretmeyi amaçlarken, 'dahil medreseler' ise yüksek düzeyde ilim veriyordu. Medrese eğitimi 12 yıl sürmekte idi. Süleymaniye Külliyesi'nde tıp-göz hekimliği,

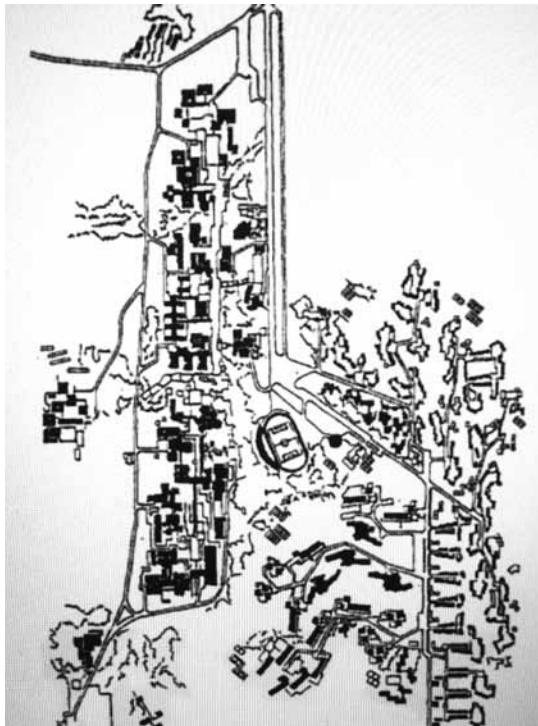
3. Süleymaniye Külliyesi (1550-1567).

matematik ve doğa bilimleri eğitimi ile birlikte ‘darülhadis’ adı verilen İslam bilimleri uzmanlık medresesi de vardı (Şekil 3). Medreselerin biçimsel yapılanmasında, bu kurumlarda nasıl bir eğitim verildiğine ve burada nasıl bir yaşam şeklinin var olduğuna dair bilgi edinmek mümkündür.

Türk eğitim sistemi, 1923 yılında Cumhuriyetin ilanından sonra uygulamaya koyulan köklü eğitim reformlarıyla tamamen yeniden yapılandırılmıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi, 1924 tarihli “Tevhid-i Tedrisat Kanunu” bu konuda atılan ilk önemli adım olmuştur. Ayrıca Cumhuriyetten günümüze üç önemli üniversite reformu yapılmıştır. Bu reformların ilki 1933, ikincisi 1946 ve üçüncüsü 1981 reformudur. 1933 reformu kişilerin, 1946 reformu kurulların, 1981 reformu ise Yükseköğretim Kurulu yanında üniversite içinde kişilerin etkin ve ağırlıkta olduğu bir yönetim biçimi getirmiştir (Öztürk, 2009).

Türkiye’de kent içi ve kent dışı üniversitelerin gelişim durumuna bakıldığında, 1950’li yıllara kadar üniversitelerin kent içinde yerleşik olduğu görülmektedir. Daha sonra 60’lı yıllarda ODTÜ, 70’li yıllarda İTÜ Maslak kampüsleri ile kent dışı kampüslerin sayısı artmaya başlamıştır (Şekil 4). Bu bağlamda Türk yükseköğretiminde, günümüz üniversitesine temel oluşturan üniversitelerin geçmişinin 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarına dayandığı ve özellikle, 2. Dünya Savaşı ardından Batıda yaşanmış olan hareketlenmeleri Türkiye’nin 80’lerden ve 90’lardan sonra yaşadığı söylenebilir.

4.
(a) ODTÜ Kampüsü
(1961).

(b) İTÜ Kampüsü (1971).

Üniversite-Kampüs İlişkisi Üzerine Genel Bakış

Üniversite kurumları için yüksek standartlara sahip akademik programların önemi kadar, üniversite kampüslerinin fiziksel koşulları da, öğrenme deneyimi için önemli bir değer oluşturmaktadır. Kent içinde prestijli ve gösterişli yapılara yerleşen ortaçağ üniversitelerinden, Amerikan kolejlerinin post-modernist vizyonuna dek, kampüslerin fiziksel çevre koşulları, yüksek idealleri güçlendirmede özgün bir değer oluşturmaktadır.

Günümüze dek yapılan genel kronolojik okuma sonucunda, lokasyon ve gelişim stratejileri açısından üniversite ve yapı çevrelerine ilişkin modellere baktığımızda üç temel jenerasyondan söz etmek mümkün olabilir:

1. Jenerasyon:

Usta ve zanaatkarların etrafındaki öğrencilerin, mesleki yeteneklerini geliştirmeye ve ‘öğretme’ye odaklı, kapalı devre kurumsal yapılar.

2. Jenerasyon:

İnsan odaklı, farklı deneysel çalışmalara, araştırma ve işbirliklerine açık, bilgiyi geniş kitlelere aktaran, prestijli ve nitelikli tasarlanmış çevreler, kampüsler oluşturmaya açık kurumsal yapılar.

3. Jenerasyon:

İleri teknolojiye açık, interdisipliner-transdisipliner eğitim ve araştırma programlarının, disiplinlerarası alışverişin ilerlemesiyle sınırların muğlaklaştığı ve geçirgenliğin arttığı akademik, idari, mekânsal kurgulara açık kurumsal yapılar. Bu yapılar, öğrenmeye ve bilgiye erişim yollarına açık, ‘insan odaklı’ olma özelliğini güçlendirecek, sosyal mekânlarıyla güçlü, ileri teknoloji alanındaki uzmanlıklar kadar, fiziksel ve sosyal çevrenin de buluşçu ve yenilikçi düşüncelerin doğmasında önemli etkisi olduğunu kabul etmektedir. Bu anlamda, kentin üniversite ile üniversitenin kent ile ilişki ve etkileşimini artıran, üniversite işlev alanlarının dereceli olarak

kente açılmasını olanaklı kılan, kent ve üniversitenin ortak kullanım alanları oluşturduğu organizasyonel ve fiziksel çevreler.

Günümüzde, kampüs planlama konusunda geçici olan ‘güncel eğilimler’ yerine, zamansızlaşan bir biçim dilinin oluşturulması yönünde arayışlar ön plana çıkmaktadır. Bunu tarifleyen yayınlarda ise karşımıza çıkan ortak başlıklar arasında, “üniversitenin kurumsal değerlerini ve misyonunu dikkate alan, aitlik duygusu yaratan, (binalar, açık alanlar ve sirkülasyon alanlarında) sosyal ve örgütsel yaşam kolaylığı sağlayan fiziksel donatılarıyla, her kurumun kendi koşullarını yansıtan efektif bir master plan üretmek” üzere odaklanıldığı görülmektedir (Coulson vd, 2011; Heijer, 2011).

Yine bu tariflerde, her kurum kendi çevresel ve özgün değerlerini oluşturmakta, yüksek kalitede bir eğitimin devam edebilmesi için öğren-

ciler, akademisyenler ve hatta toplum için daha ilgi çekici ortamlar yaratmak hedeflenmektedir. Üniversitenin kurumsal vizyonu, akademik gelişim stratejileri, tarihi ve kültürü yanında, yirmi birinci yüzyıla ait kampüs tasarımlarında yaşanabilir çevreler oluşturmak, üniversitelerin dinamik ve gelişen yapısına ayak uydurabilecek, esnek, uyabilir, sürdürülebilir, gelişebilir bir kurgu yaratmak, bir yandan çağdaş bir kampüs ve dış mekân kurgusu, diğer yandan “var olanın izinde”, bağlamına ve mekânına yabancılaşmayacak, “oraya ait olabilecek” bir yapısal çevreye erişmek temel amaç olmaktadır. ■

Nurbin Paker, Doç. Dr.,
İTÜ Mimarlık Fak. Mimarlık Bölümü, nurbin@gmail.com

Kaynakça

- Coulson, J., P. Roberts, I. Taylor (2011), *University Planning and Architecture: the search for perfection*, Routledge, NY
- Çınar, E. (1998), “Üniversite Kampüs Planlaması ve Tasarım Üzerine Bir Araştırma”, İTÜ Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
- Gürüz, K. (1992), *Batı Üniversitelerinin Tarihsel Gelişimi: Çağdaş Eğitim Çağdaş Üniversite*, TC Başbakanlık Basımevi, Ankara
- Gürüz, K., E. A. M. Şuhubi, C. Şengör., K. Türker, E. Yurtsever (1994), *Türkiye’de ve Dünyada Yükseköğretim, Bilim ve Teknoloji*, İstanbul: TÜSİAD
- Erdem, A. R. (2005), “Üniversitelerimizin Bilim Tarihimizdeki Yeri”, *Üniversite ve Toplum Dergisi* (online ulusal dergi), cilt 5, sayı 1, Ocak 2005, <<http://www.universitetoplum.org>> erişim tarihi: 3.12.2015
- Heijer, A. den (2011), *Managing the University Campus: Information to Support Real Estate Decisions*, Eburon Academic Publishers, Delft
- Öztürk, N. (2009), “Üniversite Kampüs Yapıları ve Üniversite-Kent İlişkisi”, Yayımlanmamış YL Tezi (Yürütücü: N. Paker), İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü
- Kerr, C. (1991), *The Great Transformation in Higher Education, 1960-1980*, SUNY Press
- Kortan, E. (1981), *Çağdaş Üniversite Kampüsleri Tasarımı*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, Ankara
- Tekeli, İ., S. İlkin (1993), *Osmanlı İmparatorluğu’nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara
- Turner, P. V. (1995), *“Campus”: An American Planning Tradition*, The MIT Press

A Reading on Historical Development of University-Campus Relations

Universities are pioneering institutions that not only guide but also reflect the community and the city. Notably in the last years with the effect of globalization; the rapid development in technology, the ideal of lifelong education, the notions like the power of industry and capital made the university-community-government-industry co-operations essential and produced many new concepts like “innovation”, “entrepreneurial university” and “corporate universities”. These improvements influenced the universities both formally and contextually. While considering the perpetual importance of the university structures, how they take place to adapt this changing circumstances? How built the campuses that came to the forefront with different features are exemplified and what their attitudes are changing against the actual developments?

In this paper, expecting to correspond for all these questions, the conceptual framework of the study refers together with the objectives of the university and university campus. For this purpose, the main subject deals with the notions related to the university campuses and the periods that influence the university structures, starting from the development of the Medieval Europe universities which is believed to form the basis of today’s university structures and also the contextual and formal reflections of these influences. It can be said that this process in the course of history is the first step to assess the role of universities differentiating along with globalization.

Üniversite Yerleşkelerinin Planlanmasında Düşünsel Boyut

Nur Esin

Günümüzde yepyeni üniversitelerin açılması gündeme geldiğinden bu yana yeni üniversite yerleşkelerinin planlanması olgusunu da yaşıyoruz. Rekabetçi bir ortamda doğan yeni üniversiteler, aynı rekabeti üniversite yapılarının mimarisinde ya da bir yolla fiziksel çevresinde de sağlamaya çalışıyorlar.

Kampüs binaları sağlamanın çeşitli yolları uygulandı. Bu yollar arasında aşağıdaki başlıca yaklaşımlar sıralanabilir:

(i) Girişimcinin elinde var olan kullanılabilir yeni yapıların değerlendirilmesi ve işlevsel değiştirme/uyarlama;

(ii) Restorasyon yoluyla eski eserleri üniversite binası olarak yeniden işlevlendirme, tarihi değerdeki yapılara ek binalar tasarlama ve işlevsel devamlılık sağlama;

(iii) Tamamen baştan bir yerleşme kompleksi planlama/tasarlama ve geliştirme.

Bu arada oldukça önemli bir sayıdaki üniversite yerleşkesinin de planlama ile gerçekleştirildiğini, elde edilen iyi mimari örneklerinin ve başarılı restorasyonların içinde gelişmelerini sürdürmekte olduğunu hatırlamakta da fayda var.

Bilindiği ve tahmin edileceği gibi, üniversite yerleşkeleri derslikleri, laboratuvarları, kitaplık, menza/yemekhaneler gibi; yurtlar, konut birimleri gibi; spor alanları gibi ortak kullanım alanlarını içeren bir yapılanmadır.

Üniversite yerleşkelerinin gerçekçi planlama süreçleri dikkate alındığında planlama/tasarlama kararlarını oluşturmada dört ana konu etkili olmaktadır. Bunlar:

(i) Eldeki yatırım sermayesi;

(ii) Hazırdaki sahip olunan gayrimenkul tipi, boyutları gibi temel veriler;

(iii) Bir ekonomik fizibilite ile en fazla gelir getireceği düşünülen eğitim birimleri/fakülteler üzerine kararlar oluşturulması, fiziksel çevrenin de buna göre düzenlenmesi;

(iv) Reklamın/tanıtımın nasıl yapılacağı yani yatırımın geri dönüşünü sağlayacak olan geliri getirecek öğrencilerin nasıl cezbedileceğidir.

Bu süreç “idealize edilmiş yerleşke planlama süreci”nden kabul edilmelidir ki çok farklıdır. Eko-

nomik getirinin güdülemediği bir vakıf üniversitesi gerçekçi olamayacağı gibi, onun zaman içinde nasıl evrileceği de, ekonomik ufkunu net olarak göremeyen bizim gibi ülkelerde çeşitli olumlu, olumsuz rastlantılara göre biçimlenmektedir.

Yanlış anlaşılmalıdır. Eğitime yatırım yapmak alkışlanacak bir eğilimdir. Doğaldır ki büyük bir sistemin sürdürülebilmesinde dikkatli ve dengeli yatırım ve işletme kararlarının alınması gerekir. Süreç içinde dengenin kurulmasında sıklıkla sapmalar olabilmekte; eğitimin planlanmasının teslim edildiği eller yeterli bilgi donanımına sahip değilse, “iyi görünmek” kaygısıyla, ekonomik veya kendinden menkul bilimsel kaygılarla dengeyi eğitim aleyhine bozabilmektedir.

Öte yandan, vakıf üniversiteleriyle yaşanan deneyimlerde her olumlu ya da olumsuz uygulama gözden kaçmayacak kadar çabuk gün yüzüne çıkmakta, paydaşlarca hemen duyulmakta ve kulak gazetesıyla derhal yayılmaktadır. Bu aslında sosyal bir denetim biçimidir ve üniversite yönetimlerinin karşısına tercihlerde azalma, öğretim üyesi kaybı, YÖK denetimleri gibi göstergelerle öyle ya da böyle çıkmaktadır. Yönetimler bu durumlara, ne mutlu ki, tepkisiz kalamamaktadır. Ancak tüm bu denetim yollarının fiziksel çevrenin oluşumu üzerinde belirgin etkisi yoktur. Çünkü eğitimdeki bu anlayış değişiminin hem denetlenende hem de denetleyende bulunması gerekir. Henüz yeni eğitim yaklaşımlarını içselleştirdiğimiz söylenemez.

Alışılmış üniversite planlamasında işlevler az çok bellidir. Derslikler temel konfor gereksinmelerini sağlamış, projeksiyon olanaklı ve karartılabilir olmalıdır. Derslere katılacak öğrenci sayılarına göre mekân büyüklükleri, oturma düzenleri ve diğer mobilya tipleri belirlidir. Ortak derslikler oluşturma ile mekânların ekonomik kullanılabilirliği aranmaktadır. Üniversitelerde bir ortak kullanımlı kütüphane olmalı, şimdilerde ekonomik seçenekli yemek yeme olanakları sunulmalıdır. Sağlıklı bedenler ve zihinler için spor olanakları sağlanmalıdır. Toplu iletişim ve mezuniyetler için de gerekli olduğundan toplanma alanları bulunmalıdır.

Rekabet içinde “iyi eğitim verme” iddiası artık alışılmış olduğundan, farklı bir iddia ile ortaya çıkmak, bunun görsel yansımalarını da gerçekleştirmek gereklidir. Görsel yansımalar önce web sayfaları üzerinden sonra da yerleşkenin mimarisi ve yapılarının işlevsel özellikleri üzerinden okunmaktadır.

Vakıf üniversitelerinin giderlerinin bir bölümü kaçınılmaz tanıtım giderleridir. Üniversite seçimleri için dolaşan öğrenci adayları grupları karşılayan, bilgilendiren, üniversitenin onlara sağlayacakları olanakları açıklayan görevliler vardır. Hatta tüm öğretim üyelerinin birincil görevi tanıtımdır, demek yanlış olmaz.

Üniversite kampüslerinin tasarımında/planlanmasında zaman içinde değişen bir görsellik anlayışı, işlevsel alanların konumlanmasıyla sağlanmaya çalışılmıştır. Bu durum odak noktasında konumlandırılan albenili üniversite binalarının işlevleriyle belirginleşmekteydi. Vakıf üniversiteleri öncesinde, tanıtım, menza, kütüphane, rektörlük, amfi gibi ortak işlevli binaları yerleşmenin ve yaya hareketinin odağına koyarak, sıralayarak sağlanmaktaydı. Vakıf üniversiteleri de bu anlayışı devraldılar, ancak zaman değişmişti. Odak noktasına destek işlevler yerleşmeye başladı. İsmi kentsel kullanımdan hatırlanan meşhur kafeler, banka şubeleri, kuaförlük hizmetleri rekabet unsuru olarak odağa yerleşti.

Bugün vakıf üniversitelerinde tanıtım sırasına gelenlere kütüphane gezdirilmiyor. Sanat sergileri, laboratuvarlar ve ürünleri, teknolojiler gezdiriliyor. Sınıflar bile gösterilmiyor. Başka bir beklenti çağına geçtik. Üniversite tasarımcıları farklı yerleşke modelleri yaratmak zorundalar. Bu yazı bu ihtiyaca hizmet edecek ilkeleri ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Öğrenci adayları ne yapmaktadır? Dinlemekte ve görmektedir. Gördüğüne göre değerlendirilmektedir. Tanıtım konuşmaları boştur ve hemen hemen her yerde aynıdır. Oysa gördükleri zihinde yer eder ve tercihte öncelik sağlar. Genç için görmek her şeydir. Veliler, ana babalar ise çoğunlukla burslar ve ekonomik kolaylıklarla daha fazla ilgilidir. Çoğu velinin gencin alacağı eğitimin tipi, beklentileri, nasıl bir meslek olduğuyla pek ilgisi yoktur. Genç bir an önce mesleğini icra yetkisi alabilmelidir. “Satıcılar/pazarlayıcılar” da buna göre refleksler geliştirerek beklentileri karşılayacak politikalar üretmeye çalışırlar.

Bu gerçekler devlet üniversiteleri gerçeğiyle örtüşmez. Rekabetçi pazar ortamında farklı ele alışlar gerekir. Bu yazıda amaç, eğitim yatırımlarında “kazan+kazan” yaklaşımını irdelemektir. Eğitimin güncel yaklaşımıyla, pazarın yaklaşımlarını karşılaştırmak, eğitimin geleceğini tartışarak yerleşke tasarımları ölçeğinde görsellik ve algı ile ilgili bazı öneriler geliştirmektir.

Yazının varsayımı, üniversite yerleşkelerinin planlamalarının öğrenenlerin psikolojileri, öğrenme biçimleri, sezgi ve bilinçlerini geliştirmeleri, yaratıcılıkları, teknolojiye bakışları, kısaca kendilerini yaşama hazırlayışları üzerinde yapıcı ya da yıkıcı etkileri olabileceğidir. Fiziksel ve sosyal çevresiyle, estetik ve psikolojik çevresiyle, deneyimsel ve yaratıcı çevresiyle ne sunuyorsunuz ve geleceğin öğrenen gençlerinden kendilerini nasıl yetiştirmelerini bekliyorsunuz? Soru budur.

Görsel-Estetik Bir Dünyada Öğrenme

Görsellik önemlidir.

Tasarlayan açısından düşüncenin dışı yansımasıdır. İzleyen açısından ise algılama sürecinin başlangıcı ve öğrenmeye giden yoldur. Öğrenme, algılanan duyuşal verilerin beynin korteksinde çok boyutlu sinaptik bağlantılarla örüntüye dönüştürülmesi; eski örüntülerle (*Gestalt*) karşılaştırılarak güncellenmesi ve tekrarlanan örüntülerin kalıcı hafızaya gönderilmesiyle gerçekleşen bir içselleştirme sürecidir.

“Beynin yaklaşık üçte biri görmeye adanmıştır. Beynin görsel korteks adı verilen kısmında özelleşmiş hücreler ve devrelerden oluşan karmaşık bir sistem bulunmaktadır. Bu devreler arasında iş bölümü vardır: Kimi renkler, kimi hareket, kimi kenar ve sınırlar ve yığınla başka devre de çeşitli farklı işlevler için özelleşmiştir. Birbirine yoğun bir ağla bağlı olan bu devreler, kararlarını korteks bünyesinde grupça verir ve gerektiğinde özet bilgiye dönüştürür.” Eagleman buna “bilinç gazetesi için manşetler oluşturma” demektedir (Eagleman, 2011, 2015: 22, 35).

Kentsel öğelerin akılda kalması ile ilgili olarak Kevin Lynch’in kent çalışmalarındaki ana fikir, beynin görsel bölgesinin işleyiş düzeniyle çok iyi örtüşmektedir. İyi bilinen kitabı *The Image of the City* (1960) de Lynch, kentin kullanıcılarının çevrelerini zihinsel haritalar yaratarak anladıklarını söylemekte ve zihinsel haritalama için 5 temel öğeyi sıralamaktadır. Bunlar, (i) yollar, (ii) sınırlar, (iii) kimlikli bölgeler, (iv) düğüm ya da odak noktaları ve (v) referans noktası olarak alınan kentsel eserlerdir. Aynı kitabında Lynch, hayal edilebilirlik ve yön bulma kavramlarını da tartışmıştır ki, bu kavramlar daha sonra çevresel psikoloji çalışmalarına yön veren kavramlara dönüşmüştür. Zihinsel haritalar beynin geliştirdiği örüntülerdir. Bu örüntüler odak noktalarını tanımlar; tekrar karşılaşıldığında, zihinde örüntüler pekişmektedir.

Görmek, öğrenmek zorunda olduğumuz bir şeydir. Lynch’in 1960’larda keşfettiği ve bugün de doğruluğunu koruyan çevresel bir ilkedir bu.

Estetik beğenin gelişmesi de böyledir. Beyin müziği, sanatı, estetik olarak yargılanan şeyleri öğrenmek zorundadır. Estetik yargıların gelişmesi için bir süre ve süreç gereklidir. Beyin öğren-

dikçe üzerine yenilerini inşa eder. Birey hiç estetik ortamlarda bulunmamışsa iyiyi kötüyü nasıl yargılar ya da üretir?

Görme genelde işitmeye baskın gelen bir duyudur. Eaglman, nöral devrelerde görme ve işitme sistemlerinin, dünyada gerçekleşen olaylarla ilgili tutarlı bir hikâye anlatabilmek için birbirleriyle sıkı ilişki içinde çalıştığını söyler. Bütün bunlar bize, algının, duysal girdilerle içsel öngörüler arasında yapılan etkin karşılaştırmayı yansıttığını söyler ve bu, bize daha büyük bir kavramı anlama olanağı sunar: *Çevremizin farkına, ancak duysal girdilerin beklentilerimizle çeliştiği zamanlarda varırız*. Dünya beklentilerimizle uyduğunda farkındalığa gereksinim yoktur (Eaglman, 2011, 2015: 49, 50).

Bunu unutmayalım, kampüs planlamada dik-kat edeceğimiz ikinci ilke de çevrenin farkına varılmasını sağlamaktır. Bunun için çevre değişikliği ve çeşitlilik sunabilmelidir.

Beyin, zaman ve kaynaktan tasarruf sağlayan varsayımlarda bulunarak, dünyayı yalnızca ihtiyacı olduğu kadarıyla görmeye çalışır. Beynimizdeki erişilmez düzenek ve yaşadığımız zengin yanılsama çeşitliliğiyle ilgili ilkeler, yalnızca görme ve zamana ilişkin temel algılara değil, daha üst düzeydeki işleyişlere de (düşüncelerimiz, duygularımız ve inançlarımız) uygulanabilir.

Öğrenme için gereken öncül psikolojik etmen “beklenti”dir. Üniversite adayı bir lise öğrencisi olduğunuz yıllardan hatırlayınız. Üniversite, benliğimizi tanımak ve tanıtmak için bir aşamadır. Nihayet “kendi” olabileceğizdir. Önümüzdeki süreç umutlarla doludur. Beklentilerimiz yüksektir. Yaşam biçimimiz değişecek, birey olarak nihayet ciddiye alınacağız. Belki de en sonda gelen beklentimiz meslek sahibi olmaktır. Bu önümüzdeki dört yıl, koskoca bir zaman dilimidir. Genç zihinsel olarak en açık, psikolojik olarak en kırılgan ve çevresinden en fazla beklenti taşıdığı dönemindedir. Üniversite eğitiminin ilk yılları genç beyinlerin birey olarak oluşmakta oldukları dönemin sonlarına rastlar. Bu aşamada beyinde kullanılmayan bağlantılar, örüntüler budanır; yeni bağlantılar kurulur ve pekiştirilir.

Yeni çevresinden edineceği yeni bilgiler, zihninde gerçekleşecek yeni hesaplaşmalar vardır. “Yeni” önemli bir kavramdır, çünkü zihinsel farkındalığı tetikler.

Motivasyon, bireyi bilinçli ve amaçlı işlerde bulunmaya yönelten güdü veya güdüler toplamı olarak tanımlanabilir. İhtiyaçları tatmin etme zorunluluğu, insanın harekete geçmesini gerektirir; bu ise güdüler sayesinde olur. Harekete geçirilmiş ihtiyaca psikolojide güdü (motive) adı verilir. Güdü olarak adlandırılan bu etmenler içsel ya da dışsal olabilir. Güdüler doğuştan olabilecekleri gibi (dürtü, içgü-

dü), sonradan da kazanılabilirler.

Psikolojik bir olgu olan motivasyonun tanımı “*zihinsel olarak nereye gideceğinizi, ne yapacağınızı ve nasıl bir yaşam elde edeceğinizi oluşturmak ve kavramaktır. Yani bilinçli bir şekilde karar vermek ve uygulamaktır.*”

Gençlerin üniversite eğitiminde güdüsü nedir? Beklentilerini karşılayabilme ihtiyacı motivasyon olarak ortaya çıkar. Motivasyon eyleme geçmedir. Başlangıcı okul seçimidir. Beklentilerine en uygun ortam neresi olacaktır? Ve bu motivasyonunu eğitimi süresince sürdürebilmesi için, uzun erimdeki beklentileri nedir? Süreç içinde de başlangıçtaki motivasyonu kaybetmemek ya da yeni motivasyonlar kazanmak gerekir.

Gencin karşılaşacağı fiziksel çevre (üniversite fiziki çevresi) ilk izlenimlerini de edineceği ortamdır. İlk gelen öğrenci adaylarına bu yeni görsel dünya neler sunmaktadır ve neler anlatmaktadır? Beklentileri ile uyumlu mudur? Yoksa alışıldık ve sıradan mıdır? Farkındalığını artıracak ve ilgisini çezebedecek neler sunulmaktadır?

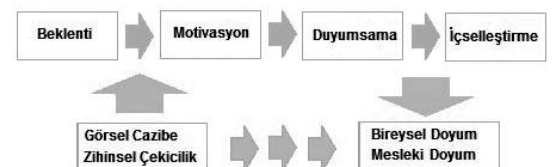
“Duyumsama”, duyular yoluyla kazanılmış algılar bütünüdür. Görme duyusu başta olmak üzere, işitmek, dokunmak, tat almak, koku almak birleşik bir algı olarak zihinde işlenir. Mekânların hikâyeleri vardır. Bu öyküler beklentileri biçimlendirir. Örneğin mimari miras içinde yerleşmiş bir üniversite olgusu başlangıçta öyküsüyle beklenti düzeyini biçimlendirir. Yeni bir mekân ise çağdaş diye tanıtılmışsa beklentiler farklı gelişir. Mekân/fiziksel ortam deneyimlendiğinde beş duyu harekete geçer ve zihin değerlendirir.

Mekânsal deneyimlerin çeşitliliği, (yeniliği, beklenmedikliği, şaşırtıcılığı ya da tersi bir biçimde sıradanlığı, alışılmışlık duygusu taşıması vb), insan davranışları (samimiyeti, sıcaklığı, yakınlığı, ilgi düzeyi vb) ile bütünleşerek o çevre hakkında kanaatler oluşmasına yardımcı olur.

“İçselleştirme (özümseme)” seçim yapıldıktan sonra, o çevrede yaşamaya başlayınca ortaya çıkan duygudur. Orası artık seçilmiş ve benimsenmiştir. İçselleştirme için süreye gereksinim vardır. Motivasyon ya devam eder ya da vazgeçilir. İçselleştirme için birey belirli düzeyde doyum (tatmine) ulaşabilmelidir (Şekil 1).

Sosyalleşme - Öğrenme İlişkisi

Bu hızlı teknoloji ortamında yapabilmek mümkünken neden sanal üniversitelere hızla geçilemediği konusu bize üniversite ortamının halen sağla-

Şekil 1. Öğrenmenin genel şeması ya da meslek eğitimi sürecinin genel şeması.

makta olduğu başka bir yararı düşündürür. Bu yarar sosyalleşmeye (toplumun bir bireyi olmaya) yaptığı katkıdır.

Üniversite yerleşkesi ortamında veya mimarlık stüdyosunda paylaşılan eğitim deneyimi düşünüldüğünde, içselleştirme (özümseme), bireyin içinde bulunduğu kültürün değerler sistemini ve kurallarını kendi kişiliğinde yoğunlaşarak benimsemesidir; böylece birey toplumsallaşarak hem öğrenir hem de öğrendiklerini kabullenir. Böyle bir öğrenme süreci bunun deneyimlendiği ortamda diğer öğrenenlerin de bulunmasıyla sosyal bir deneyime dönüşür.

Deneyim süreci paylaşım sürecidir ve içselleştirmeye olumlu katkısı olur. Grup içinde edinilmiş bilgiler bireyin öz malı durumuna gelir, özümsebilir. Meslek normlarının bir bölümü, mesleki becerileri kazanma ve öğrenme sürecinde (eğitim sürecinde) ve ortamında yer alır. Fiziksel ortamın yarattığı tahribatı, öğrenmeyi engelleyici, sıradanlaşmayı alışılmış hale getiren, estetik duyguları kazandıramayan öğrenme ortamlarının birey üzerindeki olumsuz etkilerini kısa yoldan ölçmenin yolu yoktur. Bu nedenle kampüs planlamasında, belki de en az düşünülen konuya dönüşmektedir. Birey olmak, farklı kimlikleri öğrenmek ve benimsemek üniversite eğitimi süresi içinde başlar ve gelişir. Toplumsal davranış normları kazanılır. Birey olabilmek en sancılı süreçtir. Sıradan birey yetiştirmek istemiyoruz. Toplum olarak düşünen, eleştiren, çeşitlilik sunan bireylere açız (Şekil 2).

Eğitimin Geleceği

Enformasyon teknolojisinin ve genetik teknolojinin hızlı gelişimine koşut olarak, insan bilimlerinde, doğa bilimlerinde, fen bilimlerinde hızlı bir değişim yaşanmaktadır. Bu gelişmeler, toplumu birçok açıdan değiştirebilmektedir. Brockman'ın derlediği bir yayında bilim insanları geleceğin biliminin çeşitli yönelimlerini öngörmeye çalışıyorlar (Brockman, 2002, çeviri 2007).

Nitelikler Bilimi: İngiltere'den biyoloji profesörü Brian Goodwin, "Kültürün Gölgesinde" isimli makalesinde, bilimsel gerçeklikte öznelliğin ve bilime "nitelikler bilimi" olarak bakabilmenin önemi üzerinde duruyor. Hayatın edilgin değil etkin ve katılımcı olduğunu belirtiyor. Bu nedenle de duygulara, iç dünyalara, öznel değerlendirmelere önem vermemiz gerektiğini söylüyor.

"... niceliklere dayalı mevcut bilimimiz bize gezegenimizin bütün sakinlerinin ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek kadar mal üretme becerisini sağlamıştır; ama bizi dünya genelinde hızla gerileyen bir nitelikle karşı karşıya bırakmıştır" demektedir.

"... Böyle bir değişim temel düzeyde, insan bütünlüğünü sağlamak üzere bilim dallarının ve

güzel sanatların birleştirileceği, bilimsel ve teknolojik karar alma süreçlerinde sivil toplumun bütün mensuplarının katılımının zorunlu kılınacağı ve bilginin sorumlu edimle tekrar bir araya geleceği yeni eğitim biçimlerini gerektirir." (Goodwin, bkz. Brockman, 2002)

İncelikler Bilimi: New Mexico Üniversitesinde evrimci psikolog Geoffrey Miller, gelecekteki bilime "incelik bilimi" diyor.

"... (Batı kültürü ve psikolojisi) muğlaklık, hayal gücü, empati, ahlaki yargı ya da estetik ayrımla ilgili her türlü bilinç haline açık olmaksızın uzaklaştı. Psikoloji, davranışları analiz etme ile bilinci anlama arasında, ampirik geçerlilik ile öznel doğruluk arasında seçim yapma zorunluluğunu benimsedi. Önümüzdeki elli yılda bu varsayımın yanlışlığının kanıtlanacağı görüşündeyim. Yeni teknolojiler çok daha geniş bir yelpazeye insanın öznel deneyimlerini doğrulama potansiyeli taşıyor..." demektedir (Miller, G., bkz. Brockman, 2002).

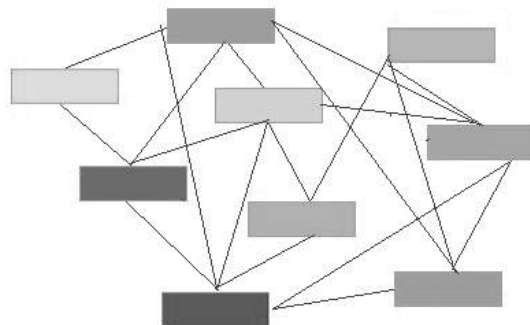
Mutluluk İçin Bilim: Macar asıllı çok yönlü bir bilimci Mihaly Csikszentmihalyi ise şöyle diyor:

"Eğer insan genetiği mühendisliği piyasaya girdiğinde olursa, en yoğun seçici baskı büyük ihtimalle mutlu çocuklar üretmek yönünde olacaktır... eğitim, para, güzellik ve zeka aracılığıyla ulaşmayı umduğumuz şey budur. (...) Ne tür insanlar yaratacağız? Makine ve bilgisayarlarımızın ete kemiğe bürünmüş kopyaları mı? Yoksa, kozmosa açık bir bilince sahip varlıklar, geçmişte benzeri görülmemiş yönlerde neşeye evrim gösteren organizmalara mı? Psikoloji ikinci doğrultuda ilerlemeye dönük belirtiler göstermektedir..." (Csikszentmihalyi, bkz. Brockman, 2002)

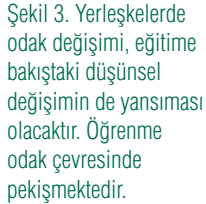
Bu bilimcilerin gelecek öngörülerini üzerinde genel bir değerlendirme yapacak olursak şöyle özetleyebiliriz:

- Bilimde alanlar arasında bütünleşme ve yeni terimlerle tanımlanacak yeni arakesit alanlar ortaya çıkmaktadır. Bu gelişme bilime zenginlik katıyor ve farklı bakış açıları kazandırıyor.

- Her alanda nicelikler yerine yeniden "nitelikler"e önem veren bir bilimsel yaklaşım benimseniyor. Önceki yarım yüzyılda bilimsel kabul görmeyen sezgisel yaklaşımlar bütüncül bilime katkıda bulunuyor.

Şekil 2. İdeal eğitim ortamında öğrenenlerin bireysel çeşitliliğini sağlayabilmek ve koruyabilmek, onların etkileşim içinde gelişmesinin önünü açmak hedef olmalıdır. Sinerji doğurarak yaratıcı çözümleri kışkırtır.

54 mimar•ist 2016/1

Tüm Kent Bir Kampüs Olamaz mı?

Güven Birkan

Ana caddedeki kampüs girişinden mimarlık bölümünün bulunduğu binaya dek, kısa bir “alle” oluşmuş; ama iki yanında ağaç sıraları yerine, komando erleri, elde çapraz silah dizilmiş; alışıksız olmayanlar için dehşet verici bir giriş tasarımı. Bu ürkütücü ortama karşın hâlâ mimarlık okumakta ısrar eden öğrencilerin bulunması, meslek açısından onur verici. Binaya girmekte hâlâ ısrar edenler varsa diye, iki de polis barikadı kurulmuş; çantalarda ve giysilerde silah olarak kullanılabilen ne varsa toplayıp alfabetik olarak düzenlenmiş vestiyere yerleştiriyorlar, pantolon kemerleri, klasör mekanizmaları ve tabii maket bıçakları, gönyeler. Ayrıca bina girişinde, ince arama için düzenlenmiş soyunma kabinleri oluşturulmuş; sanırsınız hazır giyim mağazası. Tabii, polislerin dinlenme ve yemek mekânları da girişe oldukça yakın yerleştirilmiş. Askerler için ise kampüs bahçesinde özel düzenlemeler görülüyor.

İçerideki mekân örgütlenmesi de amaca uygun:

Öğrencilerin bir araya gelebileceği herhangi bir geniş mekân söz konusu değil; girenler, hızla birer kanal görünümündeki koridorlardan geçip kapılardan birini açıp, sınıflardan birine kapağı atmak zorunda; çünkü duraksayarak sağa sola bakınanları, eli coplu polisler zorla kapılardan birinden içeri sokuyorlar; ders programı o sınıfa uysa da uymasa da. Hiç bir alan israfı yok, dolaşan insan sayısı en aza indirildiği için, koridorların daracık olması bir sorun yaratmıyor, böylece azaltılan metrekaleden yapılan tasarrufun bir bölümü, koridorları تنها tutan polisler maaş olarak ödeniyor: Emek yoğun bir çözüm.

Eğitime katkı yapan öğretim görevlilerinin önemli bir bölümünün akademisyenlerden değil de, piyasa mimarlarından ve mühendislerinden oluşturulmuş oluşu da personel giderlerini azaltan bir çözüm olarak son derece ekonomik; oldukça düşük saat başı ücretlerle işi döndürme olanağı sağlanmış. Ancak burada karşılıklı bir alışveriş var: Öğrenci topluluğu, bu bürolarda kaçak olarak istihdam edilen ucuz işgücü sağlıyor; neredeyse büro sahipleri haftada birkaç saat ders vermek için üste para ödeyecekler. Bu ilişkinin sağladığı önem-

li bir yan ürün ise, akademik olmayan bu öğretim görevlilerine, belli koşullarla zaman içinde akademik unvanlar verilmesi; bir bakıyorsunuz günün birinde profesör oluvermişsiniz.

Bu düzende ciddi bir eğitim ekonomisi var, ne öğrenci ne de kurum gereğinden yüksek nitelik elde etmek üzere bir yatırım yapmıyor; bu tür yüksek öğretim kurumları, birer diploma üretme atölyesi, dişini sıkıp dört yıl sabredenler, fazla zora girmeden birer diploma sahibi oluyorlar. Zaten o diploma ile yapılacak iş, birtakım teknik belgeleri imzalamaktan ibaret olduğu için, gençleri eğitim aşamasında fazla yüklemenin bir gereği yok; ayrıca da, ne kadar az şey bilirlerse, meslek yaşamında o kadar mutlu olma şansları var. Arada, sistemin defosu olarak, yetenekli ve başarılı mimar ve mühendisler de aynı diplomayı alıyor ve ciddi mesleki çalışmalara imza atıyorlarsa da, sayılarının azlığı nedeniyle sistemin başarısızlığı olarak değerlendirilmeyebilirler.

Hikâyemize dönersek:

Derse başlayabilmemiz için önce öğrencilerimizi bulmamız gerekiyor, bunun için sınıf sınıf dolaşmaya başlıyoruz. Bulduğumuz öğrenciler peşimize takılıyor, fareli köyün kavalcısı gibi biz önde, dolaşıldıkça çoğalan öğrenci grubu arkamızda, polislerin kötü bakışları arasında, koridorlarda “hızla” ilerliyoruz. Yeterince öğrenci toplandığına kanaat getirince bu kez de boş sınıf aramaya başlıyoruz. Böylece dersin ilk saati doluyor.

Ders saatlerini sıkıyönetim komutanlığı belirliyor; saat dolduğunda kapıyı açıp öğrencileri dışarı kovalamamışsak, ellerinde sıkıyönetimin ders programı ile polisler sert bir tavırla kapıyı açıp bir yandan sınıfı boşaltırken, bir yandan da bizi azarlıyorlar; üç dakikalık gecikme için. “Ders günü” bittiğinde ise tüm binanın boşaltılması, öğrenciler ve biz önde, polisler ardımızda, ani bir huruç harekâtı ile çok kısa bir sürede gerçekleştiriliyor.

Bu tablonun bir bilimkurgu senaryosu olmadığını, 70’li yılların sıkıyönetimli günlerini yaşayanlar bilir; zaten anlatılanlar, Ankara’da “devletleştirilmiş” bir özel yüksek öğretim kuru-

mundaki günlük akademik yaşamı aktarıyor; herhangi bir abartı olmaksızın.

Bunları neden mi anlatıyorum?

Kampüsü ya da bir yüksek öğretim yapısını tasarlayacak bir mimarın önüne, her şeyden önce bir gereksinim tanımı konur. Bu tanımın, uygulanacak eğitimin felsefesinden başlayıp, eğitim ve müfredat programlarından geçen, mekân türlerine, büyüklüklerine ve sayılarına varan kapsamlı ve çok yönlü verileri içermesi gerekir. Onlarca yıl yukarıdaki tablolar yaşandığı halde, aynı yıllarda tasarlanan kampüslerde bu ortam, bir veri olarak dikkate alınmış mıdır? Alınması doğru olur muydu?

Önce şunu irdeleyelim: Dikkate alınsaydı karşımıza ne tür bir mekân örgütlenmesi çıkardı?

Hani filmlerde görürüz; “çağdaş” cezaevlerinde demir kapıların otomatik açılıp kapandığı koğuş ve hücrelerin açıldığı galeri biçimindeki koridorlardan oluşan çok katlı bir yapı, sanırım yukarıdaki işleyişle birebir örtüşürdü. Şimdi içinde yaşanan yüksek öğrenim yapılarının bu düzene girmek için tek eksiği belki de otomatik demir kapılar. Çünkü koğuş biçimindeki sınıflar ile dar koridorlardan oluşan günümüz yüksek öğretim yapılarının pek çoğu, olası bir “sıkıyönetim” uygulamasına kolaylıkla uyum sağlayacak nitelikte.

Denebilir ki, bina binaya benzer; eninde sonunda cezaevleri de insanları topluma kazandırmayı amaçlıyorlar, o insanların da yönetilmesi gerek, dolayısıyla oralarda da yönetenler ve yönetilenler var; yönetilenlerin disiplin altında tutulması için yönetenlerin denetimi kaçınılmaz. Yönetilenlerin yönetime katılması gibi bir “fantezi” ise doğal olarak söz konusu edilemez.

Evet, bina binaya benzer, yollarda yürürken ne denli benzediklerini görüyoruz; yollar boyunca bitişik düzende sıralanmış yapıların biri konut, öteki hastane, bir başkası üniversite, dördüncüsü de iş merkezi olabiliyor. Üstelik “apartman”, ülkedeki eğitim düzenine çok yakışan bir simge olabilir? Yani “gecekondu”dan bir adım ilerisi. Kampüslerimizin büyük çoğunluğu da, çok sayıda apartmanın aynı arazide toplanmış hali gibi değil mi?

Bitişik düzendeki üniversite yapılarından mezun olanlar ile, 15 hektar arazi üzerine kurulmuş kampüslerden mezun olanların nitelikleri arasında, ya da o yüksek öğrenim kurumlarının topluma katkıları arasında ne denli fark var? Sadece daha insanca yaşamaya olanak veren fiziksel mekânlar düzenleyerek, yüksek öğretimde nitelik artışına ne denli katkı yapabiliriz? Şu da denebilir: “Evet doğru dürüst bir üniversite eğitimi ve bilimsel araştırma yapılamıyor, ama bunların yapılamadığı yerler hiç değilse düzgün bir mimariye sahip.”

Bu tür soruları şu noktaya dek götürebiliriz: Yüksek öğretimi sürdürebilmek için özel düzenlenmiş mekânlara ne denli gereksinim var? Tabii ki bu soruyu, yüksek öğretimin akademik yaşamın bileşenlerinden sadece biri olduğunu, bu kurumlardaki araştırma işlevlerini, topluma yol gösterme görevlerini de dikkate almak gerektiğini dikkate alarak sormak gerek. Ayrıca, eğitimin gerek duyduğu laboratuvarları, atölyeleri, tıp ile, tarım ile ilgili dallardaki uygulama mekanlarını da göz önünde tutmak gerek.

Bir açıdan bakınca, küçük kentlere dağılmış fakülteler, üniversite düzenimizdeki derme çatmalığın mekâna yansması olmakla birlikte, birçoğu başka kentlerden gelmiş öğrencilerin kentte dolaşmaya başlamasına neden olmakta, kent ahalisi, görece farklı kültürlerle tanışmakta. Bunun üniversiteye bir yararı yoksa bile kent için olumlu etkileri olabilir. Gerçi toplumların, kendilerine yabancı olan ve benimsemedikleri bir organizmayı zaman içinde bazen sindirip kendilerine benzettiklerini, buna olanak vermeyen sert lokmaları ise kustuklarını da görüyoruz. Yine de, dört başı mamur kampüsler nasıl olmalı tartışmasına girmeksizin, bir başka seçeneği tartışmak isterim.

Şuradan başlayalım:

Gezi deneyimi, insanların açık mekânlarda birbirleriyle iletişim kurup, bir arada fikir geliştirebileceği, birbirinden değişik alanlarda bir şeyler öğrenebileceği ortamların, arada özel tasarlanmış bir bina olmadan da yaratılabileceğini gösterdi. Ayrıca değişik alanlarda beceri ve bilgi sahibi olanların, disiplinlerarası etkinliklerle bilgi aktarabildiklerini de izledik. Örneğin hukuksuz bir gözaltına alınma sürecinde, nasıl davranılması gerektiğini, drama eğitimi almış olanlarla, hukuk eğitimi almış olanlar, birlikte “sahneye koydukları” oyunlarla, semt parklarında toplananlara anlattılar. Aynı parklarda, semtin altyapı ve mekânsal sorunları ile ilgili olarak, kullanıcıların, sosyal bilimcilerin, mimarların, kent plancılarının ve mühendislerin katıldığı küçük gruplarda tartışılıp görüşler geliştirilip, uygulama planları yapılabildi. Bu çalışmalar da, bir yaş sınırı, bir diploma gereksinimi yoktu.

Denebilir ki, bunlar sivil toplum etkinlikleri. Ama akademik yaşamın ve yüksek öğretimin kendisi de bir sivil toplum etkinliği değil mi? Ya da öyle olmamalı mı?

Yüksek öğretimin gereksinim duyduğu özel mekânlara gelince. Tıp fakültelerinin devlet hastaneleri ile, mühendislik bölümlerinin üretimdeki laboratuvar ve atölyelerle işbirliği yapması yoluyla, bir yandan da özel örgütlenmeler ve ek yatırımlar yapılarak bu sorun giderilemez mi?

Şu soru da sorulabilir:

Kampüslerin, öğretim üyelerini ve öğrencileri bir araya toplamayı amaçlayan mekân yapısı olmadan o kurumsal yapının gereksinim duyduğu iletişim nasıl sağlanacak? Ya da önemli olan bu tür bir iletişim midir, yoksa...?

Eğer bir elitler topluluğu yaratma niyetimiz yoksa, bu bir araya gelme sırasında, toplumun öteki bireyleri ve kurumlarının da bulunması bir sakınca yaratır mı? Kent dışı kampüsleri savunuyor isek ve kent içinde günlük yaşamı sürdüren insanların kampüs etkinliklerine kolayca katılması gereğini savunuyor isek, kampüs ile kent arasına bir engel yerleştirmiyoruz demektir. Öyleyse kentliler kampüse gireceğine, kampüslüler kent mekânlarını kullanabilirler; daha doğrusu bu mekânları ortak kullanabilirler; araya akademik yaşamın gereksinim duyduğu donanımı barındıran mekânları da serpiştirerek ve bunları da kent halkının da yararlanmasına sunarak: uzman kütüphaneler, sergi mekânları, deney alanları vb.

Özellikle bol olanaklara sahip üniversitelerde mekânların verimli kullanıldığından söz edilemez. Kent içine yerleşmiş üniversitelerde bu mekânlar, kentin kültürel gereksinimleri için değerlendirilebilir. Aynı biçimde kent sosyal altyapısı içinde de atıl binalardan üniversiteler yararlanabilir. Bu çok faydacı bir değerlendirme olsa da, özellikle olanakları sınırlı küçük kentlerde mekân paylaşımının önemi büyük olsa gerek. Üniversite binaları kent içinde dağılabilir, ama doğaldır ki gelişigüzel değil, bir plan çerçevesinde.

Geriye, kurumun simgesi olacak üç boyutlu nesneler, anıtsal giriş kapıları, tabelalar kalıyor; haklı olarak sorulacaktır: “Böyle bir üniversitenin varlığından toplum nasıl haberdar olacak?” Zaten önerimizin can alıcı noktası da o: Tabela üniversiteleri yerine tabelasız üniversiteler; her an her yerde ve özellikle de toplumun içinde.

Peki, ya yöneticiler ve onların makam arabaları, sekreterleri? Tabii ki bir yönetim birimi olmak zorunda, son derece verimli çalışacak kompakt mekanizmalar biçiminde; tüm bu örgütlenmeyi kurup ayakta tutup, sürekli yenileyecek. Ama her şeyden önce, bir demokratik bir yapının uzantısı olarak –ki bunu sağlamak için daha nitelikli binaların varlığı yeterli olamıyor. Şu da sorulabilir: “Gerçekten akademik atmosferin oluşması için üniversitenin fiziksel olarak da sınırları belirlenmiş bir arsada yoğunlaşmış olması gerekmez mi?” Bunun yanıtı da, özellikle mevcut kamu üniversite kampüslerinde ulaşılan akademik düzeyin günümüzdeki durumu.

Kente yayılmış bir akademik ortamın en azından denenmesinin bir sakıncası var mı? Üstelik bina sahipliği tutkusundan kurtulmuş

bir toplum yaratmaya katkısı da cabası. Görülecektir ki, böyle bir akademik yaşamın tek sakıncası, mimarların bir iş alanının daha ortadan kalkması olacaktır; ama o mimarların, birer meslek insanı olmadan önce, toplumun bireyleri olarak yeni bir yüksek öğrenim ortamının oluşturulmasına yaratıcı katkıları olabilir.

Toplum üniversiteyi, mekân ve topluluk olarak kendine daha yakın hissedebilse: “Haa o mu, o benim komşum” diyebilse. Bu vesile ile de “halka inme” gereği olmaksızın, hem resmi eğitimden geçme şansızlığını yaşamamış bilge insanları, hem de akademisyen sıfatı taşımayan ama zengin dünya görüşüne ve yaşam felsefesine sahip okumuşları da üniversiteye kazandırmak düşünülemez mi?

Anadolu’da dolaşırken bir bakıyorsunuz küçük bir yerleşmede bir fakülte tabelası; gelişmiş ülkelerdeki üniversite kentlerini anımsıyorsanız, neredeyse tüm kentin bir üniversite topluluğu olduğu, günlük yaşamın bile, günün birinde orada kurulmuş bir üniversite çevresinde biçimlendiği. İnsan şunu düşünüyor: Yüksek öğretim ve akademik yaşam, büyük kentlere yerleşmesi gereken kentsel işlevler midir? Hangi işlevler kent içinde, hangileri kent dışında yerleşmelidir? Hangi kentsel işlevler tek bir bölgede yoğunlaşmalı, hangileri kente yayılmalıdır?

Yüksek öğretim yapıları açısından ise şu soru önemli: Fiziksel yakınlık toplumsal ilişkileri kolaylaştırabilir ama tek başına yeterli mi?

Kampüsler, ister kent içinde olsun, ister kent dışında, toplumdaki konumlarını haksız yere yüceltmek için kendilerini özel binalar içine hapsedmeyi yeğleyenlerin şatoları olabiliyor. Buna karşılık kent dışına yerleştirilmiş olmakla birlikte, sadece o kentin değil ülkenin toplumsal ve siyasi yaşamında önemli olumlu etkileri, katkıları olan kampüs topluluklarını da gözlemliyoruz. İçinde bulunduğumuz toplumun henüz durmuş oturmuş bir yapıya sahip olmadığını dikkate alarak, kendimize özgü çözümler geliştirebileceğimizi düşünüyorsak, işte bize bir fırsat; yerel yönetimlerin böyle bir yaklaşıma yapabilecekleri katkıları da dikkate alarak, kente planlı olarak dağılmış bir üniversite düşüncesini, tüm kente yayılmış bir akademik ortam deneyimini bir uygun zamanda tartışalım mı?

Güven Birkan, Y. Mimar

A Campus Scattered All Over the Town

Instead of an entity isolated from the town, it can be argued that it is better to plan a campus in such a way that spaces within which the academic activities take place will be scattered all over the town so that they can be shared by the community. In this way both the learned people successful in their own field and the wise men -even illiterate ones- can participate in the academic activities as part of their daily life.

Kampüsü Hangi Stilde İnşa Edelim?*

Bora Özkuş - Ceren Göğüş

Günümüz Türkiye’inde sayıları gitgide artmakta olan devlet ve vakıf üniversitelerinin kampüsleri ve onların mimari yaklaşımları üzerine çeşitli okumalar yapmak mümkündür. İçinde yaşadığımız bu kültürel, ekonomik ve politik ortamda üniversitelerin, akademik içeriklerinin yanı sıra, fiziksel biçimlenişleri ve donanımları ile de fark üretebilmeleri gerekmektedir. Bu metinde ise akademik araştırmalara ciddi yatırımlar yapma hedefi ve vizyonu ile yola çıkmış üç vakıf üniversitesinin (Koç, Sabancı ve Özyeğin üniversitelerinin) bir yandan çağdaş bir kampüs kurmaya çalışırken, kampüs kimliklerini nasıl inşa ettikleri, onlara dair söylemleri incelenmek istenmektedir.

Üniversite ve İdeoloji

Yüksek öğretim kurumlarının, vizyonlarından içinde yer aldıkları yapılarına, kampüslerine, mimari yaklaşımlarına, kente ve çevreye yerleşimlerine kadar, potansiyelleri artıran bilgi alanlarına dönüşmeleri önemlidir. Bilgi üretim ve paylaşım alanlarının başında yer alan üniversiteler ve tüm eğitim kurumlarının (devlet ya da özel) ortaya çıkışlarından beri, Althusser, Foucault ve Agamben gibi düşünürlerden de referans alınarak, aynı zamanda ideolojik devlet/iktidar/güç aygıtları oldukları dile getirilebilir.

Althusser’e (2000) göre bu kurumlar, mesleki beceri kazandırırken, aynı zamanda kurulu düzenin kurallarına boyun eğmenin de yeniden üretimini beraberinde getirmektedir. Böylelikle, kapitalist toplumsal formasyonun üretim ilişkileri için hayati olan egemenin ideolojisinin eğitim kurumları aracılığıyla, toplu halde “kafalara yerleştirilmesi” sağlanmış olunmaktadır. Bunun arkasındaki ideoloji ise, kendini “ideolojiden arınmış (madem ki laikdir) tarafsız bir ortam olarak gösteren ideoloji”nin ta kendisidir (Althusser, 2000: 45).

Üniversitenin kendisinin ötesinde, kampüslerini ideoloji bağlamında ele almaya çalıştığımızda şunu sormaya başlıyoruz: Üniversite yapıları ve kampüsleri ideolojileri nasıl temsil ederler? Ya da tersten, ideolojik bir kampüs nasıl inşa edilir? Bu sorunun cevabını ararken, erken dönem Cumhuriyet mimarlığının örneklerinden, 1940’lı yıllarda inşa edilen İstanbul Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi binasına bakmak özellikle bu metin bağlamında anlamlı olabilir. Daha sonra da bahsedeceğimiz gibi günümüz üniversite kampüslerinin kimlik inşasında da bu döneme ait referanslar bulmak mümkün. Modern, çağdaş ama bize ait bir mimarlık yaratma sorunsalı ile yüzleşen dönemin mimarları Sedat Hakkı Eldem ve Emin Onat’ın tasarladıkları üniversite binası dönemin ideolojik ulus inşasının örneklerinden biri. Milli mimari üsluptaki fakülte yapıları, kendilerini yüzde yüz yerli olanda, yani sivil konut mimarisinde bulur (Bozdoğan, 2002; Köksal, 2002). Sedat Hakkı Eldem’in şu sözleri yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin ideolojik devlet aygıtı olarak üniversitenin mimari üslubunun yeni rejim için bir zorunluluk olduğunu gayet güzel dile getirir: “Üniversite gibi memleket kültürünü temsil eden bir varlığın çerçevesi olan bir bina-dan asgari maddi ihtiyaçları temin etmekten başka ve daha fazla bir şey beklemek lâzım değil midir? Bundan başka bu gibi binaların yalnız içlerindeki barındırmak değil, aynı zamanda memleket kültürünü temsil etmek bakımından gayet mühim vazifeleri vardır. Bu vazifeyi layıkıyla görebilmeleri için böyle kültür abidelerinin

Koç Üniversitesi Bilim Kapısı.

yapıldıkları devirleri ve memleketi de temsil edebilmeleri lâzımdır.” (Tanju-Tanyeli, 2009:113)

Eğitimin, özellikle üniversitelerin milli kimlik inşasındaki yeri sadece Türkiye’de değil farklı coğrafyalarda da üzerinde sıkça durulan bir olgu. Örneğin Wilton S. Dillon’ın 1963 tarihli “Universities and Nation - Building in Africa” başlıklı makalesinde de benzer bir tartışma Afrika üniversitelerinin ulusal kimlik inşasındaki yeri üzerinden gündeme getirilir. Bu tartışmanın üniversite eğitimi ile genç nesillerin düşünce sistemlerinin biçimlendirilebilecek olduğu inanisından, bu nesillerin eğitimlerini gelecekte ülkeleri yararına kullanarak kurulumun bir parçası olmalarına kadar birçok yönü var. Bunu gerçekleştirebilmek için de, eğitim yönünden, geçmiş hakkında bilgi toplanması, o anda işlerin ne kadar başarı ile yürütüldüğünü araştırmak ve geleceği en hatasız şekilde görmekle görevlendirilmiştir üniversiteler (Dillon, 1963). Bu kimlik oluşumu görsel imajlarla desteklenmeye çalışıldığında üniversite kampüslerinin mimarilerine yansıyan farklı yaklaşımlarla karşı karşıya kalıyoruz. Türkiye’de en sık görülenlerinden biri “geçmiş hakkında bilgi toplanmasını” gündelik araştırmaların önüne geçiren tarihselci bakış açısı.

Tarihselcilik ve üniversite yapıları dediğimizde, Batılı anlamda –askeriye, tıp ve hukuk gibi dallara odaklanan örnekler dışında– ilk üniversite unvanını taşıyan Darülfünun’dan da bahsetmek gerekebilir: Tanzimat ile başlayan Batılılaşma hareketlerinin neticelerinden biri olarak, 1863 yılında kurulan Darülfünun, çağdaşları gibi tarihselci bir mimariye sahipti. Gaspere Fossati’nin yapı için seçtiği üslup ‘neo-klasik’ti: Batılılaşma sürecindeki Osmanlı İmparatorluğu’nun, Batılı normlar içinde eğitim sistemini yeniden düzenlerken, Selçuklu veya Osmanlı tarihindeki eğitim yapılarından, medreselerden ilham almak yerine dönemin Batılı üniversitelerinde de sıkça karşımıza çıkan tarihselci bu tarza yönelmesi oldukça doğal. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de hâlâ üniversite mimarlığında tarihselci yaklaşımların kullanılışı ve bunlara dair tartışmaların devam ediyor olması sadece Türkiye’ye özgü bir şey de değil: Köklü Amerikan üniversitelerinden Yale Üniversitesi’nde inşa edilmekte olan Howard A. M. Stern imzalı ve üniversitenin eski ve karakteristik yapılarının neo-gotik mimarisini tekrarlayan yeni yatakhane binalarında görüldüğü gibi (URL-1). Geçmişte Eero Saarinen gibi dönemin önemli, uluslararası mimarları ile çalışmış olan Yale Üniversitesi’nin bu kararı doğal olarak tartışmalar yaratmıştır. Bu karar eleştirilenler

tarafından üniversitenin kimliğini bu eski yapılara bağlamış olmasına dayandırılıyor. Bu gibi örneklerde zamanın aşınmalarından korunmaya ve “olduğu gibi” muhafaza edilmeye çalışılan kimliğin ulusal kimlik değil üniversite kurumunun “ayırt edilebilir ve akılda kalıcı” kimliği olduğu görülüyor (Pelli, 2012). Bu da üniversitelerin markalaşması noktasında yeni tartışma ve eleştirilere kapı açıyor (Sullivan, 2014).

“Eskimenin var ettiği ‘aura’ yerine, biçimin aurası denebilecek bir değer” üretmeye başladığında tarihsellik, artık fizyonomik bir farklılığa dönüşür (Tanyeli, 2007: 32). Benzer şekilde sadece geçmiş ile kurulan ilişki bağlamında değil, gelecek ile kurulan ilişki bağlamında da tarihsel yaklaşımlar mimaride biçimsel temsillere yönelmektedir (Sargın, 2005; Uluoğlu, 2005). Örneğin bir üniversite kimliği yaratma arzusu ile, bahsedeceğimiz üç üniversitede de bu tarihsellik yaklaşımlarının izlerini bulmak mümkün: Öyle ki, Koç ve Sabancı üniversiteleri

Koç Üniversitesi, avludan kuleye bakış.

Koç Üniversitesi.

Sabancı Üniversitesi.

kampüslerinin mimari konseptlerinde köklü bir tarihe (hem yerel olana hem de köklü üniversite kavramına) referans verirken; Özyeğin Üniversitesi tarihselliğini doğaya dönüştürme ve ekolojik bir gelecek söylemine dayandırır.

Vakıf Üniversiteleri: Koç - Sabancı - Özyeğin

Türkiye’de günümüz devlet ve vakıf üniversitelerinin şekillenişinde en önemli hamle, darbe sonrası 1981’de çıkarılan 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunudur. Bu kanunla tüm yükseköğretim kurumları YÖK (Yükseköğretim Kurumu) altında toplanmış, bir anlamda tüm özerkliklerini kaybetmişlerdir. Ancak diğer bir durum ise 1980 sonrası sosyoekonomik konjonktürdeki değişimdir. 80’li ve 90’lı yıllar içerisinde, Özal hükümeti ile başlayan globalleşme hareketleriyle neoliberalizm ve özelleştirme kavramları ile tanışan Türkiye, özerk üniversite kavramını bu sefer özelleştirme bağlamında yeniden tartışır olur ve 1984 yılında vakıf üniversitesi statüsü ile Ankara’da Bilkent Üniversitesi kurulur. 1990 sonrası hızla çoğalan vakıf üniversitelerinin 41 tanesi İstanbul’da olmak üzere sayıları 76’ya ulaşmıştır (URL-2). Bu üniversiteler arasında şehrin içinde tek bir yapıda veya şehrin farklı bölgelerinde tekil yapılarda eğitim verenler mevcut. Bu yapıların bazıları bu üniversiteler için tasarlanmışken, bazıları ise farklı amaçlarla inşa edilmiş yapıların yeniden kullanımı. Bir kaç örnekte ise üniversite deneyiminin ihtiyaçlarını

karşılacak bir kampüsün sıfırdan inşa edilmesinin tercih edildiği görülüyor. Genelde, inşaatın kapsamı sebebiyle de inşaat alanı bu tarz örneklerde şehir merkezinden uzakta seçiliyor. Yeditepe, Koç, Sabancı, Özyeğin, Arel gibi üniversiteler bunun örneklerinden. Bilgi Üniversitesi kampüsü kampüs alanı içindeki tarihi yapıları da yeniden kullanan şehir merkezindeki konumuyla bu noktada ayrışıyor.

Metnin devamında daha önce de bahsettiğimiz mimari yaklaşımlarının yanı sıra, kendilerini eğitim programları ile de diğer vakıf üniversitelerinden ayırmaya çalışan eğitim kurumları ve onların kampüs yapıları *kimlik oluşturma* bağlamında ele alınmak istenmektedir. Bu doğrultuda, Koç Üniversitesi’nin, Sabancı Üniversitesi’nin ve Özyeğin Üniversitesi’nin sıfırdan tasarlanan ana kampüsleri ele alınacaktır.

Bu üç üniversite, sırasıyla Vehbi Koç Vakfı, Hacı Ömer Sabancı Vakfı ve Hüsnü M. Özyeğin Vakfı tarafından kurulmuşlardır. Bunlar Türkiye’nin en büyük şirketlerinden üçünün kültür, sağlık ve eğitim üzerine sosyal sorumluluk çalışmalarını yürütebilmeleri için açmış oldukları vakıflardır. Bugün birçok alanda faaliyet gösteren bu firmalardan Koç Holding 1929 yılında, Sabancı Holding 1967’de, Fiba Holding ise 1987’de kurulmuştur. Eğitim ya da kültür alanından gelmeyen bu üç holdingin de güçlü finansal altyapıları, hatta –kulağa abartılı gelse de– Rönesans’ın öncü ailelerinden Medicilere benzer, kendi ban-

kaları vardır. Paranın ve sanatın aynı şebeke içinde işletildiğini söyleyen Ali Artun, Medicilerin ilk sanat akademisi olarak anılan Academia dell Arti del Disegno'yu kurduklarını, hümanizmin entelektüel merkezi ve ilk Grek kürsüsünün olduğu Floransa Üniversitesi'ni yeniden canlandırdıklarını, ayrıca İstanbul'un fethinden kaçan âlimlerle Floransa'da yeni bir üniversite daha açtıklarını dile getirir (Artun, 2007).

Koç Üniversitesi ve Sabancı Üniversitesi modern ama köklü olduklarını gösterme çabasında iken Özyeğin Üniversitesi nispeten genç bir kurum olarak kimliğini yeni ve alternatif olmak üzerine kurmaktadır. Bu bağlamda ilk ikisi kampüs yapılarının mimari kimliklerinin köklü ve kadim bir geçmişe yani Osmanlı-Türk mimarisine ve onun modern yorumuna dayandırırken, sonuncusu ise ideal bir gelecek kurgusunda yani günümüz mimarisinin neredeyse vazgeçilmez haline gelen ekolojik ya da sürdürülebilir olma iddiası ile tasarlanacaktır. Kampüslerin vizyonlarına ve tasarım ilkelerine dair tartışmanın yanında tarihselci bakış açıların (tarih ile kurulan ilişki bağlamında ister biçimsel canlandırmacı ister ilerlemeci tavır olarak) vaat ettiklerine bakmak da önemli.

Koç Üniversitesi 1993 yılında kurulmuş, inşaatının tamamlanması ile 2000 yılında Rumelifeneri'ndeki ana kampüsüne taşınmıştır. Bir "mükemmeliyet merkezi" (URL-3) kurma misyonuyla yola çıkan üniversitenin kampüsü, uluslararası alanda birçok eğitim yapısı tasarımı na da imza atmış olan Amerikalı mimar Mozhan Khadem tarafından tasarlanmıştır.

Suna Kırac'ın tabiri ile "içte işlevsel, dışta geleneksel" olan bu tasarım ile Khadem "geçmişle geleceği dengelemeye" çalışmıştır (Şahinbaş, 2014). Khadem'in *Kule* dergisinde yayımlanan söyleşisinde tasarım konseptinin ortaya çıkışı ile ilgili sözleri dikkat çekicidir: "Rumelifeneri'ndeki bu muhteşem araziye ve Boğaz'ı görünce o anda her şey berraklaştı. İşte Asya, işte Avrupa... Bu üniversitenin tasarım konsepti 'Doğu'dan Kaynaklanan Işık' üzerine olmalıydı.[...] Üniversitenin tasarımı, 'bilginin doğudan batıya aktarılması' hissiyatını taşımalıydı." (Khadem, 2011: 51) Tasarım sürecine ilişkin şu sözlerle devam eder Mozhan Khadem: "Osmanlı mimarisini inceledik. Boğazdaki yalıları, Topkapı Sarayı'nı... Vardığımız nokta, yapacağımız kampüs tasarımının eşsiz bir şekilde İstanbul Boğazı'na, İstanbul'a ait olması ve yakışması yönündeydi. [...] Böyle iddialı ve zorlu bir projeye başlamadan önce Türkiye'yi araştırdık, inceledik, edebiyatını, şiirlerini, Atatürk'ten öncesini, Atatürk'ten sonrası-

Sabancı Üniversitesi.

nı, Türk müziğini... Yaptığımız gezilerde birçok fotoğraf çektik ve Türk formunu anlamaya, hissetmeye çalıştık." (Khadem, 2011: 51-52)

Koç Kampüsünün yerleşim planının düzenlenmesinde Oxford, Cambridge, Yale, Harvard gibi önemli İngiliz ve Amerikan üniversitelerinin kampüs düzenlemelerinin izleri görülüyor. Kampüsün tasarımına ilk olarak açık alanların planlanması ile başlanmış, bu alanları çevreleyen yapılar ikinci planda tasarlanmış. Öğrencileri bir araya getirecek merkezler olan bu avluların dışında kampüsün sembolleri haline gelen bir kaç anıtsal yapı var kampüs içinde. Bunlar doğu-batı aksı üzerine yerleştirilmiş olan ve "gün doğuşuna baktığı için 'Işığın ve Bilginin Kaynağı'nı" simgeleyen Bilim Kapısı, diğeri tepesinde bir çayevi olan ve Amerikan üniversitelerinin de simge yapılarından kuleleri anımsatan ve "simgesel bir meşale" olarak tasarlanmış olan bir kule ve Helen, Roma ve Osmanlı eserlerinin sergilenmesi için tasarlanan ve böylece Anadolu sanat tarihini kampüse taşıyan Anılar Yolu (Antik Eserler Koridoru) (Şahinbaş, 2014).

Özyeğin Üniversitesi, avludan bakış (Solda İşletme Fakültesi, sağda Öğrenci Merkezi).

Özyeğin Üniversitesi,
alt kottan Öğrenci
Merkezinin bakış.

Yapılar ilk bakışta uzun saçakları, çıkmaları ve pencere oranları ile Sedat Hakkı Eldem'in 1940'lı yıllarda geleneksel Türk sivil mimarisi üzerinden yaptığı yorumları anımsatmaktadır. Özellikle genelde avluları çevreleyen zemin katlarda ve Sevgi Gönül Auditorium'da olduğu gibi bazı yapılarda birinci katta da görülen düz atkılı kolonadlar Sedat Hakkı Eldem'in İstanbul Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi yapısı tasarımı ile benzerlik göstermektedir. Zaten Koç Üniversitesi kampüsünün mimarisinin temel referansı, üniversite tarafından hazırlatılan 'Bilim Kapısı' isimli yayında da "Koç ailesinin 'kadim mimarı' da olan Sedat Hakkı Eldem" olarak verilmiştir (Şahinbaş, 2014).

Sabancı Üniversitesi 1994 yılında "Birlikte Yaratmak ve Geliştirmek" (URL-4) misyonu ile kurulmuş, Tuzla'daki ana kampüsün tamamlanması akabinde 1999 güz döneminin başında farklı ve özgün bir üniversite modeli olma iddiası ile öğretime başlamıştır. Üniversitenin tasarımı eğitim yapıları konusunda tecrübeli Cannon Group isimli bir Amerikan mimarlık ofisine aittir. 2001 Ocak ayında *Arredamento Mimarlık* dergisinde yayımlanmış, tasarımcılar tarafından hazırlanan açıklama metni baştan sona üniversitenin kimlik oluşturma beklentilerini ve buna cevaben tasarımcıların tavrını gözler önüne sermektedir: "Kampüs, ruhunu ve karakterini Mimar Sinan'dan alır. Onun, gölgeli arkatlar, avlular ve mimari biçimlerinin geometrik simetrisi gibi tasarım dağarcığına ait temel öğeler, dünyadaki birçok teknolojik olarak gelişmiş üniversiteyle yarışacak olan kampüs yapılarında belirleyici bir rol oynadı. Mimari bağlamı belirleyen ilkeler –karşıtlıklar, tarih ve gelecek arasında denge ve bir köprü oluşturma gereği– bütün kampüsün planlaması

ve tasarımı temeldir. [...] Planın akademik çekirdeği iki öncüden hareketle düşünülmüştür: Topkapı Sarayı'nın avlu oranları ve Virginia Üniversitesi'ni çevreleyen arazide bulunan 'akademik köy'. [...] Dışa ait temel malzeme pişmiş toprak şeritlerle birlikte kullanılan kireçtaşıdır. Arkatlar, kubbeli biçimlerin soyutlanması olarak geliştirilen çelik eğrilerle çerçevelenmiştir. Kütüphane ve Üniversite Merkezi ana mekânları paslanmaz çelik kaplı iskelet kubbelerle örtülmüştür. Merkezi yeşil alan boyunca yer alan arkadların kesişim yerleri çatı ışıklıklarıyla vurgulanır. Topkapı'daki fırın bacalarını çağrıştıran ışıklık biçimleri kampüsün simgeleri olarak düşünüldü. [...] İç ilişkiler renk ve malzemeler, Sinan dönemi Osmanlı sanatından esinlenilmiştir. Çeşitli tarihi seramikler, halılar ve zanaat örnekleri renklere kaynak olarak kullanıldı. Ama kamusal mekânlarda yer kaplaması için yararlanılan yerel taş aynı zamanda bütün kampüste bir vurgu ögesine dönüştürülmüştür. Dışarıda olduğu gibi iç mekânlarda da amaçlanan kökeni Türk tarihinde olan çağdaş mekânlar yaratmaktır." (Canon, 2001: 76-78)

Sabancı Üniversitesi kampüsünde de yapıların biçimlenişini Türk tarihinden ilham almaktadır. Bu ilham Koç Üniversitesi'nden farklı olarak erken Cumhuriyet dönemi mimarisinden değil geleneksel Osmanlı mimarisinden gelmekte ve referanslarda daha güçlü bir soyutlamanın tercih edildiği görülmektedir. Arkatlardaki kemer soyutlamaları bir dokuya indirgenmiş, cephe tasarımları ise kullanılan malzeme ve örgü düzenleri dışında oransal referanslar barındırmamaktadır. Yapıların çoğunda kullanılmış olan bu geleneksel duvar örgüleri Topkapı referansı taşıyan bacalar ve kampüsün en dikkat çeken yapılarından biri olan kulede yerini cam ve kompozit malzemelere bırakmıştır. Yeni ve eskinin bu şekilde bir arada kullanılışı mimarların "tarih ve gelecek arasında denge kurma ve bir köprü oluşturma" isteklerinden doğmuş olmalıdır (Canon, 2001: 76).

Özyeğin Üniversitesi 2007 yılında eğitime başlamış, 2011 yılında Çekmeköy Kampüsüne taşınmıştır. "Girişimcilik Kültürü"nün (URL-5) hem toplumda hem kurumlarda yaygınlaşmasını hedef alan üniversitenin kampüs tasarımı çok uluslu RMJM mimarlık şirketine aittir. Şirketin projeye dair açıklama metninde mimarlar, tasarımın özünü, aynı zamanda üniversitenin kendisinin de misyonunda yer alan, "verimlilik, esneklik, sürdürülebilirlik, ulaşılabilirlik ve yönetilebilirlik" gibi kavramlara dayandıklarını ifade etmektedirler. Bunun yanı sıra bir yandan modern endüstriyel malzemeler ile arazide bulunan doğal

malzemeleri –kayaları, ahşapları vb– bir arada kullanarak sürdürülebilir bir tasarım yaptıklarına vurgu yapmaktadırlar. Tasarım, “zamansızdır ve yerinden ötürüdür” (*It is timeless. It is of its place*) (URL-6). Özyeğin Üniversite kampüsünün betimlenmesinde sürdürülebilirlik ilkesinin ön plana çıkarıldığı, özellikle Türkiye’de bir üniversite kampüsü için bir ilk olan, inşaat sırasında ve sonrasında doğal yaşamın korunması, altyapı sistemlerinin su tesisatından, yağmur suyunun tekrar kullanımına, elektrik ve mekanik sistemlere kadar sürdürülebilirliğin ön planda tutularak tasarlanması, yeşil çatı kullanımı ve inşaat sırasında ortaya çıkan atıkların geri dönüşümü gibi irili ufaklı pek çok kritere sahip olması nedeniyle kampüsün LEED Gold Sertifikasına sahip olduğunun her fırsatta altı çizilmektedir¹ (URL-7).

Kampüsün yerleşim planı bir akademik avlu (*quad*) ve çevresinde eğitim mekânları, daha alt kotta spor ve rekreasyon alanları ve aralarında Öğrenci Merkezi ve forum alanı şeklinde kurgulanmış. Yapı tasarımında sözü geçen diğer örneklerle göre tarihsel referanslara yer veremeyen çağdaş bir mimarlık anlayışı benimsenmiş, taş ve ahşabın beraber kullanımı ve kanallı camlarla elde edilen şeffaf cepheler kampüsün ortak dilini oluşturmuştur. İç mekânlarda da, özellikle Öğrenci Merkezi’nde bu malzemeler ön plana çıkmaktadırlar. Bu yapının kampüs vadisine verdiği hareketli cephesi için ise İstanbul konut mimarisinin yamaçlarda görülen kalabalık, iç içe geçmiş yapısından ilham alınmış.

Özyeğin Üniversite kampüsünün doğal hayatla ilişkisinde diğer okullara da örnek teşkil edebilecek bir diğer yeniliği ise üniversitenin Doğal Yaşamı Koruma Kulübü üyesi olan öğrencilerinin ve bazı çalışanların çabaları ile inşa edilmiş ve başta kulübün, ardından üniversitenin katkıları ile hayatta kalan köpek barınağı. İlk olarak şantiye evresi boyunca bu arazide yaşayan köpeklerin daha sonra yaşamlarını kampüs içinde devam ettirilebilmesi ihtiyacı sebebiyle bir barınak inşası ile başlayan bu süreç hem köpeklerin hem de kulüp üyelerinin bu birlikte yaşam için eğitilmeleri, bu konuda seminer ve workshoplar ile halen devam etmekte, köpeklerin bakımı kadar sahiplendirilmesi için de çalışılmakta (URL-8).

Değerlendirme

Bahsi geçen üç üniversite, akademik açıdan Türkiye’deki sayılı devlet üniversitelerinin beraberinde, dünya üniversiteleri ile –başta ABD’deki ve İngiltere’deki vakıf ve devlet üniversiteleri ile– yarışmaktadırlar. Bu nedenle kampüslerin her biri-

nin de günümüz üniversite hayatının işlevlerine son derece uyumlu oldukları ve bu amaca yönelik tasarlandıkları rahatlıkla söylenebilir. Bu nedendir ki, bu konuda uluslararası üne ve tecrübeye sahip Amerikalı mimari ekiplerle çalışılmıştır üçünde de. Bunun neticesinde üç üniversitede de ortak bir durum saptanır: Batılı kampüs planlama ilkelere –gene Batılı bakış açısından– yere özgü olan ile harmanlandığı kampüsler. Bu ise, her üç kampüs tasarımında da tarihsellik ile farklı biçimlerde diyaloga geçilmesine neden olmuş gibidir. Ancak tarihsellik bağlamında değerlendirildiğinde, bunların mimari söylemlerinin ve beraberinde tasarım ilkelerinin, hem ulusal hem uluslararası benzerleri ile aynı temsil yansımalarına düştükleri de rahatlıkla söylenebilir. Koç Üniversitesi’nin kampüs yapılarında, kendisi de geçmiş ile bir hesaplaşmanın kurgusal bir yansıması olan modern Türkiye’nin erken dönem mimarlığına referans verilirken, Sabancı Üniversitesi daha köklü bir geçmişte, Osmanlı mimarlığında hatta imparatorluk sarayında bulur referanslarını –bir yandan medrese vb dini eğitim yapıları yerine, sarayın tercih edilmesi oldukça manidardır. Özyeğin Üniversitesi ise 20. yüzyılın başındaki modern mimarlığın öncüleri gibi tarihsel kökenleri olmayan,

Özyeğin Üniversitesi
Öğrenci Merkezi, forum.

Özyeğin Üniversitesi,
vadiye ve yurtlara bakış.

evrimsel ve evrensel, yersiz-yurtsuz, hatta mimarlarının kendi deyimleriyle “zamansız” bir kampüs tasarımını tercih edecektir.

Temsil ve kimlik üzerine tüm tartışmalara, hem ‘kültürel çalışmalar’ hem mimarlık alanlarındaki eleştirilere rağmen, ideolojik bir mesaj kaygısı ile, mimarlığın nesnesi üzerinden kimlik kurma iddiası günümüzde, geçmişte de olduğu gibi devam etmektedir. Üniversitelerin ülkelerin genç nesillerinin yeniden biçimlendirildiği yerler olarak görüldüğü de düşünülürse bunlar bu tarz görsel mesajların yerleştirilebileceği en uygun mekânlardır. Öyle ki, üniversitenin “memleket kültürünü temsil etmek bakımından gayet mühim vazifeleri” olduğunu vurgulayan Sedat Hakkı’nın yukarıda da geçen mimari raporundan neredeyse yarım asır sonra bile, hâlâ tasarlanmış olduğu üniversite yapısı üzerine Khadem şunları telaffuz edebilmektedir: “Kampüs tasarlarken eğer öğrencilere aidiyet hissinin verebilirseniz, kim olduklarını bilirlerse ve anlarsa onların çok daha iyi vatandaş olmalarını sağlarsınız” (Khadem, 2011: 53). Ancak mimarlığın bu konuda tek başına ne kadar muktedir olabileceği problemin kendisidir. Dahası soru şudur: “Ait” olduğu devlete, ülkesine, üstünde yaşadığı topraklara, dünyaya “sadık” iyi “vatandaş”lar yetiştirmek için midir bu eğitim yapıları? **m**

Bora Özkuş, Y. Mimar., İTÜ Mimari Tasarım Doktora Öğrencisi

Ceren Göğüş, Dr., İstanbul Kültür Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi

Notlar

* Heinrich Hübsch’ün (1795-1863) tarihselci dönem içinde 1828 yılında yazdığı 19. yüzyıl üslup tartışmalarını konu alan “In welchem Style sollen wir bauen?” adlı makalesine gönderme.

1. Bu noktada, Koç Üniversitesi’nin yapıldığı alandaki ormanlar ile ilişkisinin inşaat süreci ve sonrasında yarattığı tartışmaları hatırlamak gerekir. Gelen eleştiriler üzerine hem Khadem, hem de üniversite yönetimi kendilerini inşaatın ağaçların en az olduğu bölgede yapıldığı ve çevresindeki yeşil alanın bundan sonra üniversite tarafından korunacağını söyleyerek savunmak zorunda kalmıştır (Şahinbaş, 2014). Bu örnekler, günümüzde üniversite kampüslerinde ve genel olarak inşaat sektöründe doğa ile ilişkinin tasarımcının duruşunu açıkça göstermesi ve kararlarını açıklaması gereken, ne kadar önemli bir tasarım ögesi haline geldiğini göstermektedir.

Kaynakça

- Althusser, L. (2000), *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Ayrıtları*, çev. Y. Alp - M. Özışık, İstanbul: İletişim Yayınları
- Artun, A. (2007), “Floransa Prenslerinden Dubai Şeyhlerine Mimarlık, Koleksiyon, Sanat, Saltanat”, *Sanat Dünyamız*, 105: 188-199.
- Bozdoğan, S. (2002), *Modernizm ve Ulusun İnşası: Erken Cumhuriyet Türkiye’sinde Mimari Kültür*, İstanbul: Metis Yayınları
- Canon Architecture (2000), “Sabancı Üniversitesi: Yeni İthal Bir Kampüs”, *Arredamento Mimarlık*, 100+21: 76-81
- Dillon, W. S. (1963), “Universities and Nation - Building in Africa”. *The Journal of Modern African Studies*, 1(1): 75-89. Retrieved November 5, 2015, from JSTOR
- Khadem, Mozhan (2011), “Söyleşi: Mozhan Khadem”, *Kule*, 31: 50-53. Erişim Adresi: <http://pr.ku.edu.tr/tr/kule-dergisi/arsiv/sayi-31>
- Köksal, A. (2002), “Türkiye Mimarlığında Modernleşme ve Ulusalcılık”, *Arredamento Mimarlık*, 100+49: 89-91
- Pelli, C. (2012), “Thoughts on American Campuses”, Retrieved December 15, 2015, from <http://pcparch.com/firm/bibliography/essays/thoughts-on-american-campuses>
- Sargın, G. A. (2005), “Tarihselciliğin Kısa Tarihi: Evrensellik, Tikellik ve Eyişim”, *Arredamento Mimarlık*, 100+77: 64-68
- Sullivan, C. C. (2014, May 2), “Why forward-thinking Yale is opting for backward-looking architecture”. *ZDNet*. Retrieved November 5, 2015, from <http://www.zdnet.com/article/why-forward-thinking-yale-is-opting-for-backward-looking-architecture/>
- Şahinbaş, T. (ed.) (2014), *Geleceğe Açılan Bilim Kapısı: Koç Üniversitesi Kuruluş Tarihi (Dijital Baskı)*, Erişim adresi: <https://ku.edu.tr/sites/default/files/BILIMKAPISI-DIJITALBASKI-24.06.2014.pdf> (Orijinal yayın baskı tarihi: 2002)
- Tanju, B., U. Tanyeli (2009), *Sedad Hakkı Eldem II: Retrospektif*, İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi
- Tanyeli, U. (2007), *Binalar Konuşunca Mimarlık Susar*, İstanbul: İstanbul Serbest Mimarlar Derneği
- Uluoğlu, B. (2005), “Bir İçeriksizleşme ya da Üç Özgürleş(tir)me Hikayesi”, *Arredamento Mimarlık*, 100+77: 69-73
- URL-1: <http://newresidentialcolleges.yale.edu>, Erişim tarihi: 5.11.2015
- URL-2: <http://www.yok.gov.tr/web/guest/universitelerimiz>, Erişim tarihi: 5.11.2015
- URL-3: <https://www.ku.edu.tr/tr/about-ku>, Erişim tarihi: 5.11.2015
- URL-4: <https://www.sabanciuniv.edu.tr/hakkimizda>, Erişim tarihi: 5.11.2015
- URL-5: <http://www.ozyegin.edu.tr/ADAYLAR/Kesfet/Girisimci-Universite>, Erişim tarihi: 5.11.2015
- URL-6: <http://www.rmjm.com/portfolio/ozyegin-universitesi/>, Erişim tarihi: 5.11.2015
- URL-7: <http://www.ozyegin.edu.tr/ADAYLAR/Kesfet/Cekmekoy-Kampusu>, Erişim tarihi: 5.11.2015
- URL-8: <http://harmancilar.wix.com/kampuskopekleri>, Erişim tarihi: 5.11.2015

In What Style Should We Build... A Campus

Since 1980's the private universities take an important part in the educational system of Turkey. As their number grew some ambitious examples with big plans for the future of education in Turkey started to appear. Although most of these private universities inhabit apartment like buildings inside of the city, some of them also contributed to the architectural landscape in Turkey with their campus complexes. In this article we focus on three such examples, chosen because of their designs' links to historicism either visually or theoretically. The campuses of Koç and Sabancı University are discussed because of their historicist architectural style, one looking back to the first years of the Republic of Turkey, the other to the Ottoman era as general for inspiration. In the campus design of the Özyeğin University on the other hand modern architectural language is used but the big part the relationship with nature plays at its concept shows a theoretical historicism. The relationship between historicism and construction of a national identity is widely known. This article is a study to see if that relationship had any affect on the design of these campuses and to what extent.

Kafede Vakit Öldürmek ya da Üniversite Öğrencilerinin Kampüsteki Sosyal Yaşamı Üzerine

Berna Yaylalı Yıldız - Ela Çil

Üniversiteler, kamusal alanın oluşumunda farklı rollere sahiptir. Bir yandan, geleneksel anlamda, bilginin üretildiği, tartışıldığı ve toplumla paylaşıldığı bir yer iken, diğer yandan üniversite topluluğunun hem kendi içinde birbirleriyle hem de üniversite dışındakilerle etkileşime geçmesini sağlayan kamusal mekânlardır. Öğrencilerin ve akademisyenlerin planlı ve kendiliğinden gelişen farklı tür sosyal platformlarda bir araya gelmesi, fikirlerin ve benzer ilgilerin paylaşılması/üretilmesi bağlamında önemlidir. Üniversiteler aynı zamanda fiziksel donatıları ve sosyal çevreleri ile kentte karşılaştığımız kamusal mekânlardan farklılıklar gösterir.

Yanni'ye (2006) göre kampüsteki sosyal hayat, akademisyenler, personel ve öğrenciler arasındaki bağı kuvvetlendirir. Bunun oluşmadığı durumlarda derslikler, yurtlar ve ofisler arasında geçen akademik hayat, ruhsuz ve anlamsız süreçlere dönüşür. Ayrıca nüfusun çoğunlukla genç ve eğitimli oluşu (Gumprecht, 1993) ve öğrenci aktiviteleriyle beslenen gündelik hayatın varlığı (Adyha, 2008), eğlenceyi ve üretkenliği aynı zeminde birleştiren öğrenci odaklı aktif bir sosyal hayatın kampüste üretilmesini olanaklı kılar.

Kampüste sosyal hayatın canlılığı öğrenen/üreten bir topluluğun yeniden üretimi açısın-

dan önemlidir (Chapman, 2006). Bununla birlikte, kampüsteki sosyal hayatın avantajlarını sadece akademik başarı ve gelişmeler üzerinden değerlendirmek eksik olur. Farklı çevrelerden gelen bireylerin düzenli olarak ortak amaçlar etrafında buluşması ve çalışması belki de kentteki biraradalıklardan daha farklı, sohbetlerle, tartışmalarla bezenmiş bir sosyal hayat pratiği üretebilir. Amin de (2002) bu yüzden üniversite kampüslerini, farklı kültürel çevrelerden gelen insanları amaçlı ve organize aktivitelerde bir araya getiren ve diyalogun zorunlu olduğu ideal mikro-kamusalılıkların mekânı olarak tanımlar.

Kent merkezinin dışında kurulmuş olan üniversite kampüsleri,¹ kentin gürültüsü ve trafiğinden uzakta sakin ortamlar sunar. Rahatsız edilmeden bilgi ve araştırmaya yoğunlaşma imkânı sunmak ve kendi kendine yetmek prensibiyle kent çeperinde ya da dışında kurulmuş olan kampüslerde sosyal hayatın varlığı ya da yokluğu daha fazla önem kazanır.

Bu bağlamda bu yazı, üniversite kampüslerinin sadece bir eğitim mekânı değil, aynı zamanda öğrencilerin birbirleriyle, akademisyenlerle ve kentliyle sosyal ve kültürel paylaşımlarda buluşturan bir yer olduğu ya da normatif bir ifadeyle, olması gerektiği argümanından hareketle,

Ziraat Cafe, açık alan
(Fotoğraf: B. Y. Yıldız).

Çarşı, standlar
(Fotoğraf: B. Y. Yıldız).

kampüsteki sosyal pratikleri irdelemektedir. Çalışmamız Ege Üniversitesi'nde yürüttüğümüz alan çalışması üzerinden kampüslerin yaşantısı ile ilgili literatüre katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Bir diğer yandan, kamusal alan literatürünün öğrettiği temel kavramların üniversite kampüsleri bağlamında geçerliliğini inceleyerek bir araya gelişlerin bireylerde birikim oluşturma ve birlikte üretim üzerinden anlık oluşsal potansiyellerini tartışacaktır.

1. Kampüsün Bir Sosyal Mekân Olarak Ele Alınması:

Literatürde, üniversite ortamlarının hem öğrenciler hem de akademisyenler için çalışma mekânı olmanın dışında da bir yaşam mekânı olduğuna yönelik tartışmalar açan çalışmaların (Whisnant, 1979; Chapman, 2006; Kumar, 1997; Yanni, 2006; Erçevik, 2008) bir kısmı öğrencinin ders dışı iletişiminin onların akademik başarısını nasıl etkilediğini tartışırken (Salovey, 2005; Kuh, 1995; Terenzini ve Pascarella, 1991), başka bir kısmı öğrencinin kampüste zengin bir sosyal bir dünyayı keşfetmesinin olanaklarını sorgulamaktadır (Kumar, 1997; Chapman, 2006; Chapman, 1999; Cheng, 2004). Burada etkileşimden kasıt, öğrencinin kampüste sadece yakın arkadaşları ile kurduğu sosyal bağlar değil, diğer öğrencilerle, akademisyenlerle ve kampüsü kullanan kentli ile geliştirdiği farklı türden birlikteliklerdir. Kampüsteki rastgele karşılaşmalar ve selamlaşmalardan, ders dışı enformel ya da planlı aktivitelere katılımlara kadar bir dizi paylaşım bu etkileşimin türevlerini oluşturur. Her ne kadar kampüsteki kolektif pratiklerin ana eksen eğitim ve öğretim olsa da, kampüste düzenlenen eğitim dışı etkinlikler ve bu etkinliklerin çoğunu düzenleyen öğrenci topluluk üyelerinin bir araya gelmeleri, onların kullandığı topluluk odaları, bunların dışında, kampüs günde-

lik hayatının mekânları olarak kafeterya, kantin, kafe ve yeşil alanlar öğrenci odaklı bir sosyal hayatı üretme potansiyeline sahiptir. Bu açıdan Kumar'a (1997) göre, öğrencinin böyle bir sosyal hayata girişi onun daha önceden bilmediği yeni bir dünyayı keşfetmesine olanak sağlar. Öğrencilerin farklı toplumsal çevrelerden gelen yaşlılarıyla sadece dersliklerde değil farklı sosyal mekânlarda karşılaşma olasılıkları, sekiz-beş mesaisinde çalışan bireylere göre görece daha esnek zamanlara sahip olması ve kampüste farklı türden aktiviteye ücretsiz ya da düşük fiyatlarla erişebilmesi onlara kenttekinden farklı bir sosyal hayat deneyimi sunar. Ayrıca Chapman'ın (2006) belirttiği gibi kampüste üniversiteli bireyler müşterek ilgi ve amaçlar etrafında kolayca "amaçlı topluluk" (*intentional community*) üretebilirler. Aynı derslere, topluluklara katılmak, aynı ortak mekânlarda oturmak bile bu topluluğun bir parçası olması için olanak sağlar (Halsband, 2005).

2. Ege Üniversitesi'nin Mekânsal Kurgusu

ODTÜ ile birlikte daha sonra model alınacak olan ve sık üretilen bir kampüs modelinin ilk örneklerinden olması nedeniyle Ege Üniversitesi kampüs tasarımı kararları önemlidir. 1959'daki kampüs tasarımı projesi yarışmasını Perran Doğancı ve ekibi kazanmış ve üniversite yerleşkesi kentin dışında, bütün fakültelerin bir arada olduğu kendi kendine yeten bir şehir gibi kurgulanmıştır. İki ayrı zon olarak kurgulanan kampüsün batı kısmında hastane ve Tıp Fakültesi birimleri kampüsün doğu kısmındaki diğer fakültelerden ayrılmıştır. Kampüsün ana girişi, fakültelerin olduğu doğu kısmına bağlanmaktadır ve her fakülte kendi içinde avlular çevresinde kümelenmektedir. Fakülte binalarının insan ölçeğindeki avlu ya da plazalar etrafında toplanması ve kütüphane ve kafeteryaya yakın konumlandırılması projenin ana kararlarından bazılarıdır (Arkitekt, 1959).

Ege Üniversitesi'nin bugünkü mekânsal konfigürasyona baktığımızda, kentin çeperinde ve Bornova merkeze on dakikalık yürüme mesafesinde 345 hektar üzerine yayılmış 14 fakülte, 9 enstitü, konservatuar ve hastaneyi tek kampüste bir araya getiren küçük bir şehir buluruz. Üniversiteye giriş beş farklı kapıdan sağlanmaktadır. Her ne kadar 2012'de yeni metro durağının kampüs içinde açılmasıyla kentle daha entegre olsa da, 2014'te üniversitede çıkan bazı öğrenci olaylarından² sonra ana girişler yoğun kontrollü hale getirilmiştir.

Eğitim birimlerinin yanında, olimpiik yüzme havuzu, kültürel aktivitelerin düzenlendiği MÖTBE Kültür Merkezi ve öğrenci topluluklarının yoğun olarak kullandığı Kültür Sanat Merkezi, törenlerde kullanılan amfi ve çarşı bulunmaktadır. Öğrenci toplulukları için ayrı bir bina bulunmamakta ve öğrenciler kulüp toplantıları için ya spor salonunun içindeki boş odaları kullanmakta ya da ders programlarına göre kafelerde ve fakülte binalarında toplanmaktadır. Kantinlerin kapanmasıyla açılan kafelerin bir kısmı yurtlara yakın çarşı bölgesinde konumlanırken, diğerleri çoğunlukla kampüste serpişmiş halde-dir.

Kampüs hayatında önemli rolü olan “Küçük Kantine” ve “Edebiyat Kantini” kampüsün kapatılan kantinlerindendir (*Akademisyen 2*). Belki de ülke genelindeki sosyal mekân oluşumlarındaki değişiklik, üniversite kampüsü özelinde gündelik pratikliklerdeki değişikliklerde kendini göstermektedir. 1980’lerde kitap ve dergilerle dolu bir ortam olarak anlatılan Küçük Kantine kalabalık grupların sohbetleri ve okumalarıyla canlanırken, kafeler eğlence odaklı bir sosyalleşmenin mekânları haline gelmişlerdir.

3. Alan Çalışmasının Kısa Bir Sunumu

Ege Üniversitesi kampüsünün kısa bir betimlemesinin ardından günümüz kampüs yaşantısında aslında yanıtını aradığımız soruları şöyle ifade edebiliriz: Eğer kampüs sadece ders ve araştırma hayatından oluşmuyor ise, öğrenciler nerede sosyalleşmektedir? Akademisyenlerle bir araya geldikleri mekânlar var mıdır? Bu mekânların nitelikleri nasıldır? Yeşil alanlar sosyal aktivitelerin şekillenmesinde nasıl bir role sahiptir? Nihayetle, sosyal mekânın üretilmesi mümkün olabilmekte midir? Alan çalışması, bu sorular bağlamında 32 öğrenci ve 13 akademisyenle yapılmış açık uçlu söyleşiler ve belirlenmiş ortak mekânların farklı zamanlarda gözlemine dayanmaktadır. Bu yazıda, daha çok öğrencilerin günlük rutinleri bağlamında bulgularımızın bir kısmına odaklanılmaktadır.

4. Sosyal Hayata Dair Bulgular

Alan çalışmasının verilerine baktığımızda, üç temel noktadan bahsedebiliriz: Öğrencilerin rutinlerinin nasıl şekillendiği, akademisyen ve öğrencilerin ders dışı paylaşımları ve kafelerde “takılma”nın kampüste nasıl bir sosyal hayat ürettiği.

Söyleşilerde öğrencilerin rutinlerini anlamak için ders öncesi ve sonrasında vakitlerini nere-

lerde geçirdikleri, neler yaptıkları, nerelerde yemek yedikleri, akşam ya da hafta sonları kampüs kullanımları, kolektif aktivitelere katılımları hakkında sorular sorduk. Bu bağlamda, öğrencilerin vakitlerini en çok geçirdikleri yerlerin, fakülte binalarından uzakta ve çoğunlukla kapalı mekânlar olarak belirtilmesi dikkat çekiciydi. Bu mekânlar, kafeler, öğrenci topluluk odaları ve az sayıda öğrenci için kütüphaneydi. Bununla birlikte, yeşil alanların öğrencilerin gerek gündelik pratiklerde gerek büyük ölçekli organize aktivitelerdeki kullanımı yok denecek kadar azdı. Yeşil alanlarda oturma birimlerinin olmaması, çimlerin gün ortasında sulanması ve sınırlarının çalı ve ağaç gibi peyzaj öğeleriyle kapatılmasıyla etrafındaki diğer açık alanlarla ilişkisinin kesilmesi sebep olarak belirtildi.

Öğrencilerin kampüsteki gündelik pratiklerini ve zaman geçirmeyi tercih ettikleri mekânı, yaşadıkları yerin kampüse uzaklığı ve ders programları belirlemekteydi. Derslerinden belli bir saat önce kampüse gelen öğrencilerin bir kısmı, arkadaşlarıyla kendiliğinden fakülte binalarında karşılaşıyor, bazıları tek başına çalışıyor ya da kahvaltıyor, ama dersten çıktıktan sonra neredeyse hiçbiri fakültelerin içindeki ya da yakınındaki açık mekânlarda kalmayı tercih etmiyordu.

Öğleden sonraları ise kampüsün ortak mekânlarında daha canlı bir sosyal hayat gözlemek mümkün oldu. Öğrencilerin bazıları topluluk odalarında etkinlikler için çalışır, bazıları çarşı yolunda ve havuzun önünde stantlarını açarken, çoğu kafelerde çay içip sohbet etmekteydi. Hastanenin olduğu alanda ise, kampüse gelen hasta yoğunluğundan öğrenciler vakit geçirmek için daha izole ve öğrenci yoğunluklu kafeleri tercih ediyorlardı.

Akşam ise, kütüphane, kafeterya, çoğu kafe ve yüzme havuzu gibi merkezde konumlanan ve gün içinde öğrenciler tarafından kullanılan mekânlar saat 19.00’den sonra kapanıyordu.

E-Cafe, playstation
(Fotoğraf: B. Y. Yıldız).

Lal Cafe
(<http://www.yelp.com.tr>).

Öğrenciler, bu saatten sonra arkadaşlarıyla buluşmak, topluluk etkinliklerini düzenlemek, oyun oynamak gibi ders dışı birçok kolektif aktivite için yakın bir semt olan Küçükpark'ı tercih ediyordu.

Gündelik hayatın gözlemi bize sosyal hayatın nerelerde ve hangi aktivitelerle şekillendiği ile ilgili bazı ipuçları verdi. İlki kafeler, kütüphane ve konferans holleri gibi bazı eğitim dışı mekânların öğrencileri kolektif aktiviteler etrafında bir araya getirme potansiyelleriydi. Öğrenciler buralarda ders programlarına göre ya arkadaşlarıyla toplanıyor, ya da o sırada düzenlenen sosyokültürel aktivitelere katılıyorlardı. Bu planlı aktivitelerin çoğunun öğrenci toplulukları tarafından düzenlenmesi ve toplulukların öğrenci kamusalılıklarındaki rolleri bir başka yazının tartışması olabilecek kadar derinliktir.

Bir diğer konu ise, öğrencilerin akademisyenlerle ders dışı aktivitelerde çok da fazla bir araya gelmemesiydi. Söyleşilerde belirtilene göre, hocalarla karşılaşmalar ya ders arasında ayaküstü şekilde ve anlık olarak gerçekleşiyor ya da önceden kararlaştırılmış bir aktivite etrafında şekilleniyordu. Yoğun ders verme ve araştırma görevleri sebebiyle ofisleri ve derslikleri arasında koşuşturan akademisyenler, boşta kalan zamanlarında daha çok tek başlarına vakit geçirmek istediklerinden bahsediyorlardı (*Akademisyen 1*). Akademisyen ve öğrencilerin sınıflar haricinde sosyalleşememesinin bir diğer sebebi, akademisyenler tarafından öğrencilerin vaktini geçirdiği fakülte dışı mekânların sadece öğrencilere aitmiş gibi tariflenmesiydi. Bu anlamda kampüste öğrencilerin ve hocaların boş vakitlerini geçirdikleri mekânlar ayrılmış gibi gözüküyordu.

5. Kafelerdeki Sosyal Hayat

Söyleşilere ve gözlemlere göre, kafeler öğrencilere sosyalleşme imkânını en çok sağlayan yerlerdir. Oldenburg'un (1989) ev ile iş arasında üçüncü mekân olarak adlandırdığı yerlerden biri olan kafeler, üniversite kampüsü özelinde ders-ev arasında öğrencilerin sosyalleşebildiği yerler olarak tanımlanabilir. Öğrenciler tarafından arkadaşlar ile kafelerde karşılaşmak ya da düzenli buluşmak, ders çalışmak, takılmak, masa oyunları oynamak ve yeni birileriyle tanışmak sosyalleşme eylemleri olarak tarifleniyor.

Öğrencilerin çoğu düzenli olarak belirli kafelere takılıyorlar. Bazıları fakültelerine yakın veya kampüste merkezi yerlerde olanları seçerken, bazıları yiyecek çeşitliliğinden ötürü, bazıları ise canlı ve eğlenceli ortamı nedeniyle belirli kafeleri tercih ediyor. "Ziraat Kafe", "E-Cafe", "Number One" ve "Lal Kafe" söyleşilerde en çok ismi geçen yerler. Kampüste ana girişe yakın ve dört fakültenin kesişiminde yer alan Ziraat Kafe'yi kütüphane ve bankalar bölgesine yakın oluşu en çok kullanılan aksların üzerinde uğrak noktası haline getiriyor. Mekân düzenlemesi ise, diğer üç kafeden farklı olarak "salaş ve kantinvari" olarak ifade edilmiştir (*Öğrenci 21*). Öğrenciler kafenin ağaçlar arasındaki açık alanında ahşap bankalarda oturabiliyorlar. Ayrıca uygun fiyatlı yiyecekleri ve sabah satılan poğaçalarıyla popüler bir mekân. Ziraat Fakültesinden bir öğrenci buradaki kalabalık ortamın arkadaşlarla rastgele karşılaşmalar ve diğerleriyle tanışmak için imkân verdiğini anlatıyor:

Ben birçok arkadaş edindim orda (Ziraat Kafe), oturdum yalnız mesela oturabilir miyim diye gelirler, genelde kütüphanede, Ziraat Kafe'de yer bulunamaz ve çoğunlukla bu böyle olur. Oturabilir miyim diye oturur, bir süre suskun olunur ve sonra hangi bölüm diye başlanır. Ama dediğim gibi Ziraat Kafede sosyalleşiyor gerçekten. (*Öğrenci 1*)

Böyle kalabalık bir karşılaşma ortamı sunan diğer bir yer E-Kafe. Yurtlara bağlanan çarşı aksının üzerinde konumlanması ve ders aralarında yoğun kullanılan bir sokak üzerinde olması özellikle öğle yemeği saatlerinde kafede rastgele karşılaşmalar için imkân sunuyor. Arkadaşlarla iki ders arasında karşılaşmak, selamlaşmak ve kısa bir sohbet imkânı öğrencilere göre E-Kafe'yi sosyal bir ortam haline getiriyor.

Number One, söyleşilerde adı geçen sosyalleşme imkânı veren kafelerden bir diğeri. Fakültelerden uzakta, ama yurtların yolu üzerinde ve

Cafe pufları
(Fotoğraf: B. Y. Yıldız).

metro durağına yakında konumlanmakta. Öğrenciler önceki iki yerden farklı olarak masaya servisi ve temizliğiyle “daha nezih ve düzenli bir yer” (*Öğrenci 21*) olarak tanımlıyor. Benzer şekilde, yurtlara yakın olan Lal Kafe de kampüste “öğrencilere şehirdeki mekânlar gibi bir ortam sunuyor”:

Burası çok güzel, dört çeşit yemeği var, altı lira; mesela çorbası, suyu muyu hepsi içinde. Mekân şekil olarak çok iyi, hani cidden bir emek harcanmış, mesela kahve veya çay, çay önceden mesela kâğıtta gelirdi, cam bardak istersen cam bardakta gelirdi, hiçbir yerde yok mesela cam bardakta veya fincanda, sonradan... Burası sayesinde bazı şeylerin değiştiğine inanıyorum inşallah. Diğer kafeler servis olsun, çalışan kişiler şeyi olsun boşunu alıyorlar götürüyorlar bilmem ne. Öğrenci değil de insan olarak bakmışlar olaya benim gözümde.” (*Öğrenci 3*)

Lal Kafe, kampüsteki bir öğrenci mekânından çok, hem mekânsal konfigürasyonu ile hem de sunduğu servisle şehirde sosyal organizasyonların yapıldığı şık kafelere benziyor: Bahçesinde pufları ve süs havuzu ile kampüsteki diğer kafelerden ayrılıyor; geç saate kadar açık oluşu ve yurtlara paket servis seçeneği, geceleri ayakta olan öğrencilere kolaylıklar sağlıyor; doğumgünü organizasyonu ve ücretli kanallardan bedava maç yayını gibi aktiviteler kalabalık ve planlı aktiviteler için kafeyi tercih sebebi yapıyor.

Bununla birlikte, başka öğrencilere göre, aynı özellikler kampüsteki sosyal hayatı sadece yemek yeme ve eğlenme durumuna indiriyor. Bu öğrencilere göre, eğitim dışı mekânlarda

tüketim-eğlence aktiviteleri haricinde öğrencilerin bir araya gelebilme olasılıkları yok gibi. Bir öğrenci durumu şöyle açıklıyor:

Herhalde tek oyun salonları olan üniversite burası galiba, kafelerin turnuva falan düzenlediği... Yazın gelmesiyle birlikte bir dolu afiş görüyorum, play-station turnuvası, langırt turnuvası. İnsanları çok şaşırtan bir şey oldu bu, ben ilk defa üniversitede tanıştığım için tuhaf gelmiyor bana ama oturup muhabbet edebildiğin, ders çalışabildiğin, kitap okuyabildiğin bir yer değil burada kafeler. (*Öğrenci 32*)

Ona göre, kafelerin çoğundaki sabit oturma elemanları sadece küçük grupların toplanması için mekân sağlıyor, öğrenciler mekânı kendi kullanımlarına göre dönüştüremiyorlar. Ayrıca kafelerdeki yüksek sesli müzik, konuşma odaklı iletişim olasılığını zorlaştırıyor. Kafelerdeki gözlemlerimiz de bu eleştirileri destekler niteliktedir. Özellikle kafelerin iç mekânlarında büyük gruplar halinde sohbet eden, tartışan ya da çalışan öğrenciler az, öğrenciler bu aktiviteler için daha çok dıştaki bankları tercih ediyor.

Diğer bir konu ise, her grubun gittiği kafelerin belirli olması ve diğerlerini kullanmaması. Bazı öğrencilere göre, bunun en önemli sebebi kafelerde, özellikle en çok tüketilen çay-kahve gibi içecekler arasındaki fiyat farklılıkları. E-Kafe’de uzun saatler kalabalık bir arkadaş grubuyla oturan ve topluluk çalışmalarını yapan bir öğrenciye göre:

En ucuz kafede çay 75 kuruş, 10 kişi oturduğumuzu ve günde 2 çay içtiğimizi düşünelim, bu bile bizim için bir sorun olabiliyor. Bu tip sebep-

Zincirleşmiş cafe masaları
(Fotoğraf: B. Y. Yıldız).

ler bile belli bir öğrenci grubunu Lal, Number One gibi kafelerden uzaklaştırıyor. (*Öğrenci 32*)

Başka bir öğrenciye göre, kafelerin mekânsal ve ekonomik olarak farklılaşması kampüs içinde birbiriyle temas etmeyen farklı grupların oluşmasına sebep oluyor:

Kafelerde bile ekonomik sınıflara ayrılmış durumda gibi, işte Yeşil Köşk'e gidiyorsunuz, daha farklı bir ortam, ama burada E-Kafe'ye gidiyorsunuz, daha başka ortam. Herkes kendine göre yerlere gidiyor... Ya da Number One Kafe'nin fiyatlarıyla Satranç Kafe'nin farklıdır; var öyle şeyler. İnsanların gittiğinde giyimleri, oturuşları, duruşları bile değişiyor. (*Öğrenci 9*)

Başka bir öğrenciye göre, öğrencilerin ilgileri ve okudukları fakülteler bile kampüs içinde farklı kafeleri seçmesine sebep oluyor. Bunu gıda mühendisliğinde okuyan ve fakültesine yakın olan Lal Kafeyi düzenli olarak kullanan öğrenci şöyle tarifliyor:

Bir örnek vereyim: Arka yol üstünde bir tane kafe var, Su Café idi ama sonradan değişti işte play-station var... O kafede takılan arkadaşlarla YMO'dan olduğu (Yüksek Meslek Okulu) için hani bilardo oynanır, işte bilmem ne oynanır falan. Daha böyle sosyoekonomik düzeyi, kültür seviyesi yüksek insan oraya yerine Lal Kafeye gider, One Cafeye gider.

Bu öğrenciye göre, fakültelerin yerleri ve öğrencilerin eğitimleri ile gelişen ilgi alanları, sosyal aktivitelerini de farklılaştırıyor. Oldenburg'un tariflediği şekilde üçüncü mekânların belli sınıflara mensup grupların "takıldığı" özelleşmiş buluşma yerleri de olabildiği düşünülecek olursak, öğrencilerin eğitim aldıkları fakülteleri de sınıfsal konumlandırmaları

ve buna bağlı olarak da bazı kafeleri tercih etmeleri kentteki tercihlere benzetilebilir.

6. Sonuç Yerine

Kafeler ve topluluk odaları öğrenciler tarafından ders dışı aktiviteler için sıkça kullanılan ve kampüste sosyal canlılığı destekleyen "üçüncü mekân"lardır. Bu mekânlar, arkadaşlarla buluşmak, sohbet etmek, çalışmak ve diğer öğrencilerle tanışmak gibi enformel sosyal pratiklerin canlanmasını sağlar. Bununla birlikte, kafelerdeki sosyal hayat, topluluk çalışmalarının aksine yeme-içme ve langırt, play-station oyunları etrafında şekillenmektedir. Başka bir deyişle, kampüsteki kafeler, kentte bugün uzun süreli oturuş, yeme-içme ve internette gezinme gibi pasif aktiviteler için tercih edilen zincir işletmeler gibi davranmakta ve onlardan farklı bir deneyim vaat etmemektedir.

Bu makalede tarihi 16. yy'a geri giden kahvehanelerin kent hayatındaki önemini ve bugünkü kafelerle ilişkisini ele alamayacak olsak da bazı noktaları vurgulamakta fayda var: Kahvehaneler çeşitli kâğıt oyunları ile eğlenen ya da sadece zamanın öldürüldüğü bir yer olmakla birlikte, tarihte sohbetlerle ve tartışmalarla desteklenen sosyalleşme pratiğini üreten yerler olma özelliğini de gösterirler (Tarbuck, 2011). Habermas'ın kamusal kuramında ise 18. yy'da kahvehaneler, diğer bazı kültürel mekânlarla birlikte burjuva toplumunda edebi tartışmaların eleştirel politik tartışmalara dönüştüğü yerler olarak aktarılmaktadır (Habermas, 1989). Bu bakımdan kafeler aynı zamanda politik tartışmaların gerçekleştiği ve fikirdaşıkların kurulmasında da etkin mekânlar olagelmışlerdir. Ama kampüste kafelerde üretilen sosyal pratiklerin iki-üç kişilik sohbetlerden öteye gitmediğini ve daha geniş çapta ve üretken bir etkileşim üretmediğini söyleyebiliriz. Şüphesiz kamusal alanın oluşmasında ve kendini yeniden üretmesinde fiziksel mekânların türünden çok, o ortamı oluşturan bireylerin bir araya gelebilme iradesi ve bir araya gelmeleri olasılığını hazırlayan ekonomik, sosyal, kültürel faktörler önemlidir. Bu anlamda, öğrenciler her ne kadar kafelerde bazı mekânsal kısıtlamalarla karşılaşılıyor ve kendi mekânlarını üretemiyor olsalar da, üniversite dönemine özgü bir sosyal hayatın tam anlamıyla üretilmemesini sadece mekânla ilişkilendirmek yetersiz olur. Kafelerde bir araya gelen öğrenciler için hoşça vakit öldürmek, ders yoğunluklarından kaynaklanan kafa yorgunluklarını dağıtmak ve kısa sohbetler yeterli gibi

gözükmektedir. Öğrenciler, kafelerdeki televizyon ve müziğin egemenlik kurduğu ortamlara direnmemekte ve dönüşmesi için çaba göstermemektedirler. Halbuki kampüsü, özellikle öğrenciler için farklı kalabalıklarla daha esnek vakitlerde bir araya gelebilme ve sosyal-kültürel aktivitelere katılma ve üretebilme potansiyelleri olan bir yer olarak tariflediğimizde, kafelerde pasif eğlenceler etrafında geçirilen vakitler kampüs hayatında kaçan bir fırsat olarak tanımlanabilir. Nihayetle, mekânın öğrencilerce sosyal üretimi bağlamında kampüs içinde karşılık bulan eylemlerin öğrenci toplulukları tarafından gerçekleştirildiğini görmekteyiz. Bir başka yazının konusu olmayı hak eden öğrenci toplulukları ve onların yaşayan mekân sunma potansiyelleri, ne var ki iyi değerlendirilememekte, uygun ve hatta

destekleyici fiziksel mekânlardan yoksun göçebe örgütlenmelerini sürdürmektedirler. ■

Berna Yaylalı Yıldız, Yrd. Doç. Dr.,
Gediz Üniversitesi, arch.berna@gmail.com

Ela Çil, Yrd. Doç. Dr., İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, elacil@iyte.edu.tr

Dipnotlar

1. Türkiye'deki 104 devlet üniversitesinin 59'u (%56'sı) ya tek bir yerleşke içinde ya da fakültelerinin çoğu bir yerleşke-de toplanmış kampüslerdedir. Ayrıca 2000'lerden bu yana kurulmuş olan neredeyse tüm devlet üniversiteleri kent periferisinde ya da dışında tek bir yerleşke içindedir.
2. Üniversitede özellikle Edebiyat Fakültesi etrafında farklı gruplar etrafında kavgaların çıkması ile birlikte kapılarda güvenlik önlemleri artırıldı, bazı çok kullanılan yeşil alanlar kapatıldı ve tutuklamalar meydana geldi.

Kaynakça

- Adhya, A. (2008), "The Public Realm as a Place of Everyday Urbanism: Learning from Four College Towns" Ph. D diss., University of Michigan, Ann Arbor.
- Amin, A. (2008), "Collective Culture and Urban Public Space", *City*, 12 (1): 5-24
- Arkitekt (1959), "Ege Üniversitesi Şehircilik Proje Müsabakası Jüri Raporu Özeti", *Arkitekt* c. 3 (256): 101-109
- Chapman, M. P. (1999), "The Campus at the Millennium: A Plea for Community and Place", *Planning for Higher Education* (27): 25-31
- Chapman, M. P. (2006), *American Places: in Search of the Twenty-First Century Campus*, Praeger Publishers, Westport, CT.
- Cheng, D. X. (2004), "Students' Sense of Campus Community: What it Means, and What to do About It", *NASPA Journal*, Vol. 41 (2): 216-234
- Erçevik, B. (2008), "Üniversitelerde Sosyal Mekân Kullanımının İncelenmesi : Kent Üniversitesi, Kent İçi ve Kent Dışı Kampüsler", (master tezi) Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul
- Gumprecht, B. (1993), "The American College Town" *The Geographical Review*, 93-1: 51-80
- Habermas, J. (1989), *The Structural Transformation of Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*, MIT Press, Cambridge, MA.
- Halsband, F. (2005) "Campuses in Place", *Places*, 17 (1): 4-11
- Kuh, G. (1995), "The Other Curriculum: Out-of-Class Experiences Associated with Student Learning and Personal Development", *The Journal of Higher Education*, 66 (2): 123-155
- Kumar, K. (1997), "Need for Place", *The Postmodern University? Contested Visions of Higher Education in Society*, ed. A. Smith, F. Webster, Open University Press, Bristol: SRHE, 27-36
- Oldenburg, R. (1989), *The Great Good Place: Cafes, Coffee Shops, Bookstores, Bars, Hair Salons, and Other Hangouts at the Heart of a Community*, Marlowe & Company, New York
- Salovey, P. (2005), "Creative Places: A Dean's Welcome", *Places*, 17 (1): 36-37
- Tarback, D. G. (2011), "Kahvehanelerin Avrupa Düşünce Tarihindeki Yeri Üzerine", *Cogito*, 68-69: 317-326
- Terenzini, P.; E. Pascarella (1991), "Twenty Years of Research on College Students: Lessons for Future Research", *Research in Higher Education*, 32 (1): 83-92
- Whisnant, D. E. (1979), "The University as a Space and the Future of the University", *The Journal of Higher Education*, 50 (4): 544-558
- Yanni, C. (2006), "Why All Campuses Need Public Places", *The Chronicle of Higher Education*, 21: 2

Killing Time in a Coffee Shop or on the Social Life of University Students in the Campus

In this paper we argue that universities are places not only for learning, education and research; but they also have the potential to become public spaces where students and academicians both meet with each other and co-mingle among themselves through political, social and cultural activities. Since encounters strengthen social exchange and interaction, university should deliberately involve students in various formal and informal activities to foster a sense of community in the campus. In that respect, within the limits of this paper we explore the potentials of university campuses for supporting and sustaining social practices in their premises.

We specifically explore the daily practices of a university student besides their courses in the campus. Where do the students socialize? Are there any spaces that students meet and gather with academicians in social platforms? Are there any spaces, open or closed, preferred for any reasons? Our study utilizes interviews and observations that we conducted in Ege University. We discuss the potential of social encounters regarding the main discussions in public space literature.

The interviews and observations show that coffee shops are students' most preferred spaces outside the classrooms. Although each coffee shop offers a different social environment for students, activities that take place in them have little potential for accumulation of ideas toward creativity and production; hence students usually end up killing time in these spaces.

Eğitim Binalarına İlişkin Poetik Söylemler

Güldehan F. Atay

İdeoloji, ütopyalaşmanın ötesine geçebilmek üzere, kristalize olmuş formların dışına çıkarak daha “açık” bir konuma geçmeliydi.

Manfredo Tafuri

Mimari ürün için ideal¹ biçim ulaşılmaz ancak hedeflenen bir durum olarak, çoğunlukla mimarın imgeleminde yatan “tamamlanmış olma” halini ifade eder. Tamamlanma hali, modernist mimariye ilişkin eleştirel metinlerde sıklıkla rastlanan Barthes’ın “ideal sistemin varoluşunu mümkün kılan şey” olarak tanımladığı “kapanma/kapatılma” ile yakından ilişkilidir (Barthes, 2013).

Modernist mimari, doğruluk, düzen ve bütünlük gibi kavramların yanı sıra sözü edilen “kapanma” haline içkin bir üretim atmosferi içinde gelişir. Bu ürünlerin ortak yanı, ideal bir ortamı oluşturmak üzere tasarlanmış, her türlü çelişkidenden arındırılmış, Tafuri’nin “geç romantizmin üstesinden gelen kentsel ideoloji” olarak tanımladığı ekseninde üretilmiş olmalarıdır (Tafuri, 1976). Bu bağlamda üretilen ideal düzenler, ütöplastik şehirlerin kapalı bir sistem olarak tanımladıkları modellerinde geleceğin belirsizliğini belirli hale getirecek, “beklenmedik oluşumlara kapanırlar” (Dilay, Yürekli, 2004). Bu alandaki ilk kuramcılarının soyut, ideal kentler kurma çabalarını eleştiren Kropotkin, ileriye dönük çalışmaların ipuçlarını 20. yüzyılın ilk on yıllarında verecektir: “Yeni kentin formları, kitlelerin yeniden yapılandırılması sırasında, aynı anda sayısız değişikliğe uğrayarak kendi kendine belirlenecektir. Yapılabilecek tek şey, temel eğilimleri öngörmek ve bunların gelişiminin yolunu açmaktır” (Ragon, 2010).

“Formun² zamana bağlı olarak kendi kendini belirlenmesi ve gelişiminin yolunun açılması” bağlamında en önemli gelişme, hiç kuşkusuz 1960’lı yıllarda sosyal bilimlerde yaşanan devrim içinde Foucault’nun mekânın “görünmeyen güç dengeleri ve ilişkiler ağı ile kurulu olduğu”nu ileri sürmesine³ paralel olarak (Foucault, 2007), Lefebvre’in mekânın “kendi başına var olan bir nesne değil, toplumsal ilişkiler ile birlikte üretilen bir nesne”⁴ olduğuna ilişkin kabulünün yaygınlaşması ile yakından ilişkilidir (Lefebvre, 1991).

Lefebvre, mekânın yeniden üretimini, soyut olan bu mekânın “yeni bileşenleri” üzerine kurar. Toplumsal birtakım bileşenlere sahip olan mekân, algı ve psikoloji gibi farklı kavramları da bünyesinde taşımaktadır. Bu anlamda mekânın biçimlenmesi dışarıdan gelen tüm uyarılara açık, sürekli yenilenen bir oluşum içerisinde gerçekleşir. “Mekân, bu anlamda gerçek varlığını girdiği karşılıklı ilişkiler sayesinde kazanan, –boşluk değil– ilişkilerle donatılmış bir doluluktur.” (Mutman, 1994)

Mimari atmosfer içinde modern üretim biçimlerinin ters okumalarına yönelik bu türlü girişimler, formu bileşenlerine ayırıp yeni anlamlar kazandırmakla birlikte, mimar ile ürün arasındaki ilişkinin sarsılmaz bütünlüğünü de etkileyecek, ürün tüm kodlarıyla kendini tek elden çıkaracak olan mimara sıkı sıkıya bağımlı kalmak yerine farklı üretim parametreleri ile yeniden biçimlenecektir. Günter Behnisch bu geçişin önemli figürlerinden biri olarak, Winfried Büxel, Erhard Tränkner, Carlo Weber ve Manfred Sabatke ile birlikte (Behnisch and Partners) büyük bir bölümünü eğitim yapılarının oluşturduğu bir üretim ortamının içinde yer alır. Form, formasyon, deformasyon, enformasyon kavramları üzerine düşünen ve üreten grubun üyelerinden biri olarak Behnisch’in amacı, imzasını taşıyan bir üslup oluşturmak değil, her tasarım sürecinde yeniden tanımlayacağı çeşitliliği esas almaktır (Behnisch, 1987):

“Çeşitlilik, aynı zamanda birlik kavramını da gündeme getirir. Bu, bir mekânda çok fazla olasılığı bir arada düşünebilmek demek. Çok taraflı düşünmediğimizde, mekânda birilerinin temsil edilememesi kaçınılmazdır. Bizim sonuç üründe aradığımız, her türlü bireyin mekânla uyumuna ilişkin arayışları geliştirmektir. Birlik olmazsa çeşitlilik de düşünülemez. Mimarlık, çevresel ve içsel çeşitliliğin aynasıdır.”

Behnisch, kampüs yapılarında çeşitliliği temsil etmek üzere herkesin bir arada olduğu ara-

mekân (in between space) kavramının sınırlarını araştırarak, yarı-kamusal olarak tanımlanabilecek bu türlü alanları (de)konstrüktif elemanlarla taçlandıracaktır:

“Söz konusu alan eğitim olunca form meselesine daha dikkatli yaklaşmak gerekiyor. Çoğumuz konkav-çatı, convex-reddetme, yatay-samimi ahşap-doğallık gibi eşleştirmelerle bu meseleyi formülize etmeye çalışıyoruz. Oysa konkav biçimin kökeni antikitedeki mağaralardır. Biz aynı biçimi plastikte de oluşturmaya çalışıyoruz. Bu yönlendirici oyun, mimarlığın bir parçası. Mimarlık da tüketim toplumu kuralları içinde işlemekte. Geriye biçimlendirilmemiş, suni olarak formlar giydirilmemiş ve kendi formunu zaman içinde bulmuş olanlar kalıyor. Bu yaklaşım, herhangi bir kandirmacadan uzakta gerçekliğin kısıtlamalarını engelleyen bir gücü zorunlu kılar.” (Behnisch, 1987)

Behnisch’in mimari üretim yaklaşımlarının serimlenmeye çalışılacağı bu makalede, 1952 yılında Bruno Lambart ile kurduğu ofiste iş yaşamının başlangıcından 2005 yılındaki emekliliğine dek oluşturduğu geniş üretim yelpazesi içinde yer alan kampüs yapıları ile birlikte, bunlara eklemlenen birimler ve kamusal eğitim alanları olarak tanımlanabilecek binalardan örnekler verilmiştir. “Doğru” yerine “açıklık” kavramı üzerine kurulmuş olan bu örneklerin en önemli ortaklığı, yarı-kamusal alanlarının hareketli birimler olarak genel kurgunun yeknesaklığına eklemlenmesidir. Bu ortak alanlar aynı zamanda tesadüflüğün ve kendi kendine gelişebilecek her türlü yaşamsal aktivitenin mekânıdır.

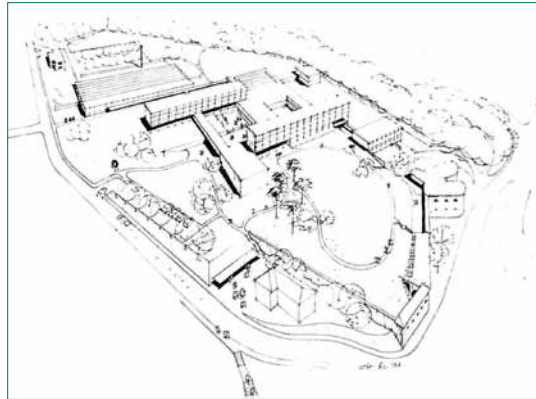
Ulm Mühendislik Okulu

“Her şeyi doğru yapamayacağımızı kabul ederiz. Genel yaklaşımımız rahat bir atmosfer içinde projeyi yürütmektir. Bitirilmiş olan binalar, daha az deneysel, dogmatik, mükemmel ve dayatmacı görünür. Bizlerse, icra etmenin problemleri ile yüzleşmekten ötürü çok sayıda girdi ile sınırlandırılmış meslek adamlarıyız.” (Behnisch, 1987)

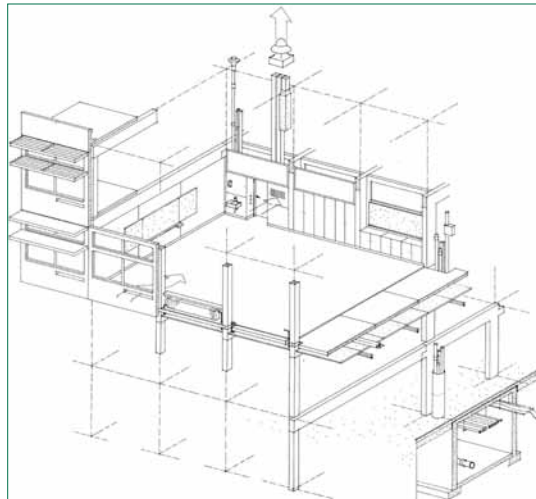
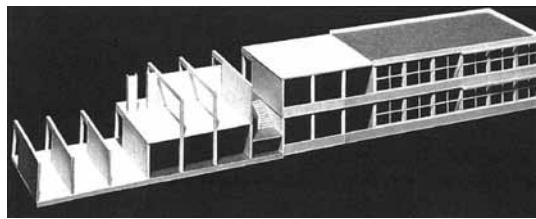
Ulm’daki Mühendislik Okulu, 1950’li ve 60’lı yıllar boyunca üretim ortamına hâkim olan seri üretim tekniklerinin mimariye uygulanmasına ilişkin örneklerden biridir. Behnisch, standart prefabrik elemanlarla üretimin sınırlarını, Bonn parlamento binasında olduğu gibi 1959 yılında yarışma yolu ile elde ettikleri Ulm Üniversitesi Yerleşkesi uygulamasında da denecektir. Prefabrik yapı elemanlarının belli bir

ritim içinde kurgulanması ile oluşturulan kampüste dört katlı iki sınıf bloğu, iki avlu etrafında oluşur. Birbirlerine farklı kotlarda geçirilen bu ortak alanlar, kurgunun en hareketli kısmıdır. 3 m x 3 m’lik gridal sistemin kullanıldığı projede Rostan firması ile işbirliği yapılır. Birimlerin eklemlenebilir olması, Aalen’de yapacakları kolej binasında olduğu gibi projeye esneklik kazandırır. Nizami bir düzenin uygulanmak durumunda olduğu cephe, dönemin şartları içinde değerlendirildiğinde öncü nitelikler taşır (Resim 1.1-1.3).

“Geometrik yaklaşım kasvetli hale geldi. Bu türlü düzenleyici sistemler, baskın ve sıkıcı görünüyor. Bunlar, mimari ve hayat üstünde ezicidir. Meselenin yanlışlığı kendini özellikle üniversite ve hastane yapıları gibi büyük ölçeklerde göstermektedir. Mimari bu yönde ilerlerse, tek taraflı hale gelecek ve farklı yönelimlere cevap vermekte yetersiz kalacak. Bu da dünyadaki çeşitliliği ve zenginliği yansıtamaz hale gelmek demek.” (Behnisch, 1987)

Resim 1.1-1.3.
Ulm Üniversitesi.

Bina, oğul Behnisch'in (Stefan Behnisch) kurduğu "Behnisch Architekten" ofisi tarafından 2004 yılında yenilenecek, görünüşler aslına sadık kalınarak temizlenecektir. Günter Behnisch'in yarışma yolu ile uyguladığı binanın 46 yıl sonra "Behnisch Architekten" tarafından yenilenmesi, mimari üretimde sürdürülebilirlik konusunda önemli bir örnektir.

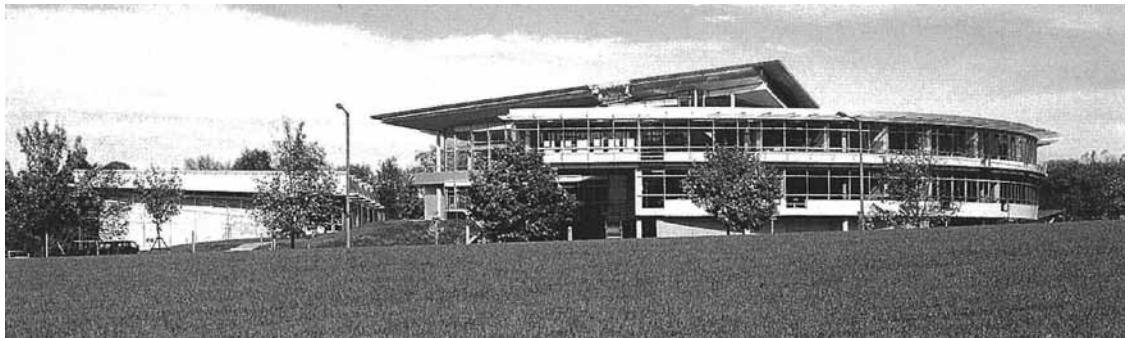
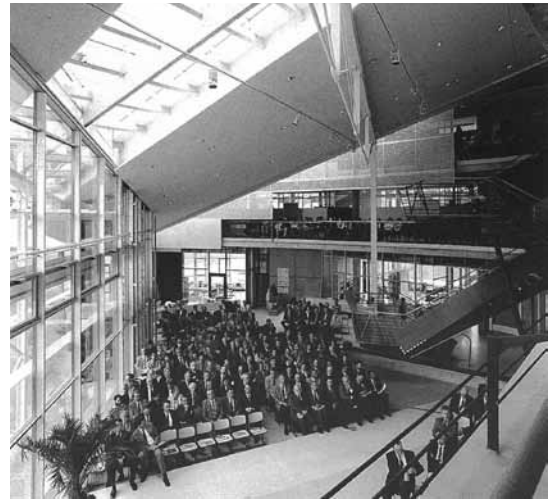
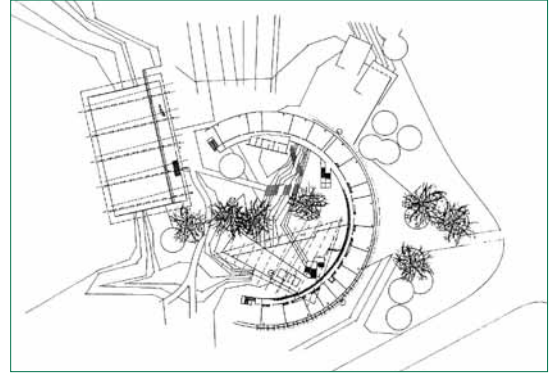
Öhringen Ticaret Okulu

Behnisch'i 1960'lı yılların sonlarına doğru organik ve bir yandan da dekonstrüktif biçimde üretim yapmasına yönlendirecek kavramsal yaklaşımlar arasında formasyona yönelik arayışlar, Behnisch and Partners (Günter Behnisch, Winfried Büxel, Erhard Trankner Carlo Weber ve Manfred Sabatke) ekibinin işlerinde esas alınır. Ofis, bu dönemde gridal planlamanın dışında farklı geometrik kurgularla uzlaşmayı deneyecektir. Bunda hiç kuşkusuz Behnisch'in aldığı

mimarlık eğitiminde farklı eğilimleri gözlemlemesi/deneyimlemesi önemli rol oynar.

Behnisch'in mimarlık eğitimine başladığı 1947 yılında Stuttgart Teknik Üniversitesi geçiş aşamasındadır. Bir yanda Paul Bonatz ve Paul Schmitthenner'in takipçilerinin oluşturduğu bölgeselci akım etkili olurken, diğer yanda modernist mimarının öncülerinden Richard Döcker'in yaklaşımları okul atmosferinde çeşitlilik oluşturmaktadır. Bu ikili ortamın yanı sıra Hans Scharoun ve Hugo Haring de organik mimarlık konusunda önemli aktörler olarak Behnisch'in eğitim hayatında yer alacaktır. Bu anlamda "bölgeselcilik" ve "uluslararası üslup" arayüzündeki çeşitliliği/ikilemi deneyimlemek Behnisch'in mimari üretim yaklaşımlarını önemli ölçüde etkileyecektir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde Behnisch'in projelerinde çeşitlilik, malzeme ve rengin öne çıktığı (de) konstrüktif yaklaşımlarla⁵ görünür kılınır.

Resim 2.1-2.5.
Öhringen Ticaret Okulu.

“Bina sadece kendisini değil, ortamı ve atmosferi de etkiler. Ortama ilişkin veriler de her zaman binanın tasarımında baskındır. Binalar, yaşama ait olmalı, yerin parçası haline gelmeli ve bitmiş bir ürün olmak yerine, insani olmalı. Tek taraflı bir düzen, içsel gücü bastırmakla birlikte insanları her zaman kişisel gelişmelerin önüne geçebilecek bir duruma sokar. Bu güç en fazla kaos içinde gösterir kendisini. Bizim, bu kaos ile ilgilenmemiz gerekir. Kaosun kendi iç düzenini bulmasına yol vermeliyiz.” (Behnisch, 1987)

Farklı biçimsel öğelere yer verdiği ticaret okulu, otobanın teğet geçtiği Öhringen kasabasında yer alır. Yapı, hareketli kurgusu ile topografyayla ilişkisini etkili bir biçimde kurar ve “yarı gömülü bir bina” izlenimi uyandırır. Kısmen gömülen geniş dairesel biçimli bölümde, dışa dönük sınıflar farklı manzaralara açılırken, içe dönük koridorlara takılı üçgen holler, öğrencilerin birbirleri ile “rastlaştıkları” çok amaçlı ortak mekâna dönüşür. Burada içeride ve dışarıda olma halinin bir arada hissedilmesi, binanın ana karakterini belirler (Resim 2.1-2.5).

Binanın dili de bu anlamda hareketlidir. Binayı oluşturan her parçanın hareketini özgün biçimde ortaya çıkarmak ve bunları birbirleriyle ilişkilendirmek, tasarımın önemli hedeflerinden biridir (Jones, 2000).

Proje –fonksiyonla ilişkili biçimde birimlerin yan yana olmasından kaynaklanan– yeknesaklığı kırmak üzere dekonstrüktif yaklaşımın yanı sıra renk kullanımı da öne çıkarılır. Ressam Erich Wiesner kapıları ve panelleri projeyi dinamik kılacak renklerle bütünleştirir. Farklı disiplinler ile birlikte çalışmak, bir mimar için keyifli ve aynı zamanda da zordur:

“Projeyi sahiplendiğiniz için dışarıdan birileri ile çalışmak rahatsız edici bir durum. Fakat bu, aynı zamanda işinizi zenginleştiren bir zorunluluk olarak görülmeli.”

Eichstatt Üniversitesi Kütüphane ve Çalışma Birimleri

Katolik Üniversitesine ev sahipliği yapan Eichstatt kasabası, Münih ve Nürnberg arasında Atmühl nehrinin kıyısında kurulu piskoposluk merkezi olarak bilinmektedir. Bu barok kasabada üniversite öğrencilerinin kentin gündelik yaşamına katılımını gözlemleyen Behnisch, kurgudaki en önemli arayışın, yapıyı çevre dokuya uyarlayarak, kent ölçeğine uygun hale getirmek olduğunu ifade eder.

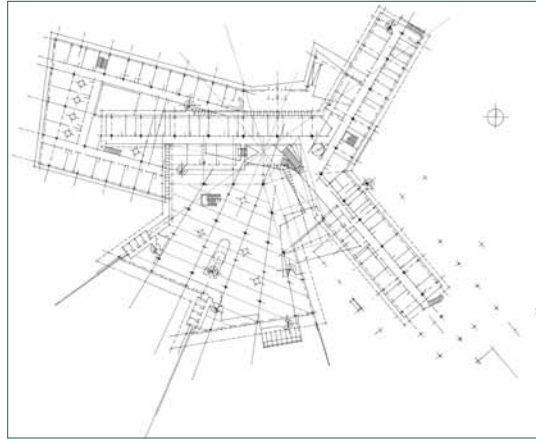
Bu bağlamda kütüphane ile birlikte üniversiteye ait atölyelerin de bulunacağı projenin kur-

gusu, bölgenin bu yöndeki dini rolünün vurgulanabileceği “farklı yönlerde dağılan” birimlerden oluşan bir planlama üzerine kurulur. Barındırdığı fonksiyonların birbirinden farklı ses ortamlarında oluşturulması zorunluluğu, bu şemayı gerekli kılan bir diğer girdidir (Resim 3.1-3.7).

Kot farklılıklarını kullanan ve üç kata yayılan kurguda okuma salonu ve ofisler dış dünyaya açılırken, kitap deposu toprak altında kalmaktadır. Projede esas aldığı tasarım ilkelerini Behnisch,

Resim 3.1-3.4.
Eichstatt Üniversitesi
Kütüphane binası.

Resim 3.5-3.7.
Eichstatt Üniversitesi
Kütüphane binası.

- Köprü ve setlere ulaşım akslarının planda baskın öğeler olarak düşünülmesi,
- Bina, büyük bir yeşilin ortasındaki ada niteliğinde olmasına rağmen çevredeki dokuya uygunluğun esas alınması,
- Doğal malzemenin kurguda başat unsur haline gelmesinin önüne geçerek, konstrüksiyonu ortaya çıkarmak,
- Her tür kimliğe izin verecek, farklı yönelimleri ve çeşitliliği esas almak, biçiminde özetler (Behnisch 1987).

Hysolar Araştırma Enstitüsü

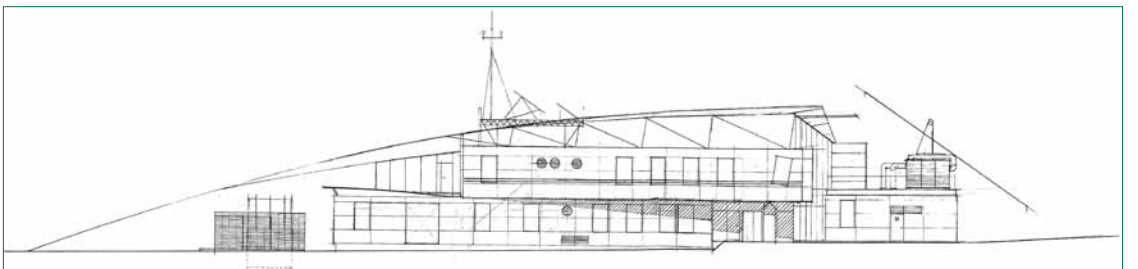
Özellikle 1980 ve 1990'lı yıllarda ofisin oyuncul bir kimlik kazandığını vurgulayan Behnisch, "Das formale ist frei" (form serbestleşti) söylemine paralel olarak "üretim sürecini serilme-

yen" (Jones, 2000) nitelikte ucu açık çözümler üretmeye çalışacaktır.

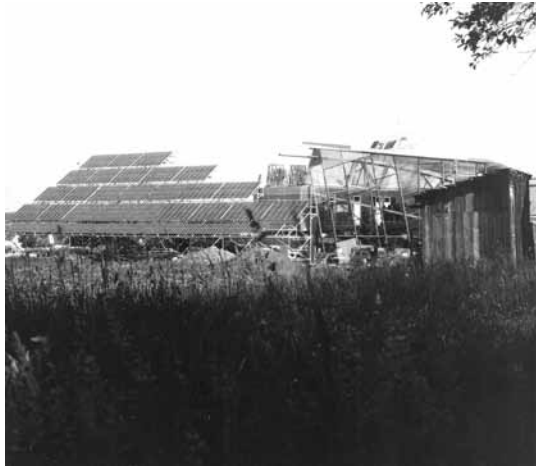
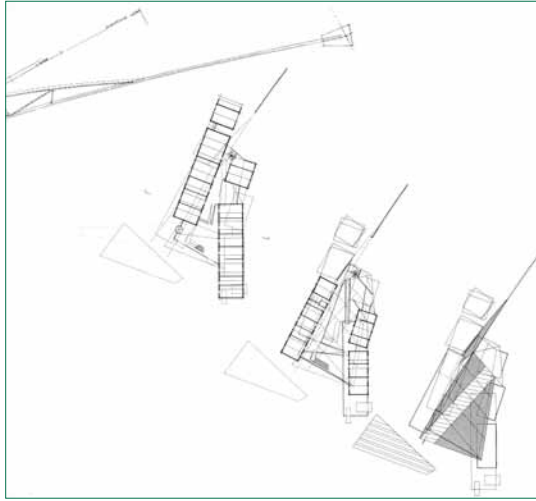
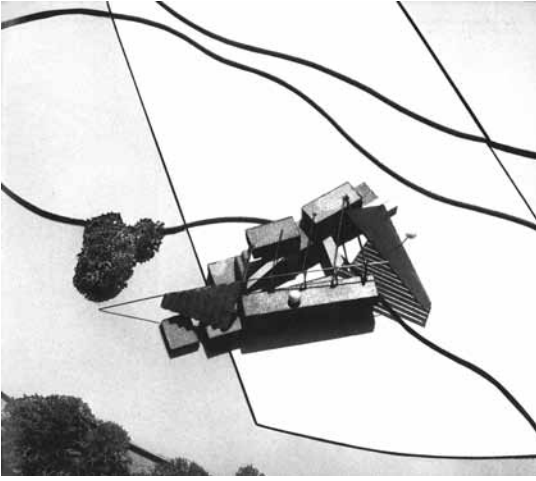
"Planlamada çoğunlukla gerilimsiz bir atmosfer oluşturmaya çalışırız. Çünkü bizim anlayışımıza göre bina yapılan ve bitirilen bir şey değildir. Tasarımı uzun bir evre olarak düşünürüz ve bu süreçte her şeyi düşünme imkânı buluruz. Bazı şeyler zaman içinde çözülür. Tasarımın ucu açık bırakılır, zamanla bina kendi kendine gelişir ve dönüşür." (Behnisch 1987)

1986 ve 1987 yıllarında Stuttgart Üniversitesi'nin yerleşkesinde yer alan Hysolar Enstitüsü bu türlü bir yaklaşımın ürünüdür. Ana eksen hareketli bir holün etrafında toplanan laboratuvar birimlerinden oluşan binanın düşük bütçe ile çok hızlı bir şekilde yapılması zorunluluğu, projenin kurgusunda da etkilidir. Güneş enerjisi ile ilgili araştırmalarla birlikte suyun ayrıştırılarak geri dönüşümünün sağlanması yönünde çalışmaların yapılacağı enstitü binası için Behnisch, iç hacimleri renk ve malzeme kullanarak zenginleştirir.

"Çoğunlukla üretim, pazarlama ve idari sistemlerin üstesinden gelmeye çalışıyorum. Bu sistemler beni daha ucuz, daha zeki görünen ve sürekliliği olan malzemeleri kullanmam için zorluyor. Ama ben onları sevmiyorum. Onlarla mesafemi koruyorum. Bunların etrafta görünür olmasından hoşlanmıyorum. Renge daha çok çaba sarf edilmeli. Bu, daha ucuz ve verimli bir çözüm."

Resim 4.1.
Hysolar Araştırma
Enstitüsü.

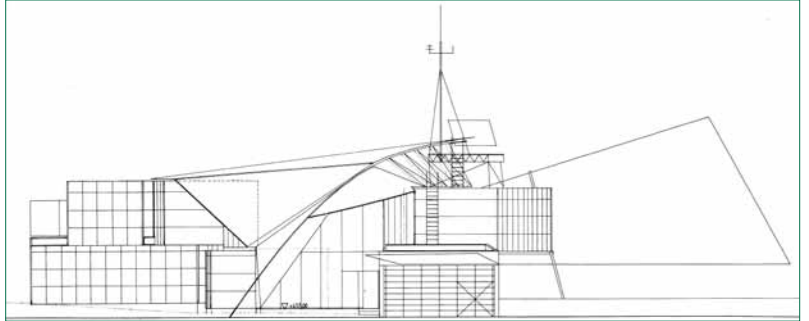

Resim 4.2-4.6.
Hysolar Araştırma
Enstitüsü.

2006 yılında Stuttgart Üniversitesi idari ofisi, Behnisch Architekten firmasına binanın renovasyonunu üstlenmesini teklif etmesi üzerine ofis, uzun zaman boş kalan binanın 2010 yılında Harder III Stumpfl firması ile birlikte başta fotovoltaik paneller ve bitkiler olmak üzere çağdaş eklemelerle sistemin güncellenmesini sağlayacaktır (Resim 4.1-4.6).

Berlin Güzel Sanatlar Akademisi

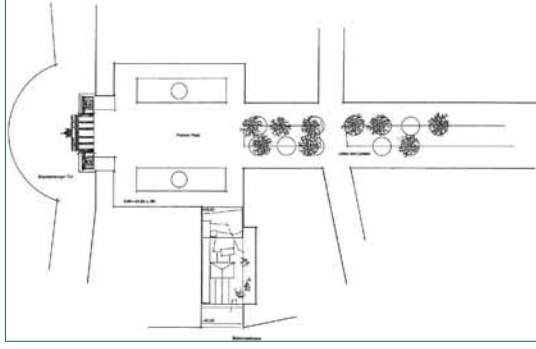
Berlin'deki Güzel Sanatlar Akademisi, önemli bir aksı tanımlayan "Unter den Linden" Caddesinin bitip, Pariser Meydanının başladığı noktada konumlanan mevcut Akademi binasının yeniden yorumlanması yönünde başlayan bir arayışın ürünüdür. Çağdaş bir strüktür ile mevcut binaya eklenen yeni binada iç dış birlikteliğinin her türlü detayda vurgulanması, 36 metre uzunluğundaki cephesinin dinamik öğelerle taçlandırılması, Akademi'nin Pariser Meydanında akan gündelik yaşama kazandırılması için önemlidir. Behnisch, kurgudaki hareketlenmenin, Berlin'e ilişkin formel plan kararları ile çelişkili biçimde projenin ana kararlarından biri olduğunu vurgulayacaktır (Behnisch, 2005).

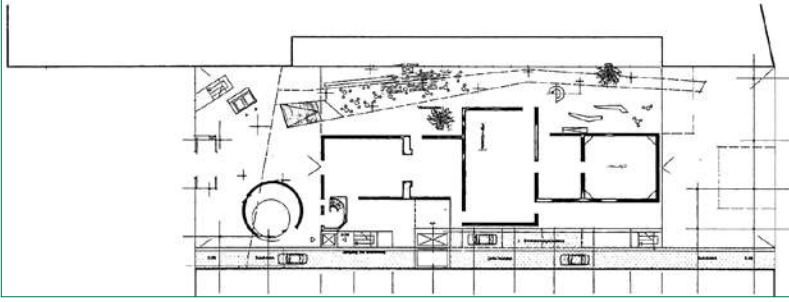
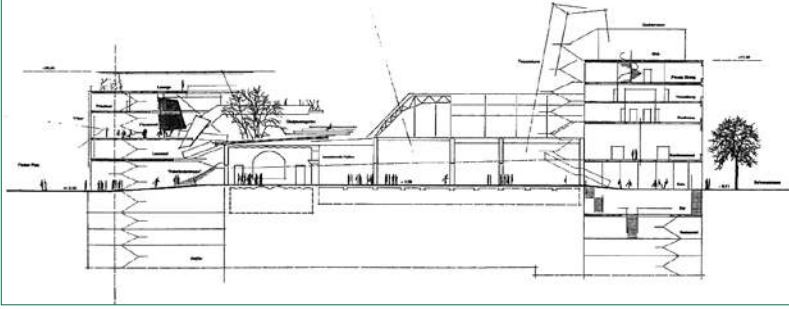
1993'te 19 proje arasından seçilen Behnisch'in yapısı, malzeme, biçim ve üretim anlamında provokatif; mevcut binanın meydan ile ilişkisinin kurulması bağlamında uzlaşmacı sayılabilecek çelişkili bir dilin, mimariye aktarımı olarak okunabilir. Behnisch, farklı katmanların bir aradığını ortaya çıkarmak üzere geçişli bir dil kurar. Bu dilin komiteye ve Berlin'in planlama otoritelerine anlatımı ve inşa süreci pek kolay olmaz (Behnisch, 2005). Bina -bu yönde uzayan tartışmalarla birlikte- inşaat süreci 2005 yılında tamamlanacaktır (Resim 5.1-5.8).

"Akademie der Künste", Behnisch'in önemli yapılarından biri olarak sanat alanında kentlinin her türlü enformasyona ulaşabileceği merkezi öneme sahip bir kent içi eğitim yapısıdır. Behnisch, akademi binasında oluşturmaya çalıştığı geçişlilik ile

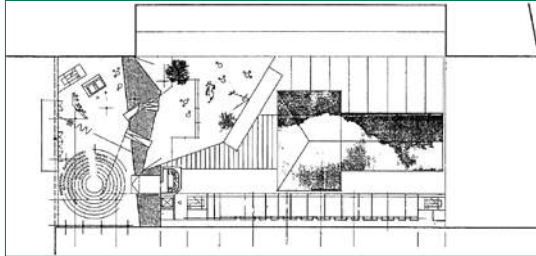
Resim 5-1. Hysolar Araştırma Enstitüsü. Vaziyet planı.

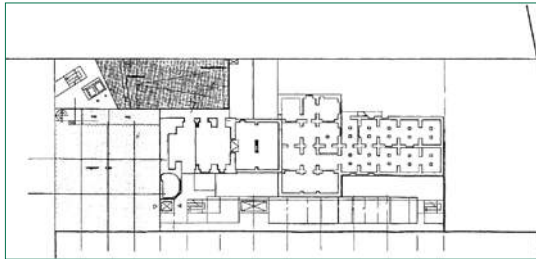
Resim 5-2. Kesit.

Resim 5-3. Giriş katı planı.

Resim 5-4. Birinci kat planı.

Resim 5-5. Bodrum kat planı.

Resim 5-6. Meydandan Akademi'ye bakış.

sanatın tüm kent ve kentlilerle birlikte oluşabilen bir olgu olduğunu, içeride olmakla dışarıda kalmak arasında farkın olmadığını, bu birliğin çeşitlilikle ve mekânlar arasındaki sınırların kalkması ile sonuçlanabileceğini bu yapı üzerinden aktarır.

“Maalesef yeni bir düzensizlik yaratma konusunda takıntılıyız. Rastgele seçtiğimiz bu duruş, geri kalan her türlü kararı kendine tabi kılar. Akademik düzeni baskılayan geometrik, teknik ve formalist düzene baktığımızda, tek bir duruş öne çıkarılır ve her şeyden daha çok geçiş üstünlüğü verilir. Bu taraflı düzen, mükemmeliyetçi gözüktür ve diğer düzenlerin yanlış olduğunu vurgular. Bu elbette kimseyi tatmin etmez. Mimari, hayatlarımızın yansımasıdır. Bu tek taraflılık bizi temsil edebilir mi? ve dahası gelecek nesillere aktarımımız olabilir mi? Doğrusu ben elime geçen her fırsatta izlerini dünyada bırakacak kadar önemli fikirlerimiz olduğunu düşünmüyorum.” (Behnisch, 1987).

“Akademi der Künste”yi tasarım sürecini açıklıkla anlatan bir dil üzerine kurması bağlamında Behnisch’in, Eco’nun tanımladığı “açık yapı”⁶ ya ilişkin tarafsız bölgede yer alan bir üretim anlayışına sahip olduğunu söylemek yanlış olmaz. Ucu açık bırakılan tasarım, –Behnisch’in tüm diğer yapılarında olduğu gibi– konstrüksiyon ve malzeme seçimi ile görünür hale gelir.

Makalede Behnisch’in kampüs yapılarına ilişkin ele alınan örneklerde, sözü edilen açıklık ve formasyona yönelik bu yaklaşım duyarlı, mimari atmosfer içinde farklılık yaratan, çok katmanlı bir üretim anlayışı ile örtüşür.

Behnisch’in üretim sürecinde her seferinde yeniden form-formasyon-deformasyon gibi kavramlar etrafında geliştirdiği yaklaşımlar, işlerinde açıklıkla okunur. Bu kavramlar, üretimlerin gerçekleştirildiği –birbirinden farklı– zaman aralıkları ve ait oldukları coğrafya ile birlikte düşünüldüğünde, çağdaşları arasında öncü nitelikler taşır. Bu yönde Behnisch’in tasarımlarının “zamansızlığı” yeniden okumak, öğretici görünür. **m**

Güldehan F. Atay, Yrd. Doç. Dr.,
MSGSÜ Mimarlık Fak. Mimarlık Bölümü, guldehanatay@gmail.com

Notlar

1. “İdea”, genel olarak bilinçli düşüncenin içeriği, düşüncenin yöneldiği nesne anlamına gelir. “İdea”dan türeyen idealizm kavramı ise, felsefede en geniş anlamıyla “var olan her şeyi, düşünceye bağlayıp ondan türeten, düşünce dışında nesnel bir gerçekliğin olduğunu, düşünceden bağımsız bir varlığın ya da madde-nin bulunduğunu yadsıyan akımı nitelemektedir. Descartes, “doğuştan gelen düşünceler” kavramıyla ideaların insan zihninde önceden bulunduğunu savunan “doğuştancı” Kartezyen öğretiyi ortaya koymuştur. Buna karşın Locke, bu görüşü eleştirerek, zihnin herhangi bir deneyime girmeden önce boş bir kâğıt gibi olup deneyimle doldurulduğunu ileri sürer.

2. Yunanca “edios” teriminin karşılığı olarak, “gizli gücün karşısında edimselliği, eksikliğin karşısında yetkinliği, parçalanmışlığın karşısında bütünlüğü temsil eden, varlığa temel

özelliklerini kazandırarak onun özünü belirleyen, maddeye karşıt ilke" olarak açıklanan Platon ve Aristoteles'in metafiziklerinde kullandıkları "biçim" kavramı, ortaçağ felsefesinde de skolastikler aracılığıyla varlığını sürdürür, Kant'ın eleştirel felsefesi eliyle farklı bir anlam kazanarak günümüz felsefesine ulaşır. Form, mimari üretimdeki ideal olana hizmet eden ürünü ortaya koymak üzere kullanılan alt başlıklardan biridir. Goethe, Schiller'in "canlı form" kavramını geliştirerek, "doğadaki formun izlerini arama"ya kadar varacaktır, bu anlamda Kant'ın formu "maddenin kendisinde var olan değil, insanın o şeyi algılamasındaki yetenek" olarak tanımlamasından farklı olarak, Quincy'nin de ortaya koyduğu "formların köklerini doğada arayıp bulma" yaklaşımının öncülüğünü üstlenecektir.

3. Bu ifadeye göre, Foucault iktidarı "tekil" bir kısıtlamaya indirgemenin ötesinde, "kuvvetler arasındaki ilişki" olarak tanımlamaktadır. İktidar ilişkileri, toplumsal bünye ve diğer ilişki biçimleri ile örüntülüdür ve temel bir "hükmetme hali" olarak değil, "çok biçimli bir hükmetme ilişkileri üretimi" olarak düşünülmelidir. Bu güç ilişkileri yani iktidar yapıları, insan tarafından ortaya konabilecek her tür yapıya uyarlandığında, "o yapının daimi bir form oluşturmadığı, anlık formlar halinde, yani sürekli bir formasyon durumunda" olduğu söylenebilir. Bu yaklaşım, mimari üretim içindeki ilişkilerin sarsılmaz yapısının da, -iktidar ilişkilerinin değişimi ile birlikte- "değişen, dönüşen ve kendiliğinden gelişen bir ilişkiler ağı"na dönüştüğüne dair ipuçlarını barındırmaktadır.

4. Bu bağlamda gerçekleşen tartışmaların, mimari üretim içindeki etkileri, pek çok metinde ele alınacaktır: "Ne nesne ne de mekân saplantısı artık yalnız başına değerli değil. Biri, gerçekten yeni kenti, diğeri de eskiyi tanımlıyor olabilir. Fakat bunlar rekabet etmek yerine aşılması istenen durumlar oluşturuyorlarsa, tek çıkar yol hem binaların, hem mekânların sürekli bir çatışması olmalı. Bu çatışmada zafer, hiçbir tarafın yenilmemesi demektir. Hayal edilen durum, fazlasıyla planlanmış ile hiç planlanmamışın, tasarlanmış parça ile kaza eserinin, kamuya ait olanla özeline, devlete ait olanla kişisel olanın yan yana bir aradalığına izin veren bir nevi dolu-boş diyalektikliğidir." H. Lefebvre'den aktaran, M. Mutman, 1994.

5. Mimaride "ürünün açıklığı"na ilişkin ele alınabilecek alt yapılarından biri olarak dekonstrüktif yaklaşımın temelindeki düşünce, "metinlerin yepyeni bir bakışla okunmasını amaçlayan bir okuma etkinliği"dir. Burada, "tek bir merkez", "durağan bir özne", "öncelikli bir gönderme noktası", "mutlak bir temel" gibi anlayışların tümü yıkılır. Eisenman'ın "geçişli mimarlık" olarak adlandırdığı bu mimari üretme biçimi, belli bir yere ait olmamanın dışında, belli bir kullanıcıya da referansta bulunmayan, "herkes için mimarlık" ilkesi etrafında şekillenir. Eisenman'ın bu türlü yaklaşımları, form-fonksiyon tartışmalarının uzağında kalarak, işlevin mimarlık üzerindeki egemenliğini de kırmaya çalışmaktadır (Sarup, 2004).

6. Eco'nun yaklaşımına göre, birçok kişisel müdahaleye olanak tanıyacak olan açık yapı, "biçimsiz, kişisiz, herhangi bir müdahaleyi de bünyesinde barındırmaz" ve "yorumcu yapıları zorlayıcı bir çağrı değil, her zaman yaratıcı tarafından tasarlanmış bir dünya olarak kalacak bir ürüne, yorumcunun/kullanıcının yönlendirilmiş olarak katılmasına imkân tanıyan bir çağrı" olarak tanımlanır (Eco, 2001).

Görsel kaynakları:

- 1.1 © Behnisch & Partner / Carlo Weber
1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 3.2, 3.3, 4.1, 4.2, 4.3, 4.4, 5.1, 5.2, 5.3, 5.4, 5.5 © Behnisch & Partner
2.3, 2.4, 2.5, 3.1, 3.4, 3.5, 3.6, 3.7, 4.5, 4.6 © Behnisch & Partner / Christian Kandzia
5.6, 5.7, 5.8 Yasemen Say Özer, Oğuz Özer arşivi

Kaynakça

- Barthes, R. (2013), *Dilin Çalışma Sesi*, çev. A. Ece, N. K. Sevil, E. Gökteke, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
Behnisch, G., W. Büxel, M. Sabatke, E. Tränkner (1987), *Behnisch and Partners-Designs 1952-1987*, Stuttgart
Behnisch, G., W. Durth (2005), *Berlin Pariser Platz, Neubau der Akademie der Künste*, Jovis, Berlin
Dilay G., H. Yürekli (2004), "Mimarlığın Tanımı Üzerine Bir Deneme", *İTÜ Dergisi/A Mimarlık, Planlama, Tasarım*, c. 3, S. 1
Eco, U. (2001), *Açık Yapıt*, çev. P. Savaş, Can Yayınları, İstanbul

Resim 5-7. Akademi'den meydana bakiş.

Resim 5-8. Eklenen yapının mevcut bina ile ilişkisi.

- Foucault M. (2007), *İktidarın Gözü*, çev. I. Ergüden, F. Keskin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
Güçlü, A., S. Uzun, Ü. H. Yolsal (2003), *Felsefe Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara
Jones, P. B. (2000), *Günter Behnisch*, Birkhäuser, Basel
Lefebvre, H. (2007), *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, çev. I. Gürbüz, Metis Yayınları, İstanbul
Lefebvre, H. (1991), *The Production of Space*, trans. D.N. Smith, Blackwell Publishing, Oxford
Mutman, M. (1994), "Üretilen Mekân, Yokolan Mekân", *Toplum ve Bilim*, S. 64-65, s. 181- 196
Ragon, M. (2010), *Modern Mimarlık ve Şehircilik Tarihi*, çev. M. Aykaç Erginöz, Kabalcı Yayınları, İstanbul
Sarup, M. (2004), *Postmodernizm ve Postyapısalcılık*, çev. A. Güçlü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara
Sönmezler, K. (2003), "Modern Mimarının Kentsel Deney Alanı: Üniversite Tasarımı", Yayınlanmamış doktora tezi, MSÜ
Tafari, M. (1976), *Architecture and Utopia: Design and Capitalist Development*, trans. B. L. La Penta, MIT Press, Cambridge
<http://www.behnisch.com>
<http://www.behnisch-partner.de>

Poetic Essays on Educational Buildings

It can be clearly observed that in recent decades, the identity of universities are designated by public spaces that can be used flexibly for various events, on which the users are transformed into participants. This approach carries campuses from an educational identity through an "open" platform for any kind of events. Such campuses in which the individuals can be conditioned as a participator identity can also be thought as city models which are designed in between the daily life-education.

Campus structures of Günter Behnisch are addressed as a progressive approach among his contemporaries that the "Form" concept begins to transform/deform and which advances with a principle of clarity. In this context, Behnisch's campus structures which deliberate the concept of "clarity" over concept of "correct", possess didactic quality. The text aims to discuss the campus structures of Behnisch in terms of form-formation-deformation concepts, as a research among the quests of likely nature.

Tapınma Mimarisi Tarihinin Bir Parçası Olarak Peter Zumthor'un Aziz Klaus Şapeli

Mehmet Kerem Özel

Bizi etkileyen binalar her zaman mekânları yoluyla bize güçlü bir duygu geçirir. Bunlar, mekân dediğimiz gizem dolu boşluğu özel bir şekilde çevreler ve onu harekete geçirir.

(Zumthor, 2010: 22)

Tek bir mekândan oluşan ve litürjik öğelerden arındırılmış Aziz Klaus Şapeli, tasarımcısı Peter Zumthor tarafından “kilise anlayışında Katolik bir ibadet mekânından ziyade, temel olarak, günümüzde ruhaniliğin ne olduğunu sorgulayan” (Mack, 2010) ve ziyaretçiye “varoluşsal soruları hatırlatmayı sağlayacak açık bir formun arandığı bir dua mekânı” (Durisch, 2014: 122) olarak tanımlanıyor. Buna rağmen şapelin, insanlık tarihinin tapınma mekânlarının kadim geleneğini devam ettiren nitelikte bir

mekân kurgusuna ve mimari öğelere sahip olduğunu öne sürülebilir. Bu makale bu önermeden yola çıkıp şapelin vaziyet planı ve bina ölçeğinde çözümlemesini yaparak gerek çeşitli mimari öğeleri, gerekse de mekân kurgusu ile kendinden önceki tapınma yapılarıyla olan akrabalıklarını ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

Çözümleme, Zumthor'un genel olarak tasarım yaparken ön planda tuttuğu iki yaklaşımdan biridir. Bunlardan ilki imge, ikincisi bedensel deneyimdir (Zumthor, 2006; Zumthor, 2010). İmge iki bağlamda ele alınabilir: dış kütlenin yarattığı imge ve iç mekânda oluşan imge. Bedenin deneyimi ise, kamusal mekânda uzak bir mesafeden başlayan ve bina- nın iç mekânındaki son noktada biten sekansiyel kurgu bağlamında incelenecektir. Yolculuğun iç mekân etabındaki kurgusu Jürgen Joedicke'nin mekân yaşantısını harekete dayalı olarak çözümlediği metodu kullanılarak yapılacaktır.

Şapelin Öyküsü

Brüder Klaus Şapeli, çiftçilikle uğraşan Hermann-Josef Scheidtweiler ve eşi Trudel Scheidtweiler'in *ex-voto* (adak amaçlı) olarak, Trier'e giden hac yolunun üzerinde sahibi oldukları araziye inşa ettikleri bir tapınma yapı- sıdır (Resim 1). Şapelin adandığı Aziz Klaus (Niklaus von Flüe) İsviçre'nin koruyucu azizi olarak kabul edilmesinin yanı sıra, yaşadığı 15. yüzyılda İsviçre kantonları arasındaki barışı sağ- layan fikirleriyle de önemli bir tarihsel figürdür.

Şapel, işverenin isteği üzerine olabildiğince kendileri ve yakın dostları tarafından, sadece bir- kaç yapı ustasının yardımıyla inşa edilir; son günkü beton dökümünde bizzat Zumthor da çalışmıştır. Yapının inşa süreci kısaca şöyledir: Scheidtweiler'lerin sahibi olduğu Bad Müns- tereifel'deki ormandan kesilen 111 ağaç kütüğü çadır formu oluşturacak şekilde bir araya getirilir. Dış kalıp ile iç kütükler yaklaşık 500 demir boru

Resim 1. Aziz Klaus Şapeli'nin doğu yönünden görünüşü (Fotoğraf: Mehmet Kerem Özel Arşivi, 2014).

ile birbirine bağlanır. Scheidtweiler ve dostlarından kurulu inşaat takımı nehir çakılı, kızılımsı kum ve beyaz çimento karışımını (Zumthor'un tabiriyle "dövme metoduyla sıkıştırılmış beton") hazırlar. *Tagwerk* yani bir günlük çalışma sonucu hazırlanabilen sıkıştırılmış beton miktarı 50 cm'lik kalınlığa denk gelir. 24 katmana ve toplamda 12 metre yüksekliğe sahip yapının inşaa süreci cephedeki katman çizgilerinden takip edilebilir. Beton dökümünün ardından, kalıbın içinde kalan kütükler geleneksel odun kömürü üretme metoduyla üç hafta süren içten içe yanmaya maruz bırakılır. Bu metot kütüklerin büzülmesini ve duvar yüzeyinin isle kararmasını sağlar. Yanma sonrası kütüklerden geri kalanlar bir vinç yardımıyla yukarıdaki delikten çıkarılır. Zemin, iki santimlik kalay-kurşun karışımı bir malzeme ile kaplanır. Merkezdeki sığ çukur yağmur suyunun toplanması için yapılır. Şapelin iç mekânındaki objeler sınırlıdır. Bunlar, Aziz Klaus'un meditasyon yaparken kullandığına inanılan üç parçası dışarı üç parçası içeri bakan bronzdan bir tekerlek, Hermann-Josef Scheidtweiler'in Aziz Klaus'u içinde gördüğüne inandığı, heykeltıraş Hans Josephson'a ait bronz bir baş ve 104 cm uzunluğunda ahşap bir bank ve bir adak mumluğudur (Resim 2).

Dış Kütle: Menhir

"...Bazen, bir nesne kendini doğada olumluyorsa, güzelliği görüyorum. Bu yapı, şehir, konut veya sokak, oraya farkındalıkla yerleştirilmiş olarak belirir. Yoktan bir yer meydana getirir. Durduğu yerde bir arka ve ön ortaya çıkar; bir sol ve bir sağ, yakınlık ve uzaklık, içte olmak ve dışta olmak ortaya çıkar; formun odaklaşması, peyzajın yoğunlaşması veya düzenlenmesi ortaya çıkar. Çevre oluşur. Nesne ve çevresi: doğa ile yapay olarak yaratılmış bir yapının ahenkli olması ki, bu saf bir doğa güzelliğinden ve ayrıca saf bir nesne güzelliğinden farklıdır..." (Zumthor, 2010: 75)

Aziz Klaus Şapeli yumuşak tepelerden oluşan Eifel peyzajında "güçlü bir heykel, güzel bir 'gururlu dikeylik'" (Baglione, 2006: 65) olarak çok uzaklardan itibaren görülür ve ziyaretçiyi kendine çağırır (Resim 3). Zumthor'un "kale benzeri bir kaya" (Signer, 2009: 50) olarak da tanımladığı beton yapı bir burç, bir baca, bir silo, bir çan kulesi ya da bir menhiri (dikilitaşı) andırır; ama hepsinden öte açıkça bir işaret/nirengi nok-

tasıdır (*landmark*). Haepke (2013: 299) şapelin *landmark* etkisini özellikle İskoçya-Orkney'deki Stenness Menhirleri'ne benzetir. Menhir dini törenler söz konusu olduğunda insanlık tarihinin kadim imgelerinden biridir. Kevin Lynch'in (1960: 100) niteliklerinden birini "tekilliği ve arka planıyla yarattığı karşıtlıkla tutarlı bir işaret" olarak tanımladığı *landmark* karakterine sahip olan menhirler, ormanın içindeki bir boşlukta veya çorak bir arazide uzaktan itibaren dikkat çekerek kişiyi kendine çağıran, kişiye çevresinde tavaf etmeyi dikte eden ve çevresindeki boşluğu organize ederek boşluğa anlam katan bir merkez yaratır (Özel, 1998). Menhir benzeri kule yapılar ise bulundukları yapı çevreye uzak mesafeden bakıldığında etraflarındaki yerleşmeyi toparlar ve odak oluşturur (Norberg-Schulz, 1985: 37). Merkezîyet hiçbir yöne öncelik tanımadan, her yönden gelen yolları bünyesinde toplar; kendinin kılar; teker teker her birinin hedefi olur (Özel,

Resim 2. Şapelin iç mekânındaki objeler (Fotoğraf: Mehmet Kerem Özel Arşivi, 2010).

Resim 3. Şapelin uzak mesafeden görünüşü (Fotoğraf: Mehmet Kerem Özel Arşivi, 2010).

Resim 4. Vaziyet planı
(Casciani, 2007: 54,
Fotoğraf: Pietro Savorelli).

Resim 5. Şapelin farklı
yönlerden yaklaşıırkenki
görünüşleri. Sol üst:
Kuzeydoğu, sağ üst:
Güney, sol alt:
Batı, sağ alt: Kuzey
(Fotoğraflar: Mehmet
Kerem Özel Arşivi, 2010-
2014).

1998). Tekilliği ve arka planla yarattığı karışıklıkla Aziz Klaus Şapeli tipik bir merkezi nirengi noktasıdır. Nirengi noktasının başka bir özelliği olarak “uzatılmış bir zaman dilimi ve uzaklık boyunca görülebilir olması” (Lynch, 1960: 101) şapelin yakın ve uzak fiziki çevresinde mekânsal bir kurgu örgütlemesini sağlar; şapel, çevresindeki buğday ekili tarlaların yataylığı kuvvetli etkisini dengeleyen düşey tek bir kütle olarak kendi cisminde merkezi imler. Zumthor şapelin bu durumunu, Martin Heidegger’in “köprü” imgesiyle özdeşlik kurarak “peyzajın algısı değişir, yeni bir

yönelme noktası ortaya çıkar, peyzaj ile kule birbirlerine bağlanmaya başlar” diyerek tarif eder (Durisch, 2014: 121). Heidegger (2008: 84) “İnşa Etmek İskân Etmek Düşünmek” adlı metninde el değmemiş bir nehir yatağında bir köprünün ilk yapı olarak bir anda ortaya çıkmasıyla köprünün bir yeri tarif etmeye başladığını ve böylece daha önce olmayan bir sol, bir sağ, bir yukarısı ve bir aşağısının ortaya çıkmasını sağladığını belirtmiştir.

Şapel yakınında bulunduğu köyden veya uzak mesafedeki yollardan bakıldığında boşluk içinde bir merkez olarak duruyor gibi algılansa da, aslında yakın çevresindeki buğday tarlalarının ve yolların mevcut strüktürü nedeniyle şapele her yönden yaklaşım mümkün değildir (Resim 4). Şapel, bir tarafında tek şeritli asfalt bir araç yolunun, diğer tarafında ormana giden toprak bir yaya yolunun bulunduğu buğday tarlalarının arasında, ince bir dilimin içerisinde, yollardan asfalt olanına yakın mesafede (toplam mesafenin üçte birinde) konumlanır. Yollar kuzeydoğu-güneybatı ekseninde paraleldir, şapelin kapısı ise güneydoğuya bakar. Boşlukta ki duruşu ziyaretçiye merkeziyet algısı verse de, etrafındaki mevcut tarla ve yol izlerinden dolayı şapele her yönden yaklaşılamaması, yapının dış kütle tasarımına da yansımıştır. Dolayısıyla şapel kütle kompozisyonu olarak, merkezi mimarının tipik örnekleri Rönesans kiliseleri, Budist tapınakları veya İran camileri gibi dört yönde aksiyel bir simetriye değil, bunların tam zıddı yani asimetric bir kütle kompozisyonuna sahiptir. Yapı, içine yerleştiği tarla şeridinin geometrisine uyarak, uzun tarafı şeride paralel konumlanan beş köşeli dikdörtgen prizmadır. Asimetric kütle kompozisyonu sayesinde, yapıya farklı yollardan yaklaşan ziyaretçiler farklı kütle algıları yaşantıladıkları gibi, bu yaşantılar da ışığın yaladığı yüzeylerin her an değişmesi nedeniyle her aşamada değişir (Resim 5). Dolayısıyla yapı geometrik olarak sade ve basit bir kütleyle sahip

Resim 6. Şapelin giriş cephesi (Fotoğraf: Mehmet Kerem Özel Arşivi, 2014).

Resim 7. Üçgen kapı formunun iç mekândaki koridora yansıması (Fotoğraf: Mehmet Kerem Özel Arşivi, 2010).

olmasına rağmen, yapının üç boyutlu yaşantılanması değişken ve dinamiktir. Bu durum ziyaretçi yapıyı keşfetmek üzere, aynı bir menhir gibi etrafında dönmeye teşvik eder.

Kütlenin en dar kenarı içeriye girişi, yani kapının yerini belirlemiştir (Resim 6). Kapı, sağlam olarak inşa edebilecek en basit strüktürel forma sahiptir: birbirine eşit iki yan kenardan oluşan bir üçgen. Bu form kapıyı tanımladığı gibi, hemen kapının ardındaki –içeriye girecek olan ziyaretçi tarafından daha algılanmamakta olan– iç mekânın kuruluşunu da dışarıya yansıtır. Mimaride işlevsel anlamda iki mekân arasında (bu durumda: iç ile dış arasında) sirkülasyon ilişkisi kurmaya yarayan kapı, Zumthor'un tasarımında iç mekânın formunu giriş cephesine birebir yansıtarak iç-dış ilişkisine anlamsal ikinci bir katman ekler (Resim 7).

İç mekân: *Oculus*

“Her binada kendime her zaman tekrar tekrar şu soruyu yöneltirim: İçeride olduğum zaman ne görmek istiyorum, ben veya binayı kullanacak kişi?”
(Zumthor, 2006: 47-49)

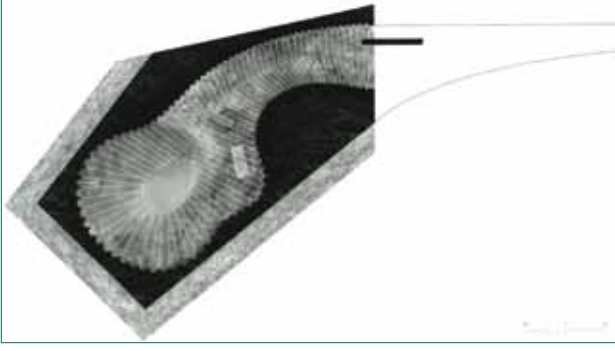
Yapının iç mekânı, dış kütlenin kurduğu hem merkezîyete hem de asimetriye karşıtlık oluşturacak şekilde aksiyeldir. Kapıdan şapelin merkezine giden mesafe, kat edilen zaman olarak kısa sürüyor olsa da mekân kurgusu yaşantı olarak yolculuk fikrini barındırır.

Kapıdan girdikten hemen sonra koridorvari ince, uzun, dar, alçak ve loş bir geçit vardır. Ziyaretçinin bu kısa da olsa yaşantı olarak etkin

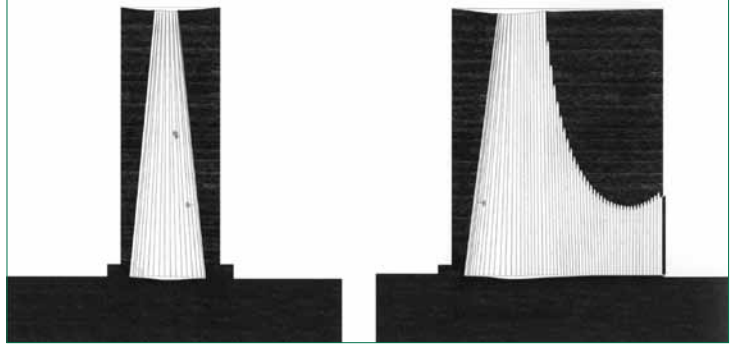
mekândan geçerken başını eğmesi gerekebilir. İki kişinin karşılıklı gelmesi durumunda duvar yüzüne sürtünmek kaçınılmazlaşır (Resim 8). Mekânın bu özellikleri ziyaretçide bir mağaranın içine giriyormuş hissi uyandırır (Ursprung, 2010). Geçitten sonra ulaşılan mekân ise, merkezîyet hissi veren ancak deforme olmuş bir dairedir; damla formundadır (Resim 9). Mekân yaşantısı geçide göre ferahlar. “Koni şeklinde bir çadır” (Cremer, 2007: 202) formunu andıran bu merkezi mekânın yüksekliği geçidinkine göre fazladır. Duvarların yükseldikçe daralıyor olmasına ve göz yüksekliğinde hiçbir açıklık barındırmaması

Resim 8. Kapıdan son mekâna giden geçit-koridor. (Casciani, 2007: 56, Fotoğraf: Pietro Savorelli).

Resim 9. Şapelin planı
(Durisch, 2014: 119).

Resim 10. Şapelin kesitleri
(Durisch, 2014: 118).

na rağmen, mekânın çatısının örtülü olmaması, duvar yüzeylerine monte edilmiş ve dışarıdaki ışığı içeri veren küreler ve geçit ile bu mekân arasında plan ve kesitte yaratılan karşıtlık ferahlama hissini güçlendiren üç etkindir (*Resim 10*).

İç mekâna girilmiş olmasına rağmen doğal hava şartlarına maruz kalıyor olmak ziyaretçiyi algısal olarak şaşırtır; bir yapının içine girmiş, dış dünyadan yalıtılmıştır ancak dış dünyanın hava şartlarından korunmamaktadır. Yağmur, kar, soğuk; şiddeti azalsa da hissedilmeye devam eder. Burası sabah erken ve akşam geç saatlerde doğa seslerinin duyulduğu bir ses mekânına dönüştüğü gibi, zaman zaman ziyaretçinin kendi nabız sesini bile duyabileceği sessizliğe de bürünmektedir (Haepke, 2013: 305). Güneş ışığı, hava güneşli de olsa, yapının yüksekliği ve tepe açıklığının darlığı nedeniyle iç mekânda güçlülük hissedilir.

Yapının tepesindeki açıklık, antik dönemden itibaren tapınma mimarisinde önemli bir yeri olan, “tanrının gözü” olarak anlam yüklenen ve mimarlık tarihindeki en eski bilinen kullanımı

Roma’daki Pantheon’da karşımıza çıkan *oculus* fikrinin bir devamıdır (*Resim 11*). *Oculus* 20. yüzyılın ikinci yarısında özellikle merkezi planlı kilise tasarımlarının çoğalmasıyla birlikte tapınma mekânı tasarımında sıklıkla kullanılan bir öge olmuştur.

Gottfried Böhm’ün elips planlı Saarbrücken-St. Albert Kilisesi’nde (1952/53) mekânın tek ışık kaynağı olan *oculus* çeperlere değmeden yerleşen ve altına denk gelen altar adasını tanımlayan “kubbemsi bir ışık tacı”dır (Schnell, 1973: 93) (*Resim 12a*). Eero Saarinen’in Massachusetts-Kresge Şapeli (1955) ve Sep Ruf’un Münih-St. Johannes Capistra Kilisesi (1960) örneklerinde de bu yapıların sağır silindirik kütlelerinde açılmış ve altara odaklanmış tek ışık kaynağı *oculus*’tur (*Resim 12b, 12c*).

Merkezi planlı ve *oculus*’lu tapınma mimarisi geleneğine eklemelenmesine rağmen, Aziz Klaus Şapeli’nde *oculus* sadece mekânın üst örtüsünde açılmış bir pencereden daha fazla anlam ifade eder, çünkü burada zeminden çatıya mekânın bütünü *oculus*’a dönüşür. *Oculus* şapelin iç mekân kurgusunun başat mekân kurucu öğesidir. Bu anlamda dış kütlein iç mekânın çeperlerinin bir devamı olacak şekilde monoblok olduğu ve *oculus*’un dış kütle ile iç mekânı bütünleştirecek şekilde tek defada tasarlandığı örnekler mimarlık tarihinde çok fazla rastlanmaz. Roma’daki Pantheon’un yanı sıra yeni tarihli bir örnek Klaus Franz’ın Fellbach-Maria Regina Kilisesi’dir (1967) (*Resim 12d*). Bu iki örneğin yanı sıra Aziz Klaus Şapeli’nin sadece *oculus*’u, merkezi planı ve –şapel olması nedeniyle sahip olduğu– mütevazı boyutu ile değil, iç mekânın çeperlerinin *oculus* ile birleşen tasarımıyla da mirasçısı olduğu bir tapınma yapısı vardır: Dominikus Böhm’ün Neu-Ulm St. Johann Baptist (Vaftizci Yahya) Kilisesi. Böhm, sadece ön cephesi kalmış 1857 tarihli neo-gotik kiliseyi 1922-1926 tarihlerinde yeniden ele alarak genişletmiştir. Yapı malzemesi olarak betonun kullanıldığı bu yapı Almanya’nın ilk ve en önemli ekspresyonist kilisesidir. Böhm, kilisenin ana yapısına iki

Resim 11. Heykeltıraş Hans Josephson’a ait bronz baş heykeli ve *oculus*
(Fotoğraf: Mehmet Kerem Özel Arşivi, 2010).

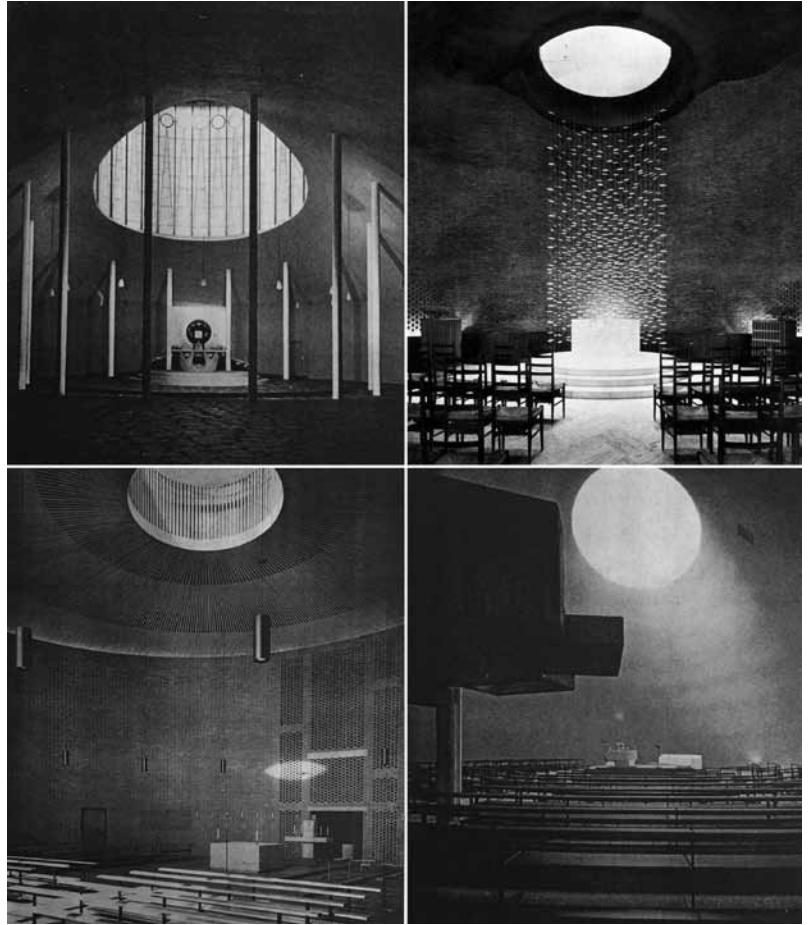

şapel ekler. Işık tasarımının baskın olarak tanımlandığı iki şapel de dairesel planlıdır ancak atmosferleri birbirine zıttır. Bunlardan Vaftiz Şapeli sadece tepesindeki dairesel *oculus*'tan ışık alan, loş bir mekân atmosferine sahiptir. Dairesel planının yükseldikçe daraldığı ve *oculus* ile sonlandığı mekânın merkezinde vaftiz kurnası bulunur. Zemin daresi ile tepedeki *oculus* dairesini bağlayan duvarlar akordeon (zikzak ya da pileli olarak da tanımlanabilecek) şekildedir (*Resim 13a, 13b*). Bir önceki daha büyük mekâna dar bir koridorla bağlanması, tek ışık kaynağı *oculus*'un yarattığı loş ve içe dönük mekân atmosferi, mekânı çevreleyen duvarların dokusu ve mekânın merkezindeki su ögesi Zumthor'un Aziz Klaus Şapeli ile Böhm'ün Vaftiz Şapeli'nin ortaklıklarıdır ve bunlar ziyaretçiye özdeş mekân deneyimleri yaşatır. Sanat eleştirmeni Karl Gabriel Pfeill Vaftiz Şapeli'nin sıra dışı mekân deneyiminin, Angelus Silesius lakablı Johannes Scheffler'in (1675: 199) "Gök alçalıyor, geliyor ve yere dönüşüyor" sözünden esinle göğün yere doğru alçalma, kendi egemenliğini indirme hareketini açıkça ve anlamına uygun şekilde sembolize ettiğini belirtmiştir (Goebel, 2012: 27). Adam Sharr ise, Zumthor'un mimarlığa yaklaşımındaki en güçlü esinlerinden biri olan Heidegger'in, etrafımızı saran dünyayı toprak, gök, tanrısallar ve ölümlüler üzerinden düşündüğünü söyler (Sharr, 2013: 35). Aziz Klaus Şapeli tam da *oculus*'un yarattığı mekânsal birleşme, bütünleşme ve yansıma sayesinde dünyayı saran bu dörtlüyü –toprak, gök, tanrısallar ve ölümlüler– (Heidegger, 2008: 81) birbirine bağlayan ve hepsini birden bir arada temsil eden niteliğe sahiptir.

Sekans

"Mimarlık sükûnet ile ayartma arasında bir mekân ve zaman sanatıdır."
(Zumthor, 2010: 86)

Mekânı, art arda yaşantılanan yerlerin arasındaki ilişkiler bütünü olarak tanımlayan ve mekâna dair algının sadece tek bir noktada durarak değil, mekânın bütününe oluşturan parçalar içinde hareket ederek oluştuğunu savunan Jürgen Jödicke (1985: 21-22), Pantheon'u ziyaretçinin hareketine bağlı olarak çözümlediği çalışmasında, merkezi mekâna örnek olarak gösterilen bu yapıda kişi eğer kubbenin altındaki merkez noktada ise bu saptamanın doğru olduğunu, ancak kişinin bu noktaya ulaşmadan önce kat ettiği yol boyuncaki parçalı algıların bütününe kişinin mekânı anlamlandırmasında belirleyici olduğunu ortaya koymuştur. Jödicke, Pantheon'u çözüm-

lerken "Bu yol ön hol sütunlarının önünde başlar, ön hole basamaklarla çıkar, ön holün sıkışık yerleştirilmiş sütunlarının arasından geçer, ön holün sonundaki alçak kapıdan geçerek kubbe ile örtülmüş iç mekâna ulaşır" dedikten sonra şu saptamayı yapar: "Kişi ancak başta yaşadığı alçak-yüksek, dar-geniş oranları ve yatay-yuvarlak örtü farklılığından sonra vardığı merkez noktada iç mekânın şeklini ve büyüklüğünü idrak edebilir." (*Resim 14*)

Bütünü/yapıyı oluşturan parçalar/mekânlar arasındaki ayrımlar Pantheon'daki kadar kuvvetli, vurgulu ve belirgin bir ayrıma sahip olmasa da, Aziz Klaus Şapeli'nde de girişten son noktaya kadar süren kısa süreli yolculukta mekânsal olarak Pantheon'dakine benzer bir algı sekansı yaşanır (*Resim 15*). "Yapılarımın iç düzenlerini bize rehberlik ve eşlik eden ama aynı zamanda da serbest bırakan ve ayartan mekânsal sekanslar halinde kurma fikri hoşuma gider" diyen Zumthor (2010: 86) şapelin içindeki yolculukta alçak-yüksek, dar-geniş ve karanlık-aydınlık karşıtlıklarından oluşturduğu mekânsal algı dizgesiyle amacına ulaşmıştır. Dahası, sükûnet ve şaşırtma üzerine kurulu bu sekansiyel mekân dizgesi sadece yapının kendisi ile sınırlı değildir. Başta da belirtildiği gibi çok uzaklardan itibaren kişiyi kendine çağıran bir

Resim 12. 20. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiş *oculus*'lu tapınma yapıları.

12a. (Sol üst) Saarbrücken-St. Albert Kilisesi Kilisesi, Gottfried Böhm (Schnell, 1973: 108).

12b. (Sağ üst) Massachusetts-Kresge Şapeli, Eero Saarinen (Fotoğraf: Ezra Stoller).

12c. (Sol alt) Münih-St. Johannes Capistra Kilisesi, Sep Ruf (Schnell, 1973: 161).

12d. (Sağ alt) Fellbach-Maria Regina Kilisesi, Klaus Franz (Schnell, 1973: 137).

Resim 13a. Dominikus Böhm'ün Neu-Ulm St. Johann Baptist (Vaftizci Yahya) Kilisesi'nin Vaftiz Şapeli (Fotoğraf: Mehmet Kerem Özel Arşivi, 2012).

Resim 13b. Vaftiz Şapeli'nin *oculus*'u (Fotoğraf: Mehmet Kerem Özel Arşivi, 2012).

nirengi noktası olarak fark edilmesine rağmen, yaklaşıldığında girişinin belirsizliği; kesin, sert, pürüzsüz, net ve doğrusal çizgili bir etkiye sahip dış kütlelerinin algılanmasının ardından içine girildiğinde gerek planda, gerekse de üçüncü boyutta eğrisel ve dokulu bir atmosferle karşılaşılması; açık rengi ancak keskin hatlarıyla ziyaretçiye mesafeli duran dış kütlelerine karşılık,

koyu rengi ancak yumuşak hatlı ve mağaramsı atmosferiyle ziyaretçiye saran ve sarmalayan bir iç mekâna sahip olması yapının ziyaretçiye sunduğu şaşırtmaca üzerine kurulu sekansiyel mekân dizgesinin önemli özellikleridir. Bu dizge, binalarını içten dışarıya doğru tasarladığını ve binalarının sırlarının her zaman iç mekânlarında saklı olmasını umduğunu belirten Zumthor'un (Signer, 2009: 50) görüşlerini doğrular niteliktedir. Daha önce *oculus*'u dolayısıyla bahsedilen Saarinen'in Kresge Şapeli de benzer anlamda bir iç-dış karşıtlığına ve sırlı bir iç mekâna sahiptir; şapelin dış kütleleri sakin, düz ve net cepheli bir silindirikken, iç mekânın çeperleri mekâna doğru girip çıkan dalgalı formdadır.

Sonuç

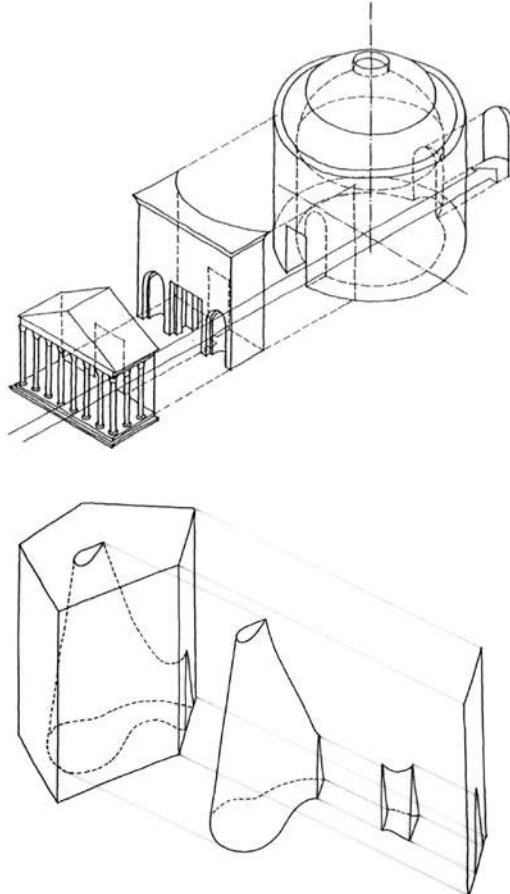
“Şeyler neyse odur. Gördüğüm şeyi görürüm, hissettiğim şeyi hissederim ve sonra tasarlayacağım şeyleri buna göre tasarlarım.” (Wesley, 2001: 20)

Şapel ziyarete açıldıktan bir süre sonra bir grup İsviçreli Zumthor'a “Aziz Klaus'un yaşamı bir kayaya oyulmuş hücrede sonlandığı için mi bu çok az ışığın girdiği karanlık boşluğu tasarladınız?”, “Yapının bir burç gibi olması Aziz Klaus'un askerlik geçmişine mi dayanıyor?”, “İçinin yuvarlak bir plana, dışının ise sivri uçlu bir kütleyle sahip olması Aziz Klaus'un her gün meditasyon için kullandığı tekerleği ile mi alakalı?” gibi sorular sorar (Casciani, 2007: 58).

Almanya'nın önemli sanat/mimarlık tarihçilerinden Gerrit Confurius (2008: 19) dış kütle etkisinden dolayı şapel ile Stanley Kubrick'in kült filmi “2001 Uzay Macerası”nın açılış sekansında vahşi ve kurak doğa peyzajının içinde nereden geldiği belli olmadan öylece dikili durmakta olan ince uzun siyah prizma taş arasında bağlantı kurmaktan kendini alamadığını belirtirken, Jozsef Adalbert Tillmann (2010: 148) *oculus*'undan dolayı şapel ile ünlü peyzaj sanatçısı James Turrell'in işleri arasında paralellik kurar. Bütün bu yorumlara

Resim 14. Jürgen Joedicke'nin Pantheon çözümü (Joedicke, 1985: 59).

Resim 15. Aziz Klaus Şapeli'nin mekânsal çözümü (Çizim: Mehmet Kerem Özel).

karşın Zumthor, kendisiyle yapılan söyleşilerde ya da bizzat kaleme aldığı metinlerinde tasarım sürecinde simgesellik ya da anlam peşinde koşmaktan çok kendisine esin veren esas dürtünün belli duyguları ortaya çıkarmaya yönelik atmosferleri yaratmak olduğunu belirtir. Casciani'nin (2007: 58) vurguladığı gibi, bunu yaparken de Zumthor'un inandığı tek görüş mimarlığın kendisi, konuştuğu dil ise konstrüksiyonun ve malzemeninkidir. Zumthor söyleşi ve metinlerinde esin kaynakları olarak diğer mimarlara ve onların yapılarına da çok ender atıfta bulunur. Buna rağmen konvansiyonel bir tapınma yapısının içermesi gereken birçok öğeden arındırılmış olan Aziz Klaus Şapeli gerek dış kütle imgesiyle, gerek mekân kurgusuyla, gerekse de iç mekân yaşantısıyla, bir parçası olduğu tapınma mimarisi geleneğine sıkı bir şekilde eklemlenmiştir. ■

Mehmet Kerem Özel, MSGSÜ Mimarlık Fak. Mimarlık Bölümü

Dipnot

1. Bu bölümdeki bilgiler şu kaynaklardan derlenmiştir: a+u, 2008; Baglione, 2006; Baglione, 2007; Bilgin, 2009; Bönsch, 2011; Casciani, 2007; Confrius, 2008; Diening 2007; Durisch, 2014; Haepke, 2013; Rossmann, 2008.

Kaynakça

- a+u (2008), Shinkenchiku-sha Co. Ltd, Tokyo, Sayı: 456, s. 30
- Baglione, C. (2006), "Costruire col fuoco: la cappella nell'Eifel [Interview with Peter Zumthor]", *Casabella*, Francesco Dal Co, Milano, Sayı: 747, s. 56-67
- Baglione, C. (2007), "Nel Silenzio [In the Silence]", *Casabella*, Francesco Dal Co, Milano, Sayı: 758, s. 142-153
- Bilgin, İ. (2009), "Zumthor'un Vaadi", *Betonart*, Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliği Yayını, İstanbul, s. 12-19
- Bönsch, M. (2011), *Zum Himmel offen – Die Bruder Klaus Kapelle in Wächendorf*, Bönsch Design, Köln
- Casciani, S. (2007), "Il Santo e l'Architetto [A Saint and an Architect]", *Domus*, Editoriale Domus, Rozzano, Sayı: 906, s. 52-59
- Confrius, G. (2008), "Architektur der Architektur", *Werk, Bauen + Wohnen*, Verlag Werk AG, Zürich, Sayı: 3, s. 17-22
- Cremer, D. (2007), "Wachtturm und Kamin Gottes. Zu einer ungewöhnlichen Kapelle", *Das Münster*, Verlag Schnell & Steiner GmbH, Regensburg, Sayı: 3, s. 201-203
- Diening, D. (2007), "In Gottes Dienst", *Der Tagesspiegel*, 07.05.2007 <http://www.tagesspiegel.de/zeitung/in-gottes-dienst/843116.html> (Erişim tarihi: 20.12.2014)
- Durisch, T. (2014), *Peter Zumthor 1998-2001 Bauten und Projekte Band 3*, Schneidegger & Spiess, Zürich
- Goebel, B. (2012), *St. Johann Baptist in Neu-Ulm*, Kunstverlag Josef Fink, Lindenberg im Allgäu
- Haepke, N. (2013), *Sakrale Inszenierungen in der zeitgenössischen Architektur, John Pawson – Peter Kulka – Peter Zumthor*, Transcript Verlag, Bielefeld
- Heidegger, M. (2008), "İnşa Etmek İskân Etmek Düşünmek", *Düşüncenin Çağırdığı* (çev. Ahmet Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul, 2008
- Joedicke, J. (1985), *Raum und Form in der Architektur*, Karl Kraemer Verlag, Stuttgart
- Lynch, K. (1960), *The Image of the City*, MIT Press, Massachusetts
- Mack, G. (2010), "Radikale Männer machen mir Angst", *Art, Das Kunstmagazin*, 21.01.2010, http://www.art-magazin.de/architektur/25743/peter_zumthor_interview (Erişim tarihi: 16.12.2014)

- Norberg-Schulz, C. (1985), *The Concept of Dwelling, on the way of figurative architecture*, Rizzoli, New York
- Özel, M. K. (1998), *Dini Mimaride Merkez Kavramı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Rossmann, A. (2008), "Feldkapelle bei Wächendorf", *Detail*, Institute für international Architektur Dokumentation GmbH & Co., Münih, Sayı: 1/2, s. 12-14
- Scheffler, J. (Angelus Silesius) (1675), *Cherubinischer Wandersmann oder Geist-Reiche Sinn- und Schluß-Reime zur Göttlichen beschauligkeit anleitende*, 3. Buch, Schubarth Verlag, Glatz
- Schnell, H. (1973), *Der Kirchenbau des 20. Jahrhunderts in Deutschland*, Verlag Schnell & Steiner, Münih
- Sharr, A. (2013), *Mimarlar İçin Düşünürler 2 - Mimarlar için Heidegger*, YEM Yayın, İstanbul
- Signer, D. (2009), "'Projekte machen, die Moden überleben': in der neuen Architektur vermisst Peter Zumthor oft die durch Licht und Schatten erzeugte schöne Atmosphäre", *Du: die Zeitschrift der Kultur*, Du Kulturmedien AG, Zürich, Sayı: 69/796, s. 46-51
- Tillmann, J. A. (2010), "The Sublime in Contemporary Art", *Philologica*, Acta Universitatis Sapientiae, Cluj-Napoca, Sayı: 2/1, s. 144-150
- Ursprung, P. (2010), "Earthworks: The Architecture of Peter Zumthor", Pritzker Prize, 2009 Laureat, www.pritzkerprize.com/laureates/2009/essay.html (Erişim tarihi: 20.12.2014)
- Wessely, H. (2001), "'Ich baue aus der Erfahrung der Welt' – ein Gespräch mit Peter Zumthor", *Detail*, Institute für international Architektur Dokumentation GmbH & Co., Münih, Sayı: 1, s. 20-24
- Zumthor, P. (2006), *Atmosphären*, Birkhäuser, Basel
- Zumthor, P. (2010), *Architektur Denken* (Dritte, erweiterte Auflage), Birkhäuser, Basel

Peter Zumthor's Bruder Klaus Fieldchapel as a part of the history of religious architecture

This paper aims to analyse the architectural elements and spatial concept of Bruder Klaus Fieldchapel, which was defined by Peter Zumthor as "a worship space and not a consecrated church in a clerical mind", in order to determine its role in the history of the religious architecture. The building was analysed using two approaches, the sensual image and the spatial experience, to which Zumthor pays attention through his design process in general.

The exterior mass of the chapel is a large, solid monolith with strict and sharp lines. Standing still in the middle of the wheatfields, it has the typical characteristics of a landmark. Thus, with its image like a menhir, which is one of the most ancient worshipped images of the mankind, it creates the centre inviting the visitor to approach, circumambulate and explore.

In the interior, the oculus constitutes the spatial concept of the chapel. Meaning "Eye of God" and first used on the Pantheon, oculus emerged often in the designs of churches with a central plan in the second half of the 20th century. There is a close relationship particularly between this chapel and the Baptism Chapel of the Neu-Ulm St. Johann Baptist Church by Dominikus Böhm in terms of using the oculus, striated walls and placement of the water basin.

Spatial experience of the journey from the exterior to the core of the chapel is similar to the spatial sequence of the Pantheon. In general, it is based on mystification and the dualities of sharp-organic, light-dark, smooth-striated between the interior and exterior experiences of the building.

With all its characteristics analyzed through the paper, Bruder Klaus Fieldchapel has a close link to the history of religious architecture, although it has a single space and no liturgical items.

Mardin Zinciriye (Sultan İsa) Medresesi ve Osmanlıdan Günümüze Medresedeki Restorasyon Müdahaleleri

Murat Çağlayan - Gülsün Tanyeli

Mardin önemli medeniyetlerin ortaya çıktığı Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, Mezopotamya sınırının birbirine geçtiği yerde konumlanır. Varlığı efsanelerle Perslere, buradan Romalılara dayanır. Literatürde şehrin adı ilk olarak IV. yüzyılda geçmektedir. Ammianus Marcellinus adlı tarihçi, Justinyen idaresindeki imparatorluğun şark sınırındaki listesinde "Maride" adlı bir kaleyi kaydetmiştir ve Maride'nin Mardin olduğu kesindir (Gabriel, 1940). Bu yüzyılda bir kalenin varlığını kesinlikle bildiğimiz Mardin'de VII. yüzyıla beraber İslam Devletleri egemenliği başlar. Mardin, XII. yüzyılda Artuklu Beyliği'ne üç yüz yıl kadar başkentlik yapar. Artukluların yıkılmasından Yavuz Sultan Selim'in bölgeyi ele geçirdiği aralığa kadar Karakoyunlu, Akkoyunlu ve Safevi devletleri Mardin'de hüküm sürmüşlerdir. 1516'da Çaldı-

ran Savaşı sonucu Osmanlıların idaresine girmesiyle Mardin, tarihi idari uygulamalara sadık kalınarak, liva olarak Diyarbakır Eyaleti'ne bağlanmıştır. XIX. yüzyıla kadar bölgesel sorunlardan dolayı Bağdat, Musul ekseninde el değiştirmiş ancak daha sonra tekrar Diyarbakır'a bağlanmıştır (Özcoşar vd, 2007). 1923'te Cumhuriyetin kurulması ile beraber il olmuştur.

Birçok farklı medeniyetin iz bıraktığı Mardin'de Artuklular cami, medrese, hamam, köprü, külliye vb eserler yaparak şehri bayındır hale getirmişlerdir. Bu dönemde yapılan medreselerde cami-medrese fonksiyonunun birleştiği görülmektedir. Kentsel sit alanında kalenin eteğinde bulunan Mardin Sultan İsa (Zinciriye) Medresesi (1385) bu tür birleşik fonksiyonlu yapılardandır (Şekil 1, 2). Medresenin üzerinde yer alan kitabeler ve arşiv belgeleri incelendiğinde, yapının Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde gerçekleştirilen çeşitli ve kapsamlı onarımlarla günümüze kadar gelebildiği anlaşılmıştır. Zinciriye Medresesi'nin çoğu araştırmacı tarafından özgün kabul edilen kimi yapı elemanlarının aslında onarım sırasında yapılan dönem eki olduğu, bu çalışma kapsamında yürütülen arşiv araştırmasıyla ilk defa ortaya konmuştur.

1. Medresenin Tarihçesi ve Mimarisi

Zinciriye Medresesi, üzerindeki kitabelerine göre 1385 yılında Artuklu Sultanı Melikü'z-zâhir Necmeddin İsa bin Muzaffer Dâvud bin el-Melik Salih (1376-1407) tarafından inşa ettirilmiştir. Kâtip Ferdi (Ali Emiri, 2006), "Melik İsa, Mardin Kalesi yakınında 'Zinciriye' adıyla şöhet bulan medreseyle birlikte cami yaptırdı ki, o binayı dil ile tanımlamak, güzellik ve ihtişamını kalemlerle yazmak mümkün değildir", diye bahseder.

Timur'un şehri istilasından sonra Ulu Cami minareleri arasında bulunan zincirin bu medresenin kubbeleri arasına asılmasından dolayı zamanla buraya "Zinciriye" denmiştir. Melik Necmeddin İsa, 1394'te Timur'a esir düşmüş ve bir süre tutuklu kaldıktan sonra serbest bırakılmış, 31 yıl hükümdarlığın ardından bu medreseye defnedilmiştir (Abdulsalam Efendi, 2007).

Şekil 1. Medresenin Mardin kentsel sit alanındaki konumu (Kasım 2013 tarihli Google Earth görüntüsü üzerinden düzenlenmiştir).

Şekil 2. Medresenin Mardin kentsel sit alanındaki konumu, 2015 yılı (Murat Çağlayan).

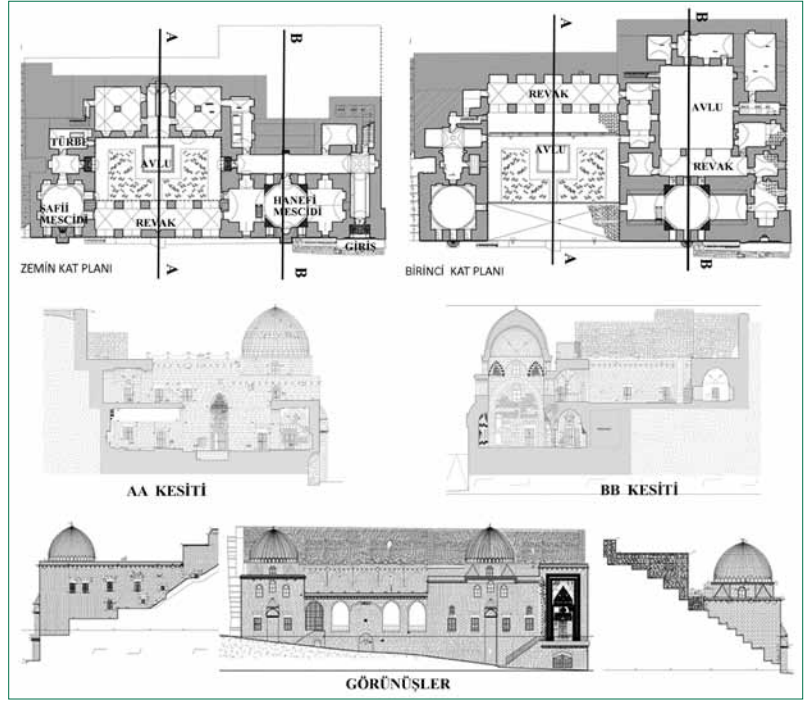
Anıtın planları incelendiğinde cami, medrese, türbe bölümlerinin açık avlulu bir mekân etrafında bir araya geldiği görülür. Avludaki eyvan serinletici bir dinlenme yeridir (Öney, 2007). Medrese iki katlı ve iki avlu etrafında düzenlenmiştir. Anadolu'daki medrese mimarisinin büyük ölçeklere varan gelişmiş halidir (Aslanapa, 2007: 81-82).

Anıtsal bir portali olan yapı, iki adet dilimli kubbeye sahiptir. Abdülgani Efendi (1999: 88-89) medresenin Hanefi ve Şafii olmak üzere iki mescidinin ve yaz namazgâhının bulunduğu bahseder. Doğudaki mescit daha büyük olduğundan cemaati kalabalık olan Hanefilere, batıdaki ise Şafilere aittir. Bazı kaynaklar batıdaki kubbeli Şafii mescidini türbe olarak göstermiştir (Artuk, 1971a: 192-194). Fakat sandukalı türbe odası, bugün medresenin kuzeybatı köşesindeki odadır. Medresenin banisi Melik İsa burada yatmaktadır.

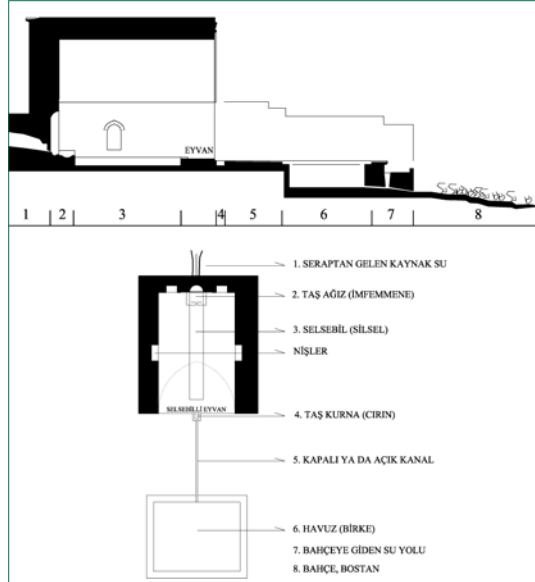
Portalden girince karşıda üst kata çıkan bir merdiven bulunmaktadır. Portal koridorunun batısından avlu, avlu merkezinde eyvan ve çeşitli odalar bulunmaktadır. Üst katta ise küçük bir avlu ve etrafında sıralanmış daha küçük odalar görülmektedir (Şekil 3).

Medrese avlusunda bulunan selsebilleri eyvan karakteristiktir. Mardin'deki cami, mescit, medrese, kilise ve manastır avlularında sıklıkla bulunur. Selsebilleri eyvan, farklı elemanlardan oluşan bir sistemdir (Şekil 4). Medreselerin selsebilleri eyvanlarının içindeki yöre ağzında "silsel" (sebil) denilen dikdörtgen küçük havuz, abdest suyunun temin edildiği bölümdür.¹ Vaktiyle selsebilleri eyvanından gelen su, bir kanal ile medresenin güney cephesindeki sokağa bakan çeşmeye akmaktaydı. Bugün ise bu su, 2007 yılı basit onarımı ile medresenin avlusuna eklenen havuza dökülmekte olup çeşme işlevini yitirmiştir.

Gabriel (1940) ve Altun (1971) medrese hakkında detaylı incelemeler yapan araştırmacılar. Gabriel 1930 yılında incelerken medrese metruktür. Altun'un incelemeleri yaptığı 1967 yılında ise "Vakıflar Öğrenci Yurdu" olarak kullanılmaktadır. Medrese 1989'un sonuna kadar yurt olarak, o tarihten 1999'a kadar da "arkeoloji müzesi" olarak hizmet vermiştir. Müzenin bugünkü yerine taşınmasından sonra medresenin mescit kısmı açık tutulup ibadethane olarak işlevi devam ettirilmiştir. Medrese 2010 yılında Mardin Artuklu Üniversitesi'ne tahsis edilmiş, kısa bir süre için Yaşayan Diller Enstitüsü olarak hizmet vermiştir. Fakat kullanım ve konfor koşulları bu işlevini kaldıramadığı için enstitü 2 yıl sonra buradan taşınmıştır.

Şekil 3. Zinciriye Medresesi'nin plan, kesit ve görünüşleri (Diyarbakır Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi çizimlerinden düzenlenmiştir).

Şekil 4. Selsebilleri eyvan akış şeması (Çağlayan, 2010).

2. Kitabe ve Arşiv Belgelerine Göre Medresenin Geçirdiği Onarımlar

Kalenin dibindeki yamaca konumlanan medrese, kitabe ile kayıtlı bilinen ilk onarımını 1797 yılında görmüştür. Konumundan ötürü farklı dönemlerde kaya düşmesi ve toprak kayması sonucu özellikle kuzey bölümleri birçok kez onarım görmüştür. Belgelenen toprak kayması ve kaya düşmesi vakaları 1990 ve 2007 yıllarında yaşanmıştır (Şekil 5).

Cumhuriyet döneminde ise medrese, ilk olarak Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından 1949-1950 yıllarında 9.768 lira harcanarak onarılmıştır. Fakat onarımın içeriği hakkında bilgi bulunmamaktadır (Çal, 1990: 654). Onarıma referans veren kitabe Hanefi mescidinin kubbe kasnağının üzerinde bulunduğu için bu kubbenin onarım görmüş olması muhtemeldir (Şekil 6).

Şekil 5. 1990 ve 2007 yıllarında meydana gelen toprak kayması sonucu medresenin damı ve yıkılan istinat duvarı (Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Murat Çağlayan arşivi).

Şekil 6. Cumhuriyet dönemi onarımına referans veren kitabe, üzerinde "O.S. (onarım sonu) 11 Ekim 1949" yazmaktadır.

Şekil 7. Yazlık mihrabın üzerinde bulunan 1797 tarihli Osmanlı dönemi onarım kitabesi.

İstanbul 4 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu’nda bulunan *İstanbul Âsâr-ı Atika Müzeleri Eski Eserleri Koruma Encümeni Arşivi*’nde yapılan araştırmada Zinciriye Medresesi’ne ait “vakıf eski eser fişi” ve “abide ve eski eser onarım fişi” bulunup incelenmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü Abide ve Yapı İşleri Dairesi tarafından hazırlanmış 1963 ve 1966 tarihli iki adet onarım fişinde yapılmış ve yapılacak işler anlatılmıştır. İki fişin altında da Y. Mimar Nedim Onat’ın imzası vardır.

Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, medresenin arkeoloji müzesi olarak kullanıldığı 1981 yılında da binanın müze olarak teşhir ve tanzimi için 502.515 lira harcama yapmıştır

(Çal, 1990: 755). Medrese, son onarımı ise 2006 yılında görmüştür.

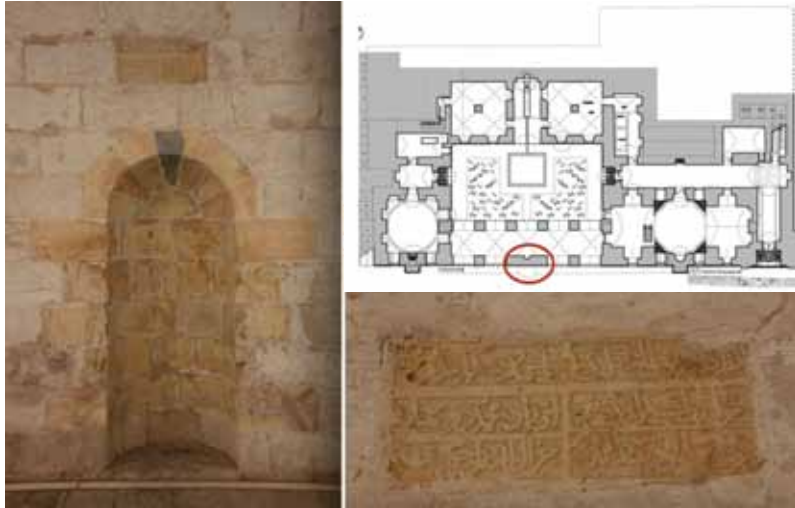
1797 Yılı Onarımı

Medresenin güneyindeki revakın içinde bulunan yazlık mihrabın üstündeki kitabeye göre medrese, 1797 yılında bir onarım görmüştür. Bugüne kadar hiçbir araştırmacının değinmediği kitabe ilk defa okunmuş olup *çevrimyazısı* şu şekildedir (Şekil 7):

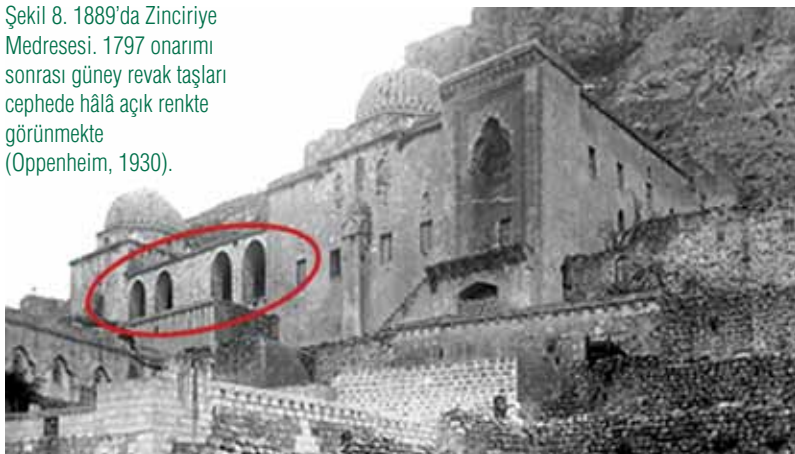
- Nazar ettim bu tak-ı dil-küşaya (kemer-mihrap nişi-) / Hamd ve şükür ettim Hûdaya
- Harab idi mesken imdi tamire / Ahizade Muhammed zi-himaye (korunmaya muhtaç)
- Azm ve cehd iyleye olup bünyada tarih 1212 (Miladi 1797) / Cezza’k-Allah u hayran bilâ-nihaye (Allah seni sonsuz bir ecirle mükâfatlandırın).

Kitabede onarımın içeriğine dair net bir açıklama yoktur. “tak-ı dil-küşa” güzel kemer ya da niş anlamlarına gelmektedir. 1889 tarihli fotoğrafta da revak bölümünün taşları cephede hâlâ açık renkli görünmektedir (Şekil 8). Buna göre yazlık mihrabın bulunduğu revaklar bu tarihte onarılmıştır. Kitabedeki “...harap idi mesken imdi tamire...” tabiri tüm yapıyı kapsıyor da olabilir (Aras Neftçi, kişisel görüşme, Ocak 2016). Bu dönem onarımı ya da daha önce olmuş bilinmeyen onarımların; bu alanda özellikle yoğun kar yağışlı kış mevsimi sonrası karların erimesi sonucu, kaleden kaya düşmesi ya da toprak kayması neticesinde gerçekleşmiş olması muhtemeldir.

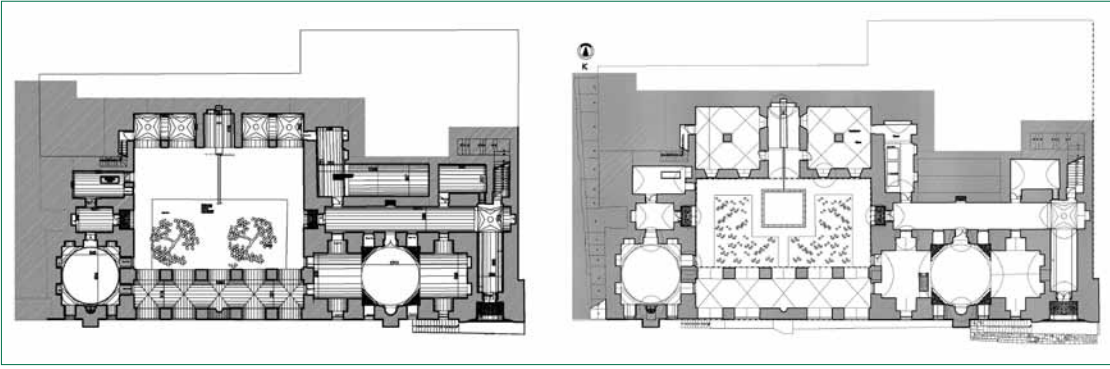
Altun (1971) ve Gabriel (1940) medresenin ilk yapıldığında iç avluya bakan eyvan cephesinin doğu ve batısında revaklar olması gerektiğini söylemektedirler. Bu revaklar sonradan kapatılıp avluya doğru birer hücre genişletilerek odaya dönüştürülmüşlerdir. Eyvanın iki yanından kalan odaların ortasında birer ayak bulunması bundandır (Şekil 9). Medresenin bu tarihte esaslı bir onarım gördüğünü kabul edersek

Şekil 8. 1889'da Zinciriye Medresesi. 1797 onarımı sonrası güney revak taşları cephede hâlâ açık renkte görünmekte (Oppenheim, 1930).

Şekil 9. Medresenin zemin kat planının erken dönem restitüsyonu ve günümüz rölövesi (Diyarbakır Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi).

eyvanın yanındaki revakların kapatılıp odaya dönüştürülmesi de bu dönemde olmuş olabilir. Kitabeden, onarımın “Ahizade Muhammed” tarafından yapıldığını anlaşılmaktadır. Onaran ustanın bir “ahi” olması, onun esnaf ya da zanaatkar loncasının bir üyesi olabileceğine işaret eder.

1963 ve 1966 Tarihli Fişlere Göre Yapılan ve Yapılacak İşler

1963 tarihli onarım fişine göre bu yıl medrese için 210.000 lira tahsis edilmiştir. Fişte geçen yıllarda yapılan işler şu şekilde açıklanmıştır:

Yıkılan yerler ve toprak altında kalan hafriyatlar yapılmış, iç avlu etrafındaki toprakla dolu olan odaları boşaltılmış; Hanefi ve Şafii camilerinin moloz taş duvar ile kapatılmış pencereleri açılarak şebekeler takılmıştır. Alt kat odaların taş döşemelerinden bir kısmı ve büyük avlu etrafındaki silmeler ile (koşbaşı) konsol taşların çürükleri değiştirilmiş ve bir kısım odaların sıvaları yapılmıştır. Hava muhalefeti yüzünden onarım 1964 yılına sirayet etmiş olup rölöveleri ve restitüsyonu tamamlanmaktadır. 1964'te yapılacak işler: Hazırlanan rölöve ve restitüsyon projesine göre onarılmış olan tahsisatın nispetinde yıkılmış olan ve izleri bulunan üst katın revakları yapılacak ve damların taş kaplamaları ile silmeleri ikmal edilecektir. Dilimli taş kubbedeki çatlak ve çürümüş taşlar değiştirilecek, her iki caminin tezyinatlı mihrap taşlarından çürük ve erimiş olanları tamir edilecektir.

1966 tarihli fiş, üç adet eserin onarım işini içermektedir. Zinciriye Medresesi, Kasımiye Medresesi ve Kızıltepe Ulu Cami için ayrılan tahsisat 198.000 liradır. Fişin Zinciriye Medresesi ile ilgili bölümünde geçen yıllarda yapılan işler şu şekilde açıklanmıştır:

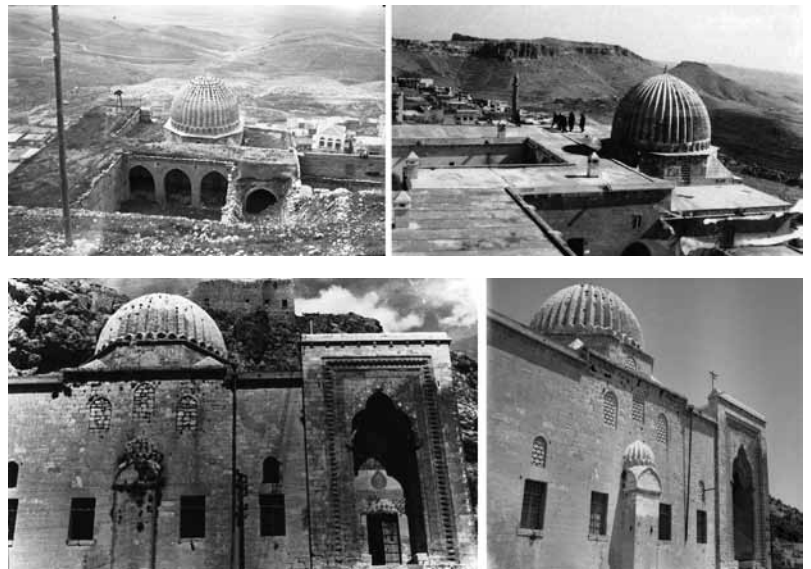
Zinciriye Medresesi'nin 1963 yılında umumi temizliği ve rölövesi hazırlanmış, medrese odalarının sıvası, kapı ve pencereleri tamamlanmıştır. 1964 yılında da medresenin yıkılmış olan üst kat revaklı eyvanları tamamlanarak elektrik ve su tesisi ikmal edildikten sonra vakıf talebe yurdu olarak hizmete açılmıştır.

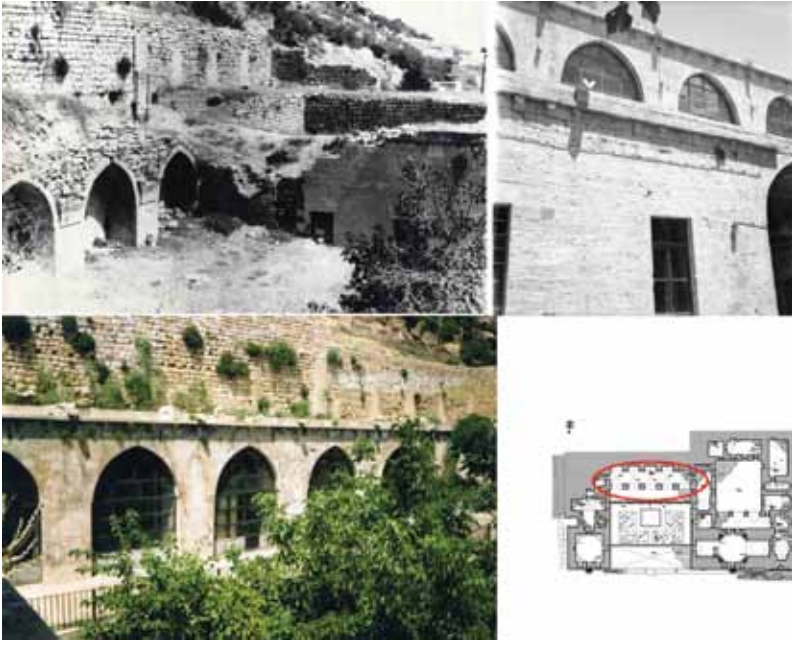
İbrahim Artuk (1971b: 68), bu onarımın Mardinli Ermeni Mimarbaşı Sarkis Elyas Lole'nin oğlu Corç Ertaş Kalfa tarafından yapıldığını belirtmektedir. O yıl, yani 1966'da yapılacak işler olarak da medresenin Hanefi ve Şafii mescitlerinin erimiş mihrap taşlarının değiştirileceği yazılmaktadır. Fakat bu taşlar hiçbir dönem değiştirilmemiştir.

Bu dönem onarımda eyvanın üstündeki teras, revak ile kapatılarak medrese yurda dönüştürülmüştür. Revaklar da doğramalar ile kapatılarak doğu ile batı bölümü arasında bir geçiş hacmi oluşturulmuştur. Altun (1971), inceleme yaptığı dönemde medrese yurt işlevli olduğundan bu bölümün yemekhane olarak kullanıldığını belirtir. Gene bu dönemde üst kattaki avludan dama çıkan bir merdiven yapılmıştır. Gabriel'in belgelerinde üst kat avlusundan dama bağlantılı bir merdiven görünmemektedir. Fakat medresenin batı cephesinde sokaktan dama kadar bir kademelenme görünmektedir. Eski fotoğraflarda da bu cephede damda bir kapı izi bulunmaktadır. Geçmişte, sokaktan dama uzanan cepheye yapışık dik bir merdiven ile dama çıkılmış olması muhtemeldir. Ayrıca bu onarımlarda, medrese cephesinin batısına sokaktan revaka geçişi sağlayan yeni bir merdiven eklenmiştir (Şekil 10-12).

Şekil 10. 1963-66 onarımları öncesi ve sonrası durumu (Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi).

Şekil 11. 1963-66 onarımları öncesi ve sonrası durumu (Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi).

Şekil 12. 1967 onarımı öncesi ve sonrası Zinciriye Medresesi üst kat revakları (Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinden).

XX. yüzyıl başlarında çekilmiş fotoğraflarda cephelerde pencerelerin taşlar ile kapatılmış olduğu görülmektedir. Bu dönem onarımında taşlar kaldırılarak revzen pencereler eklenmiştir. Aynı dönemde taç kapı sahanlığının sokağa bakan kenarında bulunan bindirmeli profilli çıkma taşlar, bilinmeyen bir nedenle sökülmüş, bir daha da monte edilmemişlerdir. Misyoner seyyah Gertrude Bell'in (Url-1) 1911 ve Gabriel'in 1931 yılı fotoğraflarından bu sahanlığın özgün hali oldukça net görünmektedir (Şekil 13).

2006 Yılı Basit Onarımı

Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu, 2005 yılının mayıs ayında, Diyarbakır Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün talebi ile Mardin Zinciriye Medresesi'ne basit onarım izni vermiştir. 2006 yılı sonuna doğru biten basit onarım işleri esnasında kapsam dışına çıkarak esaslı onarıma

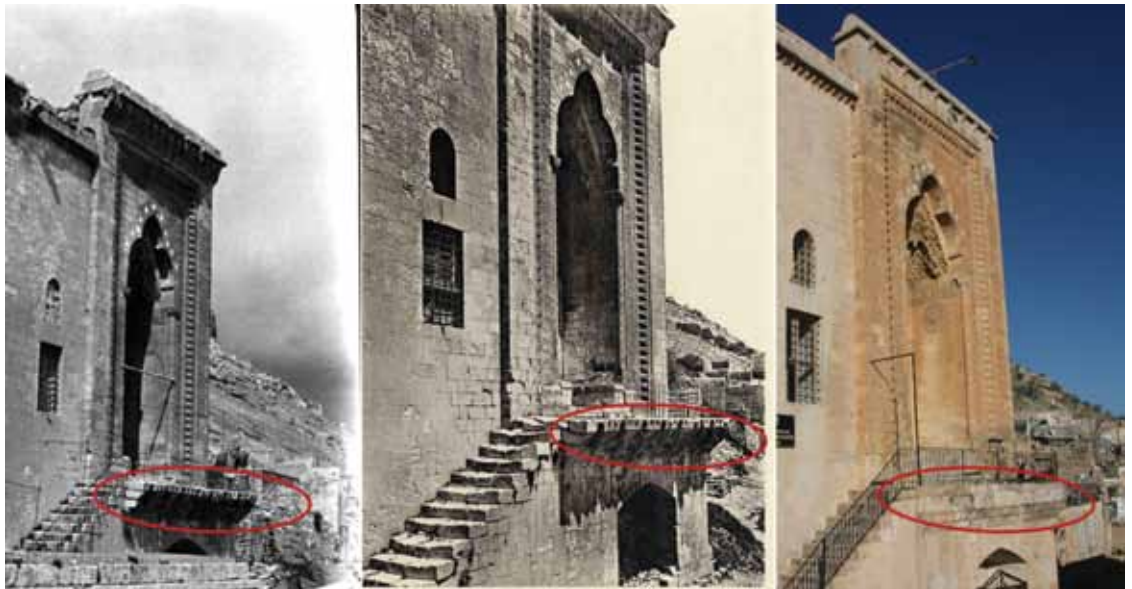
girecek işler yapılmıştır. Özgün döşemesi toprak olan medresenin damı, bazalt taş ile kaplanmış. Medresenin tüm cephelerine raspa yapılmış, böylelikle patinası kaybedilmiştir. Yeşil alan olan avlusunda kazı yapıp daha önce hiç var olmayan bir havuz eklenmiştir (Şekil 14, 15). Havuz için kazı yapıldığı sırada avluda havuza referans olacak herhangi bir ize de rastlanmamıştır. Ayrıca medrese konusunda araştırma yapanlar da avluda bir havuzun varlığına hiç değinmemişlerdir. Yerel söylence de burada havuz olduğuna dair bir duyum alınmamıştır.

Gelen şikâyetler üzerine, Diyarbakır Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından medresenin koruma projeleri hazırlanmıştır. Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nca 2008 yılında onaylanan proje, uygulamaya geçirilmemiştir.

Sonuç

Geleneksel yapının hâlâ devam ettiği Mardin'de Zinciriye Medresesinde, diğer anıtlar, hatta sivil mimarlık örneklerinde bile özgün kısımların algılanması zordur. Bu yüzden arşiv araştırması ve yapılan işin belgelenmesi çok önemlidir. Medresede 50 yıl önce yapılmış olan kısmı rekonstrüksiyonu (avluya bakan üst kat revak ayak ve kemerlerinin yeniden inşası) bile elde fotoğraf, çizim vb olmadan anlamak pek mümkün değildir. Zira bu araştırmada Zinciriye Medresesi gibi günümüze kadar büyük ölçüde özgün olarak geldiği sanılan bir eserin avlu revaklarının 1797'de yeniden yapıldığı, üst kat revaklarının da 1963-1966 onarımlarında inşa edildiği ilk defa anlaşılmıştır. Özellikle 1963-1966 onarımlarında Süryani ve Ermeni yerel ustaların çalışmış olmaları önemlidir. Mardin'deki günümüz taş ustaları, bu onarımda

Şekil 13. Taç kapı sahanlığının 1911(URL 1), 1931 yılları (Gabriel, 1940) ve günümüz görünümü.

görev alan ustaların talebeleridir. Geleneksel yapım tekniği bu şekilde nesilden nesille aktarılmaktadır.

2006 yılı onarımı bir basit onarım olmasına rağmen medreseye esaslı onarım kapsamında müdahalelerde bulunulmuştur. Koruma projeleri olmadan avluya bir havuz eklenmiştir. Avlu-ya havuz yapmak yerine anıtın sokağa bakan özgün çeşmesine su akıtılması doğru bir karar olacaktır. 2008 yılında onaylanıp uygulanmayan koruma projesi, yapının özgün halinde olduğu gibi havuzun kaldırıp sokak cephesindeki çeşmenin aktifleştirilmesini içermektedir.

Zinciriye Medresesi'nin uygulanmayan koruma projesi çizim ve raporlarında medresenin Cumhuriyet dönemi onarımları ile ilgili hiçbir belge yoktur.² 1797 tarihli onarım hakkında bilgi veren yazlık mihrap üstündeki kitabe için raporda "okunamamıştır" denilmektedir. Kubbe kasnağı üzerindeki tek Cumhuriyet dönemi onarım kitabesine hiç değinilmemesinin yanında kitabe, onaylı rölevede de bulunmamaktadır. Medresenin Cumhuriyet dönemi onarımları ile ilgili özellikle görsel verilere Ankara Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden ulaşılmıştır.³

Analitik bir araştırma yaparak koruma projelerinin hazırlanması, uygulama öncesi, uygulama sırası ve sonrası fotoğraf vb ile belgelemele- rin yapılmasının önemi, eserin gelecek nesillere özgün hali ile aktarılabilmesi için çok daha iyi anlaşılmıştır.

Murat Çağlayan, Araştırma Görevlisi, Mardin Artuklu Üniversitesi Mimarlık

Gülsün Tanyeli, Yrd. Doç. Dr., İTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

Makale, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Restorasyon Programında Yrd. Doç. Dr. Gülsün Tanyeli danışmanlığında yürütülmekte olan "Mardin Anıtsal Yapılarının Değişmişlik ve Özgünlük Sorunları" adlı doktora tez çalışmasından türetilmiştir.

Kaynaklar

- Abdülğani Efendi (1999), *Mardin Tarihi*, haz. Burhan Zengin, Ankara: GAP Yayınları
- Abdüsselam Efendi (2007), *Mardin Tarihi*, haz. H. H. Güneş, Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayın no: 17, İmak Ofset, İstanbul, s. 54-59
- Ali Emiri (2006), *Mardin Artukluları Tarihi (Kâtip Ferdi, Mardin Mülûk-i Artukîye Tarihi)*, ed. İ. Özcoşar ve H. H. Güneş, Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayın no: 2, İstanbul, s. 40
- Altun, A. (1971), *Mardin'de Türk Devri Mimarisi*, İstanbul, s. 95-100
- Artuk, İ. (1971a), "Mardin Zinciriye Medresesi ve Banisi", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, s. 191-200
- Artuk, İ. (1971b), "Diyarbakır ve Mardin'in Bazı Önemli Yapıları", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi, s. 65-74
- Aslanapa, O. (2007), *Anadolu'da ilk Türk Mimarisi Başlangıç ve Gelişmesi*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi

Çağlayan, M. (2010), *Geleneksel Mardin Kasırlarının Mimari Özellikleri ve Korunması Üzerine Bir Yöntem Araştırması*, yüksek lisans tezi, Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Çal, H. (1990), *Türkiye'nin Cumhuriyet Dönemi Eski Eser Politikası*, doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Gabriel, A. (1940), *Voyages Archéologiques dans La Turquie Orientale*, E. de Boccard, Paris

Neftçi, A. (2016), Kişisel görüşme, 11 Ocak, İstanbul

Oppenheim, M. (1930), *Expedition in der Asiatischen Türkei 1899* (Waran schahar- Tell Halaf-Diyarbakir- Kazan Ali), Bd. 7. Berlin

Öney, G. (2007), *Beylikler Devri Sanatı XIV-XV. Yüzyıl*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 19.

Özcoşar, İ., H. H. Güneş, F. Dinç (2007), *235 Nolu Mardin Şer'iye Sicili Belge Özetleri ve Mardin*, İmak Ofset, İstanbul, s. 109

Url-1: Gertrude Bell Archive. Newcastle University, <http://www.gerty.ncl.ac.uk/>, erişim tarihi: 10.01.2014.

Şekil 14. 2006 onarımı öncesi ve sonrası avlu ve eyvan cephesi.

Şekil 15. 2006 onarımı öncesi ve sonrası iç avlu.

Notlar

1. Mardin cami ve medreselerinde şadırvan Cumhuriyet dönemi eki olduğundan abdest için gerekli su, selsebili eyvandan alınır. Kasımiye ve Zinciriye medreselerinde de abdest suyu eyvanın içindeki "silsel" den, güğüm ya da ibrik ile temin edilirdi.
2. Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü ve Diyarbakır Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi, Mardin Zinciriye Medresesi klasörü.
3. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, Mardin İli, Merkez İlçesi, 002 no'lu Zinciriye (Sultan İsa) Medresesi klasörü.

Madrasah of Mardin Zinciriye (Sultan Isa) and Restorations on Madrasah from Ottomans Priod to Present

Mardin city, which hosts many civilizations, includes the especially Artuqids period monuments from the middle ages to the present day. Among these artifacts Zinciriye Madrasa is one of the monuments which preserved the integrity of its mass with the effects of Ottoman and Republican period's repair. The study aims to evaluate the authenticity and conservation conditions of the architectural elements of the madrasa by researching the different restoration periods. According to archive research results including different restoration periods, it has reached to new information about restoration history of the madrasa particular Republican era. It has been found how important the documentation that prepared in restoration periods.

Mimarlık ve Eğitim Kurultayı VIII

Mimarlık ve Eğitim: Nereye?

Deniz İncedayı - Ayşen Ciravoğlu

VIII. Mimarlık ve Eğitim Kurultayı “Mimarlık ve Eğitim: Nereye?” temasıyla 12-13 Kasım 2015 tarihlerinde Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sedat Hakkı Eldem Oditoryumu’nda gerçekleştirildi.

Her iki yılda bir toplanan ve mesleğin eğitim ve uygulama alanındaki sorunlarını birlikte tartışmayı, değerlendirmeyi, yeni öneriler oluşturmayı amaçlayan programa ülkemizin çok sayıdaki eğitim kurumundan öğretim üyeleri, yöneticiler ve temsilciler katıldı. Ülkenin farklı etkenlere ve dinamik koşullara bağlı olarak sürekli değişken ve büyüyen eğitim ve meslek alanındaki sorunlarını irdelemek ve mevcut durumu değerlendirerek fikir alış verişinde bulunmak kurultayların temel hedefi olarak görülebilir.

Birinci gün programı açılış konuşmalarıyla başladı. İlk konuşmayı yapan Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi Yönetim Kurulu Başkanı Sami Yılmaztürk öncelikle oda açısından Mimarlık ve Eğitim Kurultayı toplantılarının önemine değindi ve eğitim politikalarının, ülkemizde üzerinde özellikle çalışılması gereken bir alan olduğunu belirtti. Eğitim alanının düzenlenmesinde siyasi ortamdan kaynaklanan güçlüklerin de yaşandığını ve politik desteğin önemini vurguladı.

Ardından söz alan Türkiye Mimarlar Odası Genel Başkanı Eyüp Muhcu ise konuşmasında ülkenin siyasi açıdan yaşadığı hareketli ve olumsuz tabloyu vurguladı. Son yıllarda eğitim alanında karşılaşılan olumsuz gelişmelere değindi ve bu ortamda amaçlarımıza ulaşmanın güçlüklerinden söz etti. Ancak diğer taraftan, bu koşullar altında kurultayın “Mimarlık ve Eğitim Nereye?” sorusunun da geleceğimiz açısından önem taşıdığını ekledi. Günümüzün çevre ve yaşam kalitesi sorunları, kentlerde planlama süreçlerine dair sorunların mimarlık ve eğitimle yakın ilişkisini vurguladı. Bu bağlamda meslek odalarına önemli sorumluluklar düştüğünü ve işbirliği içerisinde çalışılmasının önemini belirtti. Ancak meslek odaları üzerinde kurulan baskının ve mesleki alandaki haksız müdahalelerin olumsuz yansımalar bulduğunu ekledi.

Bunlar özellikle mesleki uygulama alanında, yarışmalar kurumunda, mesleki kalite sorunlarında ortaya çıkıyor. Üniversitelerin de süreçteki önemli rollerine de değinerek ve kurultay boyunca sorunların masaya yatırılacağını söyleyerek sözlerini tamamladı.

Diğer bir açılış konuşmasını kurultay başkanı olarak Deniz İncedayı gerçekleştirdi. Konuşmasında kurultay toplantılarının ve çalışmalarının bir süreç olarak değerlendirilmesi gereğine ve toplantıların öz değerlendirme, iletişim, diyalog ve yeni fikirlerin ortak üretilmesi açısından önem taşıdığını vurguladı. Ayrıca bugün uluslararası alanda da değişen koşullar ve yaşanan farklı sorunlar bağlamında meslek eğitimi ve uygulama alanlarının yeniliklere açık olduğunu, bu çerçevede ortak değerlendirmelerin giderek daha fazla önem kazandığını belirtti. Konuşmasında Uluslararası Mimarlar Birliği Eğitim Komisyonu gündeminden de söz ederek, UNESCO ve UIA’nın birlikte yürüttükleri “Eğitim Şartı” metninin ve çalışmalarının kapsamından ve amaçlarından kısaca söz etti. Günümüzde kaçınılmaz olarak çok yönlü araştırmaların uygulama alanına yansıtılmasının, çevrenin, kentlerin ve toplumların sağlıklı gelişmeleri ve yaşam kaliteleri açısından olmazsa olmaz koşul olduğunu sözlerine ekledi.

Ardından KKTC Mimarlar Odası Başkanı Azmi Öge söz aldı. Azmi Öge, konuşmasında öncelikle KKTC eğitim kurumları ve eğitim alanındaki gelişmeler hakkında bilgilendirmeler yaptı. Bugün yaşanan koşullar ve hızla büyüyen sorunlar karşısında “Nereye?” sorusunu sormanın önemine değindi ve kurultayın bu bağlamda yeni fikirlere ve yaratıcılıklara neden olması beklentisini özetledi.

Açılış oturumunun sonunda Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dekanı Sema Ergönül söz aldı. Günümüzde meslek alanına ve eğitim alanına bakarken bütüncül yaklaşımın, farklı boyutların ağırlıklarına ve özellikle de meslek etiği ve mimarın değişen rolünün incelenmesinin önemine değindi. Her gün yeni başlıkların meslek alanına

girdiğini, bunlar karşında eğitim alanında ve programlarında güncellemelerin kaçınılmaz olduğunu belirtti. Konuşmasının sonunda, kendi kurumu olan MSGSÜ’den rakamlarla örnekler vererek eğitim kalitesi, Bologna süreci ve yaşanan değişimleri özetledi.

İlk günün birinci oturumunda, oturum başkanlığını Prof. Dr. Zeynep Ahunbay yürüttü. “Tematik Sunuşlar” başlığı altında Prof. Doğan Kuban, Prof. Dr. Korkut Boratav ve Prof. Dr. Afşar Timuçin sırayla söz aldılar. Konuşmacılar genel olarak mesleki toplumsal sorumluluklar, eğitim alanında yansımalar ve son yıllarda yaşanan hızlı değişimler konularına değinerek bilgi ve deneyimlerini katılımcılarla paylaştılar.

Prof. Doğan Kuban öncelikle bugün yaşanan kentsel, çevresel sorunlar yumağının vahim durumuna dair değerlendirmelerini paylaştı. Sağlıklı eğitim koşullarının özgür eğitim ortamlarında sağlanabileceğine ve gerek eğitimde gerekse meslek pratiğinde özgürce üretmenin ve bilgiyi pratiğe dönüştürmenin kaçınılmaz bir ilke olduğunu vurguladı. Bugün içerisinde yaşadığımız estetik, kültürel, işlevsel geri kalmışlığın ise meslek alanına ve eğitime damga vurduğunu ve bu nedenle de tartışmaların mesleki derinlikten çok politik düzeyde kaldığı eleştirisini getirdi. Böylesi bir yaklaşımın, giderek kamuoyuna ulaşamama ve mesleki uzmanlıkların topluma mal olamaması sonucunu doğurduğunu vurguladı. Ayrıca ülkenin meslek alanında geçerli olan plansızlığın ciddi bir soruna dönüştüğü, bilim alanında üretilenin uygulama alanına yansıtılmadığı ve toplumla kopuklukların giderek daha fazla belirginleştiğinin altını çizdi. Eğitim alanında bilimsel araştırmaların yer alması ve mesleki savunmaların ve duruşun, bunların sonuçla-

rını vurgulayacak şekilde olması gerektiğini, doğruluğu kanıtlanmış bilimsel bilginin toplumla ve yöneticilerle paylaşarak yol alınabileceğini belirtti.

Prof. Dr. Korkut Boratav ise, “Toplumsal Sorumluluklar” genel başlığı altında “Ortadoğulu olmak”, “siyasi İslam” ve “Aydınlanma” kavramlarını tartıştı. 1945 sonrasında başlayarak ülkenin ve genelde dünyanın yaşadığı siyasi eğilim farklılaşmalarını, kurulan ve bozulan dengeleri, bugün gelinen noktadan bakarak özetledi. Özellikle “Ortadoğulu olmak” ve “laiklik” kavramlarının emperyalist güçlerle ilişkisini kurarak geçirmekte olduğumuz kimliksel değişimi, kargaşayı analiz etti. “İslamcılık” ve “Müslümanlık” olgularına ve farklılıklarına değindi. Siyasi İslam politikalarının giderek toplumu “dini kurallar” esasına göre şekillendirme ve yönetme yaklaşımını, homojenleştirici özelliklerini ve bunun yansımalarını özetledi. Oysa geniş bir yelpaze içerisinde kültürel bir öge de olarak Müslümanlığın farkına, laiklikle uzlaşıcı, ortaklaştırıcı yaklaşımına değindi. Aydınlanma sürecini de bu bağlamda değerlendirerek, felsefecilerden referanslarla, devletin laikleşmesi, hukukta din kurallarının terk edilmesiyle birlikte Cumhuriyetin devrim sürecinde bilim ve eğitim devrimlerinin önemini vurguladı. Bu çerçevede Cumhuriyet döneminde toplum bilimlerinin desteklenmesinin öncülüğünün yapılmasına, bilimsel devrimin yeniden üretici gücüne değindi.

İlk oturumda son konuşmacı olarak söz alan Prof. Dr. Afşar Timuçin ise konuşmasında öncelikle eğitim sorununun önemine ve değişen dünya karşısında eğitimin değişen koşullarına değindi. Eğitimin bireyi “kültür insanı” olarak

Kurultay'ın 3. Oturumu:
Öğrenci Forumu.

yetiştirme ilkesinden, bireyin özellikle kendisini yetiştirmesine fırsat yaratması gereğinden, yetkin ve kişilikli bireyin kazanılması hedeflerinden söz etti. Bu bağlamda, eğitimin büyük bir sorumluluk üstlendiğini vurguladı. Eğitimci olmanın da buna bağlı olarak güç bir görev olarak altını çizdi. Eğitimcilerin örnek olabilmeleri sorumluluğuna değinerek insan insana ilişki ve pedagoji boyutunun öne çıkartılması gereğini savundu. Eğitimbilimi alanının değerini vurguladı, bilgi birikiminin yanı sıra bellek eğitimi kavramından da söz etti. Ancak yetkin bilince ulaşmış bireyin özgür olabileceğini, toplumsal bir sorun olarak özgür bilincin geliştirilmesinin, kısıtlamayan eğitim sistemlerinin toplumumuzdaki hoşgörü ve eleştiri kültürüyle birlikte gelişmesi gereğini vurguladı.

İlk gün, “Mimarlık ve Etik” konulu ikinci oturumun yöneticiliğini Mimar Dr. Doğan Hasol yaptı. Konuşmacılar Öğr. Gör. Cengiz Bektaş, Doç. Dr. İpek Akpınar ve Mücella Yapıcı idi.

Mimar Cengiz Bektaş'ın sağlık sorunu nedeniyle iletmediği konuşma metninde, genel olarak ülkemizde yaşanan etik sorununa, neoliberal politikalar karşısında bireyin kişisel seçimlerinden başlayan sorgulamaya değiniliyordu. Sadece mimarlık alanında ve eğitimde değil, ülkenin birçok alanında yaşanan sorunlar nedeniyle etik, bilgilendirme, aydınlanma süreçlerinde yaşanan sorunlarla eğitim ve uygulamanın ilişkisi kuruluyordu. Giderek toplumlarda bireyin çevresine ve topluma yabancılaşması, mimarlık alanında da bu çerçevede özgür yaklaşımların, yerini anamalcıya bağımlı yaklaşımlara bırakması ve bu bağlamda mesleğin büyüyen sorumluluklarına değindi.

Aynı oturumda ikinci konuşmacı olarak söz alan Doç. Dr. İpek Akpınar ise sunuşunda, “mimarlık-etik-eğitim” sarmalı içerisinde mes-

leğin temel sorunlarının da yer aldığını, mesleğin “görüntü” üzerinden ele alınışını ve fikir gelişmesinin engellenmesi sorununu vurguladı. Özellikle uygulama ve eğitim alanında yaşanan çelişkilerin altını çizerek mesleki ürünün bir pazarlama aracına dönüşmesi, kentsel projelerin çevre sorunları yaratma bağlamında tartışılmaları gereğini yineledi. Bu çerçevede mimarın sermaye sisteminin baskıcı yöntemleri karşısındaki duruşunu sorgulamamız gereğini belirtti. Mimarın mesleğine hangi değerler çerçevesinde yaklaşacağını temel bir soru olduğunu örneklerle ve görsellerle aktardı. Eğitim alanıyla da ilişkinin doğru kurulması gereğine, gündelik yaşamla meslek etiği arasındaki köprüünün öneme değinerek ve katılımcı bakış açısının altını çizerek konuşmasını tamamladı.

İkinci oturumun son konuşmacısı, Y. Mimar Mücella Yapıcı ise özellikle Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi ÇED Sekreter Üyesi olarak kazandığı deneyimler ışığında bugünün meslek alanındaki önemli etik sorunları özetledi. Bu bağlamda toplumlar ve kurumlar açısından etik kodların önemini vurguladı. Özellikle mesleğin felsefesine dönmekle yaşanan kriz döneminde bu tartışmaların son derece yaşamsal olduğunu, mimarın tavrının, duruşunun meslek ahlakı adına büyük bir sorumluluk olduğunu belirtti. Örnekler vererek, birçok meslektaşın, kurum ve kuruluşun meslek ahlakı adına olumsuz yaklaşımlar sergilediklerini bu nedenle de güç bir tabloyla karşı karşıya olduğumuzu vurguladı. Meslek alanındaki örgütlenmenin, ortak geleceğimiz, sağlıklı yaşam çevrelerimiz ve mimarlık kültürümüz açılarından yaşamsal değerine değindi.

İlk gün konuşmaların tamamlanmasından sonra “Öğrenci Forumu” başlıklı üçüncü oturum yapıldı. Öğrenci Temsilciler Kurulu tarafından yapılan sunuşların ardından, platform katılımcıların sorularına, yanıt ve katkılarına açıldı. Sürdürülen tartışmalar farklı üniversitelerden gelen öğrencilerle öğretim üyeleri arasında canlı bir iletişim olanağını sundu.

Oturumların sonrasında, “Mimarlık Eğitime Dair Bir Önerim Var” başlıklı öğrenci fikir yarışmasının Jüri Başkanlığını yürüten Prof. Dr. Neslihan Dostoglu'nun yarışma sürecini özetleyen bilgilendirmesi yer aldı ve ardından ödüller sahiplerine sunuldu. Katılımcılar Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi Karaköy binasında açılan ve bu kurultayda ilk olarak gerçekleştirilen “Mimarlık Eğitime Dair Bir Önerim Var” başlıklı öğrenci fikir yarışması ve “Diploma Projeleri” sergilerine davet edildiler.

İlk gün tematik sunuşlar ve oturumlara katılanların ilginç sunuşlarıyla zengin bir içerik sundu. Ayrıca yarattığı iletişim ve kurumlar arası iletişimle bilgi akışı açılarından da doyurucu oldu.

VIII. Kurultayın ikinci günü Prof. Dr. Selahattin Önür'ün oturum başkanlığındaki oturumla başladı. Prof. Dr. Önür, önceki kurultaylarda tartışılan konuların mimarlık lisans ve lisansüstü eğitimini ilgilendiren boyutlarını kısaca aktardı.

İlk sunuşu Prof. Dr. Şebnem Hoşkara ve Dr. Işıl Ruhi Sipahioğlu gerçekleştirdiler. Mimarlık eğitiminde mevcut durum ve güncel gelişmeler başlıklı sunuşlarında mimarlık ortamında süregelen sorular ve sorunlardan söz ederek yola nasıl devam edilmesi gerektiğine dair düşüncelerini paylaştılar. Prof. Dr. Hoşkara ve Dr. Sipahioğlu'na göre, toplumla bağlantılı olma, toplumu anlama, topluma kulak verme ve katkı konusundaki eksikleri gidermek ve YÖK, Mimarlar Odası, MOBBİG, MİDEKON arasındaki geçirgenlikleri sağlamak, bu konuda önemli adımlar olarak değerlendirilmeli.

Oturumun ikinci sunuşunu çalışma grubu adına Prof. Dr. Hülya Turgut yaptı. Mimari tasarım stüdyolarında güncel ve farklı yaklaşımları ele aldıkları sunumda, "Archiprix" ve "mimED" ödülleri inceleyerek gerek Türkiye'de gerekse de dünyada öne çıkan stüdyo yaklaşımlarını özetledi. Ayrıca dünya çapında kayda değer üne sahip AA ve MIT gibi farklı okulların da stüdyo yaklaşımlarına değinen Prof. Dr. Turgut, yeni mimari tasarım stüdyosunun nasıl olması gerektiğini tartışarak konuşmasını sonlandırdı. Buna göre mimari tasarım stüdyosu proje yaptırmanın değil deneyimlemenin, araştırmanın ortamına, sorgulamanın önem kazandığı bir alana dönüşmelidir. İşlevsel programın değil senaryoya dayalı tasarımın, problem çözme yerine problem bulmanın, kesin değil bulanık, esnek, metaforik ve eleştirel düşüncenin ön planda olduğu bir ortamdır.

İlk oturumun son sunuşu çalışma grubu adına Yrd. Doç. Dr. Dürnev Atılğan Yağan tarafından yapıldı. "Formel Mimarlık Eğitiminde Bütünleşiklik: Sınırları Aşmak" başlıklı konuşmada Türkiye'de mimarlık okullarında formel mimarlık eğitiminin uluslararası boyutuna bir bakış sundu. 13 farklı fakültenin katıldığı anket çalışmasının sonuçlarını sunan Yrd. Doç. Dr. Atılğan Yağan, uluslararası hareketlilik, yabancı öğrenciler, kısa süreli hareketlilik, sınır-aşırı kampüsler, e-öğrenme, çift diploma protokolleri, ortak atölyeler-dersler gibi konularla ilgili topladıkları bilgileri paylaştı.

İkinci günün ikinci oturumunun başkanı Prof. Dr. Derya Oktay, mimarlık eğitimine dair yenilikler ve gelişmeler de olduğu notuyla sözü çalışma grubu adına ilk sunuşu yapacak olan Prof. Dr. Neslihan Dostoğlu'na verdi. Prof. Dr. Dostoğlu, "Mimarlık Eğitimi ve Pratiğinde Alternatif Arayışlar" başlıklı sunumunda eğitim-staj-pratik ekseninde çalışma grubunun görüşlerini ve bu bağlamda iyi uygulamalar içeren örnekleri paylaştı.

İkinci sunuşu ise çalışma grubu adına Yrd. Doç. Dr. Nezih Aysel yaptı. Öğrenci yarışmalarının mimarlık eğitimindeki yerini tartışan sunumda incelenen yarışmaların yıllara, destekleyen kuruma, tema ve konulara, katılım oranlarına, katılım sınırlandırmalarına, sürekliliklerine, sürelerine göre dağılımlarını içeren değerlendirmeler yapıldı.

İkinci oturumun son sunuşu, çalışma grubu adına Prof. Dr. Eti Akyüz Levi ve Prof. Dr. Gülen Çağdaş tarafından yapıldı. Mimarlık lisansüstü eğitiminde kalite değerlendirme ve iyileştirme süreçleri başlıklı sunumda 7 farklı üniversitenin programa giriş, süreç, mezuniyet sonrası aşamalarına dair bilgiler paylaşıldı. Ardından kontenjan, öğrenim süreleri, program çıktıları ve seçme dersler üzerindeki değerlendirmeler sunuldu. Son olarak İTÜ'deki lisansüstü eğitim sürekli kalite değerlendirme süreçleri paylaşıldı.

Üçüncü oturumun ana başlığı "Türkiye Mimarlık Eğitimi Politikası İçin Öneriler I" idi. Prof. Dr. Orhan Hacıhasanoğlu başkanlığındaki oturumda ilk sunumu Mimarlık Mesleğe Kabul Kurulu adına Bülend Ceylan yaptı. Ceylan, mimarlık eğitimiyle ilgili uluslararası direktiflere değinerek gelecek için öne çıkan konuları dile getirdi.

İkinci sunumu MİAK adına Prof. Dr. Nur Esin yaptı. Akreditasyon ve nitelik geliştirmenin bir süreç olduğunu aktaran Prof. Dr. Esin, YÖK temel alanındaki diğer disiplinlerle aynı çatı altında toplanabilme ve diğer akreditasyon kurullarıyla işbirliği gibi konularla ilgili güncel durumu aktardı. YÖK'ten MİAK olarak tanınırlık alındığını belirten Prof. Dr. Esin, hedef olarak 4+1 yılı akredite etmenin planlandığını belirtti.

Üçüncü sunum SMGM adına Necip Mutlu tarafından yapıldı. SMGM'nin temel motivasyonu ve mevcut durumuna dair bilgi aktarımı yapan Mutlu, SMGM'nin MİMeKK, MİAK, MimAr gibi farklı yapılarla yapabileceği işbirlikleri üzerinde durdu.

Kurultay katılımcıları toplu halde...

Bu oturumun son sunumu Mimarlık Araştırma Merkezi adına Kubilay Önal tarafından yapıldı. Önal, kurumsal yapılanma çalışmalarından, bilginin üretilmesi, derlenmesi ve paylaşılması süreçlerinden söz etti. Mimarların mesleki profilinin değişimi araştırmasının sonuçlarını sundu.

Dördüncü oturum Prof. Dr. Afife Batur'un başkanlığında yine aynı tema çerçevesinde "Türkiye Mimarlık Eğitimi Politikası İçin Öneriler II" adıyla hazırlanmıştı. İlk sunuşu Bülend Tuna yaptı. Tuna, "Mimarlık Eğitimi Politikası Yaklaşımları" başlıklı sunuşunda mimarlık okullarının sayısı ve kontenjanındaki artış, cinsiyete göre büro tescil oranları, illere göre mimar dağılımları, mimarların istihdam sorunu, küreselleşmenin meslek ortamına ve eğitimine etkileri, eğitimde kalite arayışı, tasarım ağırlıklı eğitimin mimarlık pratiğiyle örtüşmemesi, diğer tasarım disiplinleriyle ayrışmanın derinleşmesi, meslek etiği gibi konulara değindi. Sunuşunu, mimarlık eğitimi politikası için Mimarlar Odası, MİV, MİDEKON, MOBBİG, MİAK, MİMeKK, SMGM, MimAr, Staj ve Eşgüdüm

Kurulu, MimED, Öğrenci Temsilciliğinin katılımıyla oluşturulacak bir platform kurulması önerisiyle sonlandırdı.

Bu oturumun ikinci sunumu Prof. Dr. Güven Arif Sargın tarafından yapıldı. Prof. Dr. Sargın konuşmasında Murat Sevinç'in "Bir Milyon Dolar Ederindeki Türk Yurttaşlığı" başlıklı yazısı ve Dokuz Eylül Üniversitesi'nde gerçekleşen VI. Mimarlık ve Eğitim Kurultayının ardından kendisinin 2013 yılında kaleme aldığı "Yaratıcı Biteviyeliğin Küresel Kurumları: Mimarlık Okulları" başlıklı yazısından pasajlar kullandı. Bu bağlamda Prof. Dr. Sargın, mimarlık kültür ve pratiğinin sıradanlaşması, mimarlığın pazar ilişkileriyle tekdüze kıldığı, vasat bir mesleki ortamın olduğu gibi saptamalarına çözüm oluşturabilecek politikaları ortaya koyduğu sunumunu, "mimar devrimci bir özneye dönüşebilir mi?" sorusuyla tamamladı.

Kurultayın son sunuşu Doç. Dr. Ayşen Ciravoğlu tarafından "Mimarlık ve Eğitimi: Ölçülemeyenin Gücü" başlığıyla yapıldı. Doç. Dr. Ciravoğlu, konuşmasında mimarlık eğitiminin ulusal ve uluslararası sorunlarına değindi. Mimarlık eğitiminden çok meslek alanının düzenlenmeye ihtiyacı olduğunu öne süren Doç. Dr. Ciravoğlu, Türkiye'de mimarlık eğitiminin kentsel politika ve meslek ortamıyla doğrudan ilişkili olarak tartışıldığını oysa bu durumun eğitimin içeriğini ve üst ölçekli hedeflerini sınırladığını ilettili. Türkiye'deki mimarlık eğitiminin olması gereken güncel hedeflerine değinen Doç. Dr. Ciravoğlu, mimarlık eğitimi politikasıyla belirlenecek mimarlık öğretiminin, mimarın eğitimine oranla buzdağının çok küçük bir bölümünü kaplayacağını aktardı. Bu anlamda eğitimin ölçülebilir ve ölçülemeyen yönlerine değinen Doç. Dr. Ayşen Ciravoğlu, ölçülebileni ölçmek yerine ölçülemeyeni zenginleştirecek bir ortak akıl geliştirmek gerektiğinin altını çizdi.

Forum bölümünde sunuşlarla ilgili sorular, yorum ve katkılar yapıldığı kurultay Prof. Dr. Deniz İncedayı'nın kapanış ve teşekkür konuşmasıyla sonlandı. Zihinlerde önemli tartışmalar, sorular ve olası önerilerin tortularını bırakan VIII. Mimarlık ve Eğitim Kurultayı bugüne dek gerçekleşen kazanımlarına bir yenisini ekleyerek tamamlandı.

Deniz İncedayı, Prof. Dr., MSGSÜ Mimarlık Bölümü

Ayşen Ciravoğlu, Doç. Dr., YTÜ Mimarlık Bölümü

Fotoğraflar: MO İstanbul BK Şubesi Arşivi

Architecture and Education Congress VIII: Architecture and Education: Where to?

8th meeting of the Architecture and Education Congress took place between 12 and 13th of November 2015 under the theme "Architecture and Education: Where to?" in Mimar Sinan Fine Arts University Sedat Hakkı Eldem Auditorium. Academics, administrators and representatives from various educational institutions within our country has participated to the program which aims to discuss, evaluate and make new proposals on education and practice of the profession together once in every two years. Main objective of the congress is to exchange ideas, evaluate the current situation and interrogate the problems about constantly changing and growing education and profession related to the dynamic circumstances and different impacts in our country. Within this perspective, this years congress, has been concluded with new decisions added to current ones while leaving important discussions, questions and possible scenarios on the minds of the participants.

MOBBİG Toplantılarında Mimarlık Eğitimi Gündemi

Nazan Kirci

MOBBİG (Mimarlık Okulları Bölüm Başkanları İletişim Grubu) mimarlık bölümlerinin yönetimini ve eğitim programlarını ilgilendiren konulardaki iletişim gereksinimi ile kurulmuştur (URL 1). 1996 yılında İTÜ’de düzenlenen ilk görüşmenin ardından gelenekselleşen MOBBİG toplantılarının amacı *“Mimarlık eğitiminin biçim, içerik, süre ve süreciyle ilgili olarak görüş alışverişinde bulunmak, çeşitli alanlardaki sorunları tartışmak, üzerinde görüş birliğine varılan konularda karar organlarında etkili olabilmek için işbirliği yapmak”* olarak belirlenmiştir (URL 2). MOBBİG, giderek daha da geniş bir katılımcı kitlesine kavuşarak resmi 41. toplantısını 5-6 Kasım 2015’te Gediz Üniversitesi’nin ev sahipliği ile gerçekleştirmiştir.

Eğitim Komisyonu,* MOBBİG toplantılarının amacına uygun olarak, gündemdeki ana konular üzerinde bilgi üretim ve paylaşımı sağlanmak üzere görev yapan komisyonlardan biridir. 1996-2015 yılları arasında gerçekleştirilen resmi 41 adet MOBBİG toplantısında, mimarlık eğitimi konuları, yürütülen araştırmalarla, çeşitli yönleri ile ele alınmıştır.

Bu çalışmada**, MOBBİG toplantılarındaki eğitim konularının profili ortaya koyularak, gelecekteki araştırmaların yönlendirilmesine katkı sağlamak hedefi ile, toplantıların mimarlık eğitimi ile ilgili gündeminde amaçların ve sorunların tanınımındaki tekrar, değişim ya da ilerlemeler saptanıp değerlendirilmiştir.

MOBBİG’de Mimarlık Eğitimi

Başlangıçtan bu yana MOBBİG toplantılarında mimarlık eğitimi üzerine ele alınan konular, uluslararası bağlam ve gelişmelere paralel olarak değerlendirmektedir. Toplantılarda mimarlık eğitimi süresi, içeriği, hedef, vizyon, misyon, ulusal ve uluslararası eşdeğerliği, ortak çıktıları ve farklılıkları ile incelenmiş, lisans ve lisansüstü yapılanmalar, Bologna Süreci ve akreditasyon çalışmalarına ilişkin bilgiler aktarılmıştır. Ders içerikleri, kredilendirilmesi, yürütülüş yöntemleri hakkında karşılaştırmalı analizler yapılmış, tasarım ve diploma projeleri, uzaktan erişim,

enformel etkinliklerin uygulama sonuçları ve yararları MOBBİG ve mimarlık ortamı ile paylaşılmış, bazı çalışmalar Mimarlık ve Eğitim Kurultayları’nda da sunulmuştur.

1996-2015 yılları arasında gerçekleştirilen resmi kayıtlı 41 MOBBİG toplantısı kapsamında eğitim komisyonlarının*** çalıştığı eğitim gündemi ve araştırma konuları aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1. MOBBİG (Mart 1996): İTÜ buluşması MOBBİG toplantılarının ilki olarak kabul edilmektedir. Bu toplantıyla tüm MOBBİG toplantılarının çerçevesi çizilmiş, öncelikle mimarlık eğitimi süresi ve niteliği olmak üzere mimarlık ve eğitim sorunları tartışılmaya başlanmıştır (URL 2).

2. MOBBİG (Mayıs 1996): Birlikte eğitimin süresi ve mimarlık bölümlerine öğrenci alınmasında nasıl bir yöntem izleneceği tartışılmıştır. NAAB değerlendirme süresi üzerine görüşmelere bağlı olarak Ulusal Akreditasyon Kurulu’nun oluşturulması gerektiği gündeme gelmiştir (URL 3).

3. MOBBİG (Kasım 1997): Mimarlık eğitiminin beş yıla çıkarılması konusunun YÖK’te askıya alındığı öğrenilmiş, öğrenci alımında merkezi sistemin kalkması yönünde tartışmalar yürütülmüş, merkezi sistemdeki puan türünün ne olması gerektiği ve mimarlığa özel soru hazırlanması konusu görüşülmüştür (URL 4).

4. MOBBİG (Mayıs 1997): Eğitimin beş yıla çıkarılması için YÖK’e istem yazısı iletilmiştir (URL 5).

5. MOBBİG (Kasım 1997): Eğitimi başka türlü nasıl beş yıla çıkarırız arayışları sonunda,

41. MOBBİG Toplantısı, İzmir Gediz Üniversitesi Mimarlık Bölümü, 5-6 Kasım 2015.

4+1 tezsiz yüksek lisans önerisi oluşturulmuştur (URL 6).

6. MOBBİG (Nisan 1998): Bölüm özdeğerlendirme ve akademik değerlendirme konuları görüşülmüştür (URL 7).

7. MOBBİG (Kasım 1998): Eğitim-öğretim uygulama biçimi görüşülmüştür (URL 8).

8. MOBBİG (Mayıs 1999): Eğitim ve araştırmada nitelik değerlendirmesi ve öğrenci seçiminde yetenek sınavı konusu tartışılmış, özdeğerlendirme hazırlıklarına yönelik çalışmalar yapılmıştır (URL 9).

9. MOBBİG (Kasım 1999): Dört yıllık eğitimin olumsuzluğu yeniden vurgulanmıştır. Avrupa Komisyonu'na bağlı olarak çalışan Mimarlık Danışma Komitesi'nde eğitimcilerin temsil oranının düşürülmemesi çağrısında bulunulmuştur (URL 10).

10. MOBBİG (Mayıs 2000): Mimarlık bölümlerinin mühendislik-mimarlık fakültelelerinden ayrılmalari; akreditasyon sorunları, ders grupları ve ağırlıkları, dünyada mimarlık eğitimi için alınan kararların Türkiye'deki yansımaları (UIA/UNESCO Charter) Mimarlık Meslek Yasa Tasarısı, KHK konuları görüşülmüş, Başbakan Bülent Ecevit'e MOBBİG adına doğrudan bir yazı yazılmıştır (URL 11).

11. MOBBİG (Kasım 2000): Akreditasyon, yapılanma ve öğrenci seçme sistemleri, ders programları görüşülmüştür (URL 12).

12. MOBBİG (Mayıs 2001): 595 ve 601 sayılı KHK görüşülmüştür. Bologna reform süreci açıklanmış, YÖK tarafından Avrupa Yüksek Öğretim Alanı Reformu ile ilgili bütünsel bilgilendirme yapılmadan, AKTS (Avrupa Kredi Transfer Sistemi; ECTS) ve diploma ekleri gibi uygulamaların üniversitelerden istenmesi eleştirilmiştir (URL 13).

13. MOBBİG (Kasım 2001): Bologna Deklarasyonu'nun değerlendirilmesi, bitirme projesi geleneği ve esasları, mimarlık okulları arasında eğitim yan etkinliklerinin organizasyon ve eşgüdümü, tasarım eğitimi üzerine tartışmalar yapılmıştır (URL 14).

14. MOBBİG (Mayıs 2002): Akreditasyon konusu ve mimari tasarım eğitimi ele alınmıştır (URL 15).

15. MOBBİG (Ekim 2002): Akreditasyon, mimar olma kriterleri, derslerin kredileri, stüdyo ders saatleri, eğitim stratejileri, eğitim pedagojik formasyonu görüşülmüştür (URL 16).

16. MOBBİG, (Mayıs 2003): Akreditasyon, mimar olma kriterleri, zorunlu dersler ve krediler, stüdyo ders saatleri eğitim stratejileri; tasarı

rım derslerinde konu sürekliliği, konu-yer seçimi; eğitim pedagojik formasyonu tartışılmıştır (URL 17).

17. MOBBİG (Kasım 2003): 23 Aralık 2003'te YÖK Başkanlığı'na gönderilen karar metni oluşturulmuştur (URL 18).

18. MOBBİG (Mayıs 2004): Avrupa Yükseköğretim Alanı'nda mimarlık eğitimi bağlamında, Türkiye'de mimarlık eğitiminde yapılması gerekli çalışma ve değişiklikler tartışılmış, kanun tasarısı taslağı için öneriler gündeme getirilmiştir. Mimarlık akademik alanının sosyal ve fen bilimlerine bağlı çalışmalarının sakıncaları dile getirilerek, tasarım akademik alanının bir parçası olarak ele alınmasının gereği görüşülmüştür (MOBBİG 18).

19. MOBBİG (Aralık 2004): NAAB değerlendirme süresi, Ulusal Akreditasyon Kurulu'nun oluşturulması konuları ve mimarlık eğitiminin kimliği tartışılmıştır (URL 19).

20. MOBBİG (Mayıs 2005) Mimarlık alanında yapılacak yüksek lisans ve doktora çalışmalarının "mimarlık, planlama ve tasarım enstitüsü" bünyesinde yer alması, AKTS'nin üniversitelerarası eşdeğerliğinin sağlanması amacıyla bölümlerin bu konuda ortak bir paydada buluşturulması önerilmiştir. Mimarlık eğitiminin iki aşamalı düzenlenmesi, mimarlık diploması ile meslek odası kaydı için dört yıllık birinci aşama eğitimi ve en az toplam 300 AKTS kredisine ulaşacak biçimde ve en az 52 haftalık mesleki deneyim süresi ilavesi ile mesleki yetkinlik kazanılması görüşülmüştür (URL 20).

21. MOBBİG (Ekim 2005): Mimarlık eğitiminde öz değerlendirme ve akreditasyon, ulusal akreditasyon, lisans müfredatı konuları tartışılmıştır (URL 21).

22. MOBBİG (Mayıs 2006): Mimarlık eğitimine yönelik veritabanı oluşturulması kararı alınmıştır (URL 22).

23. MOBBİG (Kasım 2006): TMMOB Mimarlar Odası ile MOBBİG'in mimarlık eğitim süresi ve sürecine ilişkin yaklaşımlarının farklılığı açığa çıkmış, mimarlık eğitiminde lisans programı ile uzmanlık alanları ilişkisi görüşülmüştür (URL 23).

24. MOBBİG (Nisan 2007): Mimarlık eğitimindeki sistematik, akreditasyon, lisans ve yüksek lisans programlarının eşgüdümlemesi, eşredilendirme ve değerlendirme, mimarlık eğitiminde yeni açılımlar görüşülmüştür (URL 24).

25. MOBBİG (Kasım 2007): Mimarlık eğitim ortamlarının güncellenmesinde ders programları, içerikleri, yöntemleri, derslerin diğer derslerle iliş-

kisi ve yerleri tartışmaya açılmış, mimarlık eğitim programlarının geliştirilmesinde yöntem sorunu gündeme getirilmiştir (MOBBİG 25).

26. MOBBİG (Mayıs 2008): Mimarlık eğitimi ulusal yeterlilikler çerçevesi çalışması; mimarlık eğitimi ulusal yeterlilikler çerçevesi ve yetkinliklere dayalı öğrenen merkezli lisans; yüksek lisans, doktora programları için eylem içinde planlama ve tasarım projesi tanıtılmıştır (MOBBİG 26).

27. MOBBİG (Kasım 2008): Bireysel gelişimin sürekliliği ve mimarlık eğitiminin süreç içindeki yeri tartışılmış, mimarlık eğitiminin süresi ve kapsamı, değişen paradigmlar görülmüştür (URL 25).

28. MOBBİG (Mayıs 2009): Lisans ve lisansüstü eğitim süreleri ve eğitim kalitesi sorgulanmış, YTÜ'deki lisans ve lisansüstü eğitimi 4+1 olarak kurgulayan, kavramsal programın özellikleri aktarılmıştır (Ünver, 2009).

29. MOBBİG (Ekim 2009): Bologna Sürecinin, Avrupa mimarlık okullarındaki çağdaş profile etkisi, ülkemizde eğitimin içeriğindeki etkilerinin neler olduğu, bu uygulama ile neler kazanıp neler kaybettiğimiz paylaşılmıştır (Çağdaş ve Vural, 2009).

30. Mobbig (Mayıs 2010): Akreditasyon hazırlığı ile ilgili YTÜ'deki çalışma adımları, "Bölüm Özdeğerlendirme Raporu" ve "Bölüm Ziyareti" notları ve "Takım Odası"nın kapsamı aktarılmıştır (Ünver, Polatoğlu ve Vural, 2010). Bologna Süreci çalışmaları kapsamında İTÜ'de tanımlanan temel politika ve hedefler, lisans programı çıktıları, ders grupları, ders katalog formlarının hazırlanmasındaki ve AKTS kredilerinin hesaplanmasındaki ilkeler; öğrenci ve öğretim üyesi hareketliliği ve Erasmus anlaşmaları, IP projeleri ile ilgili çalışmalar açıklanmıştır (Çağdaş, 2010). DEÜ'nde Bologna Süreci kapsamında paydaşlarla yapılan anket çalışmaları, soruların hazırlanması, uygulama, değerlendirme aşamaları aktarılmıştır. Öğrenme çıktıları üzerinden yapılan çalışmaların eğitimi iyileştirmesine yönelik bir örnek özetlenmiştir (Akyüz Levi ve Begeç, 2010).

31. MOBBİG (Ekim 2010): Dört yılı kesin-tisiz, beş yıllık eğitim ve bir yıl mesleki pratik modelinin eğitim ve meslek pratiği şartı olarak kabul edilmesi; Meslek Kayıt Kabul Kurulu'nun ACE ve UIA'nın önerdiği şekilde bir yapılanma ile Mesleki Yeterlilikler Kanunu da dikkate alarak, yasal düzenlemeler için girişimlerde bulunması görüşülmüştür (URL 26).

32. MOBBİG (Mayıs 2011): YTÜ'deki uygulamalar üzerinden enformel etkinliklerin

bilgi edinme, dönüştürme ve iletmede destekleyici ortam yarattığı; tasarım eğitiminde bütünleşik stüdyo kurgusunun, mimar adayının, yürütücülerin, meslek alanının diğer aktörlerinin ve diğer disiplinlerin iletişimini artıran, katılımcı ve interaktif bir çalışma ortamı ile çok boyutlu, dinamik bir kurgu sağladığı aktarılmıştır (Polatoğlu, 2011). Mimarlık eğitimine yeni başlayan bölümlerin karşılaştığı sorunlar ve Bologna Sürecinin bu bölümlere etkisi tartışılmıştır.

33. MOBBİG (Ekim 2011): "Ulusal Yeterlilikler Çerçevesi"nin oluşturulması ve kapsamı tartışmaya açılmıştır. Pilot olarak seçilen 14 mimarlık bölümünde gerçekleştirilen irdeleme sonucunda, okulların Bologna Süreci ile ortaya konan yeterlilikler ve gereksinimleri kendi profillerine göre bir düzenleme içinde, genel olarak karşıladıkları görülmüştür (Ünver vd, 2011). Dünyada mimarlık alanında ortaya çıkan güncel gelişmelerin mimarlık eğitime yansması araştırılmış, öğretim programları irdelenip değerlendirilmiştir. Belirlenen 10 mimarlık okulunda dersler ve saatleri, bilgisayar destekli tasarım, mimari tasarımda güncel yaklaşımlar, sürdürülebilirlik, teknoloji bağlamında incelenerek öğretim programlarında söz konusu ders grubunun ağırlığı ve yeri irdelenmeye çalışılmıştır. (Akyüz Levi, Altun ve Tokuç, 2011)

34. MOBBİG (Mayıs 2012): Ülkemiz ve Avrupa mimarlık okullarındaki tasarım eğitiminin yürütülüş biçimi ve değerlendirme sistemi araştırılmış, niteliksel ve niceliksel farkları, benzerlikleri ortaya konulmuştur. Grup yürütücüsü başına düşen öğrenci sayısının ulusal örneklerde ortalama 12, uluslararası örneklerde ise 18, kabul edilebilir rakamın ise ulusal örneklerde 8-20, uluslararası örneklerde 10-25 olduğu saptanmıştır (Canbay Türkyılmaz vd, 2012).

35. MOBBİG (Kasım 2012): Dört yıllık lisans eğitiminin meslek uygulaması yapma yetkisi kazanmak ve kamu adına sorumluluk üstlenmek için yetersiz olduğu, stajın gerekliliği üzerinde durulmuştur (Ünver vd, 2012).

36. MOBBİG (Mayıs 2013): Öğrencilerin bilişim teknolojilerini kullanımları, öğretim üyelerinin ise öğrencilerin bilişim teknolojilerini hangi süreçlerde ve ne amaçla kullanmaları gerektiği konusunda görüşleri saptanmıştır (Gül vd, 2013). Diploma projesi yürütme biçimleri araştırılmış, Türkiye'de 10-12 ve 15 AKTS iken yurtdışındaki okullarda 37 AKTS'ye kadar kredilendirildiği, bu kredilerin içinde bitirme tezi, bitirme raporu ya da kitapçık hazırlığının da yer aldığı aktarılmıştır (Polatoğlu vd, 2013).

37. MOBBİG (Ekim 2013): Türkiye ve Avrupa’da Lisansüstü uzmanlaşmada yaklaşımlar, hedef, vizyon tanımlamaları, mimarlık ile farklı disiplinlerin ve sanayinin ilişkisi irdelenmiş, Erasmus Mundus, ortak programlar, joint Phd olanakları araştırılmıştır (Polatoğlu vd, 2013). Uzaktan eğitimin uluslararası gelişim süreci ve Türkiye’deki durumu değerlendirilmiştir. Mimarlık okullarının sayısındaki hızlı artış ve akademik personel gereksinimi göz önüne alındığında mimarlık alan dersleri ile ilgili e-ders çalışmalarının yapılmasının yararına dikkat çekilmiştir. Sanal tasarım stüdyosunun mimarlık eğitimine katkısı, eğitim sürecinin organizasyonu, enformasyonun Web’te paylaşımı ve ortak dokümantasyonun yönetimi İTÜ’de yürütülen mimari stüdyo deneyimleri üzerinden tartışılmıştır (Çağdaş ve Rifaioğlu, 2013). Maltepe Üniversitesi’nde “Bütünleşik Tasarım Eğitim-Öğretim Modeli” çerçevesinde, mimarlık öğrencilerinin, diğer tasarım alanına ilişkin bölümlerle interdisipliner bir eğitim alış örneklenmiş ve ortak tasarım stüdyolarının çıktıları tartışılmıştır (Aysu vd, 2013).

38. ve 39. MOBBİG toplantılarında eğitim komisyonu sunum yapmamıştır.

38. MOBBİG, 101+, (Mayıs 2014): Eğitim siyasası, mimarlık eğitimi veren kurumların sayısındaki artışın oluşturduğu niteliksel farklar, niceliksel artışın, bilgi üretiminde ve eğitim programında, derslerin yürütülüşünde farklılıklar yaratıp yaratmadığı tartışılmıştır (MOBBİG 38, 101+).

39. MOBBİG, Çokluk, (Kasım 2014): Eğitimde ortak sorunlar ve farklılıklar, ders programları, içerikler ve yürütülüşleri, eğitim ve mekân ilişkisi tartışılmıştır (MOBBİG 39, Çokluk).

40. MOBBİG, XL, (Mayıs 2015): MOBBİG’lerdeki mimarlık eğitimi üzerine çalışma konuları özetlenerek, aktarılmıştır. Mimarlık okullarının “XLaşan” sayısı ve oluşan sorunlar, eğitimde nitelik değerlendirmeleri, tasarımla bilgi üretimi, ders programları görüşülmüştür (URL 27).

41. MOBBİG, BÜTÜNLEŞ-ik, (Kasım 2015): Eğitimde çeşitlenmeler, alternatif modeller, disiplinlerarası ilişkiler ve bunlardan beklenenler görüşülmüş, eğitim, araştırma ve uygulama arasındaki ilişkinin nasıl yakınlaştırılacağı ve bu bağlamda stajın niteliği, “tasarım yoluyla araştırma yapma” konuları tartışılmıştır (MOBBİG 41, BÜTÜNLEŞ-ik).

Tablo 1’de MOBBİG’lerde odaklanılan belli başlı konular ve bunların hangi toplantılarda ele alındığı görülmektedir.

Sonuçlar

MOBBİG toplantılarındaki mimarlık eğitimi çalışmaları, uluslararası mimarlık gündemi ile yakın ilişkilidir. Mimarlık eğitiminin süresi ve koşulları ile mimardan beklenen bilgi ve becerilerin tanımlandığı “UIA/UNESCO Charter”, kalite güvencesi (akreditasyon) ve Avrupa Kredi Transfer Sistemi, 1999-2001 yılları arasında yapılan MOBBİG toplantılarındaki görüşmelere yoğun olarak yansımıştır. 2001 tarihli 8. MOBBİG Toplantısından başlayarak Avrupa Yüksek Öğretim Alanı Reform Süreci (Bologna Süreci) ve bu sürecin mimarlık eğitim alanına yansımaları, tüm toplantı gündemlerini etkilemiştir. Sürecin uluslararası ve Türkiye’deki mimarlık eğitim alanına yansımaları izlenmiş ve değerlendirilmiştir.

Mimarlık eğitiminin süresinin yetersiz bulunması üzerine, yeni düzenlemenin nasıl yapılabilceği hususu, ilkinden 41. MOBBİG toplantısına dek tartışılmalıdır. Bu bağlamda 4+1 ya da 4+2 gibi farklı yapılanma önerileri, staj ve uzmanlaşma konuları ile birlikte sorgulanmıştır. Stajın eğitimdeki yerine ilişkin tartışmalar, teori ve uygulamanın bütünleşmesinin yararına dikkat çekmiş, lisansüstü eğitimi konusu ise Türkiye’de ve çeşitli ülkelerde süreleri, uzmanlık alanları, diğer meslek alanları ve kurumlarla ortaklıkları ile birlikte değerlendirilmiştir.

Mimarlık lisans ve yüksek lisans eğitimlerinin yapılanması üzerine yapılan görüşmelerde, mimarlık bölümlerinin mühendislik fakültelerinden ayrılmasında yarar görülmüş ve birçok üniversitede farklı isimlerle yeni fakülteler kurulmuştur.

Mimarlık eğitimi değerlendirmek ve yetkinlik çalışmaları aracılığı ile geliştirmek üzere kurulan MiAK’ın (Mimarlık Akreditasyon Kurulu) (URL 28) MOBBİG toplantılarındaki aktarımları, program değerlendirme ölçütleri üzerinden kurumsal kimlik ve eğitim programlarının değerlendirmesini gündeme getirmiştir. NAAB (Mimarlık Ulusal Akreditasyon Kurulu-ABD) ve MiAK akreditasyon süreçlerini tamamlamış olan mimarlık okullarının temsilcilerinin deneyimlerinin paylaşılması, bu tartışmalara derinlik kazandırmıştır.

Dünyada ve ülkemizde mimarlık eğitim politikaları ve araçları değişmektedir. Son dönemlerde devlet ve vakıf okulu statüsünde çok sayıda mimarlık okulunun yapılanmasını tamamlamadan açılmasının doğurduğu sorunlar, eğitimin niteliği tartışmalarını, mevcut duruma çözüm arayışlarına yöneltmiştir. Eğitim olanakları homojen olmayan ülkemizde, eğitim

Tablo 1. MOBBİG Toplantılarındaki Eğitim Konuları

Konular	MOBBİG Toplantısı
Lisans eğitiminin süresi ve staj zorunluluğu	2, 3, 4, 5, 9, 20, 27, 28, 31, 35, 40, 41
Mimarlık bölümlerine öğrenci seçiminde izlenecek yol / Yetenek sınavı yapılmasının tartışılması	2, 3, 8, 11
KHK 595 ve 601	10, 12
Mimarlık bölümlerinin yapılanmasına yönelik sorunlar	9, 10, 11, 35, 38
Akreditasyon	2,10, 11, 14, 16, 19, 21, 22,24, 40
Mimarlık eğitiminde özdeğerlendirme	6, 21, 24, 30
Mimarlık eğitiminde lisans müfredatı	10, 11, 13, 16 23, 24, 25, 26, 27, 38, 39, 40, 41
Mimari tasarım eğitiminin tartışılması	13, 14, 16, 28, 32, 34, 36, 37, 39
Mimarlık eğitiminde yeni açılımlar / Güncel gelişmeler	13, 24, 25, 26,28, 33,36, 37, 39, 40,41
Mimarlık eğitime yönelik veri tabanı oluşturulması	22
Bologna Süreci çalışmaları	10, 12, 13, 26, 28, 30, 31, 32, 33
Mimarlık lisansüstü çalışmalarının FBE dışında ayrı bir enstitüye bağlı olması	20
Lisansüstü eğitimi	24, 26, 27, 37
Yeni açılan mimarlık okullarının sorunları	2, 3, 32, 37, 38, 39, 40

stratejileri ve araçlarında değişik bakış açıları üretilmesi kaçınılmaz hale gelmiştir.

İlk adım, yaratılan ihtiyacı karşılamakta yetersiz kalan eğitim kadrolarının yarı zamanlı akademisyen ve meslek insanları tarafından daha çok desteklenmesi ile atılmaktadır. Bu uygulama teori ve pratik deneyimlerini eğitim programında bir araya getirmektedir.

Uzmanlaşma ile mesleklerin özelleşen sınırları, işbirliği ve disiplinler arası çalışmalarla yeniden geçirgen hale gelmiştir. Geniş bir bakış açısı ile disiplinler arası çalışmalara dayalı programların oluşumu yeniden gündeme gelmiştir. Bu yapılanma modelinin barındırdığı olasılıklar, yeni açılan fakülteleri tasarım eğitim alanlarını bütünlük olarak ele almaya yöneltmektedir.

Günümüzde mimarlık bölümlerinde öğrenim gören Y kuşağının yerini, Z kuşağı almak üzeredir. Öğretme yöntemlerinin bu kuşağın öğrenme biçimlerine uyumlandırılması, kullandıkları araçların eğitime aktarılması kaçınılmaz görülmektedir. Bir araç olarak mimarlık eğitim ortamına taşınmaya başlayan sanal iletişim teknolojileri, sayısı artan mimarlık okullarına destek verebilmek, dünyayla işbirliği yapabilmek için önem kazanmıştır.

İçinde yer aldığımız koşullar ve yakın gelecek öngörüler, sanal araç kullanımı, uzaktan erişimli ve disiplinler arası çalışmaların, hem lisans hem de yüksek lisans eğitimi için önümüzdeki dönemlerde çokça tartışılacağını işaret etmektedir.

Mimarlık eğitimi süresinin yetersiz olduğu göz önüne alınarak, mimar adaylarına mimarlık

kültürü kazandırmanın yolları, resmi lisans eğitiminin öncesinde ve dışında da aranmalıdır. Holistik bir bakış açısı ile yüksek öğrenim öncesinde düzenlenecek, yeni kuşağın ilgisini çekecek nitelikte etkinlikler ve meslek tanıtım araçları, mimar adaylarının mimarlık eğitime oryantasyonunu kolaylaştıracağı gibi kentleşme kültürüne de katkı sağlayacaktır.

Ülkemizde mimarlık eğitimi, ulusal ve uluslararası dinamikleri gözeterek, süregelen ve yeni konuları nedeniyle kendini yeniden tanımlama, biçimlendirme ve dönüştürmek durumundadır. Mimarlık eğitiminin belki en çarpıcı yanı da, kendisini tasarlaması ve tartışmaya açmasıdır. Bu şartlarda, özellikle mimarlık okullarının sayısındaki hızlı artışa bağlı olarak (MOBBİG 38, 101+) çokluğun (MOBBİG 39, Çokluk) ve mimarlık kontenjanlarında meydana gelen “XLleşme”nin (URL 27), bütünlüşmeye (MOBBİG 41, BÜTÜNLEŞ-ik,) dönüşebilmesinde, okullar arasında 1996’dan itibaren iletişimin ve paylaşımın yapıldığı platform olarak varlığını sürdüren MOBBİG toplantılarının önemi daha iyi anlaşılmaktadır. ■

Nazan Kırıcı, Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Mimarlık Bölümü

Notlar

* 2012-2015 Dönemi MOBBİG Eğitim Komisyonu (alfabetik sıra ile): Çiğdem Polatoğlu, Eti Akyüz Levi, Gülen Çağdaş, Mert Nezih Rifaioğlu, Nazan Kırıcı, Rengin Ünver, Tülin Görgülü.

** Bu çalışma, 7-8 Mayıs 2015 tarihinde TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi ev sahipliğinde düzenlenen 40. MOBBİG XL toplantısında sunumu yapılan araştırmaya dayanmaktadır. Araştırmada, MOBBİG kurumsal web sayfası, toplantı kitapçıkları, program ve sonuç raporları, bölüm arşiv belgeleri incelenmiş, Mayıs 2012-Mayıs 2015 arasında

görev yapan Eğitim Komisyonu (***) üyelerinin MOBBİG'lerdeki çalışmalarından yararlanılmıştır.

*** 2007-2015 döneminde MOBBİG'lerde görev yapan tüm eğitim komisyonu üyeleri (alfabetik sıra ile): Arzu Gönenç Sorguç, Çetin Türkçü, Çiğdem Polatoğlu, Demet İrklı Eryıldız, Elif Özlem Aydın, Eti Akyüz Levi, Gülen Çağdaş, İpek Durukan, İhsan Bilgin, Kemal Çorapçıoğlu, Lerzan Aras, Mehmet Şener Küçükdoğan, Mert Nezih Rıfaioglu, Nazan Kırıcı, Neslihan Dostoglu, Nur Çağlar, Rengin Ünver, Sevgi Lökçe, Semih Eryıldız, Semra Aydın, Sevinç Kurt, Tülin Görgülü, Veyis Özek.

Kaynaklar

- Akyüz Levi, E. ve H. Begeç (2010), "Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde Bologna Sürecine Yönelik Yapılan Çalışmalar", 30. MOBBİG, Mayıs
- Akyüz Levi, E., D. Altun ve A. Tokuş (2011), "Güncel Gelişmelerin Mimarlık Eğitim Programlarında İrdelenmesi" 33. MOBBİG, Ekim
- Aysu, E., T. Görgülü, H. Turgut ve E. Sakıncı (2013), "Maltepe Üniversitesi Bütünleşik Tasarım Eğitimi Modeli ve Uygulamaları", 37. MOBBİG, Ekim
- Canbay Türkyılmaz, Ç., T. Akbulut, Ç. Polatoğlu ve R. Ünver (2012), "Mimarlık Eğitiminde Tasarım Stüdyoları Üzerine Bir İnceleme", 34. MOBBİG, Mayıs
- Çağdaş, G. (2010), "İTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nde Bologna Süreci Çalışmaları", 30. MOBBİG, Mayıs
- Çağdaş, G. ve M. N. Rıfaioglu (2013), "Mimarlık Eğitiminde Uzaktan Erişim ve İşbirliği", 37. MOBBİG, Ekim
- Çağdaş, G. ve M. Vural (2009), "Hanya Buluşmasının Ardından", 29. MOBBİG, Ekim
- Gül, L. F., G. Çağdaş, N. Çağlar ve M. Gül (2013), "Mimarlık Eğitiminde Bilişim Teknolojileri", 36. MOBBİG, Mayıs
- MOBBİG 18 (13-15 Mayıs 2004), Yakın Doğu Üniversitesi-Lefkoşa, sonuç bildirgesi
- MOBBİG 25 (5-6 Kasım 2007), Gazi Üniversitesi - Ankara, kitapçık
- MOBBİG 26 (8-9 Mayıs 2008), DEÜ - İzmir, kitapçık
- MOBBİG 38, 101+ (8-9 Mayıs 2014), ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, sonuç bildirgesi
- MOBBİG 39, Çokluk (6-7 Kasım 2014), İstanbul Bilgi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, sonuç bildirgesi
- MOBBİG 41, BÜTÜNLEŞİK (5-6 Kasım 2015), Gediz Üniversitesi Mimarlık Bölümü, sonuç bildirgesi
- Polatoğlu, Ç. (2011), "Tasarım Eğitiminde İnförmel Etkinliklerin Önemi, YTÜ Mimarlık Bölümü Çalışmaları", 32. MOBBİG, Mayıs
- Polatoğlu, Ç., R. Ünver, E. Akyüz Levi, O. Hacıhasanoğlu, G. Çağdaş, Ş. Hoşkara, N. Kırıcı ve A. Çelen Öztürk (2013), "Türkiye ve Avrupa'da Lisansüstü Eğitimi", 37. MOBBİG, Ekim

- Polatoğlu, Ç., T. Akbulut, Ç. Canbay Türkyılmaz ve R. Ünver (2013), "Mimarlık Okullarında Diploma Projeleri Üzerine Bir Durum Değerlendirmesi", 36. MOBBİG, Mayıs
- URL 1: <http://www.mobbig.org/> [4.12.2015]
- URL 2: <http://www.mobbig.org/index.cfm?PgID=90> [4.12.2015]
- URL 3: <http://www.mobbig.org/index.cfm?PgID=132> [4.12.2015]
- URL 4: <http://www.mobbig.org/index.cfm?PgID=131> [4.12.2015]
- URL 5: <http://www.mobbig.org/index.cfm?PgID=130> [4.12.2015]
- URL 6: <http://www.mobbig.org/index.cfm?PgID=129> [4.12.2015]
- URL 7: <http://www.mobbig.org/index.cfm?PgID=128> [4.12.2015]
- URL 8: <http://www.mobbig.org/index.cfm?PgID=127> [4.12.2015]
- URL 9: <http://www.mobbig.org/index.cfm?PgID=126> [4.12.2015]
- URL 10: <http://www.mobbig.org/index.cfm?PgID=125> [4.12.2015]
- URL 11: <http://www.mobbig.org/index.cfm?PgID=124> [4.12.2015]
- URL 12: <http://www.mobbig.org/index.cfm?PgID=123> [4.12.2015]
- URL 13: <http://www.mobbig.org/index.cfm?PgID=122> [4.12.2015]
- URL 14: http://www.mobbig.org/_media/524/MOBBIG%20XIII_gundem%20ve%20program.pdf [4.12.2015]
- URL 15: http://www.mobbig.org/_media/509/MOBBIG%20XIV_program%20ve%20org%20komitesi.pdf [4.12.2015]
- URL 16: http://www.mobbig.org/_media/479/mobbig%2016_program0001.pdf [4.12.2015]
- URL 17: http://www.mobbig.org/_media/479/mobbig%2016_program0001.pdf [4.12.2015]
- URL 18: http://www.mobbig.org/_media/468/MOBBIG%20XVII_YOK%20e%20gonderilen%20sonuc%20bildirgesi.pdf [4.12.2015]
- URL 19: http://www.mobbig.org/_media/419/mobbig%20XIX_program0001.pdf [4.12.2015]
- URL 20: <http://www.mobbig.org/index.cfm?PgID=112> [4.12.2015]
- URL 21: http://www.mobbig.org/_media/374/mobbig%20XXI_program_calistay%20konu%20ve%20icerikleri0001.pdf [4.12.2015]
- URL 22: http://www.mobbig.org/_media/359/MOBBIG%20XXII_program.pdf [4.12.2015]
- URL 23: <http://www.mobbig.org/index.cfm?PgID=333> [4.12.2015]
- URL 24: <http://www.mobbig.org/index.cfm?PgID=106> [4.12.2015]
- URL 25: <http://www.mobbig.org/index.cfm?PgID=69> [4.12.2015]
- URL 26: http://mobbig.org/belge/MOBBIG-31/belge/AMASYAsonuc-bildirgesi%20_1_.pdf [4.12.2015]
- URL 27: http://www.mobbig.org/_media/724/MOBBIG40_SONUC_BILDIRGESI.pdf [4.12.2015]
- URL 28: <http://www.miak.org/> [4.12.2015]
- Ünver, R. (2009) "YTÜ Mim. Fak. Mimarlık Bölümünde 4+1 Yapılanması Üzerine Çalışmalar: Kavramlar Program Önerisi", 28. MOBBİG, Mayıs
- Ünver, R., Ç. Polatoğlu ve M. Vural (2010), "MiAK - Öz Değerlendirme Raporu", 30. MOBBİG, Mayıs
- Ünver, R., E. Akyüz Levi, G. Çağdaş, N. Dostoglu, D. İrklı Eryıldız, M. Ş. Küçükdoğan ve Ç. Türkçü (2011), "TYÇ Kapsamında Türkiye'deki Mimarlık Eğitimine Genel Bir Bakış", 33. MOBBİG, Ekim
- Ünver, R., E. Akyüz Levi, G. Çağdaş, N. Dostoglu, D. İrklı Eryıldız, M. Ş. Küçükdoğan ve Ç. Türkçü (2012), "Mimarlık Eğitiminin Yapılanması", 35. MOBBİG, Kasım

Architectural Education Agenda in MOBBIG Meetings
MOBBİG "Communication Group for Chair Persons of Schools of Architecture," as a platform established upon escalating requirement of communication among architecture departments, has left behind its forty first meeting in 15th of May, 2015.
Since 1996, during MOBBİG meetings, in addition to various subjects, "architectural education" has also been scrutinized, brought up for discussion, and solutions for better circumstances are recommended.
Within the process, new agendas were arisen, in addition to issues maintaining search for solutions.
In this article, changing agendas of MOBBİG gatherings between years 1996 and 2015 concerning contemporary conditions are presented.
Furthermore, study on educational matters conducted by the commission or individuals depending on genuine research and its results are brought to the attention.

Fiziksel Aktiviteyi Teşvik Edici Yapılaşmış Çevre Etmenleri ile Obeziteyi Önlemek: İlköğretim Öğrencilerinde Okula Yürüyerek Erişim

Ayşe Özbil Torun

Bu projenin ana amacı, ilköğretim öğrencilerinin okula yürüyerek ulaşımını teşvik edici nesnel ve algısal yapılaşmış çevre etmenlerini belirleyebilmek ve bu etmenlerin öğrencilerdeki obezite sorunu ile olan ilişkisini saptayabilmektir. Yapılaşmış çevrenin nesnel özellikleri, kentsel form ölçütleri (kentsel yoğunluklar, arazi kullanımı, yol ağı örüntüsü) ve yaya-odaklı fiziksel çevre donanımları (kaldırım mevcudiyeti ve ebatları, yüksek hız limitli yolların oranı, hemzemin yaya geçitlerinin ve trafik ışıklarının varlığı) kullanılarak ölçülecektir. Algısal çevresel özellikler ise kullanıcı anketleri (yakın çevreye dair erişilebilirlik, estetik kalite, sosyal güvenlik, yeşil alanların varlığı) çerçevesinde değerlendirilecektir. Nesnel ve algısal çevresel özellikler eş zamanlı değerlendirilerek ulaşım amaçlı fiziksel aktivite ve obezite seviyelerini açıklamadaki rolleri kıyaslanacaktır. Önerilen projenin önemli bir amacı da nesnel yapılaşmış çevrenin, çevresel algıyı ne ölçüde şekillendirdiğinin niceliksel olarak incelenmesidir. Bu proje ile yapılaşmış çevrenin algısal özelliklerini de göz önüne alarak mekânsal niteliklerini detaylı ve kapsamlı nesnel ölçütlerle değerlendirebilen modeller geliştirilmesi hedeflenmektedir. Geliştirilecek modellerin yürümeyi teşvik edici kentsel tasarım stratejileri ve yürüme-odaklı ulaştırma politikaları geliştirilmesine yönelik bir altlık oluşturacağı düşünülmektedir.

Giderek artan obezite epidemisi nedeniyle son yıllarda obezite ile mücadele tüm dünyada yaygınlaşmıştır. Özellikle çocukluk çağı obezitesindeki hızlı artış, obezitenin sadece genetik yatkınlığın varlığı ile açıklanamayacak bir epidemi olduğunu göstermiştir (Uskun, Öztürk, Kışioğlu, Kırbıyık, Demirel, 2005). Sosyoekonomik faktörlerin ve beslenme alışkanlıklarının yanı sıra obezite oluşumuna neden olduğu bilinen çok sayıda etmen içinde fiziksel aktivite düzeyinin ön planda olduğu kabul edilmektedir (Gedik, 2003). Okula yürüyerek erişim, uzmanlar tarafından önerilen günlük ortalama 30 dakikalık fiziksel aktiviteyi büyük ölçüde sağlayacak potansiyele sahiptir (U.S. Depart-

ment of Health and Human Services, 1996). Günlük yürüme mesafelerinin ve dolayısıyla sürelerinin kentsel tasarım biçimleri ile doğrudan ilintili olduğu bildirilmektedir (Agrawal, Schlossberg, Irvin, 2008; Besser, Dannenberg, 2005). Günümüzde saçaklanarak büyüyen kentlerde aktivitelerin ayrıştırılması, kentsel yayılma ve yol ağı süreksizliği yürüme gibi çocuk-odaklı ulaşım biçimlerini engellemektedir. Okula erişim davranışını araştıran çalışmalar sadece banliyölerde değil kent içi alanlarda da okula yürüyerek ulaşım oranlarındaki düşüşü göstermektedir. Okula yürüyerek ulaşım, çocuklar için gerekli olan günlük fiziksel aktivite seviyesini sağlamada ve dolayısıyla obezite ile mücadelede önemli bir potansiyele sahiptir. Yürüme davranışını belirlemede önemli bir etmen olan kentsel dokuyu değerlendiren çalışmalar çoğunlukla çevrenin öznel algısal özelliklerine (ör. çevresel estetik) dayanmaktadır. Bu tür öznel belirteçlerin somut tasarım kararlarına dönüştürülmesi çoğu zaman mümkün değildir. Literatürde yaygın olan nesnel etmenler ise kentsel dokunun niceliksel değerlendirmesinde yetersiz kalmaktadır. Bu eksikliğin önemli bir nedeni yaya-odaklı kentsel tasarım gibi küçük ölçekli çalışmaların çoğunlukla yapılaşmış çevrenin yerel niteliklerine (ör. bina cephelerinin kalitesi) odaklanmalarıdır. Ancak çevresel etmenler gerçekte tüm bir bölgenin –mahalle, semt, şehir– niteliği ile doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle bir alandaki mevcut yürüme davranışları o alanı bütününden kopararak analiz edilerek açıklanamaz. Öte yandan şehir ve trafik planlaması gibi geniş ölçekteki (makro) çalışmalar ise görece büyük analiz birimlerini (ör. Trafik Analiz Zonu) kullanmakta, daha küçük boyutlu tasarım ölçütlerinin (yol ölçeği) ulaşım amaçlı yürüme üstündeki etkilerini gözden kaçırmaktadırlar. Ayrıca yaygın olarak kullanılan nesnel ölçütler (ör. bir alandaki ortalama kavşak sayısı) kentsel bir alanı tanımlayan yol ağının mekânsal örüntüsünü değerlendirmekte yetersiz kalmaktadırlar.

Projenin bu eksiklikleri gidermesi hedeflenmektedir. Nesnel (mevcut fiziksel veriler/saha tespitleri) ve algısal (kullanıcı anketleri) çevresel özellikler eş zamanlı değerlendirilerek ulaşım amaçlı yürüme ve çocukluk obezitesi üzerindeki görece etkileri kıyaslanabilecektir. Yapılaşmış çevrenin nesnel özellikleri küçük ölçekli analiz birimleri (sokak, parsel, yapı adası) kullanılarak detaylı olarak ölçülmüştür. Bu veriler doğrultusunda geliştirilecek istatistiksel modeller sayesinde okula yürüyerek erişim ile bağlantılı çevresel etmenler ortaya konmuştur. Proje çıktıları'nın yönetsel (yapılaşmış çevrenin değerlendirilmesinde hem kişisel hem nesnel ölçümler gerekli midir?) ve tasarımsal (çevresel müdahalenin yanı sıra sosyal farkındalık ve eğitim de gerekli midir?) çıkarsamaları olacaktır. Ayrıca bu çalışmada yeni geliştirilmiş detaylı yol ağı bağlantılılık (*street connectivity*) ölçütleri kullanılarak yol ağının mekânsal özellikleri de değerlendirmeye katılabilecektir. Bu ölçütler sayesinde kentsel alanların mekânsal yapısını hem yerel hem geniş ölçeklerde ifade edebilen bir yöntemin geliştirilmesi mümkün olabilecektir.

1. Yöntem ve Araçlar

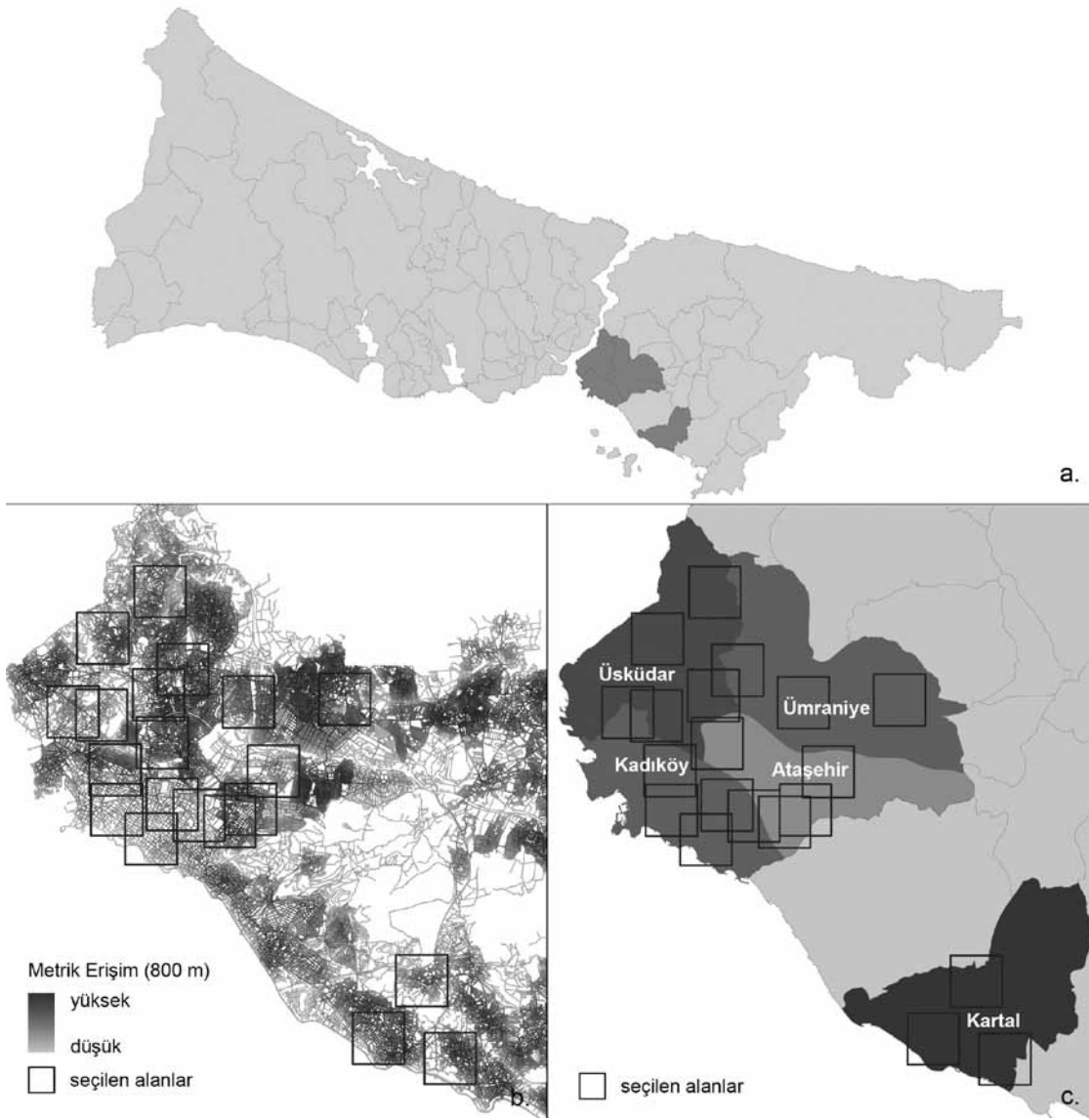
Önerilen proje kapsamında, İstanbul ili Anadolu yakasında 20 ilköğretim okulu örneklem olarak seçilmiştir (Şekil 1). Okulların bulunduğu alanların yol ağı bağlantılılığı, nüfus yoğunluğu ve eğitim seviyelerinde değişkenlik göstermesine dikkat edilmiştir. Bu okullarda okuyan 6., 7. ve 8. sınıf (12-14 yaş) öğrencileri (N = 1973) ve ebeveynleri ile anket çalışması yapılmıştır. Öğrenci anketlerinde okula ulaşım türleri, başlangıç-bitiş noktalarının açık adresleri, okul içindeki ve tipik bir hafta içi ve hafta sonu gün boyunca aktivite türleri ve süreleri ile okuldaki beslenme alışkanlıkları sorulmuştur. Okul-ev arasında yürüyerek seyahat eden öğrenciler ile ayrıca kendilerine sağlanan bir harita üzerinde hangi güzergâhları izledikleri çizilerek işaretlenmiştir. Veli anketlerinde, ailenin sosyoekonomik yapısı (ebeveynlerin eğitim durumu, istihdam durumu, gelir düzeyi, hane halkı sayısı, araba mülkiyeti), öğrencinin davranışsal özellikleri (günlük fiziksel aktivite, televizyon seyretme ve oyun süreleri; okula ulaşım şekli ve yürüyerek ulaşım sağlayan öğrencilerin evinin okula uzaklığı) ile beslenme alışkanlıkları ve çevre ile ilgili algısal değerlendirmeler (ikamet ettikleri mahalledeki yollara erişilebilirlik, kentsel servislere ulaşım, çevrenin estetik kalitesi, yeşil alanlara erişilebilirlik, sosyal açıdan güvenlik ve yolların

idame ve bakım durumu) ile ilgili sorular sorulmuştur. Veli anketlerinin geri dönüş oranı %59'dur (N = 1145). Öğrencilerin boy ve ağırlıkları ölçülerek vücut kitle indeksi (VKİ) ve rölatif vücut kitle indeksi (RVKİ) hesaplanmıştır.

Okul ve konut çevresindeki kentsel doku, arazi kullanım özellikleri, kentsel yoğunluklar ve kentsel hareket şebekesi (yol ağı) tasarımı kapsamında nesnel değişkenlerle CBS (coğrafi bilgi sistemleri) ortamında ölçülmüştür. Planlama literatüründe yaygın olarak kullanılan standart yol-ağı bağlantılılık ölçütleri (örn. birim alan başına düşen toplam yol uzunluğu, toplam çıkmaz sokak ve kavşak sayısı, kavşaklar arasındaki ortalama mesafe) bir alan dahilindeki kentsel yol ağının ortalama özelliklerini temsil etmekle beraber, kentsel alanların mekânsal düzenlenmesini alt ölçeklerde ifade etmekte yetkin değildirler. Ayrıca aynı alan içindeki yol-parçalarını birbirlerinden ayırt etmekte yetersiz kalmaktadırlar. Mekânsal örüntü, farklı özelliklerdeki yol-parçalarının sistematik bir şekilde bir araya gelmesi ile oluşur. Örneğin, daha uzun doğrusal görüş hattı (*axial lines*) sunan sokakların belirgin bitiş noktalarından ileriye uzanmaları beklenir. Bu tür mekânsal yapılar ortalama değerleri yansıtan ölçütlerle ya da ortak dağılım ölçütleriyle belirlenemezler. Ortalama değerlere dayalı ölçütler genel planlama politikalarını desteklemede kullanışlı olmalarına rağmen kentsel düzenleme/dönüşüm kapsamında geliştirilecek hareket şebekesi planlarına yol gösterecek tasarım ilkelerini belirlemede yetersiz kalmaktadırlar. Mekân dizim analizi (*space syntax*), yol ağının örgütlenme (*configurational*) özelliklerini irdeleyerek belirli bir alanda bağlantılılığı güçlü ya da zayıf olan yollar arasındaki ayrımı ortaya koyabilen daha detaylı sonuçlar sunabilmektedirler. Bu yöntem kapsamında her bir temel mekânsal birimin (yol-parçası) diğerleri ile ilişkisini niteleyen mekânsal analizler yapılmaktadır. Bu analizlerden elde edilen verilerle yol ağının mekânsal örüntüsünün ve bağlantılılık hiyerarşisinin genel bir tanımı yapılabilmektedir.

Okul ve konut çevrelerindeki yol ağının mekânsal örgütlenmesini ölçmek için dört farklı ölçüt kullanılmıştır. Bütünleşme (*integration*) ölçütü, belirli bir mesafe içinde en az açı değişimi ile her mekânın diğer tüm mekânlardan ne kadar erişilebilir olduğunu hesaplar. Tercih (*choice*) ölçütü ise bir mekânın (yol-parçasının) o yol ağı içindeki tüm başlangıç ve varış noktalarını bağlayan güzergâhlar üzerinde bulunma ora-

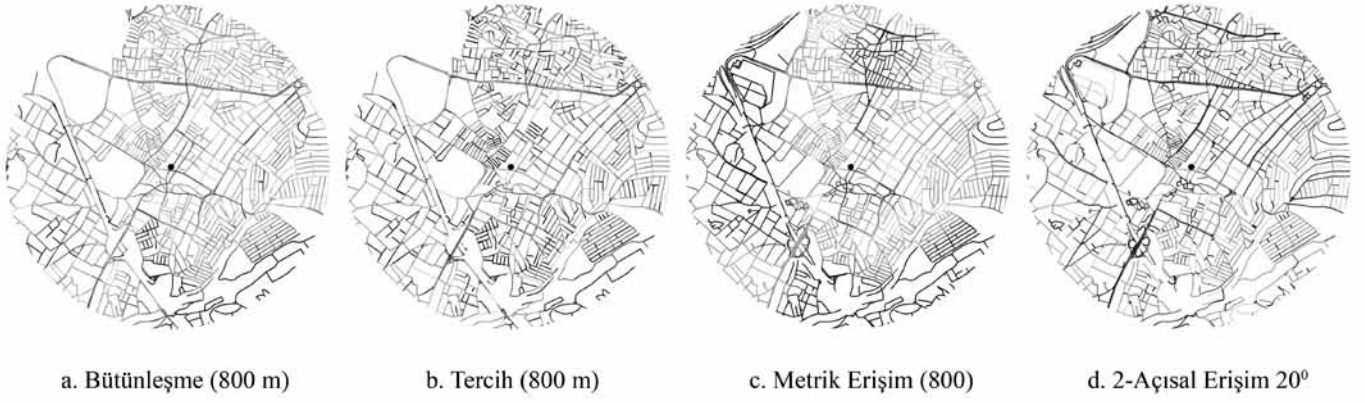
Şekil 1. Örneklem alanlarının haritadaki yerleri. Haritalar (b) metrik erişim (800 m) ve (c) seçilen ilçelerin sınırları doğrultusunda renklendirilmiştir. ('Metrik erişim', her bir yol parçasının orta noktasından başlayarak belirli bir yürüme mesafesi içinde erişilebilen toplam yol uzunluğunu ölçer.)

nını ölçer. Bu iki ölçüt bir yol ağındaki her yol-parçasının potansiyel 'yönelme' (*to*) ve 'içinden geçme' (*through*) hareketini göstermektedir (Hillier, Iida, 2005). Bu çalışmada, standart yol ağı bağlantılılık ölçütlerinin yanı sıra, bu ölçütlerin yukarıda bahsedilen eksikliklerini giderebilmek ve daha detaylı analizler yapabilmek için her yol-parçasının tüm yol ağı içindeki erişilebilirlik değerini ölçmeye yönelik geliştirilen yol-parçası bazında iki yeni bağlantılılık ölçütü de kullanılmıştır (Peponis, Bafna, 2008). 'Metrik erişim' (*metric reach*), bir yol-parçasının orta noktasından başlayarak belirli bir mesafe içinde her yöne doğru hareket ederek erişilebilen yol uzunluğunu ölçer. Aslında metrik erişim bir alan içindeki yol ve kavşak yoğunluğunu hesaplar (Peponis, Allen, French, Scoppa, Brown, 2007). Ancak bu ölçütün üstünlüğü, birbirine yakın yol-parçalarına atanan matematiksel değerlerin, yol-parçalarının yol ağı içindeki konumlarına göre farklılık göstermesidir. 'Açısal erişim' (*directional reach*) ise bir yol-parçasının

orta noktasından başlayarak belirli bir sayıdaki açısal değişim (*directional change*) dahilinde her yöne doğru hareket ederek erişilebilen yol uzunluğunu ölçer. Açısal değişim parametrik bir veridir: Açısal değişim eşiği, incelenen kentsel mekânın fiziksel özelliklerine ya da uygulanan projenin amacına göre değişken olarak belirlenebilir. Bu ölçüt, hem yol ağının bağlantı yoğunluğunu hem de alternatif yol dizilimleri ile alternatif yol şekillerini ayırt edebilmektedir. Şekil 2 bu dört ölçütü görselleştirmektedir.

Okul çevresindeki yol ağının bağlantılılık özelliklerinin ve arazi kullanımlarının yanı sıra yaya hareketini etkilediği bilinen yaya-odaklı fiziksel çevre donanımları da proje ekibi tarafından detaylı arazi tespitleri ve gözlemler yapılarak belirlenmiştir. Yaya erişimi kalitesini direkt olarak etkilediği bilinen bu özelliklerin okula yürüyerek erişen öğrencilerin güzergâh seçimleri ile olan ilişkisini analiz edebilmek için saha tespiti yapılan yol-parçaları ankete katılan öğrencilerin yürüme rotalarından seçilmiştir.

Şekil 2. Bir okulun 1600 metre yarıçaplı alanı dahilindeki yol ağının farklı bağlantılılık ölçütleri ile modellenmesi.

Dolayısıyla ev-okul arası yürüyen öğrencilerin yürüme rotaları CBS ortamında sayısallaştırıldıktan sonra yüksek, orta ve düşük seçilme oranlarına ve bağlantılılık değerlerine sahip yol-parçalarından eşit bir yelpaze oluşturacak şekilde 40 adet yol-parçası detaylı tespit yapılmak üzere belirlenmiştir. Toplam 800 adet yol-parçasının detaylı tespitlerinde kullanılan fiziksel özellikler 4 kategoriye ayrılmıştır: (1) *erişilebilirlik*: kaldırım mevcudiyeti ve ebatları (süreklilik, uzunluk, ortalama genişlik), sokak isimlerinin mevcudiyeti, kaldırım üzerinde park etmiş araba mevcudiyeti; (2) *estetik*: röper noktalarının varlığı, kaldırımında gölge yapan ağaçların varlığı, kaldırımın fiziksel durumu; (3) *arazi kullanımı*: yola direkt açılan kapı adedi ve zemin kat kullanım türleri, bina geri-çekilme mesafeleri (bina-kaldırım arası ortalama mesafe); (4) *güvenlik*: hemzemin yaya geçitleri ile trafik ışıklarının sıklığı, kaldırım ile yol arasında tampon bölgenin (örn. yeşil alan) mevcudiyeti, sokakta park eden araba mevcudiyeti. Ayrıca seçilen bu yol-parçalarındaki yaya yoğunluklarını belirleyebilmek için sayımlar yapılmıştır. Sayımlar hafta arası günlerde sabah (okula gidiş) ve öğleden sonra (eve dönüş) saatlerini içermek koşuluyla 10'ar dakikalık zaman dilimlerinde yapılmıştır. Şekil 3 yol-ölçeğinde detaylı yaya-

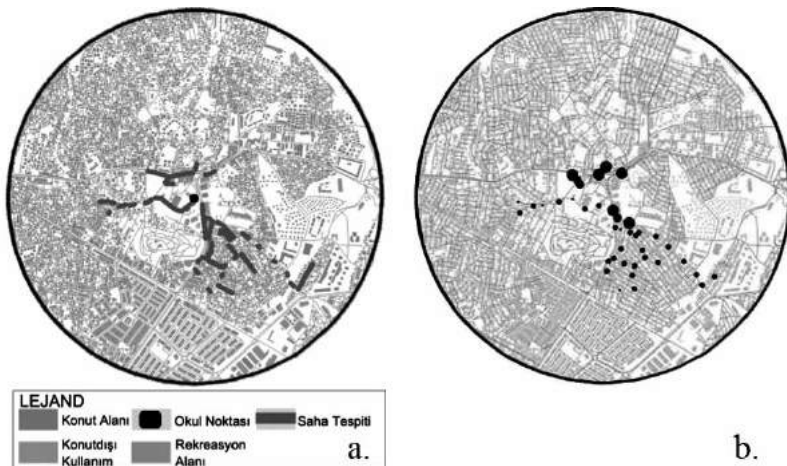
odaklı fiziksel çevre donanımları ve yaya yoğunluk tespitleri yapılan yol-parçalarının İnanç Türkeş İÖO çevresindeki dağılımlarını göstermektedir.

2. Sonuçlar

2.1. Yapılaşmış Çevre ve Yürüme Davranışı Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi

Yapılaşmış çevreye ilişkin algısal değerlendirmeler ile nesnel ölçümlerin yürüme davranışını açıklamadaki rollerini belirlemek üzere geliştirilen istatistiksel modeller konut çevresindeki çevresel müdahalelerin çocukların yürüme davranışına katkıda bulunacağını göstermektedir (Yeşiltepe, Özbil, 2015). Örneğin, okul çevrelerinde karşıdan karşıya geçmeyi sağlayacak kentsel donatıların ve kaldırımların yaygınlığı sağlanarak ebeveynlerin güvenlik ve erişilebilirlik algıları iyileştirilebilir. Sonuçlar ayrıca karma arazi kullanımlı çevrelerin oluşturulması çabasının yürümeyi destekleyici olacağını göstermektedir. Konut yakın çevresinde (400 m) çok sayıda gidilecek yer olması rekreasyonel yürüme ile sağlıklı yaşam için öngörülen fiziksel aktivite seviyesine erişme olasılığını artırmakta, yüksek yoğunluktaki konut dışı arazi kullanım yoğunluğu ise hem ulaşım amaçlı yürüme hem de okul-ev arası yürüme olasılığını desteklemektedir. Yapılan analizler, okulların 1600 metre çevresindeki yol bağlantılılığının, arazi kullanım özellikleri ve ebeveyn sosyoekonomik değişkenleri kontrol edildiğinde, hem ev-okul arasındaki yürüme oranlarıyla hem de ortalama yürüme mesafeleriyle kuvvetli derecede ilişkili olduğunu ortaya koymuştur (Özbil, Arın, Yeşiltepe, 2015). Dolayısıyla yeni okulların planlanmasında veya mevcut okul alanlarının yeniden düzenlenmesinde görece yoğun ve hiyerarşik düzenlenmiş bağlantılar içeren bağlantılılık düzeyi yüksek yol ağının tasarlanması önemlidir. Bu bulgu, özellikle yoğun bir kentsel dönüşüm sü-

Şekil 3. (a) Yol ölçeğinde detaylı yaya-odaklı fiziksel çevre donanımları tespitleri yapılan yol-parçalarının İnanç Türkeş İÖO çevresindeki (1600 m yarıçap) dağılımının arazi kullanım analizi doğrultusunda görselleştirilmiş harita üzerindeki gösterimi ve (b) bu yol-parçaları üzerindeki yaya yoğunluk dağılımı.

Tablo 1. Konut Çevresi Verileri ile Çocuk VKİ Skorları Arasındaki Etkileşim.

	Çocukların VKİ z-skorumları			
		B	S.E.	aOR
sosyoekonomik				
	cinsiyet [Kız]	-.642	.264	.535***
	ebeveyn eğitim [üniversite ve üstü]	.351	.331	1.420
	hane halkı geliri	.246	.153	1.279
	araba sahipliği	.349	.203	1.417*
arazi kullanımı (800 m)				
	konut alanı	.000	.000	1.000
	rekreatyonel alan	-.001	.000	.999**
	ticaret alanı	.000	.000	1.000
yol-ağı örgütlenmesi (800 m)				
	metrik erişim (800 m)	.029	.066	1.030
	2-açısal erişim (20°)	.018	.087	1.018
	ort. bağlantınlılık	-1.892	.856	.151**
	bütünleşme (n)	.000	.000	1.000
	tercih (n)	.000	.000	1.000
çocuğun yürüme davranışı				
	çocuğun mahallede ulaşım haricinde yürüme sıklığı	.102	.283	1.107
	çocuğun mahallede herhangi bir amaç için yürüme sıklığı	-.240	.122	.787**

koyu ***p < 0.001; koyu ** p < 0.05; koyu * p < 0.10

recinden geçmekte olan İstanbul'daki hem eski hem de yeni çevrelerdeki yol ağının yapılandırılmasında önemli potansiyele sahiptir. Ancak sonuçlar, yol-ölçekli iyileştirmelerin yanı sıra ebeveyn eğitim seviyelerini artırmanın da seyahat davranışlarını değiştirmede gerekliliğini vurgulamaktadır.

2.2. Çocukluk Çağı Obezitesi ile İlişkili Çevresel Özellikler, Sosyoekonomik Etmenler ve Fiziksel Aktivite Özellikleri

Projeden elde edilen verilerle sosyoekonomik, kentsel form ve fiziksel aktivite özellikleri ile çocukluk çağı obezitesi arasındaki ilişki incelenmiştir. Anket çalışmasına katılan öğrencilerden okullarının 1600 metre yarıçaplı çevresinde ikamet edenlerin VKİ referans değerleri Dünya Sağlık Örgütü referansları temel alınarak yaşa göre ikili değer olarak hesaplanmıştır (1 = obez; 0 = şişman, normal, zayıf). İstatistiksel modeller, konut ve okul çevresindeki mevcut kamusal rekreatyonel donatıların VKİ değerleri üzerinde önemli ve negatif (azaltıcı) etkisinin (-.001; p < 0.05) olduğunu göstermektedir. Kısaca, konutunun 800 metre kuş uçuşu mesafesinde ve okulunun 400 metre yol ağı yürüme mesafesinde rekreatyon fırsatlarına sahip olan çocuklar sahip olmayanlara kıyasla daha az obez olma eğilimindedirler. Sosyoekonomik verilere bakıldığında erkek öğrenciler kız öğrencilere kıyasla daha fazla obez olmaya yatkındırlar. Beklenenin ve literatürde daha önceki çalışmaların gösterdiğiyle paralel olarak

hane halkı araba sahipliği arttıkça çocuğun obez olma olasılığı da artmaktadır. Yol-ağı örgütlenmesi değişkenleri için, evlerinin 800 metre çevresinde görece bağlantınlılığı güçlü yol-ağına sahip çocukların, bağlantınlılığı zayıf alanlarda ikamet edenlere göre obez olma olasılıkları (-1.892; p < 0.05) daha azdır. Okul çevresindeki daha direkt bağlantılara sahip açısal erişim potansiyeli yüksek yol-ağı çocukların obez olmasını negatif yönde (-1.960; p < 0.05) etkilemektedir. Son olarak, çocuğun mahalledeki yürüme davranışı ele alındığında, mahallesinde herhangi bir amaç doğrultusunda görece sık yürüyen çocuklar yürümeyenlere kıyasla obez olmaya daha az yatkındırlar.

Bu çalışma, İstanbul'un Anadolu yakasındaki çocukluk çağı obezitesi ile ilişkili etmenlerin belirlenmesine yönelik önemli bir katkı yapmaktadır. Lojistik regresyon modellerinin sonuçları (Tablo 1), çocukların konut ve okul çevrelerindeki kentsel form özelliklerinin VKİ üzerinde ölçülü ama önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bu bulguların planlamacılar, okul yetkilileri ve çocukların çevrelerinin tasarlanmasında ve yönetilmesinde görevli diğer karar vericiler için önemli çıkarımları vardır. Çocukların evlerine ve okullarına kısa yürüme mesafesindeki alanlarda kamusal rekreatyonel kullanımlara erişimlerinin artırılmasına ve hem konut hem okul çevresinde yürümeyi teşvik edici sık dokulu ve dolaysız bağlantılara sahip yol-ağı tasarlanmasına yönelik çevresel müdahaleler, politikalar ve programlar,

aktif yaşamı desteklemektedir ve çocukluk çağı obezitesinin azaltılmasında önemli rol oynayabilirler. Artan çocukluk çağı obezitesi göz önüne alındığında, ileriki çalışmalar, çevresel etmenlerin çocukların fiziksel aktivite seviyeleri ve beslenme özellikleri üzerindeki etkilerini araştırmalıdır.

3. Son Söz

Konusu açısından ülke önceliklerine değinen bu proje, ülkemizde özellikle gelişmiş kentlerin kronik problemlerinin başında yer alan çocukluk çağı obezitesindeki artış ile mücadele alanına önemli katkılar sağlayabilecek niteliktedir. Bu proje, çağımızın en büyük sağlık problemlerinden biri olan obeziteden korunmada fiziksel aktiviteyi teşvik eden kentsel planlama stratejileri bünyesinde kapsamlı bir yöntemsel çözüm sunmaktadır. Önerilen projenin getirdiği tarafsız yaklaşım, uyguladığı bütünsel yöntem ve kullandığı detaylı ölçütler ile yukarıda değinilen literatürdeki boşlukları doldurması hedeflenmektedir. Bu çalışma, kuramsal ve yöntemsel bilgi birikimine sağlayacağı katkılarının yanı sıra sosyal ve ekonomik kalkınmaya yönelik toplumsal katkıları ile de özgünlük taşımaktadır. Bunlar aşağıdaki başlıklarda özetlenebilir:

- *Obeziteyle Mücadele ile Toplumsal Refaha Katkı*
Kardiyovasküler, hipertansiyon, diyabet gibi hastalıkların oluşmasına, yaşam kalitesinin azalmasına ve ölümlere yol açan obezite, küresel boyutta bir sağlık problemi olmasının yanı sıra, ekonomik ve sosyal kalkınmayı da önemli şekilde etkilemektedir. Obezite ile ilgili sağlık harcamaları gelişmiş ülkelerdeki tüm sağlık harcamalarında önemli bir yer tutmakta, dolayısıyla ülke ekonomilerini olumsuz yönde etkilemektedir. Konusu açısından ülke önceliklerine değinen bu proje, ülkemizde özellikle gelişmiş kentlerin kronik problemlerinin başında yer alan çocuklarda obezite oluşumundaki artış ile mücadele alanına önemli katkılar sağlayabilecek niteliktedir. Proje çıktıları, TC Sağlık Bakanlığı'nın hazırladığı "Türkiye Sağlıklı Beslenme ve Hareketli Hayat Programı (2010-2014)" çerçevesinde ortaya koyulan, obezite ile mücadelede ulaşım amaçlı yürümenin teşvik edilmesi, özellikle çocukların okula yürümelerinin teşvik edilmesi stratejileriyle de doğrudan ilintilidir. Önerilen çalışma, bütünsel ve yenilikçi yaklaşımı sayesinde dünyada ve Türkiye'de obezitenin günlük fiziksel aktivite seviyelerinin artırılması

yoluyla kamu sağlığının iyileştirilmesine katkıda bulunacaktır.

Fiziksel aktivitenin toplumsal hayatın bir parçası haline getirilmesinin sağlık üzerindeki faydalarının yanı sıra diğer açılardan da toplumsal refah seviyesine katkıları olacaktır. Ulaşım amaçlı yürümeyi teşvik eden politikalar aynı zamanda toplumun kaynaşmasını, toplum kimliğinin güçlendirilmesini ve kişisel emniyet algısını geliştirecektir.

• *Farkındalık Yaratarak Toplumsal Katılımın Sağlanması*

İlköğretim okulları fiziksel aktiviteyi geliştirmek için önemli paydaşlardır. Ev-okul arasında yapılan yolculuk öğrencilerin düzenli fiziksel aktivite alışkanlığı kazanmalarında büyük önem taşımaktadır. Bunun yanında bu proje sayesinde okulların, çocuklar ve ailelerine yönelik daha büyük bir stratejik plan içerisinde önemli bir rol üstlenmesi teşvik edilmektedir. Proje süresince yapılan anketler, ölçümler ve proje konusunda verilen bilgilendirme sayesinde yapılaşmış çevre, fiziksel aktivite ve obezite hakkında bilinçlendirme sağlanarak obezite ile mücadelede toplumsal farkındalık yaratılmaktadır. Öğrenci ve aileleri sağlıklı ve aktif hayat seçenekleri ile ilgili olarak bilgilendirilerek bu konuda toplumsal bilgi seviyesinin artırılması ve aktif yaşam bilincinin oluşturulması sağlanmaktadır. Bu sayede karar vericilerin planlama ve uygulama sürecine toplumun bilinçli olarak katılımı gerçekleştirilebilecektir. Toplum üyelerinin, fiziksel aktiviteyi geliştirmek için karar verme sürecine katkıda bulunmaları kent planlaması ve çevre düzenlenmesi alanlarında alınacak kararların uzun vadeli başarısını artırmayı destekleyecektir.

• *Tasarım ve Politika Geliştiricilere Eylem Stratejileri İçin Öneriler Sunulması*

Bu araştırma, elde edilecek bulguların fiziksel aktivitenin artırılması yoluyla sağlıklı ve aktif kentler yaratmak için hazırlanacak kapsamlı planlara yönelik bilgiler ve araçlar sağlaması ile özgünlük taşımaktadır. Detaylı veriler kullanılarak yapılacak analizler ile yürüyerek ulaşımı teşvik eden yapılaşmış çevre etmenlerinin belirlenmesi, şehir ve ulaşım planlarının aktif ulaşımı destekleyici kentsel alanların tasarımı konusunda daha sağlıklı kararlar vermelerine yardımcı olacaktır. Ek olarak, bu veriler ile geliştirilecek modeller yerel yönetimlere ve karar vericilere, aktif ulaşım stratejileri geliştirmede ve özellikle

okul çevrelerinde yürüyerek ulaşımı teşvik ederek obeziteden korunmaya yönelik etkin politikalar oluşturmada yol gösterici olacaktır. Dolayısıyla, önerilen proje kapsamında ortaya konacak tasarım çerçevesi sayesinde kentsel ve kamusal sağlığın daha yüksek olduğu, daha yaşanabilir çevrelerin oluşumuna katkıda bulunabilecek uygulama pratikleri geliştirilmesi mümkün olacaktır.

Teşekkür: Bu yazı Ayşe Özbil Torun yürütücülüğündeki TÜBİTAK destekli araştırma projesinden elde edilmiştir (proje no:113K796).

Ayşe Özbil Torun, Yrd. Doç. Dr.,
Özyeğin Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi

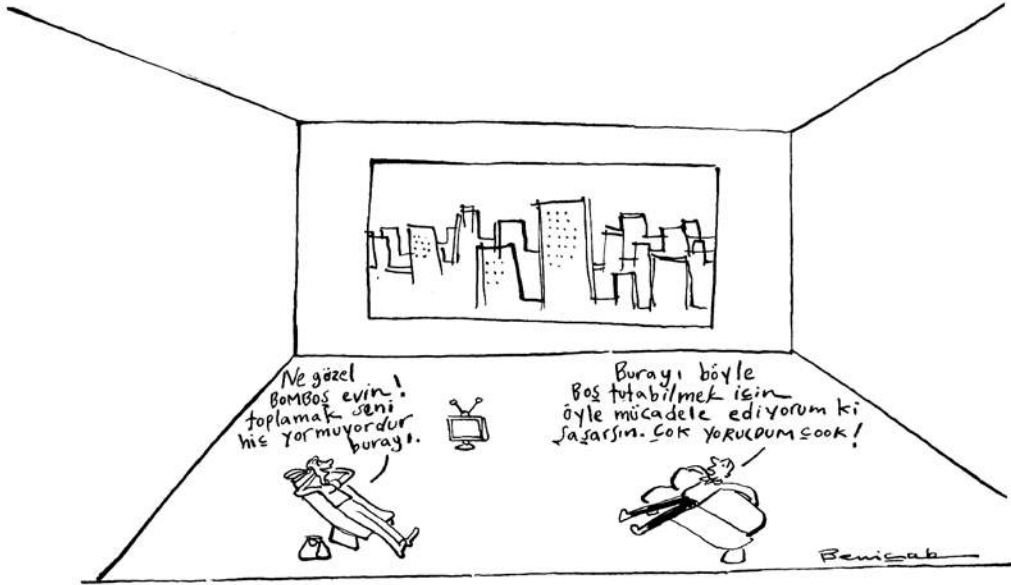
Preventing Obesity through Walkable Environments: Walking to Elementary Schools

The main aim of this study is to determine the association of perceived and objectively measured environmental factors with active commuting to school, and to identify the impacts of this association on the prevalence of obesity among school children. Within this scope, this study will investigate the comparative role of the perceptions compared with objective measures on the outcome of active commuting to school. A second purpose is to examine whether and to what extent environmental perception varies by the objective built environment. This project is based on the hypothesis that over and above perceptual environmental factors, spatial aspects of the built environment also need to be considered as offering a significant, even over-riding, influence on walking behaviour.

Active commuting to school may be an important opportunity for children to accumulate adequate physical activity levels required for a healthy lifestyle. Besides theory building, the proposed project has practical implications. Offering a comprehensive methodological approach, this study may provide some insights into the design and policy interventions that target active modes of transportation. Successful completion of this project will enable the widespread application of such small-scale forecasting models in urban design and master planning projects. The results of this project may prove useful in understanding the expected long-term impacts of urban design and urban master planning decisions aimed at creating sustainable urban forms.

Kaynakça

- Agrawal A. W., M. Schlossberg, K. Irvin (2008), "How Far, by Which Route and Why? A spatial analysis of pedestrian preference", *Journal of Urban Design*, 13, 81-98
- Besser L. M., A. L. Dannenberg (2005), "Walking to Public Transit: Steps to Help Meet Physical Activity Recommendations", *American Journal of Preventive Medicine*, 29, 273-280
- Cervero, R. (2002), "Built Environments and Mode Choice: Toward a Normative Framework", *Transport and Environment*, 7, 265-284
- Gedik, O. (2003), "Obezite ve Çevresel Faktörler" *Turkish Journal of Endocrinology and Metabolism*, 2, 1-4
- Hillier, B., S. Iida (2005), "Network Effects and Psychological Effects: a Theory of Urban Movement", 5th International Space Syntax Symposium, Delft
- Kubat, A. S., A. Özbil, O. Özer, H. Ekinoglu (2012), "The Effect of Built Space on Wayfinding in Urban Environments : a Study of the Historical Peninsula in Istanbul", *8th International Space Syntax Symposium*, Şili
- Lindquist, C., K. Reynolds, M. Goran (1999), "Sociocultural Determinants of Physical Activity among Children", *Preventive Medicine*, 29 (4), 305-312
- Özbil, A., G. Arın, D. Yeşiltepe (2015), "The Effects of Street Network Layout on Walking to School" *ICSA-UD 2015: International Conference on Sustainable Architecture and Urban Design*, Barcelona
- Peponis, J., S. Bafna (2008), "The Connectivity of Streets: Reach and Directional Distance", *Environment and Planning B: Planning and Design*, 35 (5), 881-901
- Peponis, J., D. Allen, S. French, M. Scoppa, J. Brown (2007), "Street Connectivity and Urban Density: Spatial Measures and Their Correlation", *6th International Space Syntax Symposium*, İstanbul
- US Department of Health and Human Services, Physical Activity and Health (1996). *A Report of the Surgeon General Department of Health and Human Services, Centers for Disease Control and Prevention, National Center for Chronic Disease Prevention and Health Promotion*
- Uskun E., M. Öztürk, A. N. Kışioğlu, S. Kırbyık, R. Demirel (2005), "İlköğretim Öğrencilerinde Obezite Gelişimini Etkileyen Risk Faktörleri", *Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 12, 19-25
- Yeşiltepe, D., A. Özbil (2015), "The Effects of Perceived and Objective Measures of Home-Environment on Transportation and Recreational Walking Among Children", *10th International Space Syntax Symposium*, Londra

İstanbul'dan Yükselen Işık!

LIGHTTECH

8.ULUSLARARASI AYDINLATMA, AVİZE
VE ELEKTRİK TEKNOLOJİLERİ FUARI

17 - 20 MART 2016
İSTANBUL FUAR MERKEZİ / Salon 9-10

Organizator

ISO 9001:2008
SENEXPO®
ULUSLARARASI FUARCILIK A.Ş.
www.senexpo.com.tr

facebook.com/senexpo

www.lighttech.com.tr

facebook.com/lighttechfair

Destekleyenler

"BU FUAR 5174 SAYILI KANUN GEREĞİNCE TOBB (TÜRKİYE ODALAR
VE BORSALAR BİRLİĞİ) DENETİMİNDE DÜZENLENMEKTEDİR"

Interiors: Let There be Light!

Forum Interior Conference & Fair

17 - 20 Mart 2016

İstanbul Fuar Merkezi

İçmimarlık Fuar ve Konferansı

Kesinleşen Konuşmacılarımız:

- Fred Kent, İngiliz sosyal bilimci, Project for Public Spaces isimli STK'nın kurucu başkanı.
- Bersun Erturk
- Burcu Aydınalp Egel
- Craft312 studio / Onur Karlıdağ
- Deniz Üner
- Emre Evrenos
- Kenan Penge
- Lütfi Büyüktopbaş
- Nazar Şigaher
- Pelin Peker
- Yalın Tan
- Zafer Kanyılmaz

www.foruminterior.net

facebook.com/icmimardergisi

twitter.com/foruminterior16

İletişim : 0212 291 39 00

İçmimar İÇMİMARLAR ODASI
Türkiye'de mimarlar odaları ve borsaları birliği

"BU FUAR 5174 SAYILI KANUN GEREĞİNCE
TOBB (TÜRKİYE ODALAR VE BORSALAR BİRLİĞİ)
DENETİMİNDE DÜZENLENMEKTEDİR"

Lighttech Aydınlatma Fuarı ile eş zamanlı

Doğal uyku ortamı

Sadece Dunlopillo'da bulabileceğiniz Talalay lateksin tamamen doğal, hava alan, vücuda uyum sağlayan yapısı ile sağlıklı ve kesintisiz uykuya kavuşun.

Altın Yatak Fabrika Showroom 0 212 886 90 90 **ADANA Seyhan** Gizerler 0322 457 80 80 **Sultan Mobilya** 0 322 453 30 29 **ANKARA Yeni Mahalle** Ankamall AVM 0 312 541 15 04-05 **Çayyolu** Konsept 0 312 240 00 57 **BURSA** İtals Mobilya 0 224 244 94 00 **ESKİŞEHİR** Çiçek Mobilya 0 222 230 60 60 **GAZİANTEP Şehitkamil** Kıratlı Mobilya 0342 341 23 44 **İSTANBUL Ataköy** Altın Yatak APlus AVM 0 212 560 53 54 **Ataköy** Merkez Emlak 0 212 560 97 36 **Ataşehir** Altın Yatak Brandium AVM 0 216 576 40 70 **Bakırköy** Penelope – Marmara Forum 0 212 466 61 68 **Etiler** Altın Yatak Akmerkez 0 212 282 04 05 **İstinye** Altın Yatak İstinye Park 0 212 345 52 07 **Kızıltoprak** Altın Yatak Bağdat Cad. 0 216 336 73 73 **Kozyatağı** Altın Yatak Carrefour AVM 0 216 448 01 12 **Masko** F&M Tasarım 0 212 675 17 18 **Modoko** F&M Tasarım 0 216 314 53 40 **Şişli** By Turan Kaya 0 212 234 87 84 **Ümraniye** Penelope - Buyaka 0 126 290 78 03 **İZMİR Alsancak** Yenkur Mobilya Evi 0 232 421 25 14 **Balçova** Genç Ocak Mobilya 0 232 277 41 00 **Çeşme** Genç Ocak Mobilya 0 232 723 36 99 **Gazimur** Yenkur Mobilya 0 232 237 58 98 **MUĞLA Bodrum** İtals Mobilya 0 252 363 96 45